

รูปแบบการจัดการประชุมชนโดยการมีส่วนร่วม เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน จังหวัดมหาสารคาม

วิทยานิพนธ์
ของ
ก้องเกียรติ เต็มตำนาน

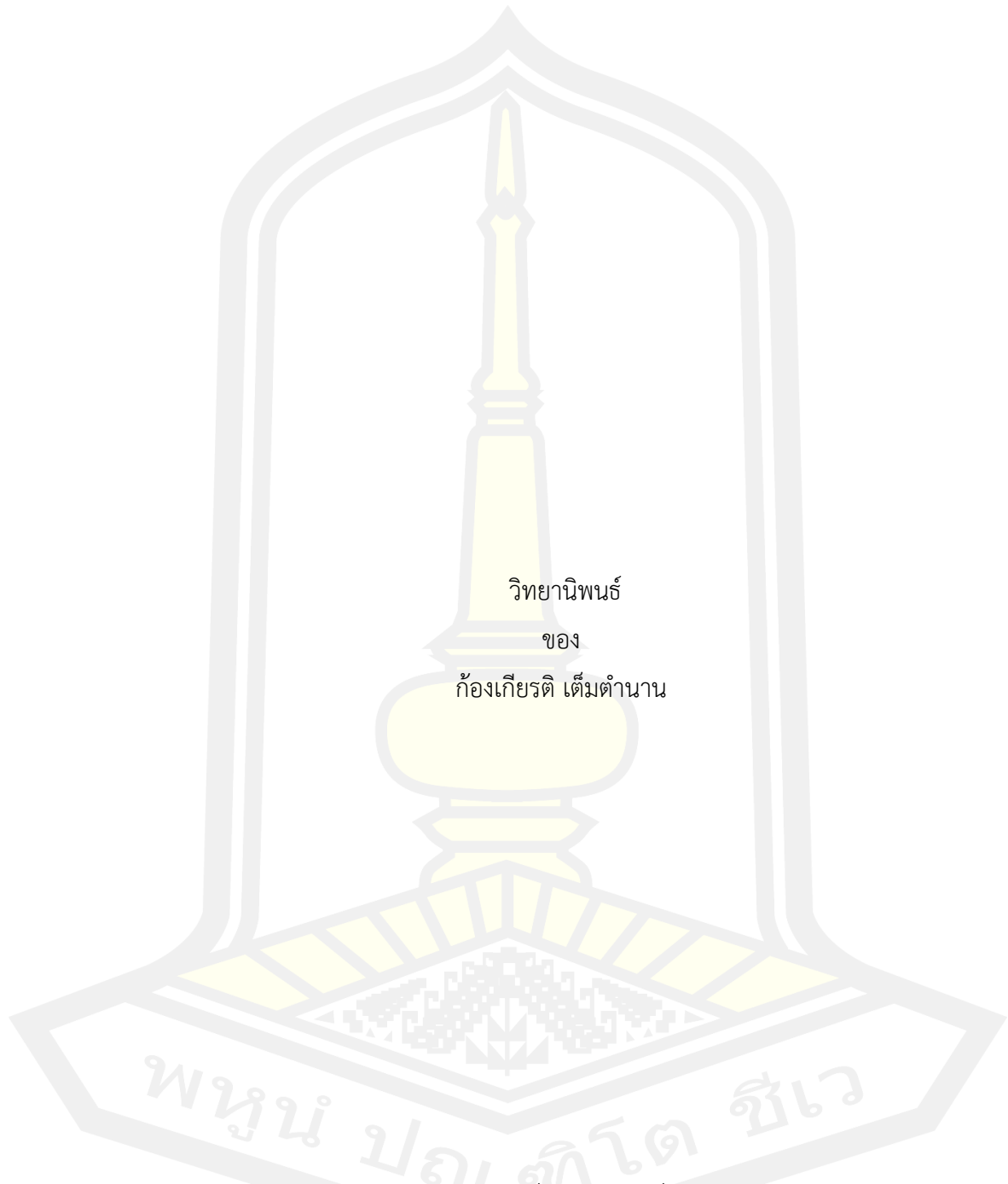
เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์

มีนาคม 2565

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

รูปแบบการจัดการประชุมชนโดยการมีส่วนร่วม เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน จังหวัดมหาสารคาม

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

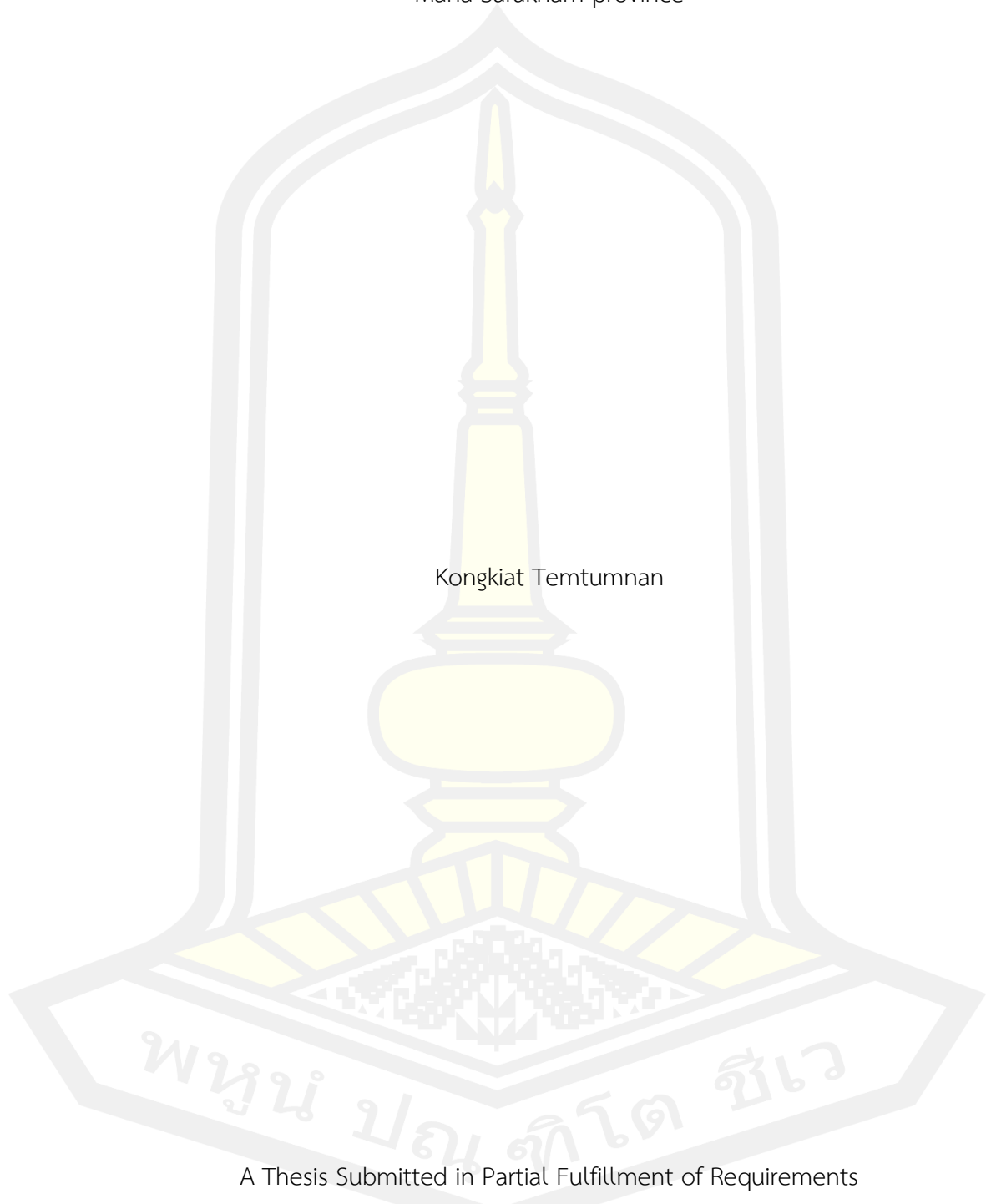
ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์

มีนาคม 2565

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Community forest management model by participating for sustainable development

Maha Sarakham province

Kongkiat Temtumnan

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of Requirements
for Doctor of Philosophy (Cultural Science)

March 2022

Copyright of Mahasarakham University

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของนายก้องเกียรติ เต็มตำนาน
แล้วเห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
วัฒนธรรมศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(อ. ดร. ควันเทียน วงศ์จันทร์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(อ. ดร. รุติศักดิ์ เวชกามา)

..... กรรมการ

(รศ. ดร. สิทธิศักดิ์ จำปาแดง)

..... กรรมการ

(ผศ. ดร. ศาสตรา เหล่าอรรคยะ)

..... กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

(ผศ. ดร. ราชนัย นิลวรรณภา)

มหาวิทยาลัยอนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญา ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

.....
(ศ. ดร. ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์)

คณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์และวัฒนธรรม
ศาสตร์

.....
(รศ. ดร. กิริสน์ ชัยมูล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อเรื่อง	รูปแบบการจัดการป่าชุมชนโดยการมีส่วนร่วม เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน จังหวัดมหาสารคาม		
ผู้วิจัย	ก้องเกียรติ เต็มตำนาน		
อาจารย์ที่ปรึกษา	อาจารย์ ดร. ฐิติศักดิ์ เวชกามา		
ปริญญา	ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต	สาขาวิชา	วัฒนธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัย	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	ปีที่พิมพ์	2565

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรค กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วม และรูปแบบการจัดการป่าชุมชนป่าโคกใหญ่เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ประชากรกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชนป่าโคกใหญ่ อำเภอลำปุม จังหวัดมหาสารคาม ประกอบด้วยกลุ่มบุคคล 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้รู้ จำนวน 30 คน กลุ่มเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐผู้ปฏิบัติ จำนวน 5 คน และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป จำนวน 30 คน รวมทั้งสิ้น 65 คน ได้มาโดยการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ และแบบสังเกต เก็บรวบรวมจากเอกสารและข้อมูลภาคสนามที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มและการสังเกตมาทำการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป

ผลการวิจัย พบว่า

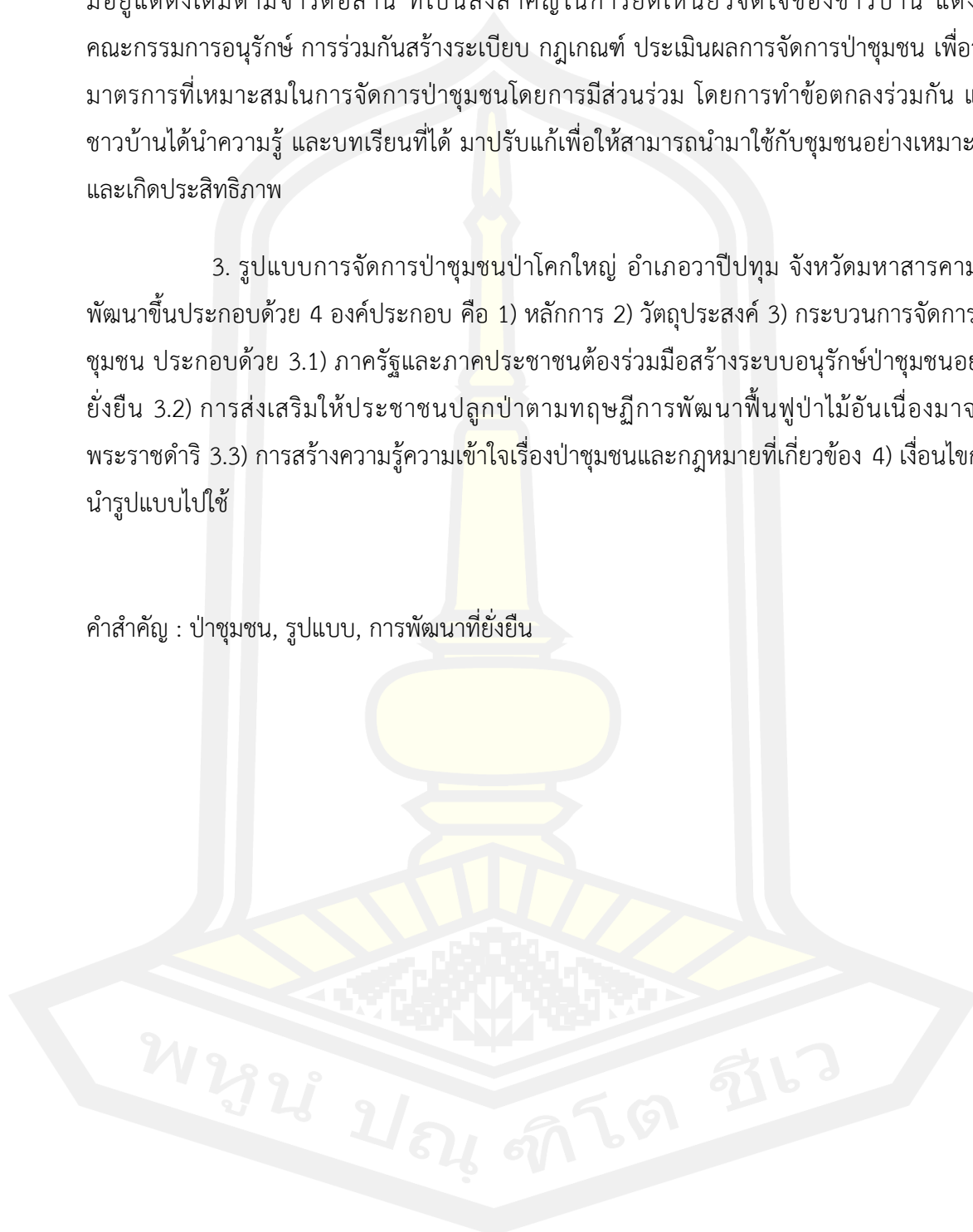
1. ปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และการจัดการป่าชุมชน จังหวัดมหาสารคาม ได้แก่ ปัญหาที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการทำนาเกลือกระตังนำมาซึ่งปัญหาดินเค็มและการเพาะปลูกที่ไม่ได้ผล การไม่สามารถสำรวจ หรือกำหนดบริเวณแนวเขตที่ชัดเจนระหว่างพื้นที่ป่ากับพื้นที่ใช้ประโยชน์ของประชาชนได้ จึงก่อให้เกิดปัญหาการบุกรุกเรื่อยมา การบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจ ได้นำมาซึ่งปัญหาที่ส่งผลกระทบยาวต่อชุมชนรอบป่าโคกใหญ่ รวมถึงปัญหาและหาทางออก แม้ได้รับความช่วยเหลือและคำแนะนำจากทั้งภาครัฐและภาคเอกชนยังไม่สอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์ของชุมชน

2. กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนป่าโคกใหญ่ อำเภอลำปุม จังหวัดมหาสารคาม เริ่มต้นจากการวางแผนเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนโคกใหญ่เกิดขึ้นภายใต้แนวคิดทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีในชุมชน อันเกิดจากความร่วมมือร่วมใจของชาวบ้านในชุมชนที่มีการทำงาน เพื่อการอนุรักษ์ป่าด้วยตนเอง นำไปสู่การจัด

กิจกรรมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนโคกใหญ่ อาศัยมิติทางวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อที่มีอยู่แต่ดั้งเดิมตามจารีตอิสาน ที่เป็นสิ่งสำคัญในการยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้าน แต่งตั้งคณะกรรมการอนุรักษ์ การร่วมกันสร้างระเบียบ กฎเกณฑ์ ประเมินผลการจัดการป่าชุมชน เพื่อวางมาตรการที่เหมาะสมในการจัดการป่าชุมชนโดยการมีส่วนร่วม โดยการทำข้อตกลงร่วมกัน และชาวบ้านได้นำความรู้ และบทเรียนที่ได้ มาปรับแก้เพื่อให้สามารถนำมาใช้กับชุมชนอย่างเหมาะสม และเกิดประสิทธิภาพ

3. รูปแบบการจัดการป่าชุมชนป่าโคกใหญ่ อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม ที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ คือ 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) กระบวนการจัดการป่าชุมชน ประกอบด้วย 3.1) ภาครัฐและภาคประชาชนต้องร่วมมือสร้างระบบอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างยั่งยืน 3.2) การส่งเสริมให้ประชาชนปลูกป่าตามทฤษฎีการพัฒนาพื้นที่ป่าไม้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ 3.3) การสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องป่าชุมชนและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง 4) เงื่อนไขการนำรูปแบบไปใช้

คำสำคัญ : ป่าชุมชน, รูปแบบ, การพัฒนาที่ยั่งยืน

TITLE	Community forest management model by participating for sustainable development Maha Sarakham province		
AUTHOR	Kongkiat Temtumnan		
ADVISORS	Thitisak Wechkama , Ph.D.		
DEGREE	Doctor of Philosophy	MAJOR	Cultural Science
UNIVERSITY	Mahasarakham University	YEAR	2022

ABSTRACT

The purposes of this research were to problems and obstacles, participating process and Khok Yai Community forest management model for sustainable development. The sample population consisted of people involved in forest management in the Khok Yai community forest, Wapi Pathum District Maha Sarakham Province. It consists of 3 groups of people, namely 30 Key Informants, 5 Casual Informants, and 30 General Informants, totaling 65 person. Obtained by Purposive sampling. The tools used in the research were interview forms and observation forms. Collected from documents and field data obtained from interviews. Focus Group Discussion and Observation. analyze data to generate conclusions.

The results revealed that:

1. Problems and obstacles in public participation in community forest conservation and management Maha Sarakham Province. problems arising from the use of natural resources. The problem of salt farming even leads to saline soil problems and ineffective cultivation, inability to explore or establishing a clear boundary line between the forest area and the area used by the people, thereby causing the problem of encroachment, encroachment on forest areas to grow cash crops has brought about long-term problems affecting communities around Khok Yai Forest, including problems and finding solutions Even with the help and advice from

both the public and private sectors, it does not correspond to the geography of the community.

2. The process of creating participation for sustainable development of people in community forest management in Khok Yai forest. Wapi Pathum District Maha Sarakham Province. It started with planning for the conservation of Khok Yai Community Forest. Organizing activities to conserve the Khok Yai Community Forest. Appoint a conservation committee jointly creating rules, regulations, and evaluation of community forest management and Apply knowledge and lessons learned to be modified so that it can be applied to the community appropriately and effectively.

3. Khok Yai Community Forest Management Model Wapi Pathum District Maha Sarakham Province The development consists of 4 components: 1) principle 2) objective 3) The community forest management process consists of 3.1) Government and people sectors must work together to build a sustainable community forest conservation system. 3.2) Encouraging people to plant forests according to the theory of forest restoration development due to the royal initiative. 3.3) Building knowledge and understanding about community forests and related laws. 4) Conditions for applying the format.

Keyword : Community Forest, Model, Sustainable Development

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยความกรุณาและความช่วยเหลืออย่างสูงยิ่งที่เอาใจใส่ชี้แนะแนวทางจากอาจารย์ ดร.ศวิญเทียน วงศ์จันทร์หา ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ อาจารย์ ดร.ฐิติศักดิ์ เวชกามา ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.สิทธิศักดิ์ จำปาแดง กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ราชันย์ นิลวรรณภา กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศาสตรา เหล่าอรรคหะ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณอย่างสูงยิ่ง

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ประจำหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคามทุกท่าน ที่ได้ให้ความรู้เป็นกำลังใจช่วยเหลือให้คำปรึกษาแนวทาง ตลอดจนตรวจสอบความถูกต้องให้เป็นอย่างดี ผู้วิจัยตระหนักในพระคุณและขอกราบขอบพระคุณด้วยความเคารพอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณ เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ สังกัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเจ้าหน้าที่ศูนย์ป่าไม้มหาสารคามที่เกี่ยวข้องทุก ๆ ท่านที่ให้ข้อมูลในการวิจัย

ขอขอบพระคุณคณะกรรมการหมู่บ้านที่อาศัยอยู่บริเวณรอบป่าชุมชน ป่าโคกใหญ่ ทุก ๆ ท่านผู้ให้การช่วยเหลือสนับสนุนในการให้ข้อมูลในการวิจัย รวมถึงผู้ให้ข้อมูลทุก ๆ ท่านและทุกหน่วยงานที่ทำให้ผู้วิจัยได้สั่งสมความรู้จนสามารถจัดทำวิทยานิพนธ์สำเร็จลงได้ด้วยดี

ประโยชน์ และคุณค่าของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบให้บิดา มารดา ครอบครัว ครูอาจารย์ทุกท่านที่ให้การอบรมสั่งสอนด้วยความรักและเมตตา ตลอดจนช่วยเหลือและให้กำลังใจผู้วิจัยมาโดยตลอด

ก้องเกียรติ เต็มตำนาน

พูน ปณ ทัโต ชีเว

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ฉ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ฅ
บัญชีตาราง.....	ฉ
บัญชีภาพประกอบ	ฉ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	5
คำถามของการวิจัย.....	5
ความสำคัญของการวิจัย	5
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	5
กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย.....	6
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	8
กฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้อง	8
แนวคิดเกี่ยวป่าชุมชนและการจัดการป่าชุมชน	22
แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม.....	34
แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน	38
แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ	44
บริบทป่าชุมชนโคกใหญ่.....	50
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	57

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	67
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	67
ขอบเขตของการวิจัย.....	68
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	68
การเก็บรวบรวมข้อมูล	71
การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล.....	73
สถานที่ทำการวิจัย	74
บทที่ 4 ผลการวิจัย	76
ลำดับขั้นตอนการนำเสนอผลการวิจัย	76
ผลการวิจัย.....	76
บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	104
ความมุ่งหมายการวิจัย.....	104
สรุปผลการวิจัย.....	104
อภิปรายผล.....	106
ข้อเสนอแนะในการวิจัย	114
บรรณานุกรม.....	116
ภาคผนวก.....	125
ภาคผนวก ก เครื่องมือในการวิจัย	126
ภาคผนวก ข รายนามผู้ให้สัมภาษณ์.....	132
ภาคผนวก ค ภาพการวิจัย.....	138
ประวัติผู้เขียน.....	141

บัญชีตาราง

	หน้า
ตาราง 1 การสังเคราะห์องค์ประกอบของรูปแบบ	49
ตาราง 2 ชุมชนโดยรอบบริเวณป่าชุมชนโคกใหญ่ของอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา.....	78

บัญชีภาพประกอบ

	หน้า
ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย	7
ภาพประกอบ 2 ที่ตั้งบริเวณป่าชุมชนโคกใหญ่	77
ภาพประกอบ 3 ทางเข้าป่าชุมชนโคกใหญ่	79
ภาพประกอบ 4 อาหารที่พบในป่าชุมชนโคกใหญ่.....	81
ภาพประกอบ 5 การทำเกลือสินเธาว์ในพื้นที่.....	82
ภาพประกอบ 6 พื้นที่ประสบปัญหาดินเค็มบริเวณอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดมหาสารคาม	83
ภาพประกอบ 7 ยูตาลีปตัสที่ปลูกในป่าชุมชน.....	84
ภาพประกอบ 8 ประชุมการมีส่วนร่วมในการดูแลป่าของผู้นำชุมชน.....	85
ภาพประกอบ 9 ศาลดอนปู่ตาในบริเวณป่า	87
ภาพประกอบ 10 การประกอบพิธีการกรรมเลี้ยงผีปู่ตา.....	87
ภาพประกอบ 11 การประกอบพิธีกรรมสู่ขวัญข้าว.....	88
ภาพประกอบ 12 กิจกรรมดูแลป่า.....	90
ภาพประกอบ 13 ข้อตกลงร่วมในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าชุมชนโคกใหญ่.....	91
ภาพประกอบ 14 กฎระเบียบป่าชุมชน.....	92
ภาพประกอบ 15 พิธีบวชป่า บวชต้นไม้	94
ภาพประกอบ 16 การทำแนวกันไฟ.....	95
ภาพประกอบ 17 การสร้างฝายชะลอน้ำในป่าชุมชน	95
ภาพประกอบ 18 ป้ายชื่อพันธุ์ไม้ในป่าชุมชน.....	96
ภาพประกอบ 19 รูปแบบการจัดการป่าชุมชนโคกใหญ่อย่างมีส่วนร่วมที่ยั่งยืน	102

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นปัจจัยที่มีอยู่อย่างจำกัด ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญในการดำรงชีพของมนุษย์ และส่งผลต่อการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2562) ทรัพยากรป่าไม้ จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสิ่งมีชีวิต ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์อื่น ๆ เพราะป่าไม้มีประโยชน์ทั้งการเป็นแหล่งวัตถุดิบของปัจจัยสี่ คืออาหารเครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรคสำหรับมนุษย์ และยังมีประโยชน์ในการรักษาสมดุลของสิ่งแวดล้อม (ศุภวิชญ์ จิราพงษ์ และธนัสถา โรจนตระกูล, 2564) การบริหารจัดการการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ป่าไม้ บนพื้นฐานให้คนและชุมชนสามารถอยู่ร่วมกับป่าได้ พื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ให้กลับมีสภาพที่สมบูรณ์ รวมไปถึงการสร้างกลไก เพื่อการใช้ประโยชน์ จากความหลากหลายทางชีวภาพในและนอกถิ่นกำเนิดอย่างยั่งยืน ภายใต้การแบ่งปันผลประโยชน์ที่เท่าเทียมรักษาและเพิ่มพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2563) โดยชุมชนร่วมกับรัฐในการอนุรักษ์พื้นฟู จัดการบำรุงรักษา ตลอดจนใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพในป่าชุมชนอย่างสมดุลและยั่งยืน ตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายเกี่ยวกับป่าชุมชน (คณะกรรมการการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2562) และความผูกพันระหว่างคนกับป่า ในบริบทของการอาศัยพึ่งพาป่าเพื่อการดำรงชีพ ไม่ว่าจะเป็นแหล่งอาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และเครื่องนุ่งห่ม อีกทั้งยังพึ่งพาป่าเพื่อวิธีการผลิตเพื่อการเกษตร ใช้ผลผลิตจากป่าเป็นรายได้เสริม นอกจากนี้ป่ายังเป็นแหล่งที่มาของความเชื่อ ประเพณี ซึ่งเป็นรากฐานความสัมพันธ์ของชุมชน ด้วยเหตุนี้บทบาทของป่าต่อความอยู่รอดของชุมชนจึงมีมาเนิ่นนานและไม่สามารถแยกจากกันได้ ดังนั้นชุมชนพื้นเมืองหรือกลุ่มชนชาติพันธุ์ และชุมชนท้องถิ่นแทบทุกแห่งจึงมีวัฒนธรรมและวิถีปฏิบัติในการจัดการและดูแลรักษาป่าที่ทั้งเหมือนและแตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อเรื่องผีที่ดูแลป่า การรักษาต้นน้ำ แบบแผนการใช้ทรัพยากรจากป่าอย่างรู้คุณค่า และมีกุศโลบายในการรักษาความสมบูรณ์ของป่าผ่านทางพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายไปตามภูมินิเวศและวัฒนธรรมในแต่ละแห่ง รวมทั้งรัฐเองก็มีนโยบายและกฎหมายในการหยุดการทำลายป่าก็ตาม แต่พื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทยยังมีการลดน้อยถอยลง และการทำลายป่ายังดำรงอยู่ (สมหญิง สุนทรวงษ์, 2555)

ป่าชุมชนนับว่าเป็นวิถีปฏิบัติและเป็นการปรับตัวของการจัดการทรัพยากรภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีความรู้สึกหวงแหน เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และมีการปลูกป่าเพิ่มขึ้นตาม หลักการผู้ได้รับประโยชน์จากป่าเป็นผู้ดูแลป่า ส่งเสริมปลูกป่าเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมจากป่าปลูก แบบครบวงจร สร้างกลไกหรือระบบตัดฟันระยะยาวที่ถูกต้องตามหลักวิชาการและกฎหมายสำหรับ พื้นที่ที่อยู่นอกเขตพื้นที่ป่าไม้และพื้นที่ของเอกชน โดยให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ควบคู่กับการ ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาเพื่อสามารถระบุแหล่งกำเนิดของไม้ และป้องกันการลักลอบนำไม้ออกจาก ป่า รวมถึงการสร้างและพัฒนาพื้นที่สีเขียวเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจและการเรียนรู้ทางธรรมชาติใน เขตชุมชนเมืองและชนบทเพื่อให้ประชาชนได้ประโยชน์และรู้สึกใกล้ชิดธรรมชาติ เกิดความรู้สึกหวง แหน เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์และได้รับความสุขจากทรัพยากรธรรมชาติ พร้อมทั้งการแก้ไขปัญหา ชุมชนที่ทำกินในเขตป่า โดยเน้นการใช้ประโยชน์ที่ไม่เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในรูปแบบคนอยู่กับ ป่าอย่างยั่งยืน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2563) และจากการ ประเมินผลและการติดตามการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าไม้ และนโยบายการแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งใน เรื่องที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย หรือการใช้ประโยชน์อื่น ๆ ปัจจุบันพื้นที่ป่าไม้ทั่วประเทศในปี พ.ศ. 2561 – 2562 จำนวน 102,484,072.71 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 31.68 ของประเทศ ซึ่งลดลงจากปี พ.ศ. 2560 – 2561 จำนวน 4,229.48 ไร่ หากพูดถึงนโยบายป่าไม้แห่งชาติที่กำหนดให้มีพื้นที่ป่าไม้ ร้อย ละ 40 ของพื้นที่ประเทศไทย ที่ออกเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ร้อยละ 25 และพื้นที่ป่าเศรษฐกิจและป่า ชุมชน ร้อยละ 15 โดยพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ร้อยละ 25 หรือ 81 ล้านไร่ ส่วนที่กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ ป่า และพันธุ์พืช ดูแล ปัจจุบันมีพื้นที่รับผิดชอบอยู่ประมาณ 73 ล้านไร่ (ร้อยละ 22.6) ของพื้นที่ ประเทศ และส่วนที่ยังขาดอีก 7.75 ล้านไร่ (ร้อยละ 2.4) อยู่ในกระบวนการรับมอบพื้นที่จากกรมป่า ไม้ที่มีอยู่ประมาณ 7.7 ล้านไร่ ซึ่งจะได้ครบตามเป้าหมาย ร้อยละ 25 ของพื้นที่ประเทศภายในปี 2569 ส่วน ป่าเศรษฐกิจและป่าชุมชน ร้อยละ 15 หรือ 48 ล้านไร่ : อยู่ในความรับผิดชอบของกรมป่าไม้ ทั้งนี้การ ที่จะรักษาพื้นที่ป่าไทยให้ได้ครบตามเป้าหมาย ร้อยละ 40 อาจจะต้องมุ่งไปที่ป่าเศรษฐกิจและป่าชุมชน โดยการปลดล็อกกฎหมายเพื่อให้คนหันมาสนใจในการปลูกป่าเศรษฐกิจมากขึ้นในพื้นที่ของตนหรือ พื้นที่ที่ได้รับอนุญาต หากสถานการณ์ป่าไม้ไทยลดลงไปกว่านี้ก็คงถูกทำลายโดยนโยบายของรัฐ เช่น การเพิ่มพื้นที่เขื่อน การตัดถนนผ่านป่า (มูลนิธิสืบนาคะเสถียร, 2563) โดยจากข้อมูลสารสนเทศกรม ป่าไม้ ปี 2563 พบว่า ในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม มีรายละเอียดของป่าชุมชนที่ขึ้นทะเบียนไว้ จำนวน 319 แห่ง รวมพื้นที่ 59,922 ไร่ 2 งาน 20 ตารางวา โดยแบ่งเป็น อำเภอกันทรวิชัย 11 แห่ง พื้นที่ 1,169 ไร่ 2 งาน 94 ตารางวา อำเภอภูธรัง 17 แห่ง พื้นที่ 724 ไร่ 31 ตารางวา อำเภอแกลง 14 แห่ง พื้นที่ 1,122 ไร่ 93 ตารางวา อำเภอโกสุมพิสัย 38 แห่ง พื้นที่ 11,435 ไร่ 2 งาน 23 ตาราง วา อำเภอชื่นชม 3 แห่ง พื้นที่ 88 ไร่ อำเภอเชียงยืน 8 แห่ง พื้นที่ 3,190 ไร่ 1 งาน 79 ตารางวา อำเภอนาเชือก 48 แห่ง พื้นที่ 11,360 ไร่ 3 งาน 86 ตารางวา อำเภอนาดูน 34 แห่ง พื้นที่ 4,341 ไร่

36 ตารางวา อำเภอบรบือ 21 แห่ง พื้นที่ 2,867 ไร่ 2 งาน 18 ตารางวา อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย 43 แห่ง พื้นที่ 10,570 ไร่ 2 งาน 6 ตารางวา อำเภอเมืองมหาสารคาม 36 แห่ง พื้นที่ 4,909 ไร่ 1 งาน 73 ตารางวา อำเภอขามเฒ่า 18 แห่ง พื้นที่ 3,145 ไร่ 36 ตารางวา และอำเภอกวาปีปทุม 28 แห่ง พื้นที่ 4,970 ไร่ 3 งาน 45 ตารางวา (กรมป่าไม้, 2563)

สถานการณ์ของการจัดการกับพื้นที่ป่าในจังหวัดมหาสารคาม ได้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อ ปี พ.ศ. 2521 รัฐบาลได้เปิดป่าเพื่อให้โอกาสให้ชาวบ้านมีอาณาเขตติดกับป่าจับจองที่ดินทำกิน กอปรกับจังหวัดที่มีพื้นที่ป่าไม้น้อยจึงทำให้ระบบนิเวศไม่มีความอุดมสมบูรณ์ และเป็นอุปสรรคไม่เอื้ออำนวยในการเกษตรกรรม และยังมีปัญหาการบุกรุกทำลายป่าไม้ ซึ่งในระยะเวลาที่ผ่านมา พบว่า มีการลักลอบตัดไม้อย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะไม้พยุงไม้เต็งไม้รังหรือไม้ใช้สอยเพื่อการก่อสร้างบ้านซึ่งมีมูลค่าทางเศรษฐกิจสูง (สำนักงานจังหวัดมหาสารคาม, 2564) และสืบเนื่องจากการประกาศให้ป่าโคกใหญ่เป็นพื้นที่สาธารณประโยชน์ พ.ศ. 2522 จึงมีสถานะเป็นที่ดินสาธารณะประโยชน์เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน จังหวัดมหาสารคาม มีมติให้ป่าโคกใหญ่อยู่ภายใต้ความดูแล และรับผิดชอบของสำนักงานที่ดิน อำเภอกวาปีปทุม โดยป่าชุมชนโคกใหญ่มีพื้นที่รวม 7,084 ไร่ แต่ถูกบุกรุกถือครองไปเป็นที่ทำกินถึง 3,588 ไร่ ปัจจุบันจึงเหลือพื้นที่ป่าตามหลักฐานทางราชการประมาณ 4,266 ไร่ โดยจากการสำรวจของสำนักงานป่าไม้ จ. มหาสารคาม ในราว ปีพ .ศ. 2552 พบว่าป่าโคกใหญ่มีพื้นที่สมบูรณ์เหลืออยู่เพียง 2,132 ไร่ เท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากการไม่สามารถสำรวจ หรือกำหนดบริเวณแนวเขตที่ชัดเจนระหว่างพื้นที่ป่า กับพื้นที่ใช้ประโยชน์ของประชาชนได้ จึงก่อให้เกิดปัญหาการบุกรุกเรื่อยมา (สาวตรี สุขศรี, 2554) นอกจากนี้ยังพบว่า ปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจในการจัดการป่าชุมชนป่าโคกใหญ่เป็นการต่อสู้ ต่อรองอำนาจของกลุ่มบุคคลต่าง ๆ เช่น การต่อสู้ต่อรองอำนาจระหว่างแกนนำอนุรักษ์ป่ากับชาวบ้านที่มีที่ดินติดเขตป่า และกลุ่มชาวบ้านอนุรักษ์ป่ากับหน่วยงานภายนอก โดยผลของการต่อสู้ต่อรองเกิดการปรับเปลี่ยนแปลงโครงสร้างในการจัดการทรัพยากรป่า เช่น มีการจัดตั้งองค์กรชุมชนอนุรักษ์ป่าที่เป็นระบบมีกฎเกณฑ์ กติกา ที่ใช้ในการจัดการอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร และเกิดการยอมรับสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร ซึ่งโครงสร้างที่เปลี่ยนแปลงเหล่านี้ได้ย้อนกลับมา มีอิทธิพลต่อผู้กระทำที่เกี่ยวข้องการจัดการป่าชุมชนโคกใหญ่ในเวลาต่อมาจนถึงปัจจุบัน (ทัชชวณิช เหล่าสุวรรณ, 2555)

การบริหารจัดการป่าอย่างยั่งยืน เป็นการเปลี่ยนโครงสร้างระบบการจัดการ เพื่อลดการบริโภคทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ลงไปในระดับที่ยังรักษาความสมดุลที่ดี ทำให้คนอยู่ร่วมกับธรรมชาติโดยไม่ทำลายล้างอย่างที่ผ่านมา และให้อยู่ร่วมกันเป็นชุมชน อยู่ดีกินดีและอยู่เย็นเป็นสุข (สุทธิดา ศิริบุญหลง, 2554) โดยการส่งเสริมให้ราษฎรมีส่วนร่วมในกิจกรรมการปลูกป่า และจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง มีความรู้ ความเข้าใจ เกิดจิตสำนึกทางสังคม และสำนึกในทางอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (กรมป่าไม้, 2557) ซึ่งต้องอาศัย การใช้มาตรการทางสังคมและกฎหมาย รวมถึงการ

ส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่น ได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และช่วยกันดูแลรักษาให้คงสภาพเดิม ไม่ให้เกิดความเสื่อมโทรม (ศุภวิชัย จิราพงษ์ และธรรมา โจรนตระกูล, 2564)

สอดคล้องกับการศึกษาของ กาวดี ทะไกรราช (2561) ที่เสนอแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพ ควรมีการประสานงานทำงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่น เพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าชุมชน การกำหนดแนวทางการจัดการระยะยาว เพื่อพัฒนาทรัพยากรป่าชุมชน พัฒนาระบบฐานข้อมูลที่ทันสมัยและเป็นปัจจุบัน สนับสนุนให้มีแผนพัฒนาตำบลในการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนในพื้นที่ การสนับสนุนการดำเนินงาน สร้างขวัญกำลังใจแก่หน่วยงานป่าไม้ในระดับพื้นที่ ส่งเสริมด้านงานวิชาการ สนับสนุนอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ในการจัดการป่าชุมชน และสร้างแนวทางในการลดความขัดแย้งกับประชาชนในพื้นที่ พิจารณานโยบายและแนวทางปฏิบัติงานที่เหมาะสมเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนในระดับพื้นที่ และสอดคล้องกับการศึกษาของ ประเมิน ภาพภักดี (2564) ที่พบว่า การจัดการทรัพยากรป่าชุมชนที่สามารถจัดการได้อย่างยั่งยืนต้องคำนึงถึงการได้ประโยชน์ที่สมดุลกันระหว่างป่ากับชุมชน มีการวางแผนจัดการโดยไม่แยกป่าออกจากชุมชน กิจกรรมที่ถูกกำหนดภายใต้กฎ ระเบียบ ตามมติของชุมชนต้องไม่ส่งผลกระทบต่อ ใดๆ ต่อผลประโยชน์ที่เคยได้รับจากทรัพยากรป่าชุมชน การดำเนินการทุกอย่างจะต้องเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน และต้องสร้างความตระหนักถึงผลกระทบจากการทำลายป่าชุมชน นอกจากนี้ การสร้างความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรป่าชุมชนยังแสดงให้เห็นถึงความสามัคคีและความเข้มแข็งของชุมชน

จากสภาพปัญหาและแนวทางในการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน ส่งผลให้ผู้วิจัยในฐานะซึ่งเป็นผู้บริหารองค์กรที่มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการส่งเสริม สนับสนุนการอนุรักษ์ป่า จึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงรูปแบบการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน โดยเห็นว่าเขตพื้นที่ป่าชุมชนโคกใหญ่ อำเภอบึงสามพัน จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเป็นพื้นที่ที่พบความขัดแย้งระหว่างรัฐและชุมชนรวมทั้งระหว่างองค์กรอนุรักษ์และชาวบ้าน ขาดรูปแบบการจัดการป่าไม้ตามหลักทฤษฎีในการอนุรักษ์และการพัฒนาฟื้นฟูป่าไม้ และความรู้ความเข้าใจเรื่องป่าชุมชนตามกฎหมาย เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของเครือข่ายการอนุรักษ์ป่าและชุมชนท่ามกลางกระแสของการอนุรักษ์และการเรียกร้องสิทธิในการเข้ามามีส่วนร่วมจัดการป่าชุมชนโคกใหญ่ ผ่านการทำกิจกรรม หรือปฏิบัติการร่วมกัน ภายใต้ความสัมพันธ์ทางสังคม ความไว้วางใจ ความเอื้ออาทรต่อกัน การรวมกลุ่ม ที่สะท้อนถึงบรรทัดฐานทางสังคมและการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณีที่มีลักษณะเฉพาะของชุมชนที่นำไปสู่การจัดการป่าอย่างยั่งยืนต่อไป

ความมุ่งหมายของการวิจัย

งานวิจัยเรื่องรูปแบบการจัดการป่าชุมชนโดยการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จังหวัดมหาสารคาม มีความมุ่งหมายของการวิจัยดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และการจัดการป่าชุมชนป่าโคกใหญ่ อำเภอลำปุม จังหวัดมหาสารคาม
2. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนป่าโคกใหญ่ อำเภอลำปุม จังหวัดมหาสารคาม
3. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการป่าชุมชนป่าโคกใหญ่ อำเภอลำปุม จังหวัดมหาสารคาม

คำถามของการวิจัย

การจัดการป่าชุมชนโดยการมีส่วนร่วม เพื่อนำไปสู่การจัดการการอนุรักษ์ป่าชุมชนโคกใหญ่อย่างมีส่วนร่วม อย่างยั่งยืน ควรีรูปแบบอย่างไร

ความสำคัญของการวิจัย

1. ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคของกระบวนการในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน
2. ทราบถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนในการจัดการป่าชุมชนโคกใหญ่ อำเภอลำปุม จังหวัดมหาสารคาม ในการกำหนดแนวทางในการพัฒนา
3. เกิดการพัฒนาารูปแบบการจัดการป่าชุมชนโดยการมีส่วนร่วม เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในการอนุรักษ์ป่าโคกใหญ่ อำเภอลำปุม จังหวัดมหาสารคาม

นิยามศัพท์เฉพาะ

ป่าชุมชน หมายถึง ทางเลือกในการจัดการทรัพยากรนิเวศป่าไม้โดยมีชุมชนเป็นฐาน และมีการจัดการทรัพยากรร่วมกันของชุมชน เพื่อผลประโยชน์ของสาธารณะชนร่วมกัน ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้หมายถึงพื้นที่ป่าชุมชนโคกใหญ่ ซึ่งเป็นป่าสาธารณะประโยชน์ ขนาด 4,000 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ 5 ตำบล 19 หมู่บ้าน ในเขตอำเภอลำปุม จังหวัดมหาสารคาม

การจัดการป่าชุมชน หมายถึง การสะท้อนให้เห็นการยอมรับศักยภาพของชุมชนในด้านการจัดการป่าชุมชน เพื่อการดำเนินการในการวางแผนตัดสินใจ และการควบคุมทรัพยากรพื้นฐานของชุมชนเพื่อไปสู่อนุรักษ์ทรัพยากรป่าชุมชน

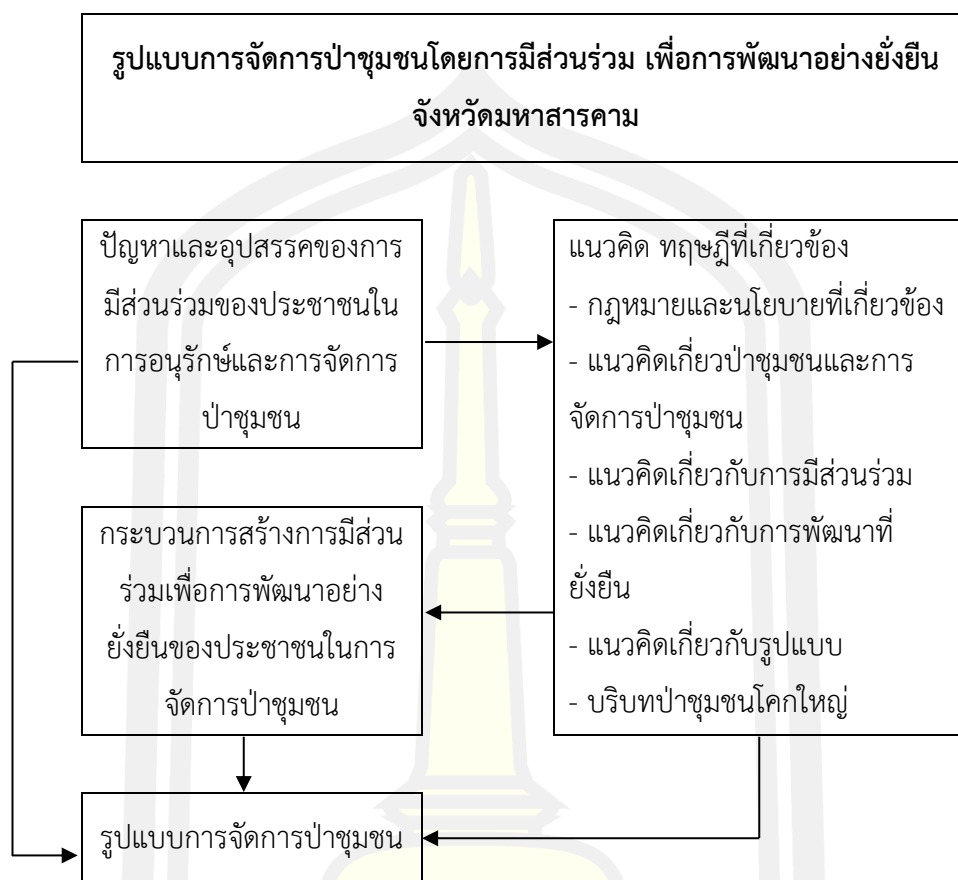
การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการซึ่งประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะและเข้าร่วมในกิจกรรม เพื่อออกแบบในการแก้ไขปัญหาและป้องกันปัญหาที่เกิดขึ้นกับป่าชุมชน ตั้งแต่กระบวนการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลงาน

การพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่สนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ลดทอนความสามารถของคนรุ่นต่อมา ที่จะตอบสนองความต้องการของพวกเขา โดยทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีระบบ สังคมที่เป็น สังคมธรรมรัฐ มีระบบการพัฒนาเศรษฐกิจที่มั่นคง ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาความช่วยเหลือ จากภายนอก ด้วยการเปลี่ยนโครงสร้างระบบเศรษฐกิจและสังคม เพื่อลดการบริโภคทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมลงไปในระดับที่ยังรักษาความสมดุลที่ดีทำให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติได้

รูปแบบ หมายถึง โครงสร้างแสดงถึงความสัมพันธ์กันของปัจจัยที่มีผลต่อการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน เกี่ยวกับวิธีการดำเนินงาน และเกณฑ์ต่าง ๆ ของระบบ ที่สามารถยืดถือเป็นแนวทางในการดำเนินงาน

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

ความเชื่อมโยงของเครือข่ายการอนุรักษ์ป่าและชุมชน ประกอบกับการเรียกร้องสิทธิในการเข้ามามีส่วนร่วมจัดการป่าชุมชนโคกใหญ่ ชาวบ้านได้มีปฏิบัติการในการจัดการป่าชุมชนผ่านการทำกิจกรรม ภายใต้ความสัมพันธ์ทางสังคม ความไว้วางใจ ความเอื้ออาทรต่อกัน การรวมกลุ่ม ที่สะท้อนถึงบรรทัดฐานทางสังคม รวมทั้งมีการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณีที่มีลักษณะเฉพาะของชุมชนที่นำไปสู่การจัดการป่าอย่างยั่งยืน ดังภาพประกอบ 1

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการป่าชุมชนโดยการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน จังหวัดมหาสารคาม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเน้นเป้าหมายเพื่อที่จะทราบถึงภายใต้ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างชุมชนและรัฐ ได้มีการนำระบบความสัมพันธ์ของคนใน ชุมชน โครงสร้าง ความสัมพันธ์ทางสังคม การเติบโตเข้มแข็ง เพื่อนำไปสู่การจัดการป่าชุมชนโคกใหญ่ อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งได้มีทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. กฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้อง
2. แนวคิดเกี่ยวกับป่าชุมชนและการจัดการป่าชุมชน
3. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
4. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน
5. แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ
6. บริบทป่าชุมชนโคกใหญ่
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาการจัดการป่าชุมชน สิ่งสำคัญที่จะต้องนำมาพิจารณาคือ ระเบียบกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชน ซึ่งเป็นแนวทางในการจัดการของป่าชุมชน โดยมีรายละเอียดที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562

พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2562 ให้มีผลใช้บังคับเมื่อพ้นกำหนดหนึ่งร้อยแปดสิบวันนับแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป (มีผลใช้บังคับวันที่ 25 พฤศจิกายน 2562) มีหลักการที่สำคัญ ดังนี้

1.1 เจตนารมณ์ของกฎหมาย

มุ่งหมายให้บุคคล หรือชุมชนได้ประโยชน์จากป่าชุมชนเกิดเจตคติในการดูแลรักษา และจัดการป่าชุมชนร่วมกับรัฐเพื่อป้องกันการตัดไม้โดยผิดกฎหมาย และการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่า เพื่อรักษาและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพในป่า

ให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ และคงอยู่เป็นมรดกทางธรรมชาติของประเทศและของมนุษยชาติสืบไป และมุ่งหมายเพื่อกำหนดสาระแห่งสิทธิของบุคคลและชุมชน ในการอนุรักษ์ ป่าฟื้นฟู จัดการ บำรุงรักษา ตลอดจนใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืนตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยรับรอง

1.2 คำนิยามตามกฎหมายป่าชุมชน

1.2.1 ป่าชุมชน หมายความว่า ป่านอกเขตป่าอนุรักษ์หรือพื้นที่อื่นของรัฐ นอกเขตป่าอนุรักษ์ที่ได้รับอนุมัติให้จัดตั้งป่าชุมชน โดยชุมชนร่วมกับรัฐ ในการอนุรักษ์ ป่าฟื้นฟู จัดการ บำรุงรักษา ตลอดจนใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1.2.2 ชุมชน หมายความว่า กลุ่มประชาชนที่รวมตัวกันโดยมีวัตถุประสงค์ หรือมีประโยชน์ร่วมกัน เพื่อทำกิจกรรมอันชอบด้วยกฎหมายรวมทั้งช่วยเหลือ สนับสนุนการ ดำเนินการได้อันเป็นประโยชน์ร่วมกันของประชาชนในชุมชนนั้น

1.2.3 ใช้ประโยชน์จากไม้ หมายความว่า ตัด ฟัน กาน โคน ลิด เลื่อย ผ่า ถาก ทอน ขุด หรือชักลากไม้ออกจากป่าชุมชนด้วยประการใด ๆ

1.2.4 ไม้ทรงคุณค่า หมายความว่า ไม้หวงห้ามตามกฎหมายว่าด้วยป่าไม้ (ไม้ โกงกางในเขตป่าชายเลนถือว่าเป็นไม้หวงห้ามตามกฎหมายป่าไม้)

1.2.5 ของป่า หมายความว่า สัตว์บก สัตว์น้ำ สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ สัตว์ปีก แมลง รวมทั้งไข่ของแมลงที่มีไข่สัตว์ป่าสงวนหรือสัตว์ป่าคุ้มครอง (อธิบายเพิ่ม สัตว์ป่าสงวนหรือสัตว์ ป่าคุ้มครอง รวมทั้งซากของสัตว์ป่าดังกล่าว ประชาชน ชุมชน ไม่สามารถยึดถือครอบครองได้ ยกเว้น ได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ โดยที่“ของป่า”ตามความหมายใน พ.ร.บ.นี้ มีทั้งสัตว์บก สัตว์น้ำ ประชาชนหรือชุมชน ไม่สามารถเก็บหาของป่าในป่าชุมชน หรือในเขตพื้นที่ป่าชุมชนอนุรักษ์ได้ แต่ สามารถเก็บหาของป่าในพื้นที่ป่าชุมชนใช้ประโยชน์ได้)

1.2.6 สมาชิกป่าชุมชน หมายความว่า สมาชิกของป่าชุมชนที่ได้จัดตั้งตาม พ.ร.บ. นี้

1.2.7 เครือข่ายป่าชุมชน หมายความว่า การรวมตัวกันของคณะกรรมการ จัดการป่าชุมชน หรือสมาชิก ป่าชุมชนของป่าชุมชนต่าง ๆ โดยมีเป้าหมายร่วมกันเพื่อเรียนรู้ สร้าง ความเข้าใจ แลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อนำไปสู่การจัดการป่าชุมชนร่วมกันอย่างยั่งยืน และได้มีการ จัดแจ้งการเป็นเครือข่ายป่าชุมชนต่อกรมป่าไม้ตามระเบียบที่อธิบดีกำหนด (อธิบายเพิ่มเติม เครือข่าย ป่าชุมชนจะต้องจดทะเบียนต่อกรมป่าไม้ มีวัตถุประสงค์เพื่อนำไปสู่การจัดการป่าชุมชนร่วมกันอย่าง ยั่งยืน เครือข่ายป่าชุมชนถือเป็นเพียงคณะบุคคลเท่านั้น เนื่องจากยังมีได้มีการจดทะเบียน ยังไม่มี สภาพเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย การทำนิติกรรม กิจกรรม การยื่นคำขอ คำร้องต่าง ๆ ต้องผ่าน ตัวแทนของเครือข่าย โดยได้รับมอบอำนาจจากสมาชิกเครือข่ายป่าชุมชน)

1.2.8 ทรัพย์สินส่วนกลาง หมายความว่า 1) เงินและทรัพย์สินที่ได้มาในการจัดการป่าชุมชน 2) ไม้ที่สมาชิกป่าชุมชนร่วมกันปลูกในบริเวณเพื่อการใช้ประโยชน์ และ 3) ทรัพย์สินที่สมาชิกป่าชุมชนร่วมกันจัดทำในการจัดการป่าชุมชน

1.2.9 องค์กรภาคประชาชน หมายความว่า องค์กรที่ได้จดทะเบียนเป็นนิติบุคคลมีวัตถุประสงค์ด้านการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ หรือองค์กรอื่นที่ไม่ได้เป็นนิติบุคคลแต่มีผลงานด้านการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างต่อเนื่องเป็นที่ประจักษ์ ทั้งนี้ โดยมิได้มีการหลอกลำโพงหรือรายได้มาแบ่งปันกัน และได้มีการจดทะเบียนองค์กรภาคประชาสังคมต่อกรมป่าไม้ตามระเบียบที่อธิบดีกำหนด

1.2.10 เจ้าหน้าที่ป่าชุมชน หมายความว่า ผู้ซึ่งคณะกรรมการป่าชุมชนประจำจังหวัด แต่งตั้งจากสมาชิกป่าชุมชน ซึ่งได้รับการเสนอชื่อโดยคณะกรรมการจัดการป่าชุมชนหรือแต่งตั้งจากเจ้าหน้าที่ของกรมป่าไม้หรือหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องให้เป็นเจ้าหน้าที่ป่าชุมชนเพื่อปฏิบัติตาม พ.ร.บ.นี้ (เจ้าหน้าที่ป่าชุมชนเมื่อได้รับแต่งตั้งแล้วถือว่าเป็นผู้ช่วยเหลือเจ้าพนักงานในการบังคับใช้กฎหมายตาม พ.ร.บ.ป่าชุมชน มีอำนาจจับกุม ปรามปรามผู้กระทำความผิด ฐานบุกรุก ยึดถือ ครอบครอง กั้นสร้าง แผ้วถางป่า ในเขต ป่าชุมชนได้ ภายใต้การควบคุม กำกับ ดูแล ของพนักงานเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายนั้น ๆ เช่น พนักงานเจ้าหน้าที่ของกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ถือว่าเป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กฎหมายสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า กฎหมาย ป่าสงวนแห่งชาติ และกฎหมายป่าไม้ เป็นต้น จึงมีอำนาจจับกุม ปรามปรามผู้กระทำความผิดตาม พ.ร.บ.ดังกล่าว ส่วนเจ้าหน้าที่ป่าชุมชน ถือเป็นผู้ช่วยเหลือเจ้าพนักงาน)

1.3 วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งป่าชุมชน

1.3.1 เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ

1.3.2 เพื่อการฟื้นฟูพื้นที่ป่า ในเขตป่าชุมชนโดยการปลูกป่าทดแทน

1.3.3 เพื่อการเสริมสร้างความร่วมมือทุกภาคส่วนในการจัดการป่าชุมชน

1.3.4 เพื่อการส่งเสริมวัฒนธรรม ประเพณี ที่หลากหลายของชุมชนในการอนุรักษ์ การฟื้นฟู การพัฒนา การควบคุมดูแล และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในป่าชุมชน

1.3.5 เพื่อการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในป่าชุมชนอย่างสมดุลและยั่งยืน

1.4 การจัดตั้งป่าชุมชน

1.4.1 การจัดตั้งป่าชุมชนไม่มีผลเป็นการเปลี่ยนแปลงเขตป่าหรือเพิกถอนพื้นที่ป่า หรือเปลี่ยนแปลงสถานะ หรืออณุญาตพื้นที่อื่นของรัฐแต่อย่างใด เพียงแต่มีให้นำกฎหมายว่าด้วยป่าไม้ และกฎหมายว่าด้วยป่าสงวนแห่งชาติมาใช้บังคับในพื้นที่ป่าชุมชนเป็นการชั่วคราว

จนกว่าจะมีการเพิกถอนป่าชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นการยกเว้นกฎหมายบางประการใน พื้นที่จัดตั้งป่าชุมชน เช่น การตัดไม้ที่มิใช่ไม้หวงห้ามในเขตพื้นที่ป่าชุมชนเพื่อใช้ประโยชน์ สามารถตัดฟันไม้ดังกล่าวได้ โดยไม่ถือว่าเป็นความผิดฐานบุกรุก ยึดถือ ครอบครอง แผ้วถางป่า แต่ทั้งนี้จะต้องดำเนินการภายใต้กฎ กติกา ระเบียบ ข้อบังคับของป่าชุมชน เช่น เพื่อการใช้สอยในครัวเรือน หรือเพื่อประโยชน์สาธารณะ

1.4.2 การจัดตั้งป่าชุมชนต้องสอดคล้องกับแผนการอนุรักษ์ การฟื้นฟู การจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพด้วย การกำหนดขนาดของพื้นที่ ที่จะจัดตั้งป่าชุมชน สัดส่วนการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าชุมชน ต้องคำนึงถึงสภาพภูมิประเทศ ขนาดของชุมชน และศักยภาพของชุมชน ว่ามีขีดความสามารถในการจัดการป่าชุมชนได้แค่ไหนเพียงใด

1.4.3 บริเวณที่จะจัดตั้งป่าชุมชนต้องไม่เป็นพื้นที่ที่ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หน่วยงานของรัฐ หรือบุคคลใด ได้รับอนุญาตเข้าทำประโยชน์พื้นที่ป่า บริเวณพื้นที่ที่กรมป่าไม้ใช้หรือจัดการ หรือประกาศให้เป็นพื้นที่วิจัย หรือจัดการใด ๆ ตามอำนาจหน้าที่ รวมทั้งต้องไม่เป็นที่ดินที่บุคคลใดได้มาตามประมวลกฎหมายที่ดิน ซึ่งกฎหมายบังคับให้ต้องกันบริเวณดังกล่าวออกจากพื้นที่ที่จะจัดตั้งป่าชุมชน

1.4.4 บริเวณที่ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานของรัฐใด หรือบุคคลใดอยู่ระหว่างการยื่นคำขอทำประโยชน์ในพื้นที่ป่าที่จะขอจัดตั้งป่าชุมชน หน่วยงานของรัฐ หรือบุคคลดังกล่าวมีสิทธิทำหนังสือคัดค้านการขอจัดตั้งป่าชุมชนได้โดยยื่นต่อคณะกรรมการป่าชุมชนประจำจังหวัด ภายใน 30 วันนับแต่วันปิดประกาศขอจัดตั้งป่าชุมชน

1.4.5 การปิดประกาศคำขอจัดตั้งป่าชุมชน ต้องปิดประกาศไว้ ณ ศาลากลางจังหวัด ที่ว่าการอำเภอ ที่ทำการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในท้องที่ป่าที่จะขอจัดตั้งป่าชุมชนเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 30 วัน

1.5 เอกสารหลักฐานที่ใช้ในการขอจัดตั้งป่าชุมชน

1.5.1 วัตถุประสงค์ของป่าชุมชน (อธิบายเพิ่มเติม ต้องแสดงเหตุผล ความจำเป็น จุดประสงค์ แผนพัฒนา การดูแลรักษาและการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าชุมชน)

1.5.2 รายชื่อ ประวัติของผู้ขอจัดตั้งป่าชุมชน

1.5.3 รายชื่อคณะกรรมการจัดการป่าชุมชน เลือกจากสมาชิก

1.5.4 ความเป็นมาของชุมชนโดยสังเขป (อธิบายเพิ่มเติม ประวัติความเป็นมาของชุมชนสภาพพื้นที่ที่จะขอตั้งป่าชุมชน แผนที่แสดงขอบเขต อาณาเขต พอสังเขป)

1.5.5 แผนจัดการป่าชุมชน (อธิบายเพิ่มเติม กำหนดบริเวณพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์ และบริเวณพื้นที่เพื่อการ ใช้ประโยชน์ หรือพื้นที่บริเวณเพื่อการอนุรักษ์แต่เพียงอย่างเดียว

แผนการดำเนินการฟื้นฟู การอนุรักษ์ การพัฒนา หรือการควบคุมดูแลภาวะแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ แผนการจัดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในป่าชุมชนอย่างยั่งยืน แผนการจัดการป่าชุมชนต้องไม่ทำให้เกิดการสูญเสียสภาพความเป็นป่า ทั้งในบริเวณพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์ และบริเวณพื้นที่เพื่อการใช้ประโยชน์)

1.5.6 รายการอื่นตามที่คณะกรรมการกำหนด

1.6 คณะกรรมการป่าชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชนมีอยู่ 3 คณะใหญ่ ๆ

1.6.1 คณะกรรมการนโยบายป่าชุมชน มีหน้าที่ ดังนี้

1.6.1.1 เสนอความเห็นต่อคณะรัฐมนตรี เกี่ยวกับนโยบายในการส่งเสริมและสนับสนุนป่าชุมชน และเครือข่ายชุมชน

1.6.1.2 เสนอแนะต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อกำหนดมาตรการทางการเงิน

1.6.1.3 เสนอแนะในการตราพระราชกฤษฎีกา และออกกฎกระทรวง

1.6.1.4 กำหนดระเบียบ เพื่อปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้

1.6.1.5 ให้ความเห็นชอบบัญชีรายชื่อผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ มีผลงานและประสบการณ์เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1.6.1.6 จัดทำรายงานและผลการดำเนินงานป่าชุมชนทั่วประเทศ เพื่อรายงานต่อคณะรัฐมนตรี ปีละ 1 ครั้ง

1.6.1.7 พิจารณาอุทธรณ์มติเกี่ยวกับการจัดตั้งหรือเพิกถอนป่าชุมชน พิจารณาอุทธรณ์คำสั่งของคณะกรรมการป่าชุมชนประจำจังหวัด

1.6.1.8 ปฏิบัติงานอื่นใดตามที่กำหนดในพระราชบัญญัตินี้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการ เพื่อพิจารณา หรือปฏิบัติงานอย่างหนึ่งอย่างใดแทน

1.6.2 คณะกรรมการป่าชุมชนประจำจังหวัด มีหน้าที่ ดังนี้

1.6.2.1 พิจารณาเกี่ยวกับการจัดตั้ง การขยาย การเพิกถอน ป่าชุมชน

1.6.2.2 ขยายระยะเวลาในการพิจารณาคำขอจัดตั้งป่าชุมชน

1.6.2.3 มีมติให้คณะกรรมการจัดการป่าชุมชนพ้นจากการปฏิบัติหน้าที่

1.6.2.4 แต่งตั้งและถอดถอนเจ้าหน้าที่ป่าชุมชน

1.6.2.5 พิจารณาจัดตั้งแผนจัดการป่าชุมชน

1.6.2.6 ให้คำแนะนำปรึกษาช่วยเหลือด้านต่าง ๆ ต่อคณะกรรมการจัดการป่าชุมชน

1.6.2.7 ควบคุมดูแลจัดการป่าชุมชน

1.6.2.8 ตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผลการจัดการป่าชุมชนในจังหวัด

1.6.2.9 ปฏิบัติงานอื่นใดตามที่กำหนดในพระราชบัญญัตินี้

- 1.6.3 คณะกรรมการจัดการป่าชุมชน มีหน้าที่ ดังนี้
- 1.6.3.1 ร่วมมือกับพนักงานเจ้าหน้าที่ในการจัดทำเขต ป้าย เครื่องหมาย
- 1.6.3.2 ออกข้อบังคับเกี่ยวกับการจัดตั้งป่าชุมชน
- 1.6.3.3 ดูแลรักษา บำรุง ฟื้นฟู ป่าชุมชน ส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้ และสร้างจิตสำนึก
- 1.6.3.4 ดูแลรักษาทรัพย์สินส่วนกลางของป่าชุมชน
- 1.6.3.5 ดูแลให้สมาชิกป่าชุมชนปฏิบัติตามหน้าที่ตามพระราชบัญญัติ
- 1.6.3.6 สั่งให้ผู้หนึ่งผู้ใดที่ฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามข้อบังคับ ออกจากป่าชุมชน กระทำการหรือให้งดเว้นกระทำการใด ๆ
- 1.6.3.7 ไกล่เกลี่ยประนีประนอมเมื่อเกิดความขัดแย้ง
- 1.6.3.8 ช่วยเหลือพนักงานเจ้าหน้าที่ในการจับกุมปราบปรามผู้กระทำ
- 1.6.3.9 มีมติรับบุคคลใดเป็นสมาชิกป่าชุมชน
- 1.6.3.10 ดำเนินตามสมควรเพื่อป้องกันความเสียหายแก่ป่าชุมชน
- 1.6.3.11 ปฏิบัติงานอื่นใดตามที่กำหนดในพระราชบัญญัตินี้
- 1.7 หลักเกณฑ์และวิธีการขอจัดตั้งป่าชุมชน ตามมาตรา 32
- 1.7.1 การกำหนดขนาดของพื้นที่ป่าชุมชนต้องเป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการนโยบายป่าชุมชนกำหนด
- 1.7.2 ชุมชนท้องที่ใดอยู่ในท้องที่เดียวกันกับพื้นที่ป่า (นอกพื้นที่ป่าอนุรักษ์) และสามารถดูแลรักษาป่าได้
- 1.7.3 บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไปรวมตัวกันตั้งแต่ 50 คน ตั้งตัวแทนยื่นคำขอจัดตั้งป่าชุมชนต่อผู้ว่าราชการจังหวัด ในท้องที่ที่ป่านั้นตั้งอยู่
- 1.7.4 ต้องมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตป่า ไม่น้อยกว่า 5 ปี
- 1.7.5 เมื่อจัดตั้งป่าชุมชนแล้ว มีให้นำกฎหมายว่าด้วยป่าไม้ และป่าสงวนแห่งชาติมาใช้บังคับ
- 1.7.6 ในกรณีพื้นที่ป่า หรือ ป่าสงวนแห่งชาติ ที่เป็นป่าชายเลน นำมาจัดตั้งเป็นป่าชุมชนจะต้องได้รับความยินยอมจากกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งด้วย
- 1.8 ข้อห้ามในเขตป่าชุมชน ตามมาตรา 63
- 1.8.1 ห้ามยึดถือครอบครอง หรือใช้เป็นที่อยู่อาศัยหรือที่ทำกิน

1.8.2 ห้ามก่อสร้าง แผ้วถางป่า ชุดแร่ ล่าสัตว์ป่าสงวน หรือสัตว์ป่าคุ้มครอง เว้นแต่เป็นการกระทำของพนักงานเจ้าหน้าที่ เพื่อประโยชน์ในการรักษาและป้องกัน หรือบรรเทา ความเสียหายแก่ป่าชุมชน

1.8.3 ห้ามใช้ประโยชน์จากไม้มีค่า เว้นแต่ ตามมาตรา 50(2) กล่าวคือ ทำไม้ ในบริเวณเพื่อการใช้ประโยชน์ ตามความจำเป็นเพื่อการใช้สอยในครัวเรือนของสมาชิกและกิจกรรม สาธารณะ และมาตรา 52 กล่าวคือ ใช้ประโยชน์จากไม้เพื่อบรรเทาความเดือนร้อนเสียหายอัน เนื่องมาจากเหตุพิบัติสาธารณะหรือเหตุจำเป็นเพื่อช่วยเหลือราษฎรเป็นกรณีพิเศษ

1.8.4 ห้ามก่อสร้างสิ่งปลูกสร้าง เว้นแต่ เป็นการก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างเพื่อ ประโยชน์ในการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการจัดการป่าชุมชน

1.8.5 การเข้าไปกระทำการในป่าชุมชน ตามมาตรา 66 ผู้ใดจะเข้าไปกระทำ การในป่าชุมชน เพื่อการศึกษา ค้นคว้า วิจัย สืบค้น ความหลากหลายทางชีวภาพต้องได้รับอนุญาต เป็นหนังสือจากคณะกรรมการป่าชุมชนประจำจังหวัด และให้แบ่งปันผลประโยชน์จากศึกษา ค้นคว้า วิจัย ตามระเบียบ ที่คณะกรรมการนโยบายกำหนด มิให้ใช้บังคับแก่ กรมป่าไม้ กรมทรัพยากรทาง ทะเลและชายฝั่ง คณะกรรมการจัดการป่าชุมชน เจ้าหน้าที่ป่าชุมชน

1.9 อำนาจของพนักงานเจ้าหน้าที่ มาตรา 67

1.9.1 เข้าไปในป่าชุมชนเพื่อตรวจสอบและติดตามผลการดำเนินการเกี่ยวกับ ป่าชุมชนและ การปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้ หากพบว่าคณะกรรมการจัดการป่าชุมชนฝ่าฝืน หรือไม่ปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้ หรือระเบียบหรือข้อบังคับที่ออกตามพระราชบัญญัตินี้ให้รายงาน ผลต่ออธิบดี

1.9.2 สั่งให้ผู้หนึ่งผู้ใดออกจากป่าชุมชน หรือให้งดเว้นการกระทำใด ๆ ในป่า ชุมชน กรณีที่มี ข้อเท็จจริงปรากฏหรือมีเหตุอันควรสงสัยว่ามีการกระทำความผิด

1.9.3 คั่นบุคคลหรือยานพาหนะ ในกรณีที่มีเหตุอันควรเชื่อว่ามีกระทำความ ผิด

1.9.4 ยึดหรืออายัดทรัพย์สินที่ใช้หรือได้มาจากการกระทำความผิด หรือ หลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดตามพระราชบัญญัตินี้ เพื่อประโยชน์ในการตรวจสอบและ ดำเนินคดี

2. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2559) การพัฒนา ประเทศไทยในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ประเทศไทยยังอยู่ในช่วงที่มีปัญหามากมายหลายด้าน ซึ่งต้องใช้การปฏิรูปประเทศ เป็นการขับเคลื่อนไปสู่การ แก้ปัญหา รวมทั้งสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว มีการแข่งขันด้านเศรษฐกิจที่เข้มข้นและทวี

ความรุนแรงมากขึ้น การพัฒนาเทคโนโลยีจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกระทบวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในสังคมรวมไปถึงการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างมาก ขณะที่ประเทศไทยประสบปัญหาข้อจำกัดของปัจจัยพื้นฐานเชิงยุทธศาสตร์เกือบทุกด้าน และเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาที่ชัดเจนขึ้น ดังนั้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 นับเป็นจังหวะเวลาที่ทำทนายอย่างมาก โดยที่ประเทศไทยต้องปรับตัวขนานใหญ่ โดยต้องเร่งพัฒนาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี การวิจัยและพัฒนา และนวัตกรรมให้เป็นปัจจัยหลักในการขับเคลื่อนการพัฒนาในทุกด้าน เพื่อเพิ่มขีดความสามารถ และศักยภาพในการแข่งขันของประเทศไทย ท่ามกลางการแข่งขันในโลกที่รุนแรงขึ้นมาก ภายใต้ข้อจำกัดหลายด้าน อาทิ คุณภาพคนไทยยังต่ำ แรงงานส่วนใหญ่มีปัญหาทั้งในเรื่ององค์ความรู้ ทักษะ และทัศนคติ สังคมขาดคุณภาพและมีความเหลื่อมล้ำสูงที่เป็นอุปสรรคต่อการยกระดับศักยภาพการพัฒนา โครงสร้างประชากรเข้าสู่สังคมสูงวัยส่งผลให้ขาดแคลนแรงงานจำนวนประชากรวัยแรงงานลดลงตั้งแต่ปี 2558 และโครงสร้างประชากรจะเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์

ภายในสิ้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ด้าน

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็ร่อยหรอเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็วซึ่งเป็นต้นทุนในเชิงเศรษฐกิจและผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตประชาชน ในขณะที่การบริหารจัดการภาครัฐยังด้อยประสิทธิภาพ ขาดความโปร่งใส และมีปัญหาคอร์รัปชันเป็นวงกว้าง จึงส่งผลให้การผลักดันขับเคลื่อนการพัฒนาไม่เกิดผลสัมฤทธิ์เต็มที่ บางภาคส่วนของสังคมจึงยังถูกทิ้งอยู่ข้างหลังแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 เป็นแผนพัฒนาประเทศในระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2560 - 2564) ซึ่งเปลี่ยนยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560 - 2579) สู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้น ทิศทางการพัฒนาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 จึงมุ่งเตรียมความพร้อมและวางรากฐานในการยกระดับประเทศไทยให้เป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว มีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ด้วยการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีกรอบวิสัยทัศน์และเป้าหมายอนาคตประเทศไทยในปี 2579 ซึ่งกำหนดไว้ในยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี เป็นกรอบที่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 มุ่งตอบสนองวัตถุประสงค์และเป้าหมายการพัฒนาที่กำหนดภายใต้ระยะเวลา 5 ปี ต่อจากนี้ไปพิจารณาจากการประเมินสภาพแวดล้อมการพัฒนาทั้งจากภายนอกและภายในประเทศที่บ่งชี้ถึงจุดแข็งและจุดอ่อนของประเทศ และการสะท้อนถึงโอกาสและความเสี่ยงในการที่จะผลักดันขับเคลื่อนให้การพัฒนาในด้านต่าง ๆ บรรลุผลได้ในระยะเวลา 5 ปีแรกของยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี ทั้งนี้โดยได้คำนึงถึงการต่อยอดให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างต่อเนื่องภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับต่อ ๆ ไป ดังนั้น การพัฒนาประเทศในระยะ

แผนพัฒนาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 จึงกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายรวมของการพัฒนาได้ ดังนี้

2.1 วัตถุประสงค์

2.1.1 เพื่อวางรากฐานให้คนไทยเป็นคนที่สมบูรณ์ มีคุณธรรมจริยธรรม มีระเบียบวินัยค่านิยมที่ดี มีจิตสาธารณะ และมีความสุข โดยมีสุขภาพและสุขภาพที่ดี ครอบครัวอบอุ่น ตลอดจนเป็นคนเก่งที่มีทักษะความรู้ความสามารถและพัฒนาตนเองได้ต่อเนื่องตลอดชีวิต

2.1.2 เพื่อให้คนไทยมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม ได้รับความเป็นธรรมในการเข้าถึงทรัพยากรและบริการทางสังคมที่มีคุณภาพ ผู้ด้อยโอกาสได้รับการพัฒนาศักยภาพ รวมทั้งชุมชนมีความเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้

2.1.3 เพื่อให้เศรษฐกิจเข้มแข็ง แข่งขันได้ มีเสถียรภาพ และมีความยั่งยืน สร้างความเข้มแข็งของฐานการผลิตและบริการเดิมและขยายฐานใหม่โดยการใช้นวัตกรรมที่เข้มข้นมากขึ้น สร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานราก และสร้างความมั่นคงทางพลังงาน อาหาร และน้ำ

2.1.4 เพื่อรักษาและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้สามารถสนับสนุนการเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน

2.1.5 เพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดินมีประสิทธิภาพ โปร่งใส ทันทสมัย และมีการทำงานเชิงบูรณาการของภาคีการพัฒนา

2.1.6 เพื่อให้มีการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคโดยการพัฒนภาคและเมืองเพื่อรองรับการพัฒนายกระดับฐานการผลิตและบริการเดิมและขยายฐานการผลิตและบริการใหม่

2.1.7 เพื่อผลักดันให้ประเทศไทยมีความเชื่อมโยง (Connectivity) กับประเทศต่าง ๆ ทั้งในระดับอนุภูมิภาค ภูมิภาค และนานาชาติได้อย่างสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพ รวมทั้งให้ประเทศไทยมีบทบาทนำและสร้างสรรค์ในด้านการค้า การบริการ และการลงทุนภายใต้กรอบความร่วมมือต่าง ๆ ทั้งในระดับอนุภูมิภาค ภูมิภาค และโลก

2.2 ส่วนที่ 4 ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนา

อย่างยั่งยืนปัจจุบันสภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกำลังเป็นปัญหาและเป็นจุดอ่อนของการรักษาฐานการผลิตและให้บริการ รวมทั้งการดำรงชีพที่ยั่งยืน ฐานทรัพยากรธรรมชาติถูกนำไปใช้ในการพัฒนาจำนวนมากก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมอย่างต่อเนื่อง พื้นที่ป่าไม้ลดลง ทรัพยากรดินเสื่อมโทรม ความหลากหลายทางชีวภาพถูกคุกคาม ทรัพยากรน้ำยังมีส่วนที่ไม่สามารถจัดสรรได้ตามความต้องการ และมีความเสี่ยงในการขาดแคลนในอนาคต เกิดปัญหาความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์ทรัพยากร ธรรมชาติมากขึ้น จากการเข้าถึงและการจัดสรรการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่เป็นธรรม รวมทั้งปัญหาสิ่งแวดล้อมเพิ่มสูงขึ้นตามการขยายตัวของเศรษฐกิจและชุมชนเมือง ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนและต้นทุนทางเศรษฐกิจ ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภัยพิบัติทางธรรมชาติมีความผันผวนและรุนแรงมากขึ้นโดยเฉพาะอุทกภัยและภัยแล้ง

ซึ่งส่งผลกระทบต่อภาคเศรษฐกิจและห่วงโซ่การผลิตภายในประเทศ และข้อตกลงระหว่างประเทศ เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศซึ่งทวีความเข้มข้นทำให้ประเทศไทยต้องเตรียมพร้อม รับภาระในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกภายใต้กระแสการแข่งขันทางการค้า ขณะที่ภาวะการ พัฒนาที่ยั่งยืนของโลกหลัง ค.ศ. 2015 ซึ่งเป็นการกำหนดทิศทางการพัฒนาที่ยั่งยืนของโลกในอีก 15 ปี ข้างหน้า (ค.ศ. 2016-2030) จะส่งผลกระทบต่อแนวทางการพัฒนาประเทศไทยในอนาคต ดังนั้น ประเด็นท้าทายที่ต้องเร่งดำเนินการในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ได้แก่ การสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติและยกระดับคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อสนับสนุนการ เติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตของประชาชน เร่งแก้ไขปัญหาวิกฤติสิ่งแวดล้อมเพื่อ ลดมลพิษที่เกิดจากการผลิตและการบริโภค พัฒนาระบบบริหารจัดการที่โปร่งใสเป็นธรรม ส่งเสริม การผลิตและการบริโภคที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเป็นวงกว้างมากขึ้น ต้องเร่งเตรียมความพร้อมในลด การปล่อยก๊าซเรือนกระจกและเพิ่มขีดความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพ ภูมิอากาศ รวมทั้งบริหารจัดการเพื่อลดความเสี่ยงด้านภัยพิบัติทางธรรมชาติโดยมีวัตถุประสงค์

2.2.1 รักษา พื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและมีการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน และเป็นธรรม

2.2.2 สร้างความมั่นคงด้านน้ำของประเทศ และบริหารจัดการทรัพยากร น้ำทั้งระบบให้มีประสิทธิภาพ

2.2.3 บริหารจัดการสิ่งแวดล้อม และลดมลพิษให้มีคุณภาพดีขึ้น

2.2.4 พัฒนาขีดความสามารถในการลดก๊าซเรือนกระจกและการปรับตัว เพื่อลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และการรับมือกับภัยพิบัติ

2.3 เป้าหมายและตัวชี้วัด

2.3.1 รักษา และฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติ เพิ่มพื้นที่ป่าไม้เพื่อการ อนุรักษ์ป่าเศรษฐกิจ และป่าชายเลน ลดการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ แก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินของรัฐและจัดที่ดินทำกินให้ผู้อยากไร้โดยให้สิทธิร่วม

2.3.1.1 สัดส่วนพื้นที่ป่าไม้เป็นร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศ แบ่งเป็น พื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ ร้อยละ 25 และพื้นที่ป่าเศรษฐกิจ ร้อยละ 15 พื้นที่ป่าชายเลนเพิ่มจาก 1.53 ล้านไร่ เป็น 1.58 ล้านไร่ พื้นที่ปลูกและฟื้นฟูป่าต้นน้ำเพิ่มขึ้น

2.3.1.2 จำนวนชนิดพันธุ์และประชากรของสิ่งมีชีวิตที่อยู่ในภาวะถูก คุกคาม หรือใกล้สูญพันธุ์

2.3.1.3 แผนที่แนวเขตที่ดินของรัฐ (โครงการ One Map) ที่แล้วเสร็จมี การประกาศใช้ และจำนวนพื้นที่จัดที่ดินทำกินให้ชุมชน

2.4 แนวทางการพัฒนาที่มีความสำคัญสูงและสามารถผลักดันสู่การปฏิบัติ

2.4.1 การรักษาฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ สร้างสมดุลของการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนและเป็นธรรม ใช้ประโยชน์จากทุนธรรมชาติโดยคำนึงถึงขีดจำกัดและศักยภาพในการฟื้นตัว รักษาความมั่นคงของฐานทรัพยากร สร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนและเป็นธรรมรวมทั้งผลักดันแนวทางการประเมินมูลค่าของระบบนิเวศ และการสร้างรายได้จากการอนุรักษ์เพื่อใช้ในการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น ดังนี้

2.4.1.1 อนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้เพื่อสร้างสมดุลธรรมชาติ ปกป้องและฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าให้เกิดผลในทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม หยุดยั้งการทลายป่าเพื่อรักษาพื้นที่ป่าไม้ 102.3 ล้านไร่ให้คงอยู่ โดยสนธิกำลังของทุกภาคส่วน นาระบบสารสนเทศมาใช้เพื่อการบริหารจัดการ บังคับใช้กฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นธรรม เร่งรัดดำเนินการแก้ไขปัญหาการทับซ้อนแนวเขตที่ดินของรัฐโดยใช้หลักเกณฑ์การปรับปรุงแผนที่แนวเขตที่ดินของรัฐแบบบูรณาการ (One Map) ให้แล้วเสร็จเป็นรูปธรรมโดยเร็ว สนับสนุนการปลูกและฟื้นฟูป่าไม้ตามแนวพระราชดำริ “ปลูกป่า ปลูกคน” โดยประยุกต์ความสำเร็จจากโครงการของมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ ในการปลูกป่าและยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชนไปพร้อมกัน ส่งเสริมการปลูกฟื้นฟูป่าในพื้นที่ว่างของรัฐตามแนวกันชนและการเชื่อมต่อผืนป่า ส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน และป่าครัวเรือน สนับสนุนกฎหมายเกี่ยวกับป่าชุมชน สร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูและดูแลผืนป่า เพิ่มพื้นที่ป่าเศรษฐกิจเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร้อยละ 15 ของพื้นที่ประเทศ โดยส่งเสริมการปลูกไม้มีค่าทางเศรษฐกิจระยะยาว อาทิ ไม้สัก ไม้มะค่า และไม้พะยุง โดยปรับปรุงกฎระเบียบเพื่อส่งเสริมและสร้างแรงจูงใจให้ภาคเอกชน ภาคประชาชนและเกษตรกรรายย่อยในการปลูกไม้มีค่าทางเศรษฐกิจระยะยาว อาทิ ไม้สัก ไม้มะค่า และไม้พะยุง หรือปรับเปลี่ยนจากการปลูกไม้เศรษฐกิจระยะสั้นมาเป็นไม้มีค่าระยะยาวจัดตั้งตลาดกลางค้าไม้ พัฒนาระบบโลจิสติกส์ในการค้าและขนส่งไม้ สนับสนุนกลไกทางการเงินเพื่อการปลูกป่า อาทิ การออกพันธบัตรป่าไม้ ธนาคารต้นไม้ หรือกองทุนส่งเสริมการปลูกป่า ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาการปลูกพืชแซมในสวนป่า การทวนเกษตร เพื่อสร้างรายได้ให้เกษตรกรระหว่างที่ไม้ยังไม่เติบโต และส่งเสริมการวิจัยและนวัตกรรมในการสร้างมูลค่าเพิ่มจากไม้ รวมทั้งพัฒนาสนับสนุนแนวทางการสร้างรายได้จากการอนุรักษ์ อาทิ การพัฒนาระบบการจัดการพื้นที่อนุรักษ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หรือพัฒนาท่องเที่ยวของชุมชนที่มีบทบาทโดดเด่นด้านการอนุรักษ์

2.4.1.2 อนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน ปกป้องและอนุรักษ์ทรัพยากรพันธุกรรม อนุรักษ์พันธุกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น สนับสนุนธนาคารพันธุกรรมที่มีการดำเนินการอยู่แล้วอย่างเป็นระบบ ทั้งพืช สัตว์ และจุลินทรีย์ ส่งเสริมการใช้ประโยชน์ การสร้างมูลค่าเพิ่มจากทรัพยากรชีวภาพ และให้มีการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม จัดหาชุดการวิจัยเพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างเป็นระบบ ผลักดันให้มีการนำงานวิจัยที่มีอยู่มาพัฒนา

ต่อยอดทางธุรกิจ สนับสนุนยุทธศาสตร์การพัฒนาสมุนไพรที่เป็นยาและเครื่องสำอางที่มีศักยภาพและมีความต้องการของตลาด เชื่อมโยงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชีวภาพใหม่ กับกระบวนการพัฒนาสินค้าชุมชนหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ โดยค้นหาเอกลักษณ์และศักยภาพที่แท้จริงของทรัพยากรชีวภาพ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของท้องถิ่น เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ที่มีนวัตกรรมและมีมูลค่าสูง

2.4.1.3 พัฒนาระบบบริหารจัดการที่ดินและแก้ไขการบุกรุกที่ดินของรัฐ โดยจัดทำระบบฐานข้อมูลเพื่อการบริหารจัดการที่ดิน จัดทำหลักฐานการถือครองที่ดินของรัฐทุกประเภทให้ครบถ้วนชัดเจนปรับปรุงกลไกการบริหารจัดการที่ดินให้มีเอกภาพเพื่อทำหน้าที่กำหนดภาพรวมนโยบายด้านที่ดิน และกระจายการถือครองที่ดินอย่างเป็นธรรม โดยใช้กลไกเครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์สนับสนุนการจัดที่ดินทำกินให้ชุมชนโดยให้สิทธิในลักษณะแปลงรวมและการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาระบบการผลิตและการสร้างรายได้ของชุมชน พัฒนาระบบเช่าที่ดินให้มีประสิทธิภาพ เพื่อสร้างโอกาสในการใช้ประโยชน์ที่ดินให้กับประชาชน จัดเก็บภาษีที่ดินในอัตราก้าวหน้า กำหนดมาตรการป้องกันการถือครองที่ดินของคนต่างชาติ รวมทั้งอนุรักษ์ทรัพยากรดินและที่ดินให้มีคุณภาพเหมาะสมต่อการใช้ประโยชน์

2.4.1.4 ปกป้องทรัพยากรทางทะเลและป้องกันการกัดเซาะตลิ่งและชายฝั่ง พัฒนาพื้นที่ชายฝั่งโดยคำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและความยั่งยืนระยะยาว ลดความขัดแย้งเชิงนโยบายระหว่างการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การท่องเที่ยว การประมง และวิถีชีวิตของชุมชน โดยการจำแนกแนวเขตการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ทะเลและชายฝั่งที่ผ่านกระบวนการรับฟังความคิดเห็น ตัดสินใจ และจัดการร่วมของภาคที่เกี่ยวข้อง พัฒนาระบบบริหารจัดการ และการจัดเก็บรายได้จากการท่องเที่ยวในพื้นที่อนุรักษ์ทางทะเลหมู่เกาะ และชายหาด เพื่อนำมาใช้ในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติให้คงความสมบูรณ์และสวยงามตลอดไป ปกป้องผลประโยชน์แห่งชาติทางทะเล กำหนดพื้นที่คุ้มครองทางทะเลและชายฝั่ง กำหนดมาตรการควบคุมการจับสัตว์น้ำ ห้ามการจับสัตว์น้ำวัยอ่อน ควบคุมเครื่องมือหาประมงที่ผิดกฎหมาย คุ้มครองประมงพื้นบ้าน รวมทั้งแก้ไขปัญหาการกัดเซาะตลิ่งริมแม่น้ำและชายฝั่งโดยคำนึงถึงพลวัตการเปลี่ยนแปลงของระบบชายหาด ใช้แนวคิดการจัดการระบบกลุ่มหาด (Littoral Cell) โดยจำแนกชายหาดตามลักษณะธรณีสัณฐาน และออกแบบระบบป้องกันและการลดพลังงานคลื่นลมอย่างบูรณาการภายในกลุ่มหาดนั้น เพื่อมิให้การก่อสร้างในพื้นที่ชายฝั่งส่งผลกระทบต่อพื้นที่ข้างเคียง

2.4.2 วางแผนบริหารจัดการทรัพยากรแร่เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์สูงสุดและลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและประชาชน กำหนดปริมาณที่เหมาะสมในการนำแร่มาใช้ประโยชน์ คำนึงถึงความจำเป็นและมูลค่าในอนาคต จำกัดการส่งออกทรัพยากรแร่ในรูปวัตถุดิบ ห้ามการทำเหมืองแร่ในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้น 1 และเขตอนุรักษ์ของกรมศิลปากร ควบคุมผลกระทบจากการทำเหมืองแร่ที่ก่อมลพิษต่อสภาพแวดล้อมและสุขภาพอนามัยของประชาชนอย่างเข้มงวด จัดทำ

ยุทธศาสตร์ระยะยาวเพื่อบริหารจัดการแร่ที่มีมูลค่าสูง โดยเปิดเผยต่อสาธารณชน มีการประเมินผลตอบแทนทางเศรษฐกิจเปรียบเทียบกับค่าใช้จ่ายทางด้านสุขภาพและการจัดการสิ่งแวดล้อม มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องอย่างโปร่งใส มีธรรมาภิบาล และมีการชดเชยเยียวยาที่เหมาะสมกับผู้ที่ได้รับผลกระทบ โดยผู้ประกอบการจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบ พัฒนากลไกที่มีประสิทธิภาพเพื่อจัดการความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับผู้ประกอบการเหมืองแร่โดยคำนึงถึงสิทธิชุมชนและความเป็นธรรมทางสังคม

2.4.3 พัฒนาระบบการบริหารจัดการและกลไกแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.4.3.1 ปรับปรุงกลไกและกระบวนการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมให้มีประสิทธิภาพทุกขั้นตอน ตั้งแต่ขั้นตอนการจัดทำ การพิจารณารายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม และขั้นตอนการติดตามตรวจสอบ โดยผลักดันให้หน่วยงานซึ่งมีหน้าที่ในการอนุญาตติดตามตรวจสอบการดำเนินงานตามมาตรการลดผลกระทบสิ่งแวดล้อมอย่างเคร่งครัด หากผู้ประกอบการไม่ปฏิบัติตามจะต้องมีบทลงโทษที่เหมาะสม พิจารณาแนวทางในการนำเรื่องการติดตามตรวจสอบการปฏิบัติตามมาตรการในรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม มากำหนดเป็นเงื่อนไขในการขอต่อใบอนุญาต การขอเปลี่ยนแปลงหรือก่อสร้างเพิ่มเติมของโครงการ นอกจากนี้ควรลดขั้นตอนและระยะเวลาของระบบ EIA รวมทั้งทบทวนรูปแบบและกระบวนการมีส่วนร่วมและกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียในการจัดทำรายงานและกระบวนการพิจารณารายงานวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมและกลไกการติดตามตรวจสอบ

2.4.3.2 ผลักดันการนำแนวทางการประเมินสิ่งแวดล้อมระดับยุทธศาสตร์ (Strategic Environmental Assessment: SEA) ให้มีผลบังคับใช้ตามกฎหมายเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อเป็นเครื่องมือสำคัญในการตัดสินใจเชิงนโยบายของภาครัฐได้อย่างแท้จริง รวมทั้งมีกระบวนการพิจารณาที่คำนึงถึงผลกระทบอย่างรอบด้าน โดยดำเนินการรณรงค์ในพื้นที่ระดับลุ่มน้ำ สนับสนุนการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ทั้งเขตการพัฒนาเศรษฐกิจ และระบบนิเวศที่สำคัญ

2.4.3.3 สร้างจิตสำนึกความตระหนัก และปรับปรุงกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยไม่จำกัดแค่เพียงการรับฟังความคิดเห็น แต่ควรสร้างการมีส่วนร่วมตลอดกระบวนการจัดทำโครงการเพื่อสร้างการยอมรับและลดความขัดแย้งกับประชาชนในพื้นที่ รวมทั้งสร้างความมั่นใจให้กับทุกภาคส่วนในการลงทุนเพื่อการพัฒนาโครงการขนาดใหญ่ของภาครัฐ โดยเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแล รักษา ติดตาม และตรวจสอบการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกับหน่วยงานภาครัฐมากขึ้น สนับสนุนให้มีการจัดตั้งกองทุนพัฒนาการมีส่วนร่วมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อส่งเสริมให้ภาคส่วนต่าง ๆ มีส่วนร่วมในการสนับสนุนงบประมาณ และสามารถนำงบประมาณที่ได้จากการระดมทุนมาจัดการ

แก้ไขปัญหารวมทั้งพัฒนากระบวนการติดตามโครงการที่ดำเนินงานโดยกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและภาคประชาชน ตลอดจนสนับสนุนให้มีการจัดตั้งกลไกเพื่อเสริมสร้างธรรมาภิบาลด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในกระบวนการยุติธรรมโดยกระบวนการมีส่วนร่วม ใช้ประโยชน์จากสื่อสารมวลชนในการรณรงค์ เผยแพร่แนวคิดและการปฏิบัติที่ดีในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น กำหนดช่วงเวลาบังคับการออกอากาศ เพื่อรณรงค์ปลูกป่า ยุติการเผาป่า และการคัดแยกขยะ เป็นต้น

2.4.3.4 ทบทวนแก้ไขกฎหมาย โดยเฉพาะร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชน เพื่อให้มีสาระคุ้มครองสิทธิชุมชน วิถีชีวิต วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่อาศัยบนพื้นที่ต้นน้ำ หรือพื้นที่อนุรักษ์ เพื่อให้คนอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างยั่งยืน กำหนดมาตรการชดเชยผู้ได้รับผลกระทบจากการดำเนินนโยบายของรัฐ เช่น พื้นที่น้ำท่วม พื้นที่เวนคืนที่ดิน เพื่อดำเนินโครงการพัฒนาต่าง ๆ

2.4.3.5 ส่งเสริมบทบาทภาคเอกชนและชุมชนเพื่อสร้างพลังร่วม ในการทำงานร่วมกับภาครัฐ โดยส่งเสริมให้ภาคเอกชนที่มีธรรมาภิบาลในการบริหารงานมีโอกาสเข้ามาร่วมดำเนินงานกับภาครัฐและชุมชน สนับสนุนการจัดตั้งกลไกและกองทุนเพื่อการฟื้นฟู เยียวยา และชดเชยแก่ผู้ที่ได้รับผลกระทบทั้งการเยียวยาในระยะสั้น และระยะยาว ร่วมกับการศึกษาและกำหนดใช้มาตรการทางการคลังที่เหมาะสมเป็นธรรม และเป็นไปตามหลักการผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย รวมทั้งปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องให้สามารถเรียกเก็บค่าเสียหายจากผู้ประกอบการ เพื่อรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นในระยะยาวได้ พัฒนาการยุติธรรมด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ครอบคลุมตั้งแต่การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน การพิสูจน์ความเสียหาย รวมทั้งปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย ระเบียบ หลักเกณฑ์ที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนและเป็นธรรม

2.5 แผนงานและโครงการสำคัญ

เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนเชิงยุทธศาสตร์ จึงได้กำหนดโครงการที่มีความสำคัญที่จะตอบสนองโดยตรงต่อเป้าหมาย และตัวชี้วัด ที่กำหนดไว้ในยุทธศาสตร์ฯ โดยพิจารณาจากโครงการที่สามารถขับเคลื่อนให้เกิดผลได้อย่างเป็นรูปธรรม ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกิดประโยชน์ร่วมและสนับสนุนเป้าหมายหลายด้านพร้อมกันทั้งในมิติด้านการเติบโตทางเศรษฐกิจ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนและชุมชน และการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมและทุนทางธรรมชาติ โครงการสำคัญภายใต้ยุทธศาสตร์การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาอย่างยั่งยืน ประกอบด้วยโครงการที่สำคัญ ดังนี้

2.5.1 โครงการส่งเสริมการปลูกป่าไม้เศรษฐกิจมีคาร์บอนยาว

2.5.1.1 สาระสำคัญ ส่งเสริมการปลูกป่าไม่มีค่าทางเศรษฐกิจระยะยาว พัฒนาการปลูกสร้างสวนป่าและระบบการจัดการสวนป่าอย่างยั่งยืน และพัฒนาอุตสาหกรรมไม้มีค่า ตลอดทั้งห่วงโซ่การผลิตโดยรัฐมีบทบาทในการสนับสนุนและกำหนดมาตรการจูงใจ กำหนดเขตพื้นที่ที่เหมาะสมและมีศักยภาพเชิงภูมินิเวศ พัฒนาตลาดกลางค้าไม้ และพัฒนาระบบโลจิสติกส์การขนส่ง ไม้ สนับสนุนกลไกทางการเงิน อาทิพันธบัตรป่าไม้ ธนาคารต้นไม้ หรือกองทุนส่งเสริมการปลูกป่า และสนับสนุนการศึกษาวิจัย ทั้งด้านการพัฒนาคุณภาพสายพันธุ์ และการพัฒนานวัตกรรม เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มจากไม้ รื้อฟื้นการใช้ประโยชน์จากไม้ในงานด้านการอนุรักษ์ การสร้างบ้านเรือน วัด และสถานที่สำคัญ และผลิตภัณฑ์ไม้แกะสลักที่เป็นศิลปะประจำชาติโครงการมีเป้าหมายที่จะเพิ่มพื้นที่ป่าเศรษฐกิจให้ได้ร้อยละ 15 ของพื้นที่ประเทศโดยมีพื้นที่ป่าอนุรักษ์ร้อยละ 25 การปลูกสร้างสวนป่าเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นไม้ที่มีรอบตัดฟันระยะยาวเป็นโครงการที่ก่อให้เกิดประโยชน์ร่วม ทั้งด้านการสร้างรายได้ การฟื้นฟูระบบนิเวศ และการดูดซับก๊าซเรือนกระจกจึงถือเป็นการดำเนินงานที่สามารถตอบสนองต่อการเติบโตสีเขียวทั้งระดับโลกและระดับประเทศ

2.5.1.2. หน่วยงานดำเนินงานหลัก เนื่องจากแนวทางดังกล่าว จำเป็นต้องบูรณาการดำเนินงานร่วมกันหลายภาคส่วน สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ร่วมกับหน่วยงานหลักที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย กรมป่าไม้ องค์กรอุตสาหกรรมป่าไม้ โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (โครงการแม่เหล็ก สักสยามินทร์) สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมสถาบันการศึกษา ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ และภาคเอกชน ดำเนินการในรูปแบบคณะทำงาน เพื่อจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาการปลูกไม้เศรษฐกิจทั้งระบบและขับเคลื่อนการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ให้บรรลุผลตามเป้าหมาย

2.5.1.3 กรอบระยะเวลาดำเนินการ 5 ปี (พ.ศ. 2560 - 2564)

แนวคิดเกี่ยวกับป่าชุมชนและการจัดการป่าชุมชน

การลดลงของพื้นที่ป่าไม้อย่างรวดเร็วและเหลือป่าไม้น้อยลง ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพสังคมเศรษฐกิจทั้งระดับครัวเรือนและระดับประเทศ จากปัญหาดังกล่าวจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องดำเนินการอนุรักษ์ป่าไม้ เช่น การตั้งชมรมอนุรักษ์ป่า ตลอดจนการสร้างป่าชุมชนขึ้นหลาย ๆ แห่ง ซึ่งทุกวันนี้มีป่าชุมชนเกิดขึ้นทั่วประเทศ สาเหตุสำคัญเป็นเพราะว่าสังคมตระหนักดีว่าลำพังรัฐฝ่ายเดียวไม่สามารถฟื้นคืนป่าให้กลับมามีความสมบูรณ์ได้ ฉะนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ภาคประชาชนต้องเข้ามามีส่วนร่วม โดยชุมชนต้องแสดงบทบาทการเป็นเจ้าของและบำรุงรักษาป่าให้เป็นของชุมชน (กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น, 2549)

1. ความหมายของป่าชุมชน

ป่าชุมชน เป็นคำที่เกิดขึ้นในช่วงเกือบ 30 ปีที่ผ่านมา เป็นทางเลือกในการจัดการทรัพยากรนิเวศป่าไม้โดยมีชุมชนเป็นฐาน หรือเป็นการจัดการทรัพยากรร่วมกันของชุมชน ที่มีวิถีปฏิบัติเป็นระบบสิทธิหน้าหมู่ หรือเป็นระบบทรัพยากรร่วมของชุมชน ซึ่งมีนักวิชาการให้ความหมายของป่าชุมชนไว้ ดังนี้

Suzuki (2012) ให้ความหมายของป่าชุมชนไว้ว่า ป่าชุมชน (Community Forest) เป็นวิถีปฏิบัติและเป็นการปรับตัวของการจัดการทรัพยากรภายในชุมชนในการช่วยลดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางสังคมของคนในชุมชน จากการถูกแย่งชิงทรัพยากรเพื่อการพัฒนาประเทศ และเป็นแนวทางหนึ่งในการรักษาพื้นที่ป่าและความสมบูรณ์ของนิเวศป่าไม้ เพื่อให้ระบบนิเวศคงความสมดุล เนื่องจากป่าชุมชนเป็นกลไกที่สำคัญที่เป็นช่องทางให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ จัดการ ฟื้นฟูให้ป่ามีความสมบูรณ์เพิ่มขึ้น และมีการใช้ทรัพยากรและผลผลิตจากป่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อความมั่นคงแห่งชีวิตของคนในชุมชน ดังนั้นเมื่อคนในชุมชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้นจึงไม่ต้องอพยพย้ายถิ่นฐาน และที่สำคัญยิ่งคือเพิ่มความสามารถให้กับมนุษยชาติ ได้เรียนรู้การอยู่อย่างสมดุลกับธรรมชาติและดำรงชีพอยู่ได้อย่างมีความสุข

คณะอนุกรรมการพิจารณาแนวทางการดำเนินงานเกี่ยวกับป่าชุมชน (2533) กล่าวว่าป่าชุมชนเป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งของวนศาสตร์ชุมชนซึ่งหมายถึง พื้นที่ป่าไม้ที่จัดแบ่งหรือกำหนดไว้ให้เป็นของชุมชน มีการจัดการโดยชุมชน และเพื่อชุมชนจะได้นำไปใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน และถาวรตามกฎหมายเกณฑ์ที่ชุมชนได้กำหนดไว้ ทั้งนี้จะต้องสอดคล้องกับความเชื่อ และวัฒนธรรมของประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นสำคัญ

โกมล แพรททอง (2533) ได้ให้ความหมายของป่าชุมชนว่า เป็นรูปแบบของการจัดการป่าไม้ ที่นำเอาความต้องการพึงพิงป่าของประชาชน มาเป็นวัตถุประสงค์ในการจัดการและให้ประชาชนผู้ได้รับประโยชน์จากป่าเป็นผู้กำหนดแผนการควบคุมและการดำเนินงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ วางไว้ เพื่อผลประโยชน์ต่อเนื่องอย่างสม่ำเสมอตามความต้องการของชุมชน จึงได้สรุปหลักการที่สำคัญในการพัฒนาป่าชุมชน คือ

1. แนวความคิดทางด้านนิเวศวิทยา ซึ่งได้ยอมรับว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศน์ (Ecosystem) ซึ่งมีความสัมพันธ์ต่อกันระหว่างสิ่งมีชีวิต คือ คน ต้นไม้ สัตว์ป่าและสิ่งที่ไม่มีชีวิต ซึ่ง ประกอบเป็นระบบนิเวศน์อยู่ภายใต้การโยงโยนของระบบเชื่อมโยงต่าง ๆ ที่สร้างความสมดุล ให้เกิดขึ้น ในระบบนิเวศน์ มนุษย์มีความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพิงและอาศัย อยู่ในระบบนิเวศน์ จึงเป็นองค์ประกอบ หนึ่งในระบบนิเวศน์อย่างใดก็ตี โดยที่พฤติกรรมของมนุษย์อันเกิดจากระบบสังคมของมนุษย์เป็น องค์ประกอบที่สำคัญที่มีอิทธิพลต่อความสมดุลของระบบนิเวศน์ การจัดการที่

มุ่งหวังให้เกิดสมดุล ของระบบนิเวศน์ จึงมุ่งถึงการที่จะให้มนุษย์สามารถอาศัยและพึ่งพิงกับระบบนิเวศน์โดยไม่มีการทำลาย

2. แนวคิดของการพัฒนาชนบท ซึ่งมองเห็นว่ากิจกรรมทางด้านป่าไม้เป็นกิจกรรมที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนในชนบทให้สามารถยืนอยู่ได้ เนื่องจากแหล่งป่าไม้เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่ ชนบทได้พึ่งพิงในลักษณะต่าง ๆ เช่น แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ไม่ใช่สอยเป็นศูนย์รวมจากจิตใจอันเกิด จากความเชื่อและประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา ประชาชนผู้อาศัยอยู่ในชนบทได้มีการดำรงชีวิตและมีวิธีการรักษาแหล่งป่าไม้ของประชาชนแตกต่างกันออกไป ตามประโยชน์ที่ได้รับจากป่า นับว่าเป็น ความรู้ และประสบการณ์พื้นบ้านที่ควรได้รับการสนับสนุนให้เข้มแข็ง เพื่อการพัฒนาชนบท กิจกรรม ของป่าไม้จึงเป็นกิจกรรมที่อำนวยความสะดวกต่อการดำรงชีพของประชาชนในชนบท สมควรที่จะถูกนำมาใช้ เป็นส่วนหนึ่งร่วมกับกิจกรรมอื่น ๆ ในการพัฒนาเพื่อให้ชุมชนชนบทอยู่รอดและพัฒนาตนเองได้

3. แนวคิดของการกระจายอำนาจ เป็นแนวความคิดในการกระจายอำนาจในการดูแลรักษาป่าไม้ จากที่ดำเนินการโดยหน่วยงานของรัฐให้เป็นการร่วมกันดูแลรักษาป่าไม้โดยประชาชนเพื่อให้เกิดการร่วมมือในการรักษาดูแลทรัพยากรป่าไม้ที่มีอยู่อย่างจำกัด ให้สามารถอำนวยความสะดวกประโยชน์ต่อ ชุมชนที่อยู่ใกล้พื้นที่ป่าไม้ได้โดยตรงมากขึ้น และเน้นการกระจายงานให้หน่วยงานในภูมิภาคให้ สามารถที่จะให้บริการแก่ประชาชนได้ตรงกับความต้องการมากขึ้น

4. แนวความคิดทางการใช้ประโยชน์ ทรัพยากรป่าไม้เป็นทรัพยากร ที่ ออกเงยได้สามารถ ที่จะได้รับการจัดการให้มีผลประโยชน์ต่อเนื่อง และเนื่องจากป่าเป็นแหล่งของทรัพยากรธรรมชาติที่เอื้ออำนวยต่อมนุษย์ในด้านต่าง ๆ เช่น ป่าใช้สอย แหล่งซังน้ำ การพักผ่อนหย่อนใจ และเป็นศูนย์รักษา และควบคุมดุลธรรมชาติ ระหว่างสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิต ภายใต้การจัดการที่เหมาะสมสามารถให้ประโยชน์หลาย ๆ อย่าง ในลักษณะเอนกประสงค์ต่อชุมชนที่อยู่ใกล้แหล่งป่าไม้

ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2536) ให้ความหมายว่า ป่าชุมชน จะต้องเป็นป่าที่ผู้คนเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ แต่ต้องมีขอบเขตจำกัด ป่าชุมชนจะต้องทำหน้าที่หลัก ๆ สองด้านคือ ด้านแรกรักษาความสมดุลของระบบนิเวศ ด้านที่สองเป็นที่ตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของผู้คน ป่าชุมชนคือการจัดการป่าไม้ในชุมชน หรือท้องถิ่นโดยให้ท้องถิ่นเข้าไปใช้ประโยชน์ในรูปแบบที่เหมาะสม

กรมป่าไม้ (2540) ให้ความหมายของป่าชุมชนว่าป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญและการขยายตัวของจำนวนประชากรการพัฒนาความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ทำให้มีการใช้สอยทรัพยากร ส่งผลให้พื้นที่ป่าไม้ที่ถูกบุกรุกทำลายลงอย่างต่อเนื่อง ก่อให้เกิดความเสียหายต่อระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม ความพยายามในการแก้ไขปัญหาของภาครัฐ

นั้นไม่สามารถส่งผลต่อการอนุรักษ์ได้ และการให้ความหมายของป่าชุมชนว่าเป็นทรัพยากรของชุมชนชาวบ้านจะส่งผลต่อการมีจิตสำนึกร่วมในการอนุรักษ์ ดังนั้นป่าชุมชนในความหมายของกรมป่าไม้จึงหมายถึง การให้ความสำคัญต่อชาวบ้านผู้อยู่ใกล้ชิดป่าที่สุดและได้พึ่งพิงอาศัยป่าไม้ในการดำรงชีวิตให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดูรักษาป่าและการจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ใกล้หมู่บ้าน

สรุปได้ว่า ป่าชุมชน หมายถึง ทางเลือกในการจัดการทรัพยากรนิเวศป่าไม้โดยมีชุมชนเป็นฐาน และมีการจัดการทรัพยากรร่วมกันของชุมชน เพื่อผลประโยชน์ของสาธารณะชนร่วมกัน ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้หมายถึงพื้นที่ป่าชุมชนโคกใหญ่ ซึ่งเป็นป่าสาธารณะประโยชน์ ขนาด 4,000 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ 5 ตำบล 19 หมู่บ้าน ในเขตอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดมหาสารคาม

2. ความสำคัญของป่าชุมชน

ปาณิศา คงสมจิตต์ (2558) ได้ให้ความสำคัญของป่าชุมชน ไว้ว่า ป่ามีความสำคัญต่อมวลมนุษยชาติ รวมทั้งเหล่าสรรพสัตว์น้อยใหญ่ทั้งหลาย ตลอดจนพืชพรรณนานาชนิดที่เรียงรายอยู่ตามธรรมชาติท่ามกลางผืนป่าอันกว้างใหญ่ คุณค่านับอเนกอนันต์ที่มีต่อสิ่งมีชีวิตทั้งปวงล้วนสืบเนื่องมาจากป่าหรือป่าไม้ทั้งสิ้น

มูลนิธิโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน (2563) ได้ให้ความสำคัญของป่าชุมชน ไว้ว่า ป่าไม่มีคุณค่า และความสำคัญ ที่ให้ประโยชน์แก่มนุษยชาติ ทั้งทางตรง และทางอ้อม อเนกประการ โดยเฉพาะประโยชน์ทางอ้อมนั้นน้อยคนนักที่จะเห็นความสำคัญ บางทีอาจจะไม่รู้ หรือคิดไม่ถึง ซึ่งความจริงแล้ว ประโยชน์ทางอ้อม มีไม่น้อยไปกว่าประโยชน์ทางตรง ดังนี้

1. ประโยชน์ทางตรงของป่าไม้ที่สำคัญ ได้แก่

1.1 ไม้ เป็นผลิตผลจากป่า และนิยมใช้กันอย่างแพร่หลาย ตั้งแต่โบราณกาล เนื่องจากมีคุณสมบัติเฉพาะตัว ซึ่งบางครั้ง ใช้สิ่งอื่นทดแทนไม่ได้ ไม้จึงยังคงเป็นที่นิยมใช้กันอย่างกว้างขวาง

1.2 เชื้อเพลิง ที่ได้จากป่าคือ ฟืนและถ่าน ใช้ในการหุงต้ม และใช้ในโรงงานอุตสาหกรรม

1.3 วัตถุเคมี ที่ได้จากไม้ ได้แก่ เซลลูโลส และลิกนิน เซลลูโลส ใช้ในการทำกระดาษ ไหมเทียม วัตถุระเบิด น้ำตาล แอลกอฮอล์ และยีสต์ ส่วนลิกนินใช้ในการทำวานิลา น้ำหอม เครื่องสำอาง ยาถนอม อาหารไม่ให้อับชื้น และยารักษาโรคผิวหนัง

1.4 อาหาร มนุษย์ได้อาหารหลายอย่าง จากป่า เช่น ดอก ผล ใบ เมล็ด หน่อไม้ เห็ด มันต่างๆ และอาหารที่ได้จากสัตว์ป่า

1.5 ยารักษาโรค ที่ได้จากป่าที่สำคัญมี สมุนไพรรักษาโรค

1.6 ชัน น้ำมัน และยางไม้

1.7 อาหารสัตว์ มนุษย์ใช้ป่าไม้เป็นที่เลี้ยงสัตว์ และหาอาหาร สำหรับเลี้ยงสัตว์ เพราะในป่ามีหญ้า ใบไม้ เปลือกไม้ผล และเมล็ดที่สัตว์ชอบกินอยู่หลายชนิด ในประเทศไทยการเลี้ยงสัตว์ป่ายังไม่แพร่หลายนัก หากมีการส่งเสริมการเลี้ยง และกำหนดขอบเขตการเลี้ยงให้เหมาะสมแล้ว ก็จะเป็นประโยชน์ต่อประเทศ

2. ประโยชน์ทางอ้อมของป่าไม้ ได้แก่

2.1 ช่วยให้ฝนตกเพิ่มขึ้น และทำให้มีความชุ่มชื้นในอากาศสม่ำเสมอ เนื่องจากอากาศเหนือท้องที่ที่ป่าไม้ขึ้นอยู่ย่อมมีความชุ่มชื้น และเย็นกว่าในที่ที่ไม่มีต้นไม้ เมฆฝนที่ลอยผ่านมา เมื่อกระทบความเย็น จะกลั่นเป็นหยดน้ำตกลงมาเป็นฝน ช่วยทำให้มีฝนตกมากขึ้น เฉพาะที่เฉพาะแห่งได้ ปริมาณฝนที่ตกเพิ่มขึ้นในที่ที่เป็นป่านี้ ถ้าเป็นที่มีความสูงมาก ปริมาณน้ำฝนที่ตกจะยิ่งเพิ่มขึ้นตามส่วน

2.2 บรรเทาความรุนแรงของลมมรสุม ในที่ที่มีป่าไม้เป็นฉากกำบัง หรือมีการปลูกต้นไม้ไว้เป็นแนวป้องกันลม จะช่วยลดความเร็วของลมลงอย่างรวดเร็ว จึงช่วยป้องกันบ้านเรือน และไร่นา ที่อยู่ด้านใต้ลม มิให้ถูกพายุทำอันตราย หรือทำความเสียหาย อีกทั้งช่วยป้องกันความชุ่มชื้นของดินและผิวดิน ที่อุดมสมบูรณ์ มิให้ถูกลมพัดพาไป

2.3 ป้องกันการพังทลายของดิน ในเวลาที่มีฝนตกลงมา เรือนยอดของป่าไม้ จะสกัดกั้นความรุนแรงของฝน มิให้ตกกระทบผิวดินโดยตรง

2.4 บรรเทาอุทกภัย ป่าไม้ช่วยบรรเทาความรุนแรงของอุทกภัยให้เบาบางลงได้ และเกิดขึ้นเป็นระยะเวลาเพียงสั้นๆ ซึ่งไม่ยืนยาวเหมือนการไม่มีป่าไม้อยู่เลย

2.5 ทำให้น้ำไหลอย่างสม่ำเสมอตลอดปี เมื่อฝนตกลงมา น้ำฝนถูกกิ่งไม้ใบไม้ตามพื้นป่า และดินอันร่วนซุยดูดซับน้ำไว้ และค่อยๆ ซึมลง ดินสะสมไว้เป็นน้ำใต้ดิน แล้วค่อยๆ ปล่อยออกสู่ลำห้วย ลำธาร ทำให้ฤดูแล้ง ซึ่งไม่มีฝนตก แต่ลำธารต่างๆ ก็ยังคงมีน้ำไหลอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้เนื่องจากพื้นดินใต้ป่าไม้เป็นอ่างเก็บน้ำธรรมชาติ ที่สะสมน้ำเอาไว้ในตอนฤดูฝน แล้วระบายออกในฤดูแล้งนั่นเอง

2.6 เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า และช่วยรักษาความสมดุลของธรรมชาติไว้ด้วย ซึ่งหากไม่มีป่าไม้ สัตว์ป่าต่างๆ ดังกล่าวก็จะสูญพันธุ์ไป เพราะจะไม่มีแหล่งที่อยู่อาศัย และแหล่งหากิน

2.7 เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ เพื่อให้ประชาชนสามารถไปพักผ่อนในที่ที่มีความสงบ ร่มเย็น อากาศบริสุทธิ์ และมีทิวทัศน์ธรรมชาติอันสวยงาม ตามป่าเขาลำเนาไพร โดยรัฐบาลได้จัดป่าไม้บางแห่ง ที่มีทิวทัศน์สวยงาม ไว้ให้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจแก่ประชาชนพลเมือง เช่น จัดทำเป็นอุทยานแห่งชาติ วนอุทยาน และสถานที่พักผ่อนหย่อนใจในป่า ซึ่งนับวันความสำคัญของป่าไม้ ใน

การที่จะใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชน จะมีมากขึ้น และถือว่า จะเป็นประโยชน์ทางอ้อมของป่าไม้ ที่มีความสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งในขณะนี้

สรุปได้ว่า ป่าชุมชน มีความสำคัญต่อมนุษย์และสิ่งมีชีวิตในการเป็นแหล่งปัจจัย 4 ในการเป็นแหล่งอาหาร ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย และผลิตเครื่องนุ่งห่มได้ นอกจากนี้ยังมีประโยชน์ทางอ้อมในการเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ บรรเทาอุทกภัย ที่อยู่อาศัยของสัตว์

2. การจัดการป่าชุมชน

Cohen and Uphoff (1981) มองว่า ป่าชุมชนเป็นการสะท้อนให้เห็นการยอมรับศักยภาพของชุมชนในด้านการจัดการป่าชุมชนอีกด้วย เนื่องจากป่าชุมชนเป็นสาธารณสมบัติ (Common property) คือ ในขณะที่เอกชนสามารถตัดสินใจใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินสมบัติของตนเองได้ตามความต้องการแต่การตัดสินใจใด ๆ เกี่ยวกับสาธารณสมบัติจำเป็นต้องได้รับความเห็นชอบจากบุคคลหลายฝ่ายที่มีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของสาธารณสมบัตินั้นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเสมอในการจัดการสาธารณสมบัติ ได้แก่ การที่ปัจเจกบุคคลมักใช้ประโยชน์จากสาธารณสมบัตินั้นอย่างเต็มที่ เพื่อตอบสนองผลประโยชน์ของตนเอง ซึ่งมักส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ของคนอื่นจึงจำเป็นที่กลุ่ม หรือชุมชนที่ร่วมกันเป็นเจ้าของต้องสร้างกลไกในการให้คุณให้โทษทางสังคมขึ้นมา (Social sanction) เพื่อกำหนดพฤติกรรมของปัจเจกบุคคล แต่ละคนไม่ให้ใช้ประโยชน์จากสาธารณสมบัตินั้นมากจนสร้างความเดือดร้อนแก่บุคคลอื่น ๆ

ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2536) กล่าวว่า ป่าชุมชนประกอบไปด้วย 5 แนวความคิดหลัก คือ

1. แนวความคิดแรก มิติทางด้านวัฒนธรรม มีลักษณะสำคัญ 6 ประการ

1.1 การมองความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่าง ๆ ของชีวิต และธรรมชาติอย่างเป็นองค์รวม (holistic approach) โดยไม่จำกัดอยู่ที่ด้านใดด้านหนึ่งเช่น การมองความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าในฐานะเป็นวิถีชีวิตในระบบนิเวศเดียวกันที่ไม่อาจแยกกันพิจารณาได้

1.2 การเน้นที่วิถีคิดหรือระบบความคิด มองแบบองค์รวมเช่น ความคิดที่ว่าคนกับป่าอยู่ด้วยกันได้เป็นวิถีคิด และทางเลือกที่วางอยู่บนเงื่อนไขของการยังชีพ และความสัมพันธ์กับธรรมชาติแบบยั่งยืน

1.3 การศึกษาจากมุมมองผู้ถูกศึกษา หมายถึง วิถีคิด หรือมุมมองของชาวบ้านซึ่งเป็นที่มีการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้ผ่านการพิสูจน์ความจริงมาเป็นเวลานาน

1.4 การให้ความสำคัญกับเรื่องอุดมการณ์อำนาจ อันเป็นพื้นฐานความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และ มนุษย์กับธรรมชาติ ซึ่งถือว่าเป็นอุดมการณ์พื้นฐานของการบังคับใช้ระเบียบ และกฎเกณฑ์ในการจัดการความสัมพันธ์ต่าง ๆ อันเกี่ยวกับสิทธิ และอำนาจของชุมชน

1.5 การมองในแง่ของการผลิตซ้ำทางอุดมการณ์ (Ideological reproduction) หมายถึง การเปลี่ยนแปลง เช่น การใช้วิธีคิดว่าด้วยเขตอภัยทานเป็นพลังในการต่อต้านการทำลายป่าในปัจจุบัน

1.6 การเห็นว่ามนุษย์มีศักดิ์ศรี และสิทธิตามธรรมชาติ เช่น ความเป็นชุมชนในการรวมตัวกันเพื่อรักษาป่า และลักษณะทางชาติพันธุ์เพื่อแสดงความเชื่อมั่นในศักยภาพของความเป็นมนุษย์ในวัฒนธรรมของตนเอง

2. แนวความคิดที่สอง ระบบทรัพย์สินร่วมกันของชุมชน (Communal property system) เป็นแนวความคิดเกี่ยวกับ ระบบกรรมสิทธิ์ในทรัพยากรที่สำคัญของชุมชนตั้งอยู่บนหลักการของสิทธิการใช้ทรัพยากรที่มีระบบการจัดการโดยกลุ่มผู้ใช้ ซึ่งจะกำหนดกฎเกณฑ์ว่าใครบ้างมีสิทธิใช้ใครบ้างไม่มีสิทธิใช้ และควรใช้อย่างไร ระบบทรัพย์สินร่วมกันของชุมชนนี้มีชุมชนเป็นทั้งผู้ใช้และผู้จัดการ

3. แนวความคิดที่สาม ศักยภาพในการจัดการทรัพยากรของชุมชนหมายถึง ภูมิปัญญาที่แสดงให้เห็นถึงการใช้ระเบียบกฎเกณฑ์ การใช้ และจัดการทรัพยากรโดยผ่านการจัดการองค์กรของชุมชนในลักษณะใดลักษณะหนึ่งที่สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพสภาพสังคมต่อสู้ กับปัญหาความขัดแย้ง เพื่อปกป้องทรัพยากรให้พ้นจากอำนาจภายนอก และการต่อรองกับรัฐ

4. แนวความคิดที่สี่ เครือข่าย และการจัดการทรัพยากรในกลุ่มน้ำจะต้องอยู่ภายใต้บริบทของระบบนิเวศหนึ่ง จึงจะสามารถมองเห็นความสัมพันธ์ที่ต้องพึ่งพากันขององค์ประกอบต่าง ๆ ทั้งกายภาพ และสังคมโดยทำการศึกษาในลักษณะเครือข่าย ทั้งภายใน และนอกระบบนิเวศในที่นี้เครือข่ายหมายถึง รูปแบบของกฎเกณฑ์ และการจัดที่เกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนการพึ่งพากันระหว่างชุมชนภายในระบบนิเวศเดียวกัน

5. แนวความคิดที่ห้า การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจ การเมืองและระบบนิเวศในที่นี้หมายถึง การปรับเปลี่ยนอำนาจในการจัดการทรัพยากรซึ่งแนวความคิดนี้สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์ในท้องถิ่นกับการพัฒนาในระดับมหภาคได้ การพัฒนาที่ผ่านมาก่อให้เกิดความไม่สมดุลระหว่างส่วนต่าง ๆ ของระบบสังคมและระบบนิเวศ เช่น การที่รัฐเข้ามาผูกขาดการจัดการทรัพยากรโดยเฉพาะป่ามุ่งพัฒนาแต่รายได้ในภาคพานิชยกรรม และอุตสาหกรรมโดยไม่คำนึงถึงความเสื่อมโทรมของทรัพยากรในท้องถิ่น ชาวบ้านยากจนลงส่วนหนึ่งเพราะขาดอำนาจในการจัดการทรัพยากร ทำให้ไม่สามารถช่วยตนเองได้ในการยังชีพ ทิศทางการพัฒนาที่ไม่สมดุลดังกล่าว มีส่วนช่วยให้สามารถเข้าใจปัญหาการจัดการทรัพยากรของชุมชน

สรุปได้ว่า การจัดการป่าชุมชน เป็นการสะท้อนให้เห็นการยอมรับศักยภาพของชุมชนในด้านการจัดการป่าชุมชน เพื่อการดำเนินการในการวางแผนตัดสินใจ และการควบคุมทรัพยากรพื้นฐานของชุมชนเพื่อไปสู่อนุรักษ์ทรัพยากรป่าชุมชน

3. เงื่อนไขการเกิดป่าชุมชน

เสน่ห์ จามริก และยศ สันตสมบัติ (2536) กล่าวว่า ชุมชนที่มีการอนุรักษ์ป่าในปัจจุบันแม้จะมีความแตกต่างกันในหลาย ๆ ด้าน ทั้งขนาดของชุมชน วิธีการผลิต ลักษณะชาติพันธุ์ สถานที่ตั้งชุมชน ความเก่าและใหม่ของชุมชน แต่ในความแตกต่างนี้ชุมชนที่อนุรักษ์ป่าจะมีลักษณะร่วมกันอยู่ 8 ประการ คือ

1. มีความเป็นชุมชนสูง ความเป็นชุมชน มิได้หมายความว่าเพียงแต่การตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยร่วมกันเท่านั้น แต่ยังมีความสัมพันธ์ทางสังคม ระหว่างสมาชิกของชุมชนเช่น ความสัมพันธ์ทางเครือญาติที่แน่นแฟ้น หรือความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้านที่ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ความเป็นชุมชนสะท้อนออกมาในรูปของความเชื่อ อุดมการณ์ และพิธีกรรมที่ชุมชนยึดถือ และปฏิบัติร่วมกัน

2. มีทรัพยากร ดิน น้ำ และป่า ที่อยู่ในสภาพที่ใช้ได้ หรือยังมีศักยภาพเพียงพอที่จะพลิกฟื้นให้คืนกลับสู่ความอุดมสมบูรณ์ได้อย่างยั่งยืน สามารถเอื้ออำนวยต่อการผลิตทางการเกษตรของชุมชน ดังนั้น ป่าชุมชนย่อมไม่อาจเกิดขึ้นได้บนพื้นที่ที่ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมลงมาก ๆ และไม่อยู่ในสภาพที่จะใช้ประโยชน์ในรูปแบบที่หลากหลายได้อีกต่อไป

3. การมีผลประโยชน์ร่วมกับการอนุรักษ์ป่าของชาวบ้าน มีพื้นฐานเบื้องต้นมาจากการมีผลประโยชน์ร่วมในการใช้ทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า เพื่อการเกษตร และการใช้ผลผลิตจากป่าในชีวิตประจำวัน เช่น เป็นแหล่งอาหาร ยารักษาโรค ไม่สำหรับก่อสร้างบ้านเรือน และเป็นเชื้อเพลิงไปไม้สำหรับมุงหลังคา รวมทั้งการเก็บของป่าเพื่อขายเป็นต้น การอนุรักษ์ป่าจึงเป็นการรักษาผลประโยชน์ร่วมของชุมชนเอาไว้นั่นเอง

4. มีจิตสำนึกในการรักษาป่า ซึ่งอาจเกิดขึ้นจากเงื่อนไข ปัจจัยต่าง ๆ ดังต่อไปนี้
 - 4.1 เกิดจากประเพณี ความเชื่อ และการผลิตซ้ำของอุดมการณ์สืบทอดต่อกันมาป่าชุมชนมิได้เป็นเพียงพื้นที่ที่มีต้นไม้ขึ้นเท่านั้น หากแต่คือวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน ป่าเป็นส่วนหนึ่งของการทำมาหากิน ระบบครอบครัวเครือญาติ โครงสร้างอำนาจ กฎระเบียบ คุณภาพชีวิต อุดมการณ์ระบบคุณค่าทางสังคม

- 4.2 เกิดจากความจำเป็นในการป้องกัน และรักษาคุณภาพของระบบนิเวศของชุมชน

4.3 เกิดจากการต่อต้านการรุกรานจากภายนอก หรือการเข้ามาแย่งชิงทรัพยากรโดยคนภายนอกเช่น การให้สัมปทานทำไม้ โครงการต่าง ๆ ของรัฐ ชุรกิจเอกชน หรือการแย่งชิงทรัพยากรกับชุมชนใกล้เคียง

4.4 เกิดจากปัญหาภัยแล้ง

5. มีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง ชุมชนแทบทุกแห่งที่ประสบความสำเร็จในการอนุรักษ์ป่าล้วนแต่เป็นชุมชนที่มีผู้นำที่เข้มแข็ง ทั้งผู้นำทางธรรมชาติ และผู้นำที่เป็นทางการ สามารถควบคุมและรักษากฎระเบียบต่าง ๆ ของชุมชนได้ และทำงานบนพื้นฐานของการรักษาผลประโยชน์ของชุมชนโดยส่วนรวมเป็นหลัก

6. มีการจัดตั้งองค์กรประชาชน ชุมชนที่สามารถอนุรักษ์ป่าไว้ได้ ล้วนแล้วแต่เป็นชุมชนที่มีองค์กรชาวบ้านในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งทำหน้าที่เป็นตัวแทนของชาวบ้านหรือกลุ่มผู้ใช้และดูแลรักษาป่าเช่น กลุ่มเหมืองฝาย กลุ่มอนุรักษ์ป่า คณะกรรมการหมู่บ้าน สภาตำบล เป็นต้น

7. มีจารีตของการจัดการทรัพยากรที่ถือว่าทรัพยากรเป็นสิทธิ และทรัพย์สินร่วมของชุมชน

8. มีระบบการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน และเป็นธรรม แบ่งออกเป็นประเด็นใหญ่ ๆ ได้ 3 ประเด็น คือ หลักการจัดการ วิธีการจัดการ และรูปแบบการจัดการทรัพยากร

8.1 หลักการจัดการอยู่บนพื้นฐาน 4 ประการคือ

8.1.1 การยอมรับในจารีตประเพณี และสิทธิชุมชนในการจัดการ

ทรัพยากร

8.1.2 การคำนึงถึงผลประโยชน์ร่วมกันของสมาชิก และความเป็นธรรม

ทางสังคม

8.1.3 ความยั่งยืนของระบบการผลิต และความสมดุลของระบบนิเวศ

8.1.4 การมีส่วนร่วมของสมาชิกทั้งหมดของชุมชน

8.2 วิธีการจัดการจำแนกได้ 3 ลักษณะคือ

8.2.1 มีการจำแนกประเภทของป่าออกเป็นประเภทต่าง ๆ เช่น ป่าอนุรักษ์ ป่าต้นน้ำ ป่าพิธีกรรม ป่าใช้สอย และทำการกำหนดขอบเขตอย่างชัดเจน

8.2.2 มีการร่างกฎเกณฑ์ และแนวทางการใช้ประโยชน์ให้สมาชิกชุมชนทราบ

8.2.3 มีการประชุมปรึกษาหารือระหว่างสมาชิกของชุมชนเป็นครั้งคราว เพื่อทบทวนกฎเกณฑ์ และกติกาของชุมชน และมีการจัดตั้ง “องค์กร” ของชุมชนขึ้นเพื่อทำหน้าที่ดูแล รวบรวมและควบคุมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร

8.3 รูปแบบการจัดการป่าชุมชน อาจมีรูปแบบที่แตกต่างหลากหลายไปตามเงื่อนไขทางกายภาพ และสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของแต่ละพื้นที่โดยแบ่งรูปแบบการจัดการป่าชุมชนได้เป็น 3 ประเภท คือ

8.3.1 รูปแบบการจัดการตามจารีตประเพณีหมายถึง การนำเอาอุดมการณ์ ความเชื่อ และวิถีคิดตามประเพณี มาใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกฎเกณฑ์ที่ใช้ในการจัดการทรัพยากร

8.3.2 รูปแบบการจัดการแบบประยุกต์ จะใช้ในบางพื้นที่ที่สิทธิชุมชนไม่ได้รับการยอมรับหรือถูกละเมิด เช่น มีความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากรมีการลักลอบตัดไม้ หรือป่าเริ่มเสื่อมสภาพ โดยอาจจะนำวิธีการจัดการอื่น ๆ มาประยุกต์ใช้ร่วมกัน เช่น การจัดการตามประเพณีการจัดการเป็นทางการ หรือประยุกต์แนวความคิดใหม่ ๆ จากคำแนะนำของพระสงฆ์ องค์กรพัฒนาเอกชน หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ

8.3.3 รูปแบบการจัดการที่เป็นขบวนการ ต่อรองทางการเมือง ในบริบทของการแย่งชิงทรัพยากรโดยเฉพาะระหว่างชุมชน กับ รัฐ และนายทุน บางครั้งรูปแบบการจัดการทรัพยากรถูกปรับเปลี่ยนให้กลายเป็นขบวนการต่อสู้ เพื่อสิทธิของชุมชน เช่น การต่อสู้กับสัมปทานป่าไม้โดยมีการรวมกลุ่มในการ จัดการทรัพยากรของชุมชนโดยชุมชนเอง เพื่อสร้างอำนาจต่อรองทางการเมือง

สรุปได้ว่า เงื่อนไขการเกิดป่าชุมชน เป็นชุมชนที่มีการอนุรักษ์ป่า ซึ่งมีลักษณะความเป็นชุมชนสูง มีทรัพยากรที่จะพลิกฟื้นให้อุดมสมบูรณ์ได้ มีผลประโยชน์ร่วมกัน มีจิตสำนึกรักษาป่า ผู้นำเข้มแข็ง มีการจัดตั้งองค์กรประชาชน มีจารีตการจัดการทรัพยากร และมีระบบการจัดการทรัพยากร

4. การจัดการป่าชุมชนและการใช้ประโยชน์

กรมป่าไม้ (2540) ได้ให้แนวคิดการจัดการป่าชุมชนและกำหนดรูปแบบการใช้ประโยชน์ของป่าแตกต่างกันออกไปตามสภาพภูมิประเทศ นิเวศวิทยา และสังคม สำหรับชุมชนที่จะเป็นผู้จัดการป่านั้นอาจจำแนกตามความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพิงป่าได้เป็น 3 ประเภท ประกอบไปด้วย

1. ชุมชนที่อยู่ในพื้นที่เกษตรกรรม เป็นพื้นที่ซึ่งอยู่ไกลจากแหล่งป่าไม้ มีความขาดแคลนไม้ ใช้สอยในลักษณะต่าง ๆ เช่น ไม้เพื่อการก่อสร้าง ไม้เพื่อพลังงาน มีการแข่งขันที่ดินเพื่อกิจการต่าง ๆ แหล่งป่าไม้จะมีขึ้นได้จึงเป็นแหล่งป่าไม้ที่ตั้งอยู่บนที่ดินซึ่งมีการคุ้มครองและควบคุมโดยหลาย หน่วยงาน

2. ชุมชนที่อยู่ใกล้เขตป่าไม้ เป็นชุมชนที่มีการประกอบการเกษตรกรรม ซึ่งอาจจะมีที่ดินไม่เพียงพอ มีความต้องการที่ดินเพิ่มและในขณะเดียวกันได้อาศัยแหล่งป่าไม้ที่อยู่ใกล้เคียงเป็นที่พึ่งพิง ทางด้านไม้ใช้สอย แหล่งอาหาร ยารักษาโรค แหล่งซับน้ำ

3. ชุมชนที่อยู่ในเขตป่าไม้ เป็นชุมชนที่มีชีวิตพึ่งพิงกับพื้นที่ป่าไม้ ต้องการให้ป่าไม้เป็นแหล่ง อาหาร ยารักษาโรค แหล่งชั่งน้ำต่าง ๆ
4. นอกจากนั้นได้มีการจำแนกรูปแบบป่าชุมชนตามวัตถุประสงค์ในการรักษาพื้นที่ป่าไม้ไว้เป็น 2 รูปแบบ คือ ป่าชุมชนแบบดั้งเดิมกับป่าชุมชนที่พัฒนาขึ้นมาใหม่
 - 4.1 ป่าชุมชนแบบดั้งเดิม เป็นป่าชุมชนที่ประชาชนได้รับการพื้นที่ป่าธรรมชาติไว้โดยมี รูปแบบดั้งเดิม ต่อไปนี้
 - 4.1.1 ป่าดอนปู่ตาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ ป่าที่ประชาชนได้ดูแลรักษามี การตั้งศาลปู่ตาเป็นที่อยู่ของวิญญาณบรรพบุรุษ ในแต่ละปีชาวบ้านจะจัดพิธีเช่นไหว้ตามวัฒนธรรม และประเพณีท้องถิ่น
 - 4.1.2 ป่าช้าในภาคเหนือ คือ ป่าในเขตหมู่บ้านหรือวัดที่ใช้เป็นสถานที่เผาหรือ ผึ่งศพ
 - 4.1.3 ป่าหวนา คือ ป่าที่ชุมชนดูแลรักษาไว้เพื่อป้องกันการพังทลายของหน้าดิน หรือกรวดทรายไหลลงไปพื้นที่นาจะอยู่ติดกับพื้นที่นาหรือจะเป็นป่าพกรอให้คืนสภาพความอุดม สมบูรณ์ของพื้นที่นาเล็ก ๆ รอบบริเวณหมู่บ้านหรือพื้นที่นา
 - 4.1.4 ป่าชันน้ำ คือ เป็นป่าที่ชาวบ้านดูแลรักษาไว้เพื่อเป็นแหล่งต้นน้ำสำหรับอุปโภคบริโภคและใช้ในการเกษตรของชุมชนแล้วไหลลงในแม่น้ำให้ชาวเมืองให้มีน้ำใช้ตลอดปี
 - 4.1.5 ป่าธรรมชาติในวัด เป็นป่าที่ได้เก็บรักษาป่าธรรมชาติไว้เพื่อความร่มรื่นและ ใช้ปฏิบัติธรรม
 - 4.1.6 ป่าอภัยทาน เป็นป่าที่เก็บรักษาไว้เพื่อการห้ามล่าสัตว์ทุกประเภทส่วนใหญ่ ป่าอภัยทานจะอยู่ในความดูแลของวัดหรือมีการกำหนดเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่า
 - 4.1.7 ป่าอนุรักษ์เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เป็นป่าที่เน้นรักษาสภาพป่าไว้ตาม สภาพธรรมชาติ ป่าเหล่านี้จะมีจุดสนใจ เช่น ถ้ำ น้ำตก ได้ถูกรักษาไว้เพื่อเป็นสาธารณสมบัติให้ทุกคน ใช้พักผ่อนหย่อนใจ
 - 4.1.8 ป่าอนุรักษ์เพื่อเป็นแหล่งอาหารและใช้สอยอื่น ๆ โดยทั่วไปประชาชนจะ รักษาป่าใกล้เคียงหมู่บ้านไว้เพื่อการเก็บอาหาร เช่น เห็ด หน่อไม้ ผลไม้ ยาสมุนไพร พื้นที่ป่าได้ถูก รักษาไว้เพื่อการใช้ประโยชน์ดังกล่าว ซึ่งบางครั้งเป็นแหล่งเสริมรายได้ให้กับประชาชนในหมู่บ้านที่อยู่ ใกล้เคียง
 - 4.1.9 ป่าชุมชนที่มีลักษณะพิเศษอื่น ๆ เช่น ป่าพรุ (ภาคใต้) ป่าชายเลน (ชายทะเล) ป่าบุง ป่าทาม (ภาคอีสาน) เป็นแหล่งอาหารและประกอบอาชีพ เช่น หาปลา ทำประมง คราวเรือนและเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ

4.2 ป่าชุมชนพัฒนา ป่าชุมชนแบบพัฒนา เป็นผลอันเกิดขึ้นมาจากการส่งเสริมให้สร้างป่าชุมชนขึ้นใหม่ สำหรับหมู่บ้านเพื่อเป็นแหล่งทรัพยากรที่ชาวบ้านจะพึ่งพาอาศัยได้ เนื่องจากขาดแคลนแหล่งป่าไม้ หรือแหล่งป่าไม้เดิมที่มีอยู่ในสภาพเสื่อมโทรมไม่สามารถที่จะอำนวยประโยชน์ให้ได้ ป่าชุมชนที่ พัฒนาขึ้นมาใหม่จะมีรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้

4.2.1 ป่าปลูกรอบอ่างเก็บน้ำ คือ ป่าชุมชนแบบพัฒนาที่ปลูกในที่สาธารณะบริเวณ รอบอ่างเก็บน้ำเพื่อป้องกันการพังทลายของดินและใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ

4.2.2 ป่าปลูกสองข้างทาง เป็นการปลูกต้นไม้ขึ้นบริเวณ 2 ข้างทางเพื่อเป็นแนวถนน แนวกันลม เกิดร่มเงา ทั้งยังรักษาสภาพแวดล้อม

4.2.3 ป่าปลูกเป็นแปลงหรือเป็นหย่อม เนื่องจากสภาพขาดแคลนไม้ใช้สอยในชุมชน และเพื่อรักษาระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมให้กับหมู่บ้าน ชาวบ้านจึงได้ร่วมมือปลูกต้นไม้ขึ้นมาเพื่อการใช้ ประโยชน์จากป่าไม้ในลักษณะต่าง ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม

4.2.4 ป่าปลูกในโรงเรียน เป็นป่าที่ปลูกใหม่ในบริเวณโรงเรียนเพื่อให้ ความร่มรื่นเป็น แหล่งศึกษาพันธุ์ไม้และใช้ประโยชน์ของโรงเรียน

4.2.5 ป่าปลูกในวัด เป็นป่าที่ปลูกต้นไม้ขึ้นในบริเวณวัดเพื่อให้เกิดความ ร่มรื่นเหมาะ กับปฏิบัติธรรม

กรมป่าไม้ (2557) ได้กำหนดรูปแบบของป่าชุมชนให้ความหมายของป่าชุมชนและ แบ่งประเภทการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ดังนี้

1. รูปแบบที่ 1 ป่าชุมชนแบบอนุรักษ์เป็นรูปแบบการดำเนินงานป่าชุมชนเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ และอื่น ๆ การป้องกันภัยธรรมชาติ ตลอดจนความเชื่อและประเพณี ในท้องถิ่นส่วนใหญ่เป็นป่าธรรมชาติ และในบางพื้นที่พบว่าเป็นป่าปลูกโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็น แหล่งซบน้ำสำหรับอุปโภคบริโภค และการเกษตรกรรมเป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจ หรือประกอบ พิธีกรรมตามประเพณี และความเชื่อ เป็นแหล่งนันทนาการในบางครั้งยังมีการใช้ประโยชน์ที่เป็นผลพลอยได้คือ เป็นแหล่งอาหารธรรมชาติ สมุนไพร ของป่า ไม้ฟืน และเพื่อใช้สอย ลักษณะของป่าชุมชนแบบอนุรักษ์นี้ได้แก่ ป่าซบน้ำ ป่าห้วย ป่าป่า ป่าช้า วัดป่า ป่าอุทยาน ป่าโรงเรียน และป่าเมือง

2. รูปแบบที่ 2 ป่าชุมชนแบบเศรษฐกิจเป็นรูปแบบการดำเนินงานป่าชุมชนเพื่อหวังผลตอบแทนทางเศรษฐกิจในรูปของผลผลิตจากต้นไม้ และของป่า ส่วนใหญ่เป็นป่าปลูกใน บางครั้งพบว่าเป็นป่าธรรมชาติโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อเป็นแหล่งรายได้ของชุมชนเป็นแหล่งใช้สอยของชุมชนเช่น เก็บหาอาหาร ของป่า สมุนไพร และไม้ใช้สอย ลักษณะของป่าชุมชนแบบเศรษฐกิจได้แก่ ป่าใช้สอยชุมชน และป่าเศรษฐกิจชุมชน

3. รูปแบบที่ 3 ป่าชุมชนแบบเอนกประสงค์เป็นรูปแบบการดำเนินงานป่าชุมชน เพื่อหวังผลตอบแทนด้านการอนุรักษ์ และด้านเศรษฐกิจควบคู่กันไปทั้งป่าธรรมชาติ และป่าปลูกโดย มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้รับผลประโยชน์จากป่าชุมชน ทั้งรูปแบบที่ 1 และรูปแบบที่ 2 รวมกันไป

สรุปได้ว่า การจัดการป่าชุมชนและการใช้ประโยชน์ มีความแตกต่างกันออกไปตาม สภาพภูมิประเทศ นิเวศวิทยา และสังคม โดยชุมชนบางแห่งเป็นพื้นที่ซึ่งอยู่ไกลจากแหล่งป่าไม้ หรือ ชุมชนที่อยู่ใกล้เขตป่าไม้ และบางชุมชนที่อยู่ในเขตป่าไม้ เป็นชุมชนที่มีชีวิตพึ่งพิงกับพื้นที่ป่าไม้ ต้องการให้ป่าไม้เป็นแหล่ง อาหาร ยารักษาโรค แหล่งช้บน้ำต่าง ๆ

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

1. ความหมายของการมีส่วนร่วม

ยุคของการเปลี่ยนแปลงจากประชาธิปไตยแบบตัวแทน เป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม การทำงานแบบมีส่วนร่วมนั้นไม่ว่าจะเป็นระดับครอบครัว ระดับโรงเรียน ระดับชุมชน ระดับ องค์กร หรือระดับประเทศนั้นว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการที่คนปัจจุบัน เพราะจะช่วยให้ผู้มี ส่วนร่วมเกิดความรู้สึกความเป็นเจ้าของ (Ownership) และจะทำให้ผู้มีส่วนร่วมหรือผู้มีส่วนได้ส่วน เสีย นั้น ยินยอมปฏิบัติตาม (Compliance) และรวมถึงตกลงยอมรับ (Commitment) ได้อย่างสมัคร ใจ เต็มใจ และสบายใจ ได้มีการดำเนินการแก้ปัญหาความไม่เรียบร้อยในห้องเรียนโดยกระบวนการมี ส่วนร่วม ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมได้นักวิชาการให้ความหมายไว้ดังนี้

เสนห์ จามริก (2527) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าที่แท้จริงนั้นคือการที่ ประชาชนมีโอกาสอย่างอิสระปราศจากการแทรกแซงครอบงำบังคับให้ได้พัฒนาความสามารถของ ตนเองในการจัดแจงใช้ควบคุมระดมทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ประโยชน์เพื่อ การดำรงชีพตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคมเป็นการพัฒนากระบวนการ เรียนรู้และภูมิปัญญาซึ่งแสดงออกในรูปของการตัดสินใจที่จะกำหนดวิถีชีวิตของตนอย่างเชื่อมั่นเพื่อ เป้าหมายแห่งการพึ่งตนเองได้ในที่สุด

มาลี เบ็ญจมะโน (2546) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึงกระบวนการ ที่ประชาชนได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมในองค์การโดยร่วมแสดงความคิดเห็นและกระทำในสิ่งที่เห็น พ้องต้องกันตลอดจนร่วมพิจารณากำหนดปัญหาความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นของตนโดยมี วัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้ลุล่วงไป

เมตตา สนิยบุตร (2548) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมหมายถึงกระบวนการพัฒนา แบบมีส่วนร่วมจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดความต้องการ ของตนเองตัดสินใจใช้ทรัพยากรกล่าวคือการมีส่วนร่วมของประชาชนก่อให้เกิดกระบวนการและ

โครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถที่จะแสดงออกซึ่งความต้องการของตนการจัดอันดับความสำคัญการเข้าร่วมในการพัฒนาและได้รับประโยชน์จากการพัฒนานั้นโดยเน้นการให้อำนาจการตัดสินใจแก่ประชาชนในชนบทอาจกล่าวได้ว่าการให้โอกาสประชาชนเป็นฝ่ายตัดสินใจกำหนดความต้องการของตนเองเป็นการเสริมพลังอำนาจให้ประชาชนระดมขีดความสามารถในการจัดการทรัพยากรการตัดสินใจและควบคุมกิจกรรมต่าง ๆ มากกว่าที่จะเป็นฝ่ายตั้งรับ

ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ (2551) ได้ให้แนวคิดของการมีส่วนร่วมสอดคล้องกับแนวคิดของ อนุรักษ์ นิยมเวช (2554) ไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการซึ่งประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะและเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนรวมทั้งมีการนำความคิดเห็นดังกล่าวไปประกอบการพิจารณากำหนดนโยบายและการตัดสินใจของรัฐการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการสื่อสารในระบบเปิด กล่าวคือ เป็นการสื่อสารสองทางทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งประกอบไปด้วย การแบ่งปันข้อมูลร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และเป็นการเสริมสร้างความสามัคคีในสังคม ทั้งนี้ เพราะ การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการเพิ่มคุณภาพของการตัดสินใจ การลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลา เป็นการสร้างฉันทามติ และทำให้ง่ายต่อการนำไปปฏิบัติ อีกทั้งช่วยหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าใน “กรณีที่น่าจะรุนแรง” ช่วยให้เกิดความน่าเชื่อถือและความชอบธรรมและช่วยให้ทราบความห่วงกังวลของประชาชนและค่านิยมของสาธารณชนรวมทั้งเป็นการพัฒนาความเชี่ยวชาญและความคิดสร้างสรรค์ของสาธารณชน

อรทัย ก๊กผล (2554) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม คือ การเข้าร่วมกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งของหน่วยงานภาครัฐ รวมถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อผลประโยชน์ส่วนรวม การมีจิตสำนึกในตนเองและถือเป็นภาระหน้าที่ของตนในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ตนเองอยู่ โดยร่วมคิดร่วมวางแผน ร่วมดำเนินงาน ร่วมติดตามประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์

อารีย์วรรณ พูลทรัพย์ (2554) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมทางการเมือง คือ กิจกรรมหรือกิจการที่ประชาชนกระทำ หรือการดำเนินการทางการเมืองโดยความสมัครใจ หรือได้รับการจูงใจ โน้มน้าวจากภายนอก เช่น บุคคลอื่น พรรคการเมือง หรือสถานการณ เพื่อต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายการตัดสินใจในกิจการต่าง ๆ ของรัฐบาล โดยประชาชนได้กระทำการต่าง ๆ ทั้งที่เป็นทางตรงและทางอ้อม อาจเกิดขึ้นเป็นครั้งคราวหรือต่อเนื่องและให้วิธีที่ถูกต้อง โดยได้รับการยอมรับตามกฎหมายหรือไม่ก็ตามการกระทำนั้นมุ่งประสงค์ที่จะมีอิทธิพลต่อการเลือกนโยบายสาธารณะ การบริหารงานนโยบายสาธารณะและการเลือกผู้นำทางการเมืองไม่ว่าจะเป็นระดับชาติหรือระดับท้องถิ่นโดยเน้นว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองต้องเป็นการกระทำโดยสมัครใจ

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการซึ่งประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะและเข้าร่วมในกิจกรรม เพื่อออกแบบในการแก้ไขปัญหาและป้องกันปัญหาที่เกิดขึ้นกับป่าชุมชน

2. ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชน

Cohen and Uphoff (2009) ได้สร้างกรอบพื้นฐานการมีส่วนร่วมซึ่งประกอบด้วยประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision - Making) ซึ่งเป็นการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมตั้งแต่ระยะเริ่มต้น
2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม (Implementation) เป็นการเข้าร่วมโดยการสนับสนุนทางด้านทรัพยากรการเข้าร่วมในการบริหารและการเข้าร่วมในการร่วมแรงร่วมใจ
3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) โดยอาจจะเป็นผลประโยชน์ทางวัตถุทางสังคมหรือโดยส่วนตัว
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) ซึ่งเป็นการควบคุมและตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมรวมทั้งเป็นการแสดงถึงการปรับตัวในการมีส่วนร่วมต่อไป

เจมส์ คีดี ปิ่นทอง (2527) ได้แบ่งขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชนมีขั้นตอนอยู่ 4 ขั้นตอน คือการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงานเป็นขั้นตอนการปฏิบัติลงมือตามแผนที่วางไว้ การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลงานเป็นขั้นตอนที่ทำให้ทราบว่ากิจกรรมที่ทำลงไปได้ผลเพียงใด

สุทิน บุญญาธิการ และคณะ (2540) กล่าวถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ดังนี้

1. การรับรู้ข่าวสาร (Public information) โดยประชาชนในพื้นที่ที่จะได้รับผลกระทบและบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะได้รับแจ้งให้ทราบรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับโครงการที่จะดำเนินการและผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นนอกจากนี้ข่าวสารดังกล่าวจะต้องแจ้งก่อนที่จะมีการตัดสินใจดำเนินโครงการ
2. การปรึกษาหารือ (Public consultation) เป็นรูปแบบที่มีการหารือระหว่างผู้ดำเนินโครงการกับประชาชนที่เกี่ยวข้องและได้รับผลกระทบเพื่อรับฟังความคิดเห็นและตรวจสอบข้อมูลประกอบการจัดทำรายงานการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมโดยหลักการแล้วการหารือจะต้องจัดก่อนที่มีการเสนอรายงานการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมเพื่อประเมินผลกระทบบางประการที่อาจมองข้ามไปนอกจากนี้การปรึกษาหารือยังเป็นช่องทางอันหนึ่งในการกระจายข้อมูลข่าวสารไปยังผู้ที่ได้รับผลกระทบเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในโครงการและเพื่อเปิดให้มีการเสนอแนะประกอบ

ทางเลือกในการตัดสินใจ

3. การประชุมรับฟังความเห็น (Public meeting) มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นเวทีสาธารณะให้ฝ่ายที่เกี่ยวข้องคือผู้ที่ได้รับผลกระทบหากมีการดำเนินโครงการหน่วยงานเจ้าของโครงการโดยเป็นรูปแบบที่สามารถพบเห็นได้บ่อยและอาจดำเนินการได้หลายรูปแบบตามสภาพปัญหาและประเด็นที่เกี่ยวข้องได้แก่

3.1 การประชุมในระดับชุมชน (Community meeting) โดยจัดขึ้นในชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการซึ่งเจ้าของโครงการจะส่งตัวแทนร่วมอธิบายให้ที่ประชุมทราบรายละเอียดโครงการและผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นแล้วจึงเปิดโอกาสให้ซักถามข้อสงสัยต่าง ๆ อย่างไม่จำกัดขึ้นเฉพาะจุดในระดับชุมชนย่อย ๆ แต่ละชุมชนก่อนแล้วจึงจัดรวมหลาย ๆ ชุมชนอีกครั้งหนึ่ง

3.2 การประชุมรับฟังความคิดเห็นในเชิงวิชาการ (Technical hearing) ซึ่งจัดขึ้นเมื่อมีข้อโต้แย้งทางเทคนิคโดยเชิญผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาจากภายนอกมาช่วยอธิบายซักถามและให้ความเห็นต่อรายงานการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมทั้งนี้ผลการประชุมต้องมีการนำเสนอต่อสาธารณะและเข้าร่วมประชุมด้วย

3.3 การประชุมประชาพิจารณ์ (Public hearing) รูปแบบนี้มีขั้นตอนการดำเนินการที่ชัดเจนและเป็นเวทีการเสนอข้อมูลจากทั้งสองฝ่ายคือฝ่ายเจ้าของโครงการและผู้ได้รับผลกระทบโดยมีบรรยากาศการประชุมที่เปิดกว้างซึ่งเจ้าของโครงการจะต้องเปิดเผยข้อมูลโดยไม่ปิดบังมีหลักเกณฑ์และประเด็นพิจารณาที่ชัดเจนและแจ้งให้ทุกฝ่ายทราบร่วมกันซึ่งรูปแบบการประชุมควรมีลักษณะไม่เป็นทางการมากนักอาจใช้เวลาประชุมหลายวันก็ได้และไม่จำเป็นต้องจัดครั้งเดียวหรือสถานที่เดียวตลอดไปทั้งนี้สามารถปรับเปลี่ยนไปตามความเหมาะสมได้

4. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision making) โดยให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจต่อประเด็นปัญหานั้น ๆ ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจดำเนินการให้ประชาชนผู้รับผลกระทบเลือกตัวแทนไปเป็นกรรมการในคณะกรรมการที่มีอำนาจตัดสินใจในเรื่องนั้น ๆ ทั้งนี้ประชาชนจะมีบทบาทชี้นำ การตัดสินใจเพียงใดขึ้นอยู่กับน้ำหนักของตัวแทนในคณะกรรมการชุดนั้น ๆ

5. การใช้กลไกทางกฎหมายเป็นการเรียกร้องสิทธิของตนจากการไม่ได้รับความเป็นธรรมมักใช้ในกรณีที่ไม่สามารถดำเนินการทางอื่นได้โดยอาศัยมาตรการทางกฎหมายเป็นหลักซึ่งอาจเกิดความยืดหยุ่นต่อการดำเนินโครงการหรือยุติโครงการอย่างไรก็ตามในบางกรณีประชาชนอาจไม่อยู่ในฐานะที่จะดำเนินการฟ้องร้องเพราะนอกจากจะเสียเวลาแล้วยังมีภาระค่าใช้จ่ายและภาระในการติดตามหาข้อมูล

ดิน ปรัชญพฤทธ์ (2545) ได้กล่าวถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบทนั้นมีหลายประการ กล่าวคือ

1. การใช้สถาบันพื้นเมืองเป็นเครื่องมือที่จะให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท ยกตัวอย่างเช่น ในฟิลิปปินส์จะมีสถาบันเก่าแก่ดั้งเดิมที่เรียกชื่อว่า อตอร์ (Ator) อยู่หลายแห่งในหมู่บ้านอตอร์หนึ่งจะประกอบด้วยครอบครัวหลาย ๆ ครอบครัวโดยมีหัวหน้าครอบครัวชายเป็นตัวแทนและคนที่มีอายุสูงสุดในอตอร์จะเป็นผู้ตัดสินใจเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนอตอร์นั้น ๆ

2. การปรึกษาหารือกับประชาชนก่อนที่จะทำอะไรซึ่งรวมถึงการอธิบายโครงการรัฐบาลให้แก่ประชาชนทราบการทำสัญญาจ้างเอกชนการเป็นหุ้นส่วนและการจัดหาความช่วยเหลือจากเอกชน

3. การเกณฑ์เอาฝ่ายอื่นเข้ามาเป็นพวก (Cooptation) โดยยอมให้ประชาชนตั้งตัวแทน การแต่งตั้งผู้นำท้องถิ่นมาดำรงตำแหน่งของทางการ และการยอมให้ประชาชนสามารถตัดสินใจเลือกแผนใดแผนหนึ่ง มองในแง่นี้การมีส่วนร่วมของประชาชน ในโครงการพัฒนาชนบทนั้นมีตั้งแต่การที่ประชาชนไม่มีส่วนร่วมเลย การมีส่วนร่วมพอเป็นพิธี และการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

คมศิลป์ ศิริวงศ์ (2548) ได้กำหนดขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการพัฒนาชุมชนคือ

1. การมีส่วนร่วมคิด
2. การมีส่วนร่วมตัดสินใจ
3. การมีส่วนร่วมปฏิบัติการตามโครงการ
4. การมีส่วนร่วมติดตามผลประเมินผล

สรุปได้ว่า ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลงาน

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

องค์การสหประชาชาติให้ความสนใจเรื่องการพัฒนาอย่างยั่งยืนมาตั้งแต่ ช่วงปี พ.ศ. 2515 โดยมีการจัดการประชุมเรื่องสิ่งแวดล้อมในระดับโลกขึ้นเป็นครั้งแรก ที่กรุงสต็อกโฮล์ม ประเทศสวีเดน และในปี 2526 ได้จัดตั้ง คณะกรรมาธิการโลกในเรื่อง สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (World Commission on Environment and Development) เพื่อทำการศึกษา เรื่องการสร้างสมดุล

ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนา ซึ่งมีนักวิชาการให้ความหมายและความสำคัญของแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ ดังนี้

1. ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable development) นั้น เป็นคำที่ใช้กันมากในการพัฒนา ประเทศ มีการให้คำนิยามแตกต่างกันไปตามการแปลความของประเทศต่าง ๆ และได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลากหลายทัศนะ ดังนี้

World Commission on Environment and Development (1990) ได้ อธิบายถึง การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นการพัฒนาที่สนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ลดทอนความสามารถของคนรุ่นต่อมา ในการที่จะตอบสนองความต้องการของคนรุ่นหลัง ทั้งนี้ การพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีระบบสังคมที่เป็นสังคมธรรมรัฐ มีระบบการพัฒนาเศรษฐกิจที่มั่นคง ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาความช่วยเหลือจากภายนอก มีคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี ประชาชนรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างรู้คุณค่า โดยเฉพาะการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อเป็นฐานในการผลิตเพื่อน นำไปสู่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Brundtland, 1987) นอกจากนี้ องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่ง สหประชาชาติ (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization: UNESCO) ยัง เสนอเพิ่มเติมว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนควรตั้งอยู่บนรากฐานทางวัฒนธรรมที่ยึดถือคุณค่าของความเป็นมนุษย์ด้วย (UNESCO, 2005)

เกื้อ วงศ์บุญสิน (2538) การพัฒนาที่ตรงกับความต้องการตามความจำเป็นในปัจจุบันโดยสามารถรองรับความต้องการหรือความจำเป็นที่จะเกิดแก่ชนรุ่นหลัง ๆ ด้วยทั้งนี้มาตรฐานการครองชีพที่เลยขีดความจำเป็นขั้นพื้นฐานต่ำสุดจะยั่งยืนต่อเมื่อมาตรฐานการบริโภคในทุกหนทุกแห่งคำนึงถึงความยั่งยืนในระยะยาว (Long-term Sustainability) รวมถึงครอบคลุมมาตรการการรักษาทรัพยากรที่จะตกกับชนรุ่นหลังโดยอย่างน้อยให้มาก ๆ พอกับชนรุ่นปัจจุบันที่ได้รับมา และเป็นการพัฒนาที่กระจายประโยชน์ของความก้าวหน้าเศรษฐกิจได้อย่างทั่วถึง ตลอดจนจนเป็นการพัฒนาที่ปกป้องสิ่งแวดล้อมทั้งในระดับท้องถิ่นและในระดับโลก โดยรวมเพื่อชนรุ่นหลังและเป็นการพัฒนาที่ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นอย่างแท้จริง

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2541) ได้อธิบายการพัฒนาที่ยั่งยืนว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืนมีลักษณะที่เป็นบูรณาการ (Integrated) คือทำให้เกิดเป็นองค์รวม (Holistic) หมายความว่า องค์ประกอบทั้งหลายที่เกี่ยวข้องจะต้องมาประสานกันครบองค์ และมีลักษณะอีกอย่างหนึ่ง คือ มีดุลยภาพ (Balance) หรือพูดอีกนัยหนึ่ง คือ การทำให้กิจกรรมของมนุษย์สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ” นั่น ก็คือ การกำหนดแนวทางการพัฒนาจะต้องคำนึงถึงปัจจัยด้านมนุษย์ โดยให้คุณค่าทางวัฒนธรรมรวมอยู่ในกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วย ดังนั้นตามแนวคิดของพระธรรมปิฎก สรุปได้ว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นการพัฒนาที่

ครอบคลุมการพัฒนาในทุกด้านและทุกมิติ กล่าวคือ ทั้งเศรษฐกิจ สังคมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จิตใจ วัฒนธรรม ฯลฯ โดยมีคนเป็นศูนย์กลางหรือ เป้าหมายของการพัฒนา เพื่อให้คนอยู่ดีกินดี และมีความสุข ทั้งคนในรุ่นนี้และรุ่นต่อ ๆ ไป

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ (2549) กล่าวว่า แนวคิดการพัฒนายั่งยืนเป็นแนวความคิดที่ประนีประนอมระหว่างกลุ่มที่นิยมการพัฒนากับกลุ่มที่นิยมสิ่งแวดล้อม ทั้งโลกที่ร่ำรวยและโลกที่ยากจน ต่างก็มีความพึงพอใจในแนวคิดนี้เนื่องจากเป็น แนวคิดที่ทำให้การพัฒนาและสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องที่ไปด้วยกันได้กล่าวคือ เป็นแนวคิดที่ไม่ได้ปฏิเสธความเจริญก้าวหน้าและมองว่าการขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งที่จำเป็น และสามารถเกิดขึ้นได้ โดยไม่ต้องมีการทำลายสิ่งแวดล้อมด้วยเหตุนี้การพัฒนายั่งยืนจึงหมายถึงยุทธศาสตร์การพัฒนาที่น่า เอาทรัพยากรทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็

ธรรมชาตินามนุษย์ การเงิน และทรัพยากรกายภาพ มาจัดการเพื่อ ก่อให้เกิดความมั่งคั่ง ความอยู่ดีกินดี และความสุขสมบูรณ์ การพัฒนาอย่างยั่งยืนขึ้นอยู่กับการ จัดการสิ่งแวดล้อมที่ถูกต้องและเหมาะสม สุทธิดา ศิริบุญหลง (2554) ให้ความหมายของการพัฒนายั่งยืนว่าประกอบไปด้วยด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งความเชื่อมโยงและความสัมพันธ์กันโครงการพัฒนาใด ๆ ต้องคำนึงถึงองค์ประกอบทั้ง 3 ด้านนี้ การพัฒนายั่งยืนเป็นการเปลี่ยนโครงสร้างระบบเศรษฐกิจและสังคมเพื่อลดการบริโภคทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมลงไปในระดับที่ยังรักษาความสมดุลที่ดีทำให้คนอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2563) การพัฒนายั่งยืนได้ถูกระบุไว้ในสาระสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนายั่งยืน เช่นเป้าหมายในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ที่เน้นการพัฒนาคุณภาพคน การพัฒนาชุมชนและแก้ปัญหาความยากจน การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้มีความสมดุลและยั่งยืน และการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และเป้าหมายในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 ได้ระบุความอยู่เย็นเป็นสุขและความสงบสุขของสังคมไทยเพิ่มขึ้น ความเหลื่อมล้ำในสังคมลดลง สัดส่วนผู้อยู่ใต้เส้นความยากจนลดลง สถาบันทางสังคมมีความเข้มแข็งมากขึ้น เศรษฐกิจเติบโตในอัตราที่เหมาะสมตามศักยภาพของประเทศ การให้ความสำคัญกับการเพิ่มผลิตภาพและขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ คุณภาพสิ่งแวดล้อมอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน การลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก รวมทั้งเพิ่มพื้นที่ป่าไม้เพื่อรักษาสมดุลของระบบนิเวศ ส่วนเป้าหมายในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 เน้นการลดความเหลื่อมล้ำทางด้านรายได้และความยากจน ระบบเศรษฐกิจมีความเข้มแข็งและแข่งขันได้ ทุนทางธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อมสามารถสนับสนุนการเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การมีความมั่นคงทางอาหาร พลังงาน และน้ำ

สรุปได้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่สนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ลดทอนความสามารถของคนรุ่นต่อมา ที่จะตอบสนองความต้องการของพวกเขา โดยทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีระบบ สังคมที่เป็น สังคมธรรมรัฐ มีระบบการพัฒนาเศรษฐกิจที่มั่นคง ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาความช่วยเหลือ จากภายนอก ด้วยการเปลี่ยนโครงสร้างระบบเศรษฐกิจและสังคมเพื่อลดการบริโภคทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมไปในระดับที่ยังรักษาความสมดุลที่ดีทำให้คนอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้

2. องค์ประกอบของการพัฒนาที่ยั่งยืน

สมพร แสงชัย (2550) อธิบายการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ ดังนี้

1. ระบบการพัฒนามนุษย์เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดของการพัฒนา หากต้องการจะแก้ไข ปัญหาการพัฒนาอย่างแท้จริงและทำเอามนุษย์ที่พัฒนาแล้วมาเป็นแกนกลางของการพัฒนามนุษย์จึง จะเข้าถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และมีชีวิตที่ดีงาม และช่วยให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาที่ ยั่งยืนได้การพัฒนามนุษย์มี 3 ระดับคือ

1.1 ระดับพฤติกรรมโดยการสร้างพฤติกรรมเคยชินที่ดีพฤติกรรมเคยชินอิทธิพลต่อ จิตใจและปัญญา หากพฤติกรรมเคยชินก่อผลต่อสิ่งแวดล้อมและสังคมเกิดขึ้น จนกลายเป็นวัฒนธรรมและวินัยการบังคับควบคุมหรือการใช้อำนาจก็ไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้น

1.2 ระดับจิตใจซึ่งเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมและปัญญา จิตใจประสานกับพฤติกรรม และทำให้พฤติกรรมยั่งยืนด้วยการสร้างความรู้สึกที่ดีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความรู้จัก สันโดษอย่างฉลาดและมีจุดหมาย การมีสติไม่ปล่อยตัวและใจให้ตัวเองขึ้นต่อวัตถุและสิ่งบริโภคมากเกินไป การมีอุดมคติและปณิธานในหน้าที่การงาน และการบรรลุจุดหมายแห่งชีวิต และการมีทางจิตที่คิดให้

1.3 ระดับปัญญาซึ่งเป็นตัวแก้ปัญหา และจัดปรับพฤติกรรมและจิตใจให้ลงตัวพอดี เพราะปัญญามองเห็นระบบปัจจัยสัมพันธ์แห่งสรรพสิ่งชักนำให้คิดและพิจารณาถึงเหตุปัจจัย ทำให้ เกิดความพอดีเพราะบริโภคด้วยปัญญา ตรวจสอบพฤติกรรมโดยไม่ประมาท และขจัดความเชื่อถือ ค่านิยม และแนวคิดที่ผิด ๆ พร้อมทั้งส่งเสริมสิ่งที่ดีงามเข้ามาแทนที่

2. ระบบการพัฒนาที่ยั่งยืน นอกจากต้องมีมนุษย์ที่พัฒนาแล้วเป็นแกนกลางของการพัฒนาในฐานะทรัพยากรมนุษย์แล้วยังต้องมีสังคมที่เกิดจากเจตจำนงของมนุษย์และเป็น ประโยชน์ ต่อมนุษย์ สังคมต้องเกื้อกูลต่อธรรมชาติไม่เบียดเบียนมนุษย์ แต่ส่งเสริมมนุษย์และ ธรรมชาติสร้างความสมดุลแห่งการพัฒนาทางเศรษฐกิจด้วยมีขมิมาปฏิบัติที่เน้นคุณภาพมากกว่า ปริมาณช่วยเหลือผู้อื่นและสิ่งที่มีชีวิตกับระบบนิเวศลดความต้องการทางวัตถุลง บริโภคเพื่อคุณค่า แท้จริงของชีวิต ทำงานเพื่อพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ลดการแข่งขันและเพิ่มความร่วมมือเพื่อ คุณภาพชีวิต และสร้างระบบเศรษฐกิจที่รู้จักประมาณพอดีส่วนเทคโนโลยีซึ่งเป็นเครื่องมือในการ พัฒนาคุณภาพ

ชีวิตต้องถูกใช้อย่างมีสติและเป็นคุณอย่างแท้จริง รู้จักประมาณและมีสัมมาทิฐิรู้จัก พัฒนาและควบคุมตนเอง และเน้นการพัฒนาคุณภาพของคนและให้คนเข้าถึงธรรมชาติการศึกษา ต้องเน้นการพัฒนาคนโดยบูรณาการจริยธรรมเข้ากับวิชาการและวิทยาการทั้งหมด และการเมือง ต้องมาจากประชาชนและเป็นธรรมาธิปไตย

3. ระบบธรรมชาติจะถูกอนุรักษ์ได้ถ้ามนุษย์มีทัศนคติที่ดีต่อธรรมชาติและเห็นว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติเพราะมนุษย์ทุกคนอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติ มนุษย์ไม่ควรแปลก แยกจากธรรมชาติและมนุษย์ควรทำความดีคืนให้แก่ธรรมชาติด้วย

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2552) เชื่อว่าปัญหาในการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ไม่ประสบความสำเร็จนั้นเกิดจากกิเลส 3 อย่าง ที่ขัดขวางจริยธรรม คือ ตัณหา มานะ และทิฐิ เราจึงต้องพัฒนาคนและเศรษฐกิจให้ คู่ขนานไปกับการพัฒนาจริยธรรม ประกอบไปด้วย

1. มนุษย์ ต้องพัฒนาคนให้มีคุณภาพ มีสุขภาพดี ขยัน อดทน รับผิดชอบ มีฝีมือ มีความรู้ความสามารถ ความเชี่ยวชาญ พร้อมทั้งจะเป็นกำลังสำคัญในระบบเศรษฐกิจและสังคมที่จัดสรรให้เกื้อหนุน และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนโดยให้การศึกษาและจัดสรรปัจจัยเกื้อหนุน

2. สังคม จัดระบบสังคม ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง การบริหาร ตลอดจนกิจการต่าง ๆ ให้ผสมกลมกลืนสอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันบนพื้นฐานแห่งความรู้ความเป็นจริง สร้างบรรยากาศแห่งความไม่เบียดเบียน บรรยากาศแห่งความช่วยเหลือเกื้อกูล พิทักษ์ปกป้องคนที่อยู่ในสถานะต่าง ๆ ซึ่งมีโอกาสและมีความสามารถต่างกัน

3. ธรรมชาติ วิธีการพัฒนาต้องยึดหลักให้มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติและดำรงชีวิตให้สอดคล้องและกลมกลืนกับธรรมชาติ

4. เทคโนโลยี การพัฒนาเทคโนโลยี การใช้เทคโนโลยีที่เกื้อกูลไม่ทำลายธรรมชาติ นำของเสียมาผลิตเวียนใช้ประโยชน์ใหม่ สังคมไทยต้องพัฒนาเทคโนโลยีควบคู่ไปกับการพัฒนาตนเอง ต้องใช้เทคโนโลยีเป็นส่วนประติษฐ์เสกสรรของมนุษย์อย่างไม่ประมาทและเพื่อเกื้อหนุนให้ตนเองมีชีวิตดีงาม สมบูรณ์ มีอิสรภาพและสันติสุข

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2556) กล่าวว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การพัฒนาที่เน้นให้มนุษย์คำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติบนโลก และให้มีการดำเนินการพัฒนาควบคู่ไปกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยให้เป็นการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของคนทั้งในยุคปัจจุบันและยุคต่อ ๆ ไป โดยมีหลักการสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การสร้างสมดุลระหว่าง 3 มิติของการพัฒนา ประกอบไปด้วย

1. มิติการพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจให้เจริญเติบโตอย่างมีคุณภาพ กระจายรายได้ให้เอื้อประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่ในสังคม โดยเฉพาะคนที่มีรายได้น้อย

2. มิติการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นการพัฒนาคนให้มีความรู้ มีสมรรถนะและมีผลิตภาพสูงขึ้น ส่งเสริมให้เกิดสังคมที่มีคุณภาพ และเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้

3. มิติการพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในปริมาณที่ ระบบนิเวศสามารถฟื้นตัวกลับสู่สภาพเดิมได้ การปล่อยมลพิษออกสู่สิ่งแวดล้อมในระดับที่ระบบ นิเวศสามารถดูดซับและทำลายมลพิษนั้นได้ โดยให้สามารถผลิตมาทดแทนทรัพยากร ประเภทที่ใช้แล้วหมดไปได้

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบไปด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ ดังนี้

1. เศรษฐกิจ เป็นการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของคนทั้งในยุคปัจจุบัน และ ยุคต่อ ๆ ไป อย่างเท่าเทียมกันโดยไม่ส่งผลเสียต่อความต้องการในอนาคต มีการผลิตที่เหมาะสมกับทรัพยากรและความต้องการของผู้บริโภค โดยที่การผลิตต้องไม่ก่อให้เกิดมลภาวะ รวมถึงเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจให้เจริญเติบโตอย่างมีคุณภาพ มีมาตรฐานการครองชีพสูงขึ้น และมีการกระจายรายได้ให้เอื้อประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่ในสังคม โดยเฉพาะคนที่มีรายได้น้อย

2. สังคม เป็นการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน พัฒนาคนให้มีความรู้ มีสมรรถนะและมีผลิตภาพสูงขึ้น ส่งเสริมให้เกิดสังคมที่มีคุณภาพ เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้รวมถึงการจัดระบบสังคม ตลอดจนกิจการต่าง ๆ ให้ผสมกลมกลืนสอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันบนพื้นฐานแห่งความรู้ ความเป็นจริง สร้างบรรยากาศแห่งความไม่เบียดเบียน บรรยากาศแห่งความช่วยเหลือเกื้อกูล พิทักษ์ปกป้องคนที่อยู่ในสถานะต่าง ๆ ซึ่งมีโอกาสและความสามารถต่างกัน คนในสังคมมีคุณภาพดีกินดี อยู่ดีเป็นสังคมปลอดภัยสงบสุขและมีวัฒนธรรมเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น

3. ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นการพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน คือ การพัฒนาที่ดำเนินไปโดยคำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และสนองความต้องการในปัจจุบันโดยไม่ส่งผลเสียต่อความต้องการในอนาคต ไม่ควรให้ธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไปมากนัก หรือถ้าจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลง ต้องชดเชยหรือ ทดแทนธรรมชาติที่เสียไป ต้องอนุรักษ์หรือสงวนทรัพยากร สิ่งแวดล้อม ใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด และอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในปริมาณที่ระบบนิเวศสามารถฟื้นตัว กลับสู่สภาพเดิมได้ การปล่อยมลพิษออกสู่สิ่งแวดล้อมในระดับที่ระบบนิเวศสามารถดูดซับและ ทำลายมลพิษนั้นได้ โดยให้สามารถผลิตมาทดแทนทรัพยากร ประเภทที่ใช้แล้วหมดไปได้วิธีการ พัฒนาต้องยึดหลักให้มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติและดำรงชีวิตให้สอดคล้องและกลมกลืนกับ ธรรมชาติ มนุษย์ต้องไม่ก่อให้เกิดมลภาวะสู่สิ่งแวดล้อม การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมจะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้ง ภาครัฐบาลเอกชน และประชาชน จะต้องได้รับความสนใจทั้ง ในระดับนโยบาย ระดับการวางแผน และระดับปฏิบัติ

4. มนุษย์เป็นการพัฒนามนุษย์ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดของการพัฒนา ต้องมีการพัฒนามนุษย์ทั้งด้านร่างกายและจิตใจให้เข้มแข็งและสมบูรณ์อยู่เสมอให้มีคุณภาพ มีสุขภาพดี ขยันอดทน รับผิดชอบ มีสติไม่ปล่อยตัวและใจให้ขึ้นต่อวัตถุและสิ่งบริโภคมามากเกินไป มีฝีมือ มีความรู้ความสามารถ ความเชี่ยวชาญ พร้อมทั้งจะเป็นกำลังสำคัญในระบบเศรษฐกิจและสังคมที่จัดสรรให้เกื้อหนุน และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยให้การศึกษาและจัดสรรปัจจัยเกื้อหนุน การสร้างพฤติกรรมเคยชินที่ดี หากพฤติกรรมเคยชินเกื้อกูลต่อสิ่งแวดล้อมและสังคมเกิดขึ้น จนกลายเป็นวัฒนธรรมและวินัยการบังคับควบคุมหรือการใช้อำนาจก็ไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้น

5. เทคโนโลยีเป็นการพัฒนาเทคโนโลยี โดยใช้เทคโนโลยีที่เกื้อกูล ไม่ทำลาย ธรรมชาติ มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์แบบใหม่ที่สอดคล้องกับการอนุรักษ์ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ต้องคำนึงว่าเทคโนโลยีที่นำมาใช้นั้น เป็นไปในทางสร้างสรรค์หรือ ทำลาย ใช้เทคโนโลยีอย่างมีสติและเป็นคุณอย่างแท้จริง รู้จักประมาณและมีสัมมาทิฐิรู้จักพัฒนา และควบคุมตนเอง ต้องพัฒนาเทคโนโลยีควบคู่ไปกับการพัฒนาดตนเอง เพื่อเกื้อหนุนให้ตนเองมี ชีวิตดีงาม สมบูรณ์ มีอิสรภาพและสันติสุข

ในส่วนของประเทศไทยนั้นได้รับแนวคิดการพัฒนายั่งยืนมาปรับใช้ ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติพร้อมทั้งได้อัญเชิญแนวคิด “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ตามพระราชดำริของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นปรัชญานำทางในการบริหารประเทศ โดยยึดหลักทางสายกลาง มุ่งการพัฒนาที่มีดุลยภาพระหว่างมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างเกื้อกูลกันสู่การ พัฒนาอย่างมีคุณภาพ มั่นคง และยั่งยืน ซึ่งเป็นการพัฒนาที่เน้นส่วนรวมโดยเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทสำหรับการพัฒนาที่มีความสมดุลอย่างรอบด้านทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งในงานวิจัยนี้นำแนวคิดการพัฒนายั่งยืนมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ถึงทิศทางการอนุรักษ์ป่าชุมชนที่เปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามามีบทบาทในการจัดการป่าที่เน้นความสมดุลของมิติทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม สังคม สิ่งแวดล้อม ของป่าชุมชนโคกใหญ่ที่จะส่งผ่านมิติของการจัดการป่านี้จากรุ่นสู่รุ่น

แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ

1. ความหมายของรูปแบบ

ได้มีหน่วยงานและนักวิชาการได้เสนอความหมายของรูปแบบ ไว้ดังนี้

Good (1973) ได้ให้ความหมายของรูปแบบ สอดคล้องกับ Procter (Procter, 1978) ไว้ว่า รูปแบบอย่างของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อเป็นแนวทางในการสร้าง หรือทำซ้ำเป็นตัวอย่างเพื่อการเลียนแบบ เป็นแผนภูมิหรือรูปสามมิติ ซึ่งเป็นตัวแทนของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือหลักการหรือแนวคิด

เป็นชุดของปัจจัยหรือตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ ซึ่งกันและกัน ซึ่งรวมกันเป็นตัวประกอบและเป็นสัญลักษณ์ทางระบบสังคม ตามความหมายดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่า รูปแบบ คือ แบบจำลองของสิ่งที่เป็น

Tosi and Carroll (1982) ได้ให้ความหมายของรูปแบบ สอดคล้องกับ Bardo and Hartman (1982) ได้กล่าวถึงรูปแบบในทางสังคมศาสตร์ไว้ว่า “เป็นชุดของข้อความเชิงนามธรรมเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่เราสนใจ ซึ่งอาจจะมีตั้งแต่รูปแบบอย่างง่าย ๆ ไปจนถึงรูปแบบที่มีความสลับซับซ้อนมาก ๆ เพื่อใช้ในการนิยามคุณลักษณะและ/หรือ บรรยายคุณสมบัติมัน ๆ” Bardo และ Hartman อธิบายต่อไปว่า รูปแบบเป็นอะไรบางอย่างที่เราพัฒนาขึ้นมา เพื่อบรรยายคุณลักษณะที่สำคัญ ๆ ของปรากฏการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจ รูปแบบจึงมิใช่การบรรยายหรืออธิบายปรากฏการณ์อย่างละเอียดทุกแง่มุม เพราะการทำเช่นนั้น ทำให้รูปแบบมีความซับซ้อนและยุ่งยากเกินไปในการที่จะทำความเข้าใจ ซึ่งจะทำให้คุณค่าของรูปแบบนั้นด้อยลงไป ส่วนการจัดระบบรูปแบบหนึ่ง ๆ จะต้องมีรายละเอียดมากน้อยเพียงใดจึงจะเหมาะสม และรูปแบบนั้น ๆ ควรมียุทธศาสตร์ประกอบอะไรบ้าง ไม่ได้มีข้อกำหนดเป็นการตายตัว ทั้งนี้ก็แล้วแต่ปรากฏการณ์แต่ละอย่าง และวัตถุประสงค์ของผู้สร้างรูปแบบที่ต้องการจะอธิบายปรากฏการณ์นั้น ๆ อย่างไร

Raj (1996) ได้ให้ความหมายของคำว่ารูปแบบ (Model) ในหนังสือ Encyclopedia of Psychology and Education ไว้ 2 ความหมาย ดังนี้ 1) รูปแบบ คือ รูปย่อของความจริงของปรากฏการณ์ ซึ่งแสดงด้วยข้อความ จำนวน หรือภาพ โดยการลดทอนเวลา ทำให้ความเข้าใจความจริงของปรากฏการณ์ได้ดียิ่งขึ้น 2) รูปแบบ คือ ตัวแทนของการใช้แนวความคิดของโปรแกรมที่กำหนดเฉพาะโดยสรุปแล้ว รูปแบบ หมายถึง แบบจำลองอย่างง่ายหรือย่อส่วน (Simplified Form) ของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่ผู้เสนอรูปแบบดังกล่าวได้ศึกษาและพัฒนาขึ้นมาเพื่อแสดงหรืออธิบายปรากฏการณ์ให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น หรือในบางกรณีอาจจะใช้ประโยชน์ในการทำนายปรากฏการณ์ที่จะเกิดขึ้น ตลอดจนอาจใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไป

Stoner and Wankel (2007) ให้ทัศนะว่า รูปแบบเป็นการจำลองความจริงของปรากฏการณ์ เพื่อให้เราได้เข้าใจความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อนของปรากฏการณ์นั้น ๆ ได้ง่ายขึ้น ราชบัณฑิตยสถาน (2546) ให้ความหมายไว้ว่า รูปแบบ หมายถึง รูปที่กำหนดขึ้นเป็นหลักหรือเป็นแนว ซึ่งเป็นที่ยอมรับแสดงว่าเป็นสิ่งนั้น ๆ เช่น รูปแบบบ้าน เป็นต้น

ทิตินา แชมมณี (2550) ซึ่งกล่าวไว้ว่า รูปแบบ (Model) เป็นรูปธรรมของความคิดที่เป็นนามธรรม ซึ่งบุคคลแสดงออกมาในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เช่น เป็นคำอธิบาย เป็นแผนผัง ไตอะแกรม หรือ แผนภาพ เพื่อช่วยให้ตนเองและบุคคลอื่นสามารถเข้าใจได้ชัดเจนขึ้น รูปแบบจึงเป็นเครื่องมือทางความคิดที่บุคคลใช้ในการสืบเสาะหาคำตอบ ความรู้ ความเข้าใจในปรากฏการณ์ทั้งหลาย

มีลี สื่บกระแสน (2552) รูปแบบมีสองลักษณะ คือ รูปแบบจำลองของสิ่งที่เป็นรูปธรรม เช่น ระบบการปฏิบัติงาน และรูปแบบที่เป็นแบบจำลองของสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น เครื่องคอมพิวเตอร์ เป็นต้น รูปแบบอาจแสดงความสัมพันธ์ด้วยเส้นโยงแสดงในรูป แผนภาพหรือเขียนในสมการคณิตศาสตร์ หรือสมการพยากรณ์ หรือเขียนเป็นข้อความ จำนวน หรือภาพ หรือแผนภูมิ หรือรูปสามมิติ

ณัฐศักดิ์ จันทร์ผล (2552) รูปแบบหมายถึง โครงสร้างโปรแกรม แบบจำลองหรือตัวแบบที่จำลองสภาพความเป็นจริงที่สร้างขึ้นจากการลดทอนเวลาและเทศะ พิจารณาว่ามีสิ่งใดบ้างที่จะต้องนำมาศึกษาเพื่อใช้ทดแทนแนวคิดหรือปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่ง โดยอธิบายความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ของรูปแบบนั้น ๆ

คัมภีร์ สุกแต่ (2553) กล่าวว่า รูปแบบ หมายถึง สิ่งที่สร้าง หรือพัฒนาขึ้น แสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบสำคัญ ๆ ของเรื่องให้เข้าใจง่ายขึ้น เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานต่อไป

ปัญญา ทองนิล (2553) ได้กล่าวว่า รูปแบบ หมายถึง โครงสร้างที่เกิดจากทฤษฎีประสบการณ์ การคาดการณ์ นำเสนอในรูปแบบของข้อความหรือแผนผัง

รัตนะ บัวสนธ์ (2556) ความหมายของรูปแบบจำแนกออกเป็น 3 ความหมาย ดังนี้

1. แผนภาพหรือภาพร่างของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ยังไม่สมบูรณ์เหมือนของจริง รูปแบบในความหมายนี้มักจะเรียกทับศัพท์ในภาษาไทยว่า “โมเดล” ได้แก่ โมเดลบ้าน โมเดลรถยนต์ โมเดลเสื้อ เป็นต้น

2. แบบแผนความสัมพันธ์ของตัวแปร หรือสมการทางคณิตศาสตร์ที่รู้จักกันในชื่อที่เรียกว่า “Mathematical Model”

3. แผนภาพที่แสดงถึงองค์ประกอบการทำงานของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง รูปแบบในความหมายนี้บางทีเรียกกันว่า ภาพย่อส่วนของทฤษฎีหรือแนวคิดในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น รูปแบบการสอน รูปแบบการบริหาร รูปแบบการประเมิน

สรุปได้ว่า รูปแบบ หมายถึง โครงสร้างแสดงถึงความสัมพันธ์กันของปัจจัยที่มีผลต่อการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน เกี่ยวกับวิธีการดำเนินงาน และเกณฑ์ต่าง ๆ ของระบบ ที่สามารถยึดถือเป็นแนวทางในการดำเนินงาน

2. ความสำคัญของการพัฒนารูปแบบ

มีนักวิชาการและนักการศึกษาได้กล่าวถึงความสำคัญของรูปแบบ ดังนี้

Bardo and Hartman (1982) ได้ว่าการพัฒนารูปแบบมีความสำคัญทางสังคมศาสตร์โดยเป็นชุดของข้อความเชิงนามธรรมเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่เราสนใจ เพื่อใช้ในการนิยามคุณลักษณะและ/หรือบรรยายคุณสมบัติขั้น ๆ โดยรูปแบบเป็นอะไรบางอย่างที่เราพัฒนาขึ้นมาเพื่อบรรยายคุณลักษณะที่สำคัญ ๆ ของปรากฏการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจ

เข้าใจ รูปแบบจึงมิใช่การบรรยายหรืออธิบายปรากฏการณ์อย่างละเอียดทุกแง่มุม เพราะการทำเช่นนั้นจะทำให้รูปแบบมีความซับซ้อนและยุ่งยากเกินไปในการที่จะทำความเข้าใจ การที่จัดระบบของรูปแบบหนึ่ง ๆ ว่าควรต้องมีรายละเอียดมากน้อยเพียงใดจึงขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของรูปแบบนั้น ๆ ไม่ได้มีข้อกำหนดเป็นการตายตัว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปรากฏการณ์แต่ละอย่างและวัตถุประสงค์ของผู้สร้างรูปแบบที่ต้องการจะอธิบายปรากฏการณ์นั้น ๆ อย่างไร

อุทุมพร จามรมาน (2541) กล่าวว่า การพัฒนารูปแบบมีความสำคัญในการแสดงโครงสร้างของความเกี่ยวข้องของหน่วยต่างๆ หรือตัวแปรต่างๆ ซึ่งรูปแบบมีมากกว่าหนึ่งมิติหรือหลายตัวแปร โดยจะเชื่อมโยงแสดงความเกี่ยวข้องซึ่งกันและกันของตัวแปรต่างๆ ในเชิงความสัมพันธ์และเชิงเหตุและผล

เยาวดี วิบูลย์ศรี (2544) กล่าวว่า การพัฒนารูปแบบมีความสำคัญในการถ่ายทอดความคิด ความเข้าใจ ตลอดทั้งจินตนาการที่มีต่อปรากฏการณ์หรือเรื่องราวใด ๆ ให้ปรากฏ โดยใช้การสื่อสารในลักษณะต่าง ๆ เช่น ภาพวาด ภาพเหมือน แผนภูมิ แผนผังต่อเนื่องหรือสมการทางคณิตศาสตร์ ให้สามารถเข้าใจได้ง่ายและในขณะเดียวกันก็สามารถนำเสนอเรื่องราว หรือประเด็นต่างๆ ได้อย่างกระชับภายใต้หลักการอย่างมีระบบ

สรุปได้ว่า การพัฒนารูปแบบมีความสำคัญในการถ่ายทอดความคิด ความเข้าใจ ให้ปรากฏ โดยเป็นการแสดงเชิงโครงสร้างที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันของหน่วยของปัจจัย หรือตัวแปร ในเชิงความสัมพันธ์ เชิงเหตุและผลอย่างกระชับภายใต้หลักการอย่างมีระบบ เพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจ โดยรูปแบบจะมีรายละเอียดมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของผู้สร้างรูปแบบว่ามีความเหมาะสมในการอธิบายปรากฏการณ์นั้น ๆ อย่างไร

3. องค์ประกอบของรูปแบบ

ได้มีนักวิชาการกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบไว้ ดังนี้

Lewis and Douglas (1994) และ Yorke (1997) มีความเห็นสอดคล้องกันว่า องค์ประกอบที่สำคัญของรูปแบบ ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ดังนี้ คือ 1) หลักการของรูปแบบ 2) ระบบและกลไกของรูปแบบ 3) วิธีดำเนินการของรูปแบบ

Joyce and Well (2003) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบที่สำคัญของรูปแบบว่า ประกอบด้วย 8 องค์ประกอบ ดังนี้ คือ 1) มีปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิด หรือ ความเชื่อที่เป็นพื้นฐานหรือหลักของรูปแบบนั้น ๆ 2) มีการบรรยายและอธิบายภาพ หรือลักษณะของการจัดการที่สอดคล้องกับหลักการที่ยึดถือ 3) มีการจัดระบบ คือ มีการจัดองค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของระบบให้สามารถนำไปสู่เป้าหมายของระบบหรือกระบวนการนั้น ๆ 4) มีการอธิบายหรือให้ข้อมูลอันจะช่วยให้กระบวนการเกิดประสิทธิภาพสูงสุด 5) นำไปสู่การทำนาย (Prediction) สร้างเครื่องมือพิสูจน์ตรวจสอบได้ 6) โครงสร้างของรูปแบบประกอบด้วยความสัมพันธ์เชิงเหตุผล (Causal

Relationship) ใช้อธิบายปรากฏการณ์ 7) ช่วยสร้างจินตนาการ (Imagination) ความคิดรวบยอด (Concept) และความสัมพันธ์ (Interrelations) ขยายขอบเขตการสืบเสาะ 8) สัมพันธเชิงโครงสร้าง (Structural Relationship) มากกว่าเชิงเชื่อมโยง (Associative Relationships)

ธีระ รุญเจริญ (2550) ได้เสนอองค์ประกอบของรูปแบบไว้ 6 องค์ประกอบ คือ 1) หลักการของรูปแบบ 2) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ 3) ระบบและกลไกของรูปแบบ 4) วิธีดำเนินงานของรูปแบบ 5) แนวทางการประเมินผลรูปแบบ และ 6) เงื่อนไขของรูปแบบ

สมาน อัครภูมิ (2550) ได้กล่าวสรุปถึงองค์ประกอบของรูปแบบที่ดีควรประกอบด้วย 7 องค์ประกอบ ดังนี้ คือ 1) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ ในการพัฒนารูปแบบใด ๆ ก็ตาม ผู้ออกแบบรูปแบบต้องรู้ว่า จะออกแบบรูปแบบการดำเนินงานนี้ขึ้นมาเพื่อวัตถุประสงค์ใด ซึ่งโดยทั่วไปก็มักจะพัฒนารูปแบบขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหาบางอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือเพื่อให้การดำเนินงานเกิดผลดีอย่างไร อย่างหนึ่ง เช่น การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาขึ้นมาก็เพื่อให้การดำเนินงานในสถานศึกษาเป็นไปอย่างมีคุณภาพและเป็นที่ยอมรับของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เป็นต้น 2) ทฤษฎีพื้นฐาน และหลักการของรูปแบบ เพื่อให้การดำเนินงานของรูปแบบเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ผู้ออกแบบรูปแบบต้องกำหนดว่าจะออกแบบรูปแบบนั้น ๆ บนฐานความคิดของทฤษฎีและหลักการใดบ้าง เช่น หลักการประการหนึ่งของระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา คือ “หลักรวมกันรับผิดชอบ” หมายความว่า คุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษาจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายต้องรวมกันรับผิดชอบ เป็นต้น 3) ระบบงานและกลไกของรูปแบบ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามหลักการและบรรลุตามวัตถุประสงค์ของรูปแบบ ผู้พัฒนารูปแบบต้องออกแบบระบบงานของรูปแบบเพื่อเป็นกลไกในการดำเนินงานของรูปแบบ เช่น การจัดโครงสร้างองค์กร การตั้งคณะกรรมการและคณะทำงานต่าง ๆ และที่จำเป็นอื่น ๆ พรอมนกับการกำหนดบทบาทหน้าที่ ความสัมพันธ์ และการทำงานร่วมกันของระบบเหล่านั้น เพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ของรูปแบบที่กำหนดไว้ 4) วิธีการดำเนินงานของรูปแบบ โดยการกำหนดภารกิจ กระบวนการ วิธีการ กิจกรรมและอื่น ๆ ที่ต้องดำเนินการเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ของรูปแบบ 5) แนวการประเมินรูปแบบ หมายถึง การกำหนดแนวทางและเครื่องมือในการประเมินผลรูปแบบตามวัตถุประสงค์ของรูปแบบ และการประเมินการดำเนินงานตามรูปแบบว่าเป็นไปตามที่กำหนดไว้หรือไม่เพียงใด เพื่อประโยชน์ในการตรวจสอบว่ารูปแบบที่ออกแบบไว้มากน้อยเพียงใด เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่เพียงใด ตลอดจนการกำหนดแนวทางในการพัฒนารูปแบบต่อเนื่องไป 6) คำอธิบายประกอบรูปแบบ หมายถึง การอธิบายคำศัพท์เฉพาะที่นำมาใช้ในการออกแบบรูปแบบเพื่อสื่อความให้ตรงกันในการนำรูปแบบไปใช้ 7) ระบุเงื่อนไขการนำรูปแบบไปใช้ เนื่องจากรูปแบบมีข้อจำกัดของตนเอง ดังนั้นผู้ออกแบบควรวิเคราะห์เงื่อนไขที่จะทำให้การนำรูปแบบไปใช้ประสบผลสำเร็จ และขอระมัดระวังเพื่อป้องกันปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้น เป็นต้น

หลังจากออกแบบรูปแบบเสร็จแล้ว ผู้ออกแบบควรจัดทำคู่มือการใช้รูปแบบโดยนำสาระของรูปแบบทั้ง 7 องค์ประกอบ เครื่องมือและเอกสารประกอบการใช้รูปแบบทั้งหมด มาบรรจุไว้ในคู่มือด้วย จึงจะทำให้การพัฒนาารูปแบบการดำเนินงานมีความสมบูรณ์ครบถ้วนและเมื่อตรวจสอบคุณภาพของรูปแบบแล้วรายงานการตรวจสอบรูปแบบไว้ในภาคผนวกของคู่มือด้วยจะเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจศึกษานำรูปแบบไปใช้ในการดำเนินงานต่อไปเป็นอย่างยิ่ง

ทิตินา แคมมณี (2550) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของรูปแบบว่ามี องค์ประกอบที่สำคัญ 4 องค์ประกอบ คือ 1) วัตถุประสงค์ แนวคิด 2) บริบทและเงื่อนไข 3) ยุทธศาสตร์ กระบวนการดำเนินงาน 4) ผลที่ได้รับจากการนำรูปแบบไปใช้

จากการศึกษาองค์ประกอบของรูปแบบจากนักวิชาการ พบว่า ไม่มีปรากฏหลักเกณฑ์ที่เป็นเกณฑ์ตายตัวว่า รูปแบบนั้นต้องมีองค์ประกอบอะไรบ้าง อย่างไรก็ตามจะขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะของปรากฏการณ์ที่ผู้สนใจดำเนินการศึกษา ดังนั้นสำหรับผู้วิจัยจึงได้วิเคราะห์ความสอดคล้องขององค์ประกอบของรูปแบบโดยใช้ตารางประกอบการวิเคราะห์ เพื่อเป็นกรอบในการกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบสำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ดังตาราง 1

ตาราง 1 การสังเคราะห์องค์ประกอบของรูปแบบ

องค์ประกอบของรูปแบบ	Lewis and Douglas (1994)	Yorke (1997)	Joyce and Well (2003)	ธีระ รุญเจริญ (2550)	สมาน อัครภูมิ (2550)	ทิตินา แคมมณี (2550)	ผลการสังเคราะห์
1. หลักการของรูปแบบ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	1
2. วัตถุประสงค์ของรูปแบบ	-	-	-	✓	✓	✓	2
3. ระบบงานและกลไกของรูปแบบ	✓	✓	✓	✓	✓	-	3
4. วิธีการดำเนินงานของรูปแบบ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
5. แนวการประเมินรูปแบบ	-	-	✓	✓	✓	-	
6. คำอธิบายประกอบรูปแบบ	-	-	✓	-	✓	-	4
7. ระบุเงื่อนไขการนำรูปแบบไปใช้	-	-	-	✓	✓	✓	

จากตาราง 1 ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ประกอบของโปรแกรมเพื่อนำไปกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบสำหรับการสร้างรูปแบบในการวิจัยในครั้งนี้ได้ 4 องค์ประกอบ ได้แก่

1. หลักการ
2. วัตถุประสงค์
3. กระบวนการจัดการป่าชุมชน ได้สังเคราะห์แนวคิดข้อที่ 3,4,5 และ 6 เข้าด้วยกัน เนื่องจากมีความสอดคล้องเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน
4. เงื่อนไขการนำรูปแบบไปใช้

บริบทป่าชุมชนโคกใหญ่

ป่าชุมชนโคกใหญ่ เป็นป่าชุมชนในพื้นที่อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งมีความสัมพันธ์กับวิถีชุมชนในพื้นที่มาอย่างช้านาน โดยมีรายละเอียดดังนี้ (สาวตรี สุขศรี, 2554)

1. ลักษณะและความเป็นมาของป่าชุมชน

1.1 อาณาเขต จำนวนชุมชนที่ดูแล และที่ตั้ง

ป่าชุมชนโคกใหญ่ เป็นป่าสาธารณะประโยชน์มาแต่เดิม ประกอบด้วย ป่าโคกต่าง ๆ ได้แก่ โคกหนองโจด โคกดอนหัน โคกแปะ โคกดงใหญ่ โคกป่าผีหลอก เมื่อรวมเข้าด้วยกันแล้วจึงเรียกว่า ป่าโคกใหญ่ เป็นป่าเบญจพรรณ หรือป่าเต็งรัง พื้นดินในป่าเป็นทราย บางแห่งเป็นกรวด ดลูกรัง มีพืชจำพวกต้นไม้ และหญ้าที่สำคัญอยู่ 136 ชนิด มีสัตว์ป่าอยู่กว่า 61 ชนิด มีพืชหลายชนิดที่ใกล้จะสูญพันธุ์ เช่น สะแบง ค้อ ส้มกบ และหมากแฉวง เป็นต้น มีพื้นที่กว่า 4,000ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ 5 ตำบล 19 หมู่บ้าน ตั้งอยู่ในเขตอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา มีชุมชนตั้งอยู่รอบ ๆ ป่า 14 หมู่บ้าน ประกอบด้วย ตำบลแคน 6 หมู่บ้าน คือ บ้านตาแย บ้านเวงชัย บ้านโคกสะอาด บ้านโคกกลาง บ้านเขาค้อ บ้านหนองโจด ตำบลหนองหวาย 2 หมู่บ้าน คือ บ้านหนองไฉ้ บ้านหนองมะแซว ตำบลหนองแสง 2 หมู่บ้าน คือบ้านโสกยาง บ้านหนองเดิน ตำบลโคกสีทองกลาง 2 หมู่บ้าน คือ บ้านโคกแปะ บ้านบุรพาพัฒนา และตำบลหนองใหญ่ 2 หมู่บ้าน คือ บ้านดอนหัน และบ้านเจริญพัฒนา

อย่างไรก็ตาม สำนักงานป่าไม้จังหวัดนครราชสีมา กลับไม่ได้ถือว่าป่าโคกใหญ่เป็น "ป่าไม้" ในการดูแลของกรมป่าไม้ แต่ถือว่ามีสถานะเป็นที่ดินสาธารณะประโยชน์เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน จังหวัดนครราชสีมา มีมติให้ป่าโคกใหญ่อยู่ภายใต้ความดูแล และรับผิดชอบของสำนักงานที่ดินอำเภอลำทะเมนชัย โดยป่าชุมชนโคกใหญ่มีพื้นที่รวม 7,084 ไร่ แต่ถูกบุกรุกถือครองไปเป็นที่ทำกินถึง 3,588 ไร่ ปัจจุบันจึงเหลือพื้นที่ป่าตามหลักฐานทางราชการประมาณ 4,266 ไร่ นอกจากนี้ จากการสำรวจของสำนักงานป่าไม้ จ. นครราชสีมา ในราว ปีพ.ศ. 2552 พบว่าป่าโคกใหญ่มีพื้นที่สมบูรณ์

เหลืออยู่เพียง 2,132 ไร่ เท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากการไม่สามารถสำรวจ หรือกำหนดบริเวณแนวเขตที่ชัดเจนระหว่างพื้นที่ป่า กับพื้นที่ใช้ประโยชน์ของประชาชนได้ จึงก่อให้เกิดปัญหาการบุกรุกเรื่อยมา

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 ราษฎรที่อาศัยอยู่รอบ ๆ แนวป่ารวม 19 หมู่บ้านจาก 5 ตำบล ประกอบด้วย ต. แคน ต.หนองแสง ต.บ้านหวาย ต.โคกสีทองกลาง และ ต.ดงใหญ่ จึงได้รวมตัวกันก่อตั้ง "กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนโคกใหญ่" ซึ่งมีตัวแทนสมาชิกจากทุกหมู่บ้านเป็นคณะกรรมการร่วมกันวางแผนปลูกจิตสำนึกการอนุรักษ์ให้ชุมชน ออกกฎระเบียบการใช้ประโยชน์จากป่าออกบทลงโทษผู้ฝ่าฝืนรวมทั้งมีการปักปันแนวเขตพื้นที่ป่าให้ชัดเจน ป้องกันการถูกบุกรุกถือครองเพิ่มเติม

1.2 การตั้งถิ่นฐาน และความเป็นชุมชนดั้งเดิม หรือชุมชนท้องถิ่นของป่าชุมชน

ชุมชนในพื้นที่ป่าชุมชนโคกใหญ่นี้ ถือเป็น ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมได้ โดยมีลักษณะของชุมชนเป็นการรวมกันแบบกลุ่มท้องถิ่น, กลุ่มร่วมใช้ทรัพยากร และกลุ่มวัฒนธรรม ประเพณีแม้ชุมชนจะไม่ได้มีการบันทึกประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานไว้เป็นหลักฐานแต่หากพิจารณาจากงานบุญงานประเพณี วัฒนธรรม และกิจกรรมต่าง ๆ ที่ชาวบ้านยังคงจัดทำร่วมกัน น่าจะเป็นเครื่องหมายแสดงสถานภาพของชุมชนได้ในระดับหนึ่งว่าชุมชนที่รวมตัวกันเพื่อใช้สิทธิชุมชนในการจัดการดูแลป่าโคกใหญ่นี้เป็นชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ และได้ใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรดังกล่าวในพื้นที่นี้มายาวนาน

1.3 การใช้ประโยชน์ และระบบวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับป่าโคกใหญ่

แต่เดิมา ความอุดมสมบูรณ์ของป่าโคกใหญ่ ทำให้ป่าแห่งนี้แหล่งอาหารแหล่งใหญ่ของทั้งคน และสัตว์ ชาวบ้านรอบป่ารวมทั้งชาวบ้านในพื้นที่ใกล้เคียงอื่น ๆ ใช้ประโยชน์มาเป็นระยะเวลายาวนานเพื่อเอื้อปัจจัย 4 ทั้งอาหาร ยาสมุนไพร ไม้ใช้สอย ไม้ทำที่อยู่อาศัย และเป็นที่ในการเลี้ยงสัตว์ซึ่งนอกจากหามาเพื่อยังชีพแล้ว ยังสามารถนำไปขายสร้างรายได้ให้แก่ตนเองและชุมชนได้ โดยการนำเอาผลผลิตที่เก็บได้นั้นไปขายตามหมู่บ้านและอำเภอข้างเคียง อาทิ เห็ด ไข่มดแดง และ ผักป่า

อย่างไรก็ตาม การเข้ามาใช้ประโยชน์จากป่าของชาวบ้านมีจำนวนเพิ่ม ขึ้นทุกปี ซึ่งมีทั้งชาวบ้านที่อยู่รอบป่า และผู้คนในตำบล อำเภอ ที่อยู่ถัดออกไป เมื่อมีคนเข้ามามากขึ้น ก็เริ่มมีปัญหาระบบป่าพื้นตัวไม่ทันกับการใช้ประโยชน์ ผลผลิตจากป่าลดจำนวนลง จนเป็นที่มาของการพยายามฟื้นฟูสภาพป่าของผู้คนที่รักษาป่า โดยการทำงานในรูปแบบคณะกรรมการ ป่าชุมชน และแม้การทำงานของคณะกรรมการดังกล่าวจะยังผลให้สภาพป่าฟื้นสภาพคืนมาในระดับหนึ่ง แต่ก็ยังประสบปัญหาจิตสำนึกร่วมของชาวบ้านที่อยู่รอบป่าซึ่งยังมีไม่เพียงพอ จึงยังคงมีการใช้ป่าโดยไม่คำนึงถึงความยั่งยืน ขุดทำลาย ต้นสมุนไพร ตัดต้นไม้ไปทำฟืน/ถ่าน จำนวนมาก

1.4 สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับป่าโคกใหญ่ ก่อนชุมชนใช้สิทธิเข้าจัดการดูแล

ปี พ.ศ. 2506 ป่าโคกใหญ่ ถูกประกาศให้เป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์ การประกาศดังกล่าวเปรียบเสมือนเป็นการเปิดป่า และให้ชาวบ้านที่อยู่ในเขตติดต่อกับป่าโคกใหญ่เข้าไปจับจองเป็นพื้นที่ทำกินได้ ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2504 - 2509 ในยุคที่รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อการค้า ซึ่งเป็นพืชไร่ ได้แก่ ปอ และมันสำปะหลัง ทำให้มีการบุกเบิกแผ้วถางป่าเพิ่มจำนวนขึ้น ทั้งนี้เพราะพืชชนิดดังกล่าวจำเป็นต้องใช้พื้นที่มาก ด้วยสถานการณ์นี้เองที่เป็นผลให้เขตป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์ถูกบุกรุกไปกว่า 3,588 ไร่ จากชาวบ้าน 243 หลังคาเรือน อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากที่ราคาปอ และมันสำปะหลังตกลง ชาวบ้านจึงทิ้งร้างพื้นที่ที่เคยบุกรุกไป จึงกลายเป็นช่องทางให้นักธุรกิจนายทุนเข้ามากว้านซื้อพื้นที่เพื่อปลูกอ้อย และยูคาลิปตัส ซึ่งได้สร้างปัญหาหนักขึ้นเพราะเป็นพืชที่ทำให้ดินในป่าเสื่อมโทรม

ปี พ.ศ. 2514 - 2532 การทำเกลือสินเธาว์ ขยายวงกว้างในเขตอำเภอบ้านโป่ง อําเภอบรบือและอำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม ยังผลให้เกิดการตัดไม้จากป่าโคกใหญ่จำนวนมาก เพื่อส่งขายทำเป็นเชื้อเพลิงให้กับโรงงานต้มเกลือสินเธาว์ ผลจากการทำเกลือนี้ นอกจากจะส่งผลกระทบต่อป่าโคกใหญ่แล้ว ยังทำให้เกิดการปนเปื้อนของเกลือในนาข้าว และลำน้ำเสียว จนเกิดความเสียหายอย่างร้ายแรง นาข้าวหลายร้อยไร่และระบบนิเวศตลอดลำน้ำเสียวถูกทำลาย จนกระทั่งเกิดการรวมตัวของชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อน เพื่อต่อต้านการทำเกลือในช่วงปี 2532 - 2533 จนในที่สุดรัฐต้องสั่งยกเลิกโรงงานเหล่านั้นไป อย่างไรก็ตาม ป่าโคกใหญ่ตั้งแต่นั้นมาจนกระทั่งปัจจุบัน ยังคงถูกบุกรุกอยู่เนือง ๆ จากคนหลายกลุ่มไม่ว่าจะเป็นชาวบ้านธรรมดา นักธุรกิจนายทุน ครู กระทั่งพระสงฆ์ ที่หวังใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าตอบสนองกิจกรรมของตน จนป่าไม่สามารถฟื้นตัวเองกลับคืนสู่ความอุดมสมบูรณ์ได้ ปัจจุบันไม่พบไม้ขนาดใหญ่ในป่าโคกใหญ่อีกแล้ว

2. กระบวนการจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติของชุมชน

2.1 คณะกรรมการเครือข่ายอนุรักษ์ป่าชุมชนโคกใหญ่

2.1.1 จุดมุ่งหมายของการจัดตั้งเครือข่ายอนุรักษ์ป่าชุมชนโคกใหญ่

ภายหลังจากที่ชาวบ้านเริ่มเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากการที่ป่าเริ่มเสื่อมโทรมโดยผลของนโยบายในการพัฒนาประเทศ ประกอบกับภาครัฐก็ไม่ยอมให้ความสนใจจัดการดูแล คงปล่อยให้เกิดการบุกรุกโดยไม่ผิดกฎหมาย จึงเกิดแนวคิดว่าต้องช่วยกันพิทักษ์ป่า ในปี พ.ศ. 2535 มีการทำกิจกรรมฟื้นฟูผืนป่า และลำน้ำเสียวด้วยการปลูกป่าทดแทนตามลำห้วยหนองโ้ง และขุดลอกลำน้ำเสียวเพื่อแก้ปัญหาหน้าเค็มจากเกลือ นอกจากนี้ยังมีการปรึกษาหารือกันระหว่างผู้นำหมู่บ้านจำนวน 14 หมู่บ้าน ใน 5 ตำบล รอบผืนป่า เพื่อวางแผนร่วมกันกำหนดกติกาป่าชุมชนที่ไม่ขัดกับวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น ในปีเดียวกันยังมีการตั้งตัวแทนชาวบ้านหมู่ละ 10 คนเข้ามาเป็น "คณะกรรมการป่าชุมชนโคกใหญ่" โดยมีวัตถุประสงค์

- 2.1.1.1 เพื่อร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรป่า และสิ่งแวดล้อม
- 2.1.1.2 เพื่อการบริหารจัดการป่าโดยองค์กรชุมชน และ
- 2.1.1.3 เพื่อสร้างจิตสำนึกในการการอนุรักษ์ และฟื้นฟูป่าชุมชนโคกใหญ่

ร่วมกัน

2.1.2 กิจกรรมการอนุรักษ์ป่าโคกใหญ่

โดยในปี พ .ศ. 2536 ได้มีการปรับปรุงองค์ประกอบคณะกรรมการเครือข่ายป่าชุมชนโคกใหญ่อีกครั้ง ให้มีตัวแทนหมู่บ้านละ 3 คน ทั้งนี้จาก 14 หมู่บ้านเข้าร่วมเป็นกรรมการ โดยมีผู้ใหญ่บุญเรือง ยางเครือ เป็นประธานคณะกรรมการฯ และในปี พ .ศ. 2537-2540 ยังสามารถขยายเครือข่ายการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมออกไปเป็น 20 หมู่บ้านใน 5 ตำบล ซึ่งประกอบด้วย ตำบลดงใหญ่ 3 หมู่บ้าน, ตำบลหนองแสง 5 หมู่บ้าน, ตำบลห้วย 2 หมู่บ้าน, ตำบลโคกสีทองกลาง 2 หมู่บ้าน และ ตำบลแคนอีก 8 หมู่บ้าน ทั้งนี้คณะกรรมการป่า ฯ ได้ริเริ่มกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าโคกใหญ่หลายกิจกรรม เช่น

2.1.2.1 จัดประชุมร่วมกรรมการ ในวันที่ 25 ของทุกเดือน (ยกเว้นหน้าปักดำ และเก็บเกี่ยวหมุนเวียนไปตามวัด หรือหมู่บ้านต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อแลกเปลี่ยน ประสบการณ์ ความคิดเห็น รวมทั้งแนวทาง และวิธีการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับป่าชุมชน (แต่ปัจจุบันจัดประชุมกันที่ศูนย์ประสานงาน)

2.1.2.2 ออกกฎระเบียบ เพื่อการคุ้มครองดูแลหาประโยชน์จากป่า โดยมติของตัวแทนชาวบ้าน

2.1.2.3 จัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ กฎระเบียบ คำขวัญ ติดตามถนนรอบพื้นที่ป่า และทางสัญจรในป่า

2.1.2.4 จัดกิจกรรมการปลูกป่า บวชป่า การสืบชะตาป่า อย่างน้อยปีละ 2 ชุมชนให้ครบทั้ง 20 หมู่บ้าน

2.1.2.5 ตั้งหน่วยอาสาสมัครป้องกันไฟป่า ทำหน้าที่ลาดตระเวนดับไฟป่า และหาข่าวการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า

2.1.2.6 ตั้งอาสาสมัครพิทักษ์ป่า (รสทป.) เพื่อการดูแลป่าอย่างมีประสิทธิภาพ

2.1.2.7 ผนึกสร้างความสำเร็จ ประชาสัมพันธ์กฎระเบียบข้อบังคับของป่าชุมชนให้แก่ ประชาชนและหมู่บ้านรอบ ๆ ป่า

2.1.2.8 ทำหนังสือแจ้งให้นายอำเภอวาปีปทุม อบต. ทั้ง 5 ตำบล และทุก ๆ หมู่บ้านทราบถึงการออกกฎระเบียบการใช้ประโยชน์จากป่า และการจัดการป่าชุมชนโคกใหญ่

2.1.2.9 ชี้แนวเขตป่าชุมชน และปักหลักแนวเขตป่าชุมชนให้ชัดเจน

2.1.2.10 จัดทำผ้าป่ากองทุนฟื้นฟูและพัฒนาอาชีพชาวบ้านรอบป่าโคกใหญ่

2.1.2.11 ส่งเสริมอาชีพเกษตรแบบผสมผสาน วนเกษตร กลุ่มออมทรัพย์แก่

สมาชิกในหมู่บ้านรอบป่า

2.1.2.12 จัดทำแผนการจัดการป่าชุมชน การรณรงค์เผยแพร่ และการ

ส่งเสริมอาชีพ

2.1.2.13 จัดศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนความรู้กับเครือข่ายป่าชุมชนในภาค

และระหว่างภาค

2.2 กฎระเบียบการอนุรักษ์ป่าชุมชนโคกใหญ่

2.2.1 ห้ามตัด และแปรรูปไม้ทุกชนิด ในเขตป่าก่อนได้รับอนุญาต

2.2.2 ห้ามนำเลื่อยยนต์ และเลื่อยทุกชนิดเข้าไปในเขตป่าก่อนได้รับอนุญาต

2.2.3 ห้ามจุดไฟเผาป่า ห้ามล่าสัตว์ทุกชนิดในเขตป่าก่อนได้รับอนุญาต

2.2.4 ห้ามนำรถทุกชนิดเข้าไปในเขตป่าก่อนได้รับอนุญาต (ป้องกันการชนไม้ ขนของ

ป่าไปขาย)

2.2.5 ห้ามนำพันธุ์พืช สมุนไพร และพันธุ์สัตว์ทุกชนิดออกจากเขตป่า(ห้ามนำไปมาก

เพื่อขาย)

2.2.6 ห้ามบุกรุกจับจอง ครอบครองที่ดินในเขตป่าชุมชนโคกใหญ่

2.2.7 ผู้ไต่ฝ่าฝืนต้องระวางโทษปรับ ตั้งแต่ 500 – 50,000 บาท

ทั้งนี้โดยมีวิธีการออกกฎดังกล่าว ด้วยการ ให้ทุกหมู่บ้านเขียนกฎขึ้นมา 10 ข้อ จากนั้นจัดประชุมทุกหมู่บ้านเพื่อนำกฎทั้งหมดมาพิจารณารวมกัน เพื่อเทียบเคียง ถูกเถียง และ คัดเลือกกฎที่จะใช้บังคับร่วมกัน ในครั้งแรกมีกฎเพียง 5 ข้อเท่านั้น จากนั้นได้มีการเพิ่มเติมใน ภายหลังเพื่ออุดช่องโหว่ เมื่อได้กฎร่วมกันแล้วจึงให้แต่ละหมู่บ้านนำกลับไปถาม และประกาศให้คนใน หมู่บ้านของตนเองได้ทราบเพื่อจะนำไปใช้บังคับเป็นการทั่วไป

2.3 นโยบายด้านการจัดสรรการใช้ประโยชน์ และการบังคับใช้กฎระเบียบ

ที่ป่าชุมชนโคกใหญ่นี้ แม้ยังคงประสบปัญหาเกี่ยวกับการตัดไม้ ล่าสัตว์ และลักลอบ หาของป่าไปขายอยู่เนือง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากคนต่างอำเภอ หรือนอกพื้นที่ แต่ก็ไม่ได้มีนโยบาย ในการหวงห้ามไม่ให้คนนอกพื้นที่เข้ามาใช้ประโยชน์จากป่า คงใช้เพียงนโยบายในการป้องกันเท่านั้น ด้วยการจัดหน่วยลาดตระเวนเพื่อดูแลให้เป็นไปตามกฎระเบียบที่ออกไว้เท่านั้น สำหรับมาตรการที่ คณะกรรมการฯ ใช้เมื่อมีกรณีละเมิดกฎขึ้น จะเน้นวิธีเจรจาและประนีประนอมเป็นหลัก หากมีความเสียหายเกิดขึ้นจากการฝ่าฝืนด้วย ก็จะทำหน้าที่เป็นตัวประสานให้ฝ่ายผู้ได้รับความเสียหายเรียกร้อง ค่าเสียหายจากตัวผู้กระทำเอง ไม่ได้ให้เสียค่าปรับ โดยตั้งแต่ตั้งกฎระเบียบมาพบคนทำละเมิดเพียง 2 ครั้งเท่านั้น ครั้งแรกมีชาวบ้านเผาซังข้าวโดยไม่มีการทำแนวกันไฟก็ลามไหม้ป่าและสวนของผู้อื่น และ

ครั้งที่สอง เป็นกรณีเผาป่าและลุกลามไปไหม้สวนของผู้อื่นเช่นกัน สำหรับขอบเขตของการใช้บังคับกฎนั้น หากเป็นการกระทำในที่ดินซึ่งมีเอกสารสิทธิ์ของชาวบ้านเอง เช่น ต้องการตัดไม้ในที่ดินที่อยู่ในเขตป่าแต่อยู่ในที่ดินของตน กฎจะไม่ถูกนำไปใช้ในเชิงสิทธิของเจ้าของที่ดิน แต่จะดำเนินการในลักษณะของความร่วมมือ และขอเจรจาให้ทำพื้นที่นั้นเป็นป่ากันชน กล่าวคือ ไม่ให้แผ้วถาง และหากจะเอาไม้ไปใช้ก็ต้องขอความเห็นชอบจากคณะกรรมการฯ ก่อน โดยคณะกรรมการฯ จะติดตามผลด้วยว่าได้นำไปใช้ประโยชน์จริงตามที่ขอ หรือนำไปขาย หากมีการตัดต้นไม้ที่มีเส้นผ่านศูนย์กลางเกิน 20 เซนติเมตร ก็ขอให้เสียค่าบำรุงต้นไม้ (เรื่องนี้เป็นสิ่งที่รู้กันทั่วไป และไม่ได้ระบุไว้ในกฎระเบียบ) โดยให้หมู่บ้านนั้น ๆ ไปจัดการกันเอง

2.4 ลักษณะ และวิธีการอื่น ๆ ในจัดการดูแล

แม้ทางคณะกรรมการฯ จะมีการตั้งกฎระเบียบ และข้อบังคับเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากป่าไว้แล้วก็ตาม แต่จากปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น รวมทั้งสภาพบังคับของกฎระเบียบ ทางคณะกรรมการป่าฯ จึงมีความเห็นร่วมกันว่าควรสร้างจิตสำนึกของชาวบ้านรอบป่าควบคู่กันไปด้วย โดยให้ข้อมูล ผลผลิตมูลค่าทางเศรษฐกิจ และคุณค่าสังคมที่เกิดจากป่าโดยสร้างกระบวนการให้ผู้ที่ใช้ประโยชน์จากป่า และผู้ที่ใกล้ชิดกับป่า เป็นผู้เก็บข้อมูลออกมาให้ชุมชนได้เรียนรู้ ตลอดจนหาแนวทาง และทดลองทำกิจกรรมการอนุรักษ์ และฟื้นฟูสภาพป่าร่วมกัน

3. การบังคับใช้สิทธิชุมชน และปัจจัยที่เอื้อให้ชุมชนสามารถใช้สิทธิได้

3.1 แนวคิดพื้นฐานในการใช้สิทธิจัดการดูแลป่า

คณะกรรมการฯ มองว่าสิทธิในการจัดการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เป็นสิทธิดั้งเดิม และเป็นสิทธิตามธรรมชาติของชาวบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชาวบ้านที่มีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับการใช้ประโยชน์จากป่า และถือเป็นเรื่องปกติที่ชุมชนที่เห็นความสำคัญของป่านั้น จะลุกขึ้นมาปกป้องป่าเองเมื่อเห็นว่าไม่สามารถคอยพึ่งพารัฐให้เข้ามาช่วยดูแลรักษาป่าได้ สำหรับกรณีป่าโคกใหญ่ นั้นการทำงานอนุรักษ์ที่ผ่านมายังไม่เคยมีการอ้างใช้สิทธิชุมชนตามกฎหมายรัฐธรรมนูญเลย อีกทั้งเรื่องดังกล่าวก็ยังไม่เป็นที่รับรู้หรือเข้าใจมากนักในหมู่คณะกรรมการฯ เอง

3.2 วิธีการให้ได้มาซึ่งสิทธิในการจัดการดูแลป่า

สำหรับกรณีการใช้สิทธิในการดูแลทรัพยากรของชุมชนรอบป่าโคกใหญ่นั้น จนถึงปัจจุบันนับว่ายังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เพราะภาครัฐไม่ค่อยให้ความสนใจ หรือสนับสนุนช่วยเหลือ อย่างไรก็ตาม มีข้อที่ควรสังเกตว่าปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ชุมชนซึ่งรวมตัวกันจัดตั้งคณะกรรมการฯ เพื่อช่วยกันปกป้องการบุกรุกและสามารถใช้สิทธิดูแลป่าได้เองนั้น ส่วนหนึ่งเนื่องจากพื้นที่ป่าโคกใหญ่ไม่ได้อยู่ในความสนใจของภาครัฐมาตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน ในสายตาของรัฐมิได้มองว่าเป็นผืนป่าที่ต้องได้รับการอนุรักษ์ไว้ หรือต้องประกาศเป็นเขตป่าสงวน รัฐมองว่า เป็นที่ดินสาธารณะประโยชน์ ประกอบกับมีโครงการพัฒนาเศรษฐกิจต่าง ๆ เข้ามาก็ สนับสนุนให้คนเข้าบุกเบิกแผ้วถาง

ปลูกพืชเศรษฐกิจ ฉะนั้นเมื่อชาวบ้านรวมตัวกันเพื่อปกป้องดูแลพื้นที่ป่าของพวกเขาเองตามวิถีชาวบ้าน ปัญหาต่าง ๆ เหมือนดังเช่นกรณีพื้นที่อื่น อาทิ ชัดแย้ง กับผู้ดูแลป่าจากภาครัฐ รัฐไม่ยินยอมให้ใช้กฎระเบียบป่า รัฐไม่รับรองในความเป็นป่าชุมชน รัฐไม่รับรองหรือไม่ยอมรับการใช้ "สิทธิชุมชน" ตามกฎหมายรัฐธรรมนูญหรือกระทั่งปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรระหว่างชุมชนกับรัฐ จึงไม่ได้เกิดขึ้นกับกรณีของป่าโคกใหญ่

ปัญหาสำคัญของป่าโคกใหญ่กับกลายเป็นว่า รัฐปล่อยให้ประชาชนดูแลกันโดยลำพังมากเกินไป ไม่สนใจช่วยเหลือ สนับสนุน หรือให้คำปรึกษา ทั้ง ๆ ที่ด้วยเหตุผลหลายประการ คณะกรรมการ ฯ เองก็ไม่สามารถดำเนินการอะไรกับผู้บุกรุกพื้นที่ป่า หรือทำลายป่าได้ รวมทั้งยังต้องโดนข่มขู่ทำร้ายจากนายทุนนักธุรกิจที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับคนของรัฐ อย่างไรก็ตาม โดยความมุ่งหมายของชาวบ้านในชุมชน และคณะกรรมการ ฯ แล้ว ก็ไม่ได้ต้องการให้รัฐเข้ามาประกาศให้ป่าเป็นพื้นที่สงวน และรัฐจะเข้ามาดูแลเองทั้งหมด หรือหวงห้ามไม่ให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วม คนในชุมชนยังคงต้องการดูแลรักษาตนเอง เพียงแต่ภาครัฐควรต้องให้ความสนับสนุน อย่างน้อย ๆ เป็นที่ปรึกษาให้ความรู้ในด้านต่าง ๆ ด้านหลักวิชาการ หรือให้การสนับสนุนในด้านงบประมาณเพื่อให้ชุมชนนำไปเคลื่อนไหว หรือจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับการดูแลอนุรักษ์ป่า ทั้งนี้ ยังปรากฏอีกด้วยว่า ทางคณะกรรมการ ฯ เองก็ยังเคยเดินทางไปยื่นหนังสือเรียกร้องที่ส่วนกลางให้รัฐผลักดันพระราชบัญญัติป่าชุมชนออกมาให้ได้ และต้องยอมรับให้โคกใหญ่เป็นป่าชุมชน รวมทั้งคณะกรรมการยังพยายามประสานงานกับภาครัฐที่เกี่ยวข้องจากพื้นที่อื่น ๆ มาให้ความรู้เกี่ยวกับป่าชุมชนกับชาวบ้านอยู่เสมอ

4. ปัญหา อุปสรรคในการยอมรับ และบังคับใช้สิทธิชุมชน

ปัญหาการจัดการป่าชุมชนโคกใหญ่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันแบ่งได้เป็น 4 ปัญหาหลัก ๆ คือ

4.1.1 ปัญหาที่ตัวชาวบ้านเอง กล่าวคือ ชาวบ้านจำนวนหนึ่งยังไม่ค่อยเข้าใจการดำเนินงานของคณะกรรมการดูแลป่า ทั้งนี้อาจเป็นเพราะชาวบ้านยังต้องเผชิญกับปัญหาด้านเศรษฐกิจ การดำรงชีวิตยังต้องพึ่งพาการตัดไม้ เผาถ่าน เก็บหาของป่า ซึ่งนับเป็นสาเหตุให้เกิดความยากลำบากในการทำความเข้าใจการอนุรักษ์ป่า นอกจากนี้ กระทั่งปัจจุบันก็ยังมีกรลักลอบตัดไม้ของคนที่อยู่นอกพื้นที่ ป่าอยู่เนื่อง ๆ เหล่านี้เองย่นนำไปสู่ปัญหา "ความไม่เข้มแข็ง" ของชุมชน ในอันที่จะร่วมกันใช้สิทธิและแสดงให้ภาครัฐเห็นว่าชุมชนมีศักยภาพเพียงพอที่จะดูแลจัดการทรัพยากรของชุมชนตนเอง

4.1.2 ปัญหาที่ตัวคณะกรรมการฯ ทั้งนี้ปรากฏว่าคณะกรรมการ ฯ ที่ทำงานจริงจึงมี เฉพาะผู้นำไม่กี่คนเท่านั้น ซึ่งอาจมาจากสาเหตุที่ผู้นำชุมชนบางคนมีธุรกิจการตัดไม้เสียเอง มีภาระกิจรับผิดชอบงานหลายด้านจึงไม่มีเวลาร่วมทำกิจกรรมกับเครือข่ายฯ การติดต่อประสานงานและประชาสัมพันธ์ของคณะกรรมการไม่ทั่วถึง รวมทั้งการดำเนินงานของคณะกรรมการขาดความ

ต่อเนื่อง ภาพความไม่เป็นเอกภาพของคณะกรรมการฯ เหล่านี้ย่อมส่งผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือของชาวบ้านในชุมชนเหล่านั้นเอง ในขณะที่เดียวกันก็เป็นปัญหาต่อศักยภาพในการจัดการดูแลทรัพยากรธรรมชาติให้ได้ผลอย่างเต็มที่เพื่อให้ภาครัฐยอมรับการใช้สิทธิชุมชน

4.1.3 ปัญหาจากภาครัฐ กล่าวคือ ไม่ให้ความสนใจร่วมกับภาคประชาชนในการดูแลทรัพยากรรวมทั้งไม่มีความพยายามทำให้เกิดความชัดเจนว่าในที่สุดแล้วพื้นที่ป่าโคกใหญ่นี้เป็นเพียงที่สาธารณะประโยชน์ เป็นป่า หรือว่าเป็นป่าชุมชน (อย่างไรก็ตาม พบว่า มีป้ายริมถนนเขียนว่า "ป่าชุมชนโคกใหญ่" แล้ว) นอกจากนี้ จนถึงปัจจุบันก็ยังไม่มีความชัดเจนในเรื่องแนวเขตของ(ป่า)โคกใหญ่กับเขตซึ่งเป็นพื้นที่ทำกิน เป็นผลให้มีการขยับรุกพื้นที่ป่าอยู่ตลอดเวลาโดยที่คณะกรรมการ ฯ หรือกระทั่งรัฐเอง ก็ไม่สามารถตรวจสอบหลักฐานใด ๆ ได้

4.1.4 ปัญหาการขาดองค์กรภายนอกที่จะเข้ามามีส่วนในการส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรม หรือโครงการต่าง ๆ เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่า องค์กรภายนอกในที่นี้อาจหมายถึง หน่วยงานด้านการศึกษาที่จะเข้ามาช่วยให้ข้อมูลความรู้ที่รอบด้านไม่ว่าจะเป็น สิทธิชุมชน กฎหมาย ฯลฯ หรือองค์กรพัฒนาเอกชนที่จะเข้ามาสนับสนุนในด้านทุน ยุทธวิธีในการเคลื่อนไหว การเรียกร้องสิทธิ หรือข้อเสนอแนะในการทำกิจกรรมต่าง ๆ แม้ด้วยประสบการณ์การทำงานในพื้นที่ของคณะกรรมการ ฯ เองจะสามารถขับเคลื่อนงานได้ในระดับหนึ่ง แต่หากขาดการสนับสนุนด้านต่าง ๆ เหล่านี้ อาจทำให้การต่อสู้เรียกร้อง หรือจัดการดูแลทรัพยากรใช้เวลาานาน และมีอุปสรรคปัญหาเพิ่มมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม มีข้อที่ควรต้องสังเกตเพิ่มเติมด้วยว่า อุปสรรคและปัญหาส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้น เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการจัดการดูแลป่าในทางปฏิบัติ หรือในรายละเอียด เท่านั้น ยังไม่ใช่ปัญหาในระดับของการใช้ "สิทธิชุมชน" เพื่อเข้าจัดการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

ทชชวัฒน์ เหล่าสุวรรณ (2555) ทำการศึกษาปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจในการจัดการป่าชุมชนโคกใหญ่ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา พบว่า ปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจในการจัดการป่าชุมชนป่าโคกใหญ่ เป็นการต่อสู้ ต่อรองอำนาจของกลุ่มบุคคลต่าง ๆ เช่น การต่อสู้ต่อรองอำนาจระหว่างแกนนำอนุรักษ์ป่ากับชาวบ้านที่มีที่ดินติดเขตป่า และกลุ่มชาวบ้านอนุรักษ์ป่ากับหน่วยงานภายนอก โดยผลของการต่อสู้ต่อรอง เกิดการปรับเปลี่ยนแปลงโครงสร้างในการจัดการทรัพยากรป่า เช่น มีการจัดตั้งองค์กรชุมชนอนุรักษ์ป่าที่เป็นระบบ มีกฎเกณฑ์ กติกาที่ใช้ในการจัดการอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร และเกิดการยอมรับสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร ซึ่งโครงสร้างที่เปลี่ยนแปลง

เหล่านี้ได้ย้อนกลับมามีอิทธิพลต่อผู้กระทำที่เกี่ยวข้องการจัดการป่าชุมชนโคกใหญ่ในเวลาต่อมาจนถึงปัจจุบัน

อภิชาติ ไจอารีย์ (2555) ทำการศึกษาการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาชุมชนบ้านพุเตย จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า ชุมชนบ้านพุเตยมีศักยภาพในการจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมใน 6 ด้าน คือ 1) ด้านความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรท้องถิ่น 2) ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) ด้านวิถีชีวิตวัฒนธรรมและประเพณีชุมชน 4) ด้านการรวมกลุ่ม 5) ด้านความสัมพันธ์ทางเครือญาติ และ 6) ด้านศักยภาพของผู้นำป่าชุมชนบ้านพุเตยมีความหลากหลายของพรรณไม้สูงการกระจายของพรรณไม้อยู่ในสถานะที่ค่อนข้างมีเสถียรภาพ ชุมชนมีการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนทุกครัวเรือนอย่างหลากหลาย โดยใช้พืชสมุนไพรมากที่สุด นอกจากนี้ยังมีการใช้ประโยชน์ทางอ้อมที่เชื่อมโยงไปสู่วิถีชีวิตเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนอย่างชัดเจนการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนงานการจัดการป่าชุมชน ทำให้คนในชุมชนทุกระดับมีความรู้ความเข้าใจและเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์ป่าชุมชนมากขึ้น เนื่องจากการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้ชาวบ้านค้นหาปัญหาจากการจัดการป่าชุมชนนำไปสู่การวางแผนและแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบเป็นการจัดการป่าชุมชนที่เหมาะสม ซึ่งผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นกับวิธีการใหม่จากการหนุนเสริมของภาคีการพัฒนาเกิดการสืบสานงานสู่เยาวชน นอกจากนี้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมยังได้ช่วยสร้างนักวิจัยชุมชน จากการถอดประสบการณ์ร่วมกับชุมชน ทำให้ได้ตัวอย่างรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งประกอบด้วย 3 ขั้นตอนหลักคือ 1) การพัฒนาศักยภาพคนและชุมชน 2) การเสริมสร้างความเข้มแข็งของศักยภาพชุมชน และ 3) การพัฒนาสู่ความยั่งยืน โดยชุมชนเป็นผู้มีบทบาทหลักในการขับเคลื่อนงาน ด้วยศักยภาพและความพร้อมของชุมชนสำหรับผู้มีส่วนร่วม ภายนอกชุมชนมีบทบาทหลักในการสนับสนุนเชิงวิชาการงบประมาณ และนโยบายภายใต้หลักการทำงาน คือ การเคารพคนและชุมชนและชุมชนเป็นเจ้าของป่า ปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อความสำเร็จและความยั่งยืน ได้แก่ ศักยภาพและบทบาทผู้นำความเข้มแข็งของชุมชนคุณลักษณะสมาชิกชุมชนการสนับสนุนและการยอมรับจากหน่วยงานภายนอกในรูปแบบที่ค้นพบ จากกรณีศึกษาบ้านพุเตยสามารถนำไปปรับใช้ในชุมชนภูมิภาคตะวันตกที่มีบริบทใกล้เคียงกัน และเป็นชุมชนที่อยู่ในแหล่งการพัฒนาซึ่งจะได้รับผลกระทบจากภายนอกได้เร็ว ทั้งนี้ การปรับใช้ควรคำนึงถึงปัจจัยเอื้อดังกล่าวแล้ว

พิมพ์จันทร์ แสงจันทร์ (2556) ทำการศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง จังหวัดชัยนาท พบว่า 1) ป่าชุมชนเขาราวเทียนทองเกิดขึ้นจากความต้องการของคนในชุมชน โดยชุมชนเข้าไปจัดการและมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์ 2) รูปแบบการจัดการป่าชุมชนโดยชุมชนมีบทบาทหลักในการบริหารจัดการ ได้รับความช่วยเหลือสนับสนุนทั้งด้านงบประมาณ วิชาการและอื่น ๆ จากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน 3)

ประชาชนในกลุ่มส่วนใหญ่มีความรู้ ความเข้าใจและสนใจเข้าไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในการจัดการป่า โดยกิจกรรมที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมมากที่สุด คือ การจัดการพื้นที่ป่าไม้ การปลูกและฟื้นฟูป่า รวมทั้งการป้องกันและอนุรักษ์ป่า 4) ผลสำเร็จของการจัดการป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง ได้แก่ เกิดความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรป่าไม้ สร้างความรักสามัคคีในชุมชน เกิดเป็นชุมชนที่เข้มแข็งจนได้รับการยอมรับเป็นชุมชนต้นแบบของการจัดการป่าชุมชน โดยเฉพาะการเป็นนวัตกรรมด้านการดูแลแหล่งอาหารที่ยั่งยืน (Food Bank)

เอกภพ อัมพาประเสริฐ (2557) ทำการศึกษาการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าชุมชนเพื่อความยั่งยืนของบ้านแม่เอาะ หมู่ 10 ตำบลแม่ณาจร อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าชุมชนบ้านแม่เอาะซึ่งเป็นชุมชนปกากะญอทั้งหมด เป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมโดยมีความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเรื่องเหนือธรรมชาติต่าง ๆ เพราะมีการอาศัยอยู่กับธรรมชาติในการดำรงชีวิตมาช้านาน ความเชื่อจารีตประเพณีและวัฒนธรรมเหล่านี้ ได้มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านแม่เอาะในหลาย ๆ ด้าน ซึ่งรวมไปถึงการประกอบอาชีพของชาวปกากะญอบ้านแม่เอาะที่ส่วนมีอาชีพคือ การทำไร่หมุนเวียนและทานาขึ้นบันได การศึกษาในครั้งนี้พบว่า ชาวบ้านแม่เอาะได้มีการไร่หมุนเวียนเป็นอาชีพหลักโดยเฉพาะการปลูกข้าวไร่ จึงมีการนำภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีมีการสืบต่อกันมาตั้งแต่อดีต นอกจากนี้ศึกษายังพบอีกว่า แม้ว่าวิถีชีวิต จารีตประเพณีและวัฒนธรรมของชนเผ่าปกากะญอบ้านแม่เอาะ ได้มีการสืบต่อกันมาอย่างเข้มแข็งและสามารถพบเห็นได้ทั่วไปในชุมชนแห่งนี้ อยู่ แต่ช่วง 3-4 ปีที่ผ่านมาได้มีการส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกพืชเกษตรตระกูลเชิงเดี่ยว จำพวกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์และถั่ว กิจกรรมดังกล่าวจึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ป่าชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นอื่น ๆ ได้รับความเสียหายอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะการบุกรุกพื้นที่ป่าชุมชนเพิ่มมากขึ้น จากเหตุผลดังกล่าวจึงได้นำมาซึ่งการจัดตั้งกฎและระเบียบข้อบังคับในการใช้ป่าชุมชน โดยมีผู้รับผิดชอบหลักๆ คือ ผู้นำหมู่บ้าน ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้านซึ่งเป็นตัวแทนชาวบ้านทั่วไป ปัจจุบันชุมชนบ้านแม่เอาะ ยังคงมีความเชื่อในเรื่องของการอาศัยอยู่กับธรรมชาติธรรมชาติ และมีการปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ โดยมีผู้อาวุโสหรือผู้สูงอายุในหมู่บ้านเป็นผู้นำหรือ ผู้ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การเลี้ยงผีไร่-ผีนา การเลี้ยงผีแม่น้ำ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่าชุมชนปกากะญอบ้านแม่เอาะ มีศักยภาพในการนำภูมิปัญญาของชุมชนเป็นแนวทางในการการอนุรักษ์ และรักษาไว้ ซึ่งป่าชุมชนบ้านแม่เอาะได้อย่างยั่งยืน

ผกา มาศ มุลวันดี (2559) ทำการศึกษาการใช้ประโยชน์ป่าชุมชนโกรกประดู่ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า ป่าชุมชนโกรกประดู่ยังมีความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งเห็นได้จากมูลค่าสิ่งที่ยังคงเหลือจากการเข้าไปใช้ประโยชน์ เช่น ประโยชน์ที่ได้จากเห็ดป่ามีมูลค่าตลอดปีจำนวน 218,350 บาท มันสำปะหลัง/อื่น ๆ เช่น ผักตั่ว กลอย หน่อไม้ ฯลฯ จำนวน 1,179,500 บาท ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่คนในชุมชนได้มีการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าในชุมชน แสดงให้เห็นว่าคนใน

ชุมชนควรมีการรักษา และอนุรักษ์ป่าชุมชนโกรกประดู่ให้คงเหลือชั่วลูกชั่วหลาน และ 3) ประโยชน์ที่ได้จากป่าของคนในชุมชน มีดังนี้ 3.1) การนำของดีด้านป่า ป่าชุมชนแห่งนี้มีไม้หลากหลายชนิด เช่น ต้นตะขบ ต้นเหลื่อม ต้นจิก ต้นประดู่ ต้นจบก ต้นตัว ต้นกุงหรือต้นพลวง ต้นรัง ต้นเต็ง ต้นแดง ต้นตุมกา ต้นมะค่า ต้นไข่นา เป็นต้น ซึ่งไม้บางอย่างกำลังจะสูญพันธุ์และไม่บางอย่างกำลังเป็นที่ต้องการของนักท่องเที่ยวบ้านจัดสรร 3.2) การนำของดี ด้านเห็ด ป่าชุมชนแห่งนี้จะอุดมไปด้วยเห็ดหลากหลายสายพันธุ์ เช่น เห็ดน้ำหมาก เห็ดตะปู เห็ดผึ้ง เห็ดห้าพระ เห็ดหน้าขาว เห็ดระโงก เห็ดนางฟ้าป่า เห็ดโค เห็ดโคนใหญ่ เห็ดโคนน้อย เห็ดน้ำแป้ง เห็ดหน้าแหล่ เห็ดหน้าวัว เห็ดถ่าน เห็ดเผาะ เป็นต้น เห็ดบางประเภทเป็นเห็ดที่หายากเป็นที่ต้องการของตลาด มีราคาสูง ในฤดูที่เห็ดงอกจะมีคนในชุมชนและนอกชุมชนจำนวนมากไปหาเห็ดในป่าชุมชนแห่งนี้เพื่อนำไปขายเป็นรายได้ หรือนำมาใช้ในการประกอบอาหาร 3.3) การนำของดีด้านสมุนไพร ป่าแห่งนี้มีสมุนไพรที่เกิดขึ้นในป่า เช่น สมอพิเภก แคป่า เครือพันช้าย พังคิ เครือส้มลม ส้มกุ่ม ต้นหัวไก่โอก หนอนตายหยาก เครือสาวหลง โตไม่รู้ล้ม เป็นต้น ซึ่งคนในชุมชนที่เป็นคนแก่แก่นำมาใช้ในการรักษาคน และ 3.4) การนำของดีด้านสถานที่ ป่าชุมชนโกรกประดู่เป็นสถานที่ที่ใช้ในการเป็นแหล่งเรียนรู้คนนักเรียนในสถานศึกษา ใกล้ๆ เนื่องจากเป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์มีหนองน้ำ 3) หนองน้ำที่ปัจจุบันกำลังจะขาดหายไป เป็นสถานที่ที่คนในชุมชนใช้ปลูกข้าวเพื่อนำมาขายเป็นรายได้ถวายวัดแสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของป่าแห่งนี้

อุดมพงษ์ เกศศรีพงษ์ศา และคณะ (2560) ทำการศึกษารูปแบบการสร้างจิตสำนึกท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างยั่งยืน ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า 1) ความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตคนในชุมชนกับป่ามีมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ป่าแห่งนี้เป็นที่อยู่ของสัตว์ป่า เป็นแหล่งอาหารและสร้างรายได้แต่คนขาดจิตสำนึกในการดูแลป่า รู้จักใช้แต่ไม่ได้ดูแลเนื่องจากคิดว่าป่าไม่มีวันหมด และคิดว่าหน่วยงานราชการมีหน้าที่ต้องเข้าไปดูแล 2) ได้รูปแบบในการสร้างจิตสำนึกของคนในท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างยั่งยืนโดยใช้รูปแบบการให้กลุ่มเยาวชนช่วยในการขับเคลื่อนการสร้างจิตสำนึกในการรักษาป่าและมีการจัดตั้ง “กลุ่มเยาวชนคนรักโกรกประดู่” ผ่านทางโซเชียลทำให้การรับรู้กิจกรรมเกี่ยวกับป่า และข่าวสารมีการรับรู้ได้มากขึ้น โดยสอดแทรกการยกระดับจิตสำนึกคนในชุมชนผ่านกิจกรรม ได้แก่ การใช้เครือข่ายวิทยุวิทยุพิธิวขป่าและติดป้ายอนุรักษ์รอบป่ากิจกรรมตั้งศาลต้นกุง ค่ายเยาวชนอนุรักษ์ป่า การทำแผนที่ป่าด้วย GPS โดยชุมชน เป็นต้น จนเกิดรูปแบบการจัดการป่าโดยการใช้หลักผู้อาวุโสในชุมชนและใช้ระบบความสัมพันธ์เครือข่ายติกระบวนกรสร้างการเรียนรู้ข้ามวัย (เด็ก-ผู้สูงอายุ) นำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น คือ ทำให้กลุ่มคนในชุมชนมีการรวมตัวกันเพิ่มขึ้นเกิดเครือข่ายความร่วมมือภายในและภายนอกพื้นที่ในการทำกิจกรรมสร้างจิตสำนึกรักษาป่าชุมชนได้ตั้งกฎกติการ่วมกันและจัดทำป้ายข้อตกลงเรื่องป่า จัดตั้งคณะกรรมการหมู่บ้านเพื่อดูแลและบริหารจัดการป่าและทางองค์การบริหารส่วนตำบลโคกกลาง

จัดทำแผนงาน เพื่อเสนอหน่วยงานทหารสนับสนุนงบประมาณชุดลอกหนองน้ำในป่า 2 แห่ง และชุดคลองเพื่อกั้นเขตแนวป่าที่เหลือป้องกันการบุกรุกป่า

เสาวนีย์ แสนคาร (2560) ทำการศึกษารูปแบบการจัดการสมุนไพรรักษาโรคผิวหนังโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษาป่าชุมชนหนองสำแอต ตำบลกระจาย อำเภอป่าดัว จังหวัดยโสธร พบว่า สาเหตุสำคัญที่ทำให้สมุนไพรรักษาโรคผิวหนัง และทรัพยากรธรรมชาติของป่าชุมชนหนองสำแอต ลดลง คือการใช้ประโยชน์อย่างไม่เหมาะสม จากกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการจัดการสมุนไพรรักษาโรคผิวหนัง สามารถสรุปรูปแบบในการดำเนินการเป็นโครงการ ดังนี้ 1) โครงการอนุรักษ์สมุนไพรรักษาโรคผิวหนัง 2) โครงการหมอยาชาวบ้าน 3) โครงการสารวัตรลาดตระเวน 4) โครงการป้องกันไฟป่า ปัจจัยความสำเร็จของการดำเนินโครงการ มาจากความเข้มแข็งของชุมชน ในการมีส่วนร่วมค้นหาปัญหา สาเหตุ แนวทางแก้ไข ดำเนินการ ประเมินผล และถอดบทเรียนเพื่อให้ได้รูปแบบการจัดการสมุนไพรรักษาโรคผิวหนังที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน ทั้งนี้ ชุมชนควรมีกระบวนการเชื่อมโยงภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรรักษาโรคผิวหนัง ในการดูแลสุขภาพร่วมกับระบบบริการสาธารณสุขของรัฐในการส่งเสริมและสร้างความเข้มแข็งของระบบสุขภาพชุมชน นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

เลิศฤทธิ์ ตั้งชูวงษ์ (2560) ทำการศึกษารูปแบบการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน พบว่า พฤติกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างยั่งยืน ที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โมเดลประกอบด้วยตัวแปรสังเกตได้ 14 ตัว และตัวแปรแฝง 5 ตัว ตัวแปรทั้งหมดมีอิทธิพลทางบวกต่อพฤติกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน โดยสามารถรวมกันอธิบายความแปรปรวนของพฤติกรรมได้ 94.00 ตัวแปรแฝงที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนมากที่สุดคือ สิ่งแวดล้อมศึกษา รองลงมาคือ แรงบันดาลใจ ในการมีจิตสาธารณะในการอนุรักษ์ป่าชุมชน ความรู้การอนุรักษ์ป่าชุมชน และองค์กรสนับสนุน ตามลำดับ ด้วยอิทธิพลเท่ากับ 0.53 0.40 0.12 และ 0.02 ตามลำดับ นอกจากนี้ ตัวแปรแฝงสิ่งแวดล้อมศึกษา อิทธิพลต่อแรงบันดาลใจในการมีจิตสาธารณะมากที่สุด รองลงมาคือ ความรู้การอนุรักษ์ป่าชุมชน และองค์กรสนับสนุน ด้วยอิทธิพล เท่ากับ 0.46, 0.17, 0.17 ตามลำดับ

เดือนนภา ภูทอง (2561) ทำการศึกษารูปแบบการจัดการป่าชุมชนเพื่อความยั่งยืน โดยการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมสาธารณะ และจารีตประเพณีท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนือ พบว่า สังคมท้องถิ่นมีการจัดการป่าชุมชนโดยการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นความเชื่อ ค่านิยม และอาศัยปราชญ์ชาวบ้านหรือพ่อหลวงรวมทั้งพระสงฆ์ เป็นรากฐานการขับเคลื่อนชุมชนผ่านการปลูกจิตสำนึกรักบ้านเกิด/ถิ่นเกิด/หรือท้องถิ่น และนำเอาวัฒนธรรมจารีตประเพณีท้องถิ่น มาเป็นวิถีปฏิบัติในการจัดการดูแลรักษาป่าของชุมชนท้องถิ่น เช่น การนำความเชื่อเรื่องผีที่ดูแลป่า การรักษาป่าต้นน้ำ การใช้ทรัพยากรจากป่าอย่างรู้คุณค่าและกุลโอบายในการรักษาป่าผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ ของชุมชนท้องถิ่นในแต่ละแห่ง

ภาวดี ทะไกรราช (2561) ทำการศึกษาการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษ โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน พบว่า 1) บริบทการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษ หรือป่าชุมชนวัดพระบาทภูสิงห์ ตำบลโคกตาล อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ เป็นเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าฝั่งขวาห้วยศาลา ที่อยู่ตามแนวชายแดนประเทศไทย-ประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย สถานภาพ และบริบทป่าชุมชนได้ รับการบริหารจัดการและการฟื้นฟูดูแลร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐด้านป่าไม้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชนในพื้นที่ ทำให้มีความอุดมสมบูรณ์ บางพื้นที่พบว่า มีปัญหาการบุกรุกลักลอบตัดไม้ทำลายป่า และการเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่า ขณะที่ประชาชนในพื้นที่มีวิถีชีวิตพึ่งพาทรัพยากรป่าชุมชนนี้ เพราะมีความอุดมสมบูรณ์ของพรรณไม้นานาชนิด ที่กระจายไปทั่วบริเวณพื้นที่บริเวณป่าชุมชน นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งรวมอาหารของชุมชนในพื้นที่มีทั้งพืชผัก ผลไม้ป่านานาชนิด สมุนไพรที่ประชาชนในชุมชนได้นำมาใช้ประโยชน์ ทั้งทางตรงและทางอ้อม 2) การค้นหากิจกรรมและแนวทางการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่ การทำกิจกรรมรณรงค์ป้องกันการบุกรุกป่าชุมชน การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชุมชน สนับสนุน ให้ความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐในการป้องกันรักษาป่าชุมชน และกิจกรรมฟื้นฟูป่า การปลูกป่า การเพิ่มพื้นที่ป่าตามบริเวณพื้นที่ในชุมชน การรายงานและแจ้งข้อมูล กรณีเกิดเหตุภัยพิบัติทางเขตพื้นที่ป่าชุมชน การประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลด้านการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ การจัดการป่าชุมชนผ่านมิติวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาและความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในผืนป่าการจัดทำศาลเจ้าปู่ศาลเจ้าที่ พิธีบวชป่า การส่งเสริมสนับสนุน และเปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน 3) การเสนอแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษ ในระดับครอบครัวและชุมชน ได้แก่ การจัดทำแผนงานพัฒนาและฟื้นฟูทรัพยากรป่าชุมชน การจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนและพัฒนาศักยภาพแกนนำชุมชนในการเฝ้าระวังป่าชุมชน การสร้างแผนงานในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ การปลูกฝังจิตสำนึกในการดูแลรักษาป่าชุมชนแก่เด็กและเยาวชน การกำหนดกฎระเบียบการจัดการป่าชุมชน แนวทางในระดับหน่วยงานท้องถิ่น และจังหวัด ได้แก่ การประสานงานทำงาน ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่น เพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าชุมชน การกำหนดแนวทางการจัดการระยะยาว เพื่อพัฒนาทรัพยากรป่าชุมชน พัฒนาระบบฐานข้อมูลที่ทันสมัยและเป็นปัจจุบัน สนับสนุนให้มีแผนพัฒนาตำบลในการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 ปลูกฝังให้ประชาชนในพื้นที่มีความรู้สึก รักและหวงแหน รู้จักใช้ทรัพยากรป่าชุมชนสร้างอาชีพ สร้างป่าเศรษฐกิจของชุมชนในระดับนโยบายและระดับประเทศ ได้แก่ การสนับสนุนการดำเนินงาน สร้างขวัญกำลังใจแก่หน่วยงานป่าไม้ในระดับพื้นที่ ส่งเสริมด้านงานวิชาการ สนับสนุน

อัตรากำลังเจ้าหน้าที่ในการจัดการป่าชุมชน และสร้างแนวทางในการลดความขัดแย้งกับประชาชนในพื้นที่ พิจารณานโยบายและแนวทางปฏิบัติงานที่เหมาะสม เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนในระดับพื้นที่

นุชรี ใจประนบ และวาริธ ราศี (2562) ทำการศึกษารูปแบบการจัดการป่าชุมชนเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาป่าชุมชน บ้านหนองโจด ตำบลโคกก่อ อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม พบว่า 1) เกี่ยวกับสถานการณ์ของป่าชุมชนพบว่า ป่าชุมชนบ้านหนองโจดมีอยู่ 2 แห่ง ไคแก ปาดอนปุดา และป่าโคกหินลาดหรือป่าโคกผีหลอก ซึ่งประชาชนทั้งในและนอกพื้นที่ได้เข้าไปใช้ประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมตลอดทั้งปี โดยอาจทำให้ป่าชุมชนบ้านหนองโจดเกิดภาวะความเสื่อมโทรม และทรัพยากรบางอย่างอาจลดน้อยถอยลงไป โดยป่าชุมชนโคกผีหลอก ฉะนั้น ถ้าไม่มีการวางแผนในการใช้ประโยชน์ และใช้ทรัพยากรอย่างไม่รุ้คุณค่า อาจทำให้ทรัพยากรลดลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะพืชและพันธุ์ผักพื้นบ้าน สมุนไพรชนิดต่าง ๆ และสัตว์ใหญ่ในป่าลดจำนวนลง ส่งผลให้ในบางฤดูกาล เช่น ฤดูแล้ง อาหารจากป่าไม่เพียงพอสำหรับชุมชน ตลอดจน ยังพบว่าป่าชุมชนโคกผีหลอก ยังไม่มีการสร้างพื้นที่ในการอนุรักษ์ดูแล บริหารจัดการอย่างเป็นรูปธรรมหรือชัดเจน เป็นต้น 2) รูปแบบการจัดการป่าชุมชนเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านหนองโจด โดยสามารถคนพบจำนวน 4 รูปแบบ ไคแก 2.1 รูปแบบหลักการ 5 สราง 2.2) รูปแบบการจัดสร้างกิจกรรมการจัดการดูแลอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม 2.3) รูปแบบธรรมนูญชุมชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชน และ 2.4) รูปแบบการจัดตั้งคณะกรรมการจิตอาสาดูแลอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชน 3) ผู้วิจัยและกลุ่มเป้าหมายจึงได้รวมกันนำรูปแบบที่คนพบทั้ง 4 รูปแบบ มาทำการสร้างรูปแบบขึ้นมา ด้วยกระบวนการระดมสมอง คือ 3.1) รูปแบบหลักการ 5 สราง 3.1.1) สรางจิตสำนึก ไคแก การอบรมให้ความรู้ที่ดีแก่ประชาชนเกี่ยวกับการตระหนักถึงคุณค่าของการอนุรักษ์พื้นที่ป่า ทรัพยากรป่าชุมชน 3.1.2) สรางพลังรวม ไคแก การสร้างเครือข่ายจิตอาสาในชุมชน เพื่อดูแลอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม 3.1.3) สรางการมีส่วนร่วม ไคแก การสร้างกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมที่เป็นประโยชน์ ต่อการดูแลอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชน 3.1.4) สรางบทบาทและหน้าที่ ไคแก การกำหนดบทบาทและหน้าที่อย่างเป็นระบบและมีโครงสร้าง 3.1.5) สรางแผนการดำเนินงาน ไคแก การจัดทำแผนพัฒนาหรือแผนการจัดการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชน 3.2) รูปแบบการจัดสร้างกิจกรรมการจัดการดูแลอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม 3.2.1) การจัดกิจกรรมการบวชป่าชุมชน 3.2.2) การจัดกิจกรรมปลูกป่า “ไม่กินไค” 3.2.3) การจัดกิจกรรมทำทะเบียนป่า (ทะเบียนต้นไม้) 3.2.4) การจัดกิจกรรมความเชื่อทางจิตวิญญาณ (พิธีกรรมท้องถิ่น) 3.2.5) การจัดกิจกรรมสร้างเครือข่ายเยาวชนจิตอาสาอนุรักษ์ป่าชุมชน 3.3) รูปแบบธรรมนูญชุมชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชน 3.3.1) การออกประกาศโดยชุมชน 3.3.2) การสร้างระเบียบกฎเกณฑ์ ขอบบังคับ 3.3.3) การสร้างหลักสูตรท้องถิ่น การจัดการดูแลอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม 3.4) รูปแบบการจัดตั้งคณะกรรมการจิตอาสาดูแลอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชน 3.4.1) มีการกำหนดโครงสร้างของคณะกรรมการจิตอาสาอย่างเป็นระบบ

และชัดเจน 3.4.2) มีการกำหนดบทบาท อำนาจหน้าที่ กำกับไว้ 3.4.3) มีตัวแทนคณะกรรมการจิตอาสาที่มาจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องของ 3.4.4) มีการจัดประชุมเป็นประจำทุกเดือน (อย่างน้อยเดือนละครั้ง) เป็นต้น 4) รูปแบบที่มีเหมาะสมและมีความเป็นไปได้ในการทดลองใช้ในพื้นที่วิจัย มี 2 รูปแบบ คือ รูปแบบที่ 1 รูปแบบการจัดสร้างกิจกรรมการจัดการดูแลอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยจะนำร่องขยายผลทดลองใช้ 3 กิจกรรม ได้แก่ 1) การจัดกิจกรรมปลูกป่า “ไม่กินไต” 2) การจัดกิจกรรมความเชื่อทางจิตวิญญาณ (พิธีกรรมท้องถิ่น) 2.1) การจัดกิจกรรมพิธีกรรมสร้างน้ำปูดตา (ป่าดอนปูดตา) 2.2) พิธีเลี้ยงปูดตา 3) การจัดกิจกรรมสร้างเครือข่ายเยาวชนจิตอาสาอนุรักษ์ป่าชุมชน และรูปแบบที่ 2 รูปแบบการจัดตั้งคณะกรรมการจิตอาสาดูแล อนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชน เป็นต้น ซึ่งจากการสังเกตการณ์และสัมภาษณ์ของการทดลองใช้รูปแบบทั้งสอง เห็นได้ว่าประชาชนได้เข้ามามีส่วนรวมอย่างแท้จริงและเป็นไปตามความต้องการของประชาชน ตลอดจน รูปแบบที่นำมาทดลองใช้ทั้งสองรูปแบบนั้น สามารถนำมาทดลองปฏิบัติใช้ได้ตามความเหมาะสมของพื้นที่วิจัย 5) การประเมินและสรุปผลรูปแบบการจัดการป่าชุมชนเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านหนองโจด ตำบลโคกกอ อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ที่ได้ทำการทดลองใช้ 2 รูปแบบ พบว่ารูปแบบที่ 1 รูปแบบการจัดสร้างกิจกรรมการจัดการดูแลอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม กิจกรรมที่ 2 คือ การจัดกิจกรรมความเชื่อทางจิตวิญญาณ (พิธีกรรมท้องถิ่น) ควรมีการขยายผลไปสู่การจัดกิจกรรมที่ป่าโคกหินลาดใหญ่เป็นป่าศักดิ์สิทธิ์เหมือนป่าดอนปูดตา ประชาชนจะได้เคารพและไม่กลาบุกรุกทำลาย เป็นต้น ส่วนรูปแบบที่ 2 รูปแบบการจัดตั้งคณะกรรมการจิตอาสาดูแลอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชน ต้องมีการขยายผลเพิ่มเติม ได้แก่ การกำหนดโครงสร้างให้เป็นระบบอย่างชัดเจน การหาตัวแทนคณะกรรมการให้หลากหลายภาคส่วน และ ต้องมีการประชุมคณะกรรมการเป็นประจำทุกเดือน (อย่างน้อยเดือนละครั้ง)

นฤมล ขุนวิช่วย และมานะ ขุนวิช่วย (2562) ทำการศึกษาเรื่อง ทูทางสังคมในการจัดการและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าพรุควนเค็ริง พบว่า มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการจัดการและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าพรุควนเค็ริง ทูทางสังคมที่ปรากฏอยู่ในชุมชนพรุควนเค็ริง และปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิดทูทางสังคมในการจัดการและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าพรุควนเค็ริงผลศึกษาพบว่า “พรุควนเค็ริง” เป็นแหล่งป่าของชุมชนที่คนสองลุ่มน้ำ ทั้งลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาและลุ่มน้ำปากพนังใช้ประโยชน์ร่วมกันมาตั้งแต่อดีตในการใช้ไม้และของป่า ตลอดจนเป็นแหล่งพันธุ์ปลาที่สมบูรณ์มานาน มีการใช้ประโยชน์จากสัตว์น้ำมากที่สุด รองลงมา คือ พืช สัตว์บก ไม้ และการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตร ตามลำดับ สำหรับการจัดการทรัพยากรป่าพรุควนเค็ริง พบว่า การไว้วางใจให้คนในชุมชนจัดการป่าพรุด้วยตัวเองอยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา คือ การที่คนในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์และจัดการป่าพรุ ส่วนประเด็นการไว้วางใจให้เจ้าหน้าที่ของรัฐจัดการป่าพรุควนเค็ริงพบว่ามีระดับน้อยที่สุด สำหรับทูทางสังคมที่ปรากฏอยู่ในชุมชนพรุควนเค็ริงในภาพรวม

อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านความร่วมมือในกิจกรรมของชุมชนมีทุนทางสังคมอยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา คือ ด้านกลุ่มเครือข่าย ด้านความไว้วางใจ และด้านความเอื้ออาทรต่อกันในชุมชน ตามลำดับ ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมกับการจัดการและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าพรุควนเคิ่งโดยรวมมีความสัมพันธ์ในระดับสูงและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ในส่วนของปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิดและคงอยู่ของทุนทางสังคมในชุมชนพรุควนเคิ่ง ได้แก่ ปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์ ทรัพยากร ปัจจัยด้านคนเคิ่ง ผู้นำชุมชน ปัจจัยที่เกี่ยวกับองค์กรชุมชน และปัจจัยเครือข่ายภายนอก

ประเมิน กาฬภักดี (2564) ทำการศึกษาแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน อย่างยั่งยืนในเขตพื้นที่ภาคตะวันออก พบว่า การจัดการทรัพยากรป่าชุมชนที่สามารถจัดการได้อย่างยั่งยืนต้องคำนึงถึงการได้ ประโยชน์ที่สมดุลกันระหว่างป่ากับชุมชน มีการวางแผนจัดการโดยไม่แยกป่าออกจากชุมชน กิจกรรมที่ถูกกำหนดภายใต้กฎ ระเบียบ ตามมติของชุมชนต้องไม่ส่งผลกระทบต่อใดๆ ต่อผลประโยชน์ ที่เคยได้รับจากทรัพยากรป่าชุมชน การดำเนินการทุกอย่างจะต้องเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน และต้องสร้างความตระหนักรู้ ถึงผลกระทบจากการทำลายป่าชุมชน นอกจากนี้ การสร้างความอุดมสมบูรณ์ ของทรัพยากรป่าชุมชน ยังแสดงให้เห็นถึงความสามัคคีและความเข้มแข็งของชุมชน ดังนั้น เพื่อให้แนวทางการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนมองเห็นอย่างเป็นรูปธรรม จึงกำหนดขั้นตอนการจัดการ โดยการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการป่าชุมชน การกำหนดวิสัยทัศน์และวัตถุประสงค์ การสร้างความตระหนักรู้ ในเรื่องการอนุรักษ์ป่า ที่สอดคล้องกับวิถีชุมชน การกำหนดกฎ ระเบียบและบทลงโทษที่ชัดเจนในการใช้ ประโยชน์จากป่าร่วมกัน และการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการเพาะพันธุ์กล้าไม้สำหรับปลูกเพิ่มหรือทดแทนในโอกาสต่าง ๆ

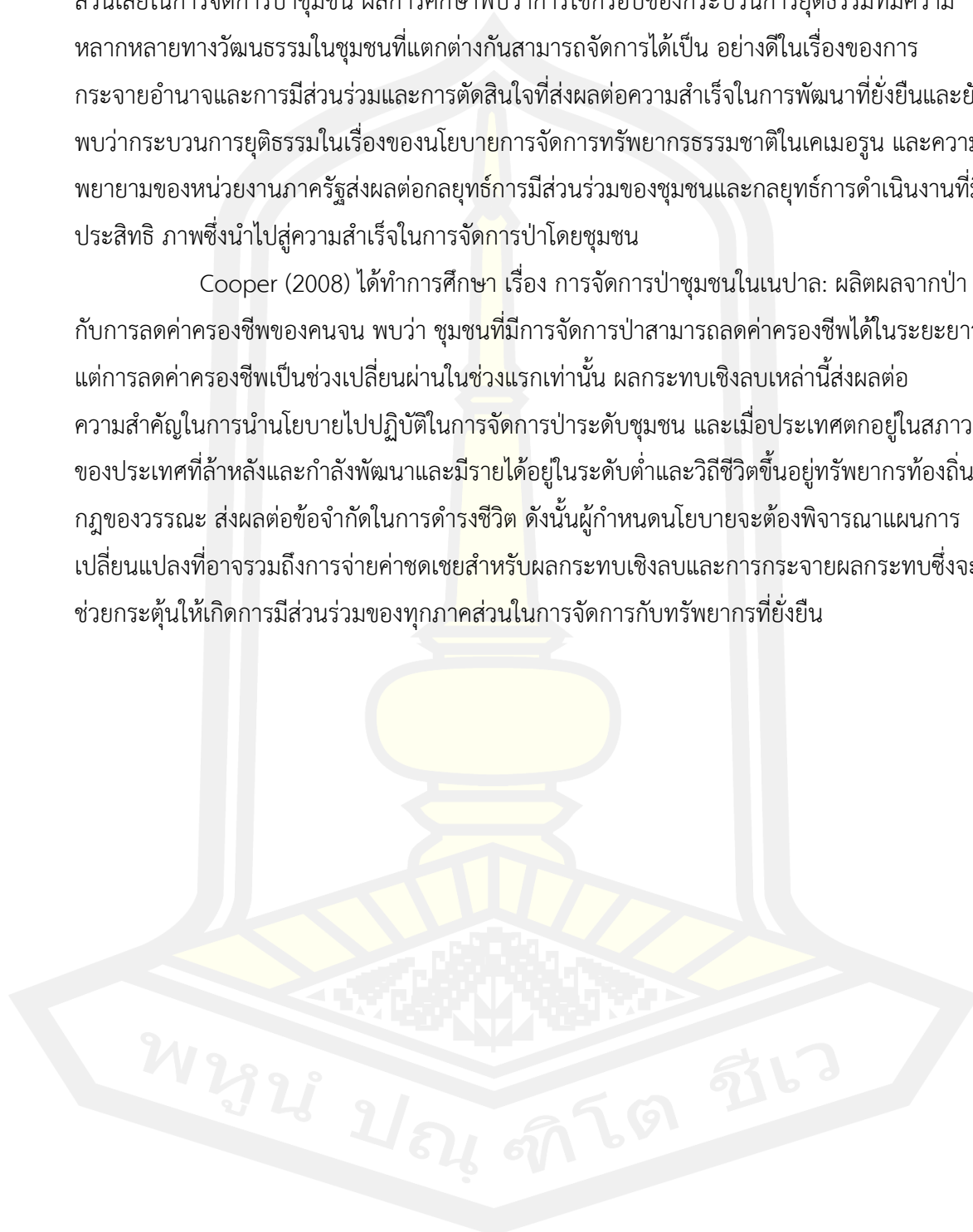
2. งานวิจัยต่างประเทศ

Grazia et al. (2000) จากการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรแบบมีส่วนร่วม พบว่า กลุ่มทางสังคมที่เกี่ยวข้องกันสองกลุ่มหรือมากกว่านั้นเมื่อมีการเจรจา ตกลง รับรองและปฏิบัติร่วมกัน จะมีรูปแบบของการจัดการในหุ้นส่วนที่เป็นธรรมในหน้าที่ มีการแบ่งผลประโยชน์และความรับผิดชอบ และเมื่อนำมาวิเคราะห์การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้เชื่อได้ว่าวัฒนธรรมและความเชื่อของชุมชน แต่ละพื้นที่จะมีการแสดงถึงภูมิปัญญาของตนเอ โดยมีความเชื่อถือเป็น เครื่องมือที่นำมาใช้ในการจัดการป่าในรูปแบบหนึ่ง และนำไปสู่กลไกในการจัดการความรู้ ในการบริหารทรัพยากร

Mouton (2007) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การกระจายอำนาจในการจัดการป่า ในเคเมอรูน: มุมมองถึงความเข้าใจของกระบวนการยุติธรรมในกระบวนการจัดการป่าชุมชน พบว่า การวิจัยยังให้ภาพที่ชัดเจนของการกระจายอำนาจการทำงานร่วมกันระหว่างการมีส่วนร่วมของ ชุมชน และกระบวนการยุติธรรมในการตัดสินใจในการจัดการป่าในบริบทของวัฒนธรรม Bimbia- 110

Bonadikombo เป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมกับความหลากหลายของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการป่าชุมชน ผลการศึกษาพบว่าการใช้กรอบของกระบวนการยุติธรรมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมในชุมชนที่แตกต่างกันสามารถจัดการได้เป็น อย่างดีในเรื่องของการกระจายอำนาจและการมีส่วนร่วมและการตัดสินใจที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาที่ยั่งยืนและยังพบว่ากระบวนการยุติธรรมในเรื่องของนโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในเคเมอรูน และความพยายามของหน่วยงานภาครัฐส่งผลต่อกลยุทธ์การมีส่วนร่วมของชุมชนและกลยุทธ์การดำเนินงานที่มีประสิทธิ ภาพซึ่งนำไปสู่ความสำเร็จในการจัดการป่าโดยชุมชน

Cooper (2008) ได้ทำการศึกษา เรื่อง การจัดการป่าชุมชนในเนปาล: ผลผลิตจากป่ากับการลดค่าครองชีพของคนจน พบว่า ชุมชนที่มีการจัดการป่าสามารถลดค่าครองชีพได้ในระยะยาว แต่การลดค่าครองชีพเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านในช่วงแรกเท่านั้น ผลกระทบเชิงลบเหล่านี้ส่งผลต่อความสำคัญในการนำนโยบายไปปฏิบัติในการจัดการป่าระดับชุมชน และเมื่อประเทศตกอยู่ในสภาวะของประเทศที่ล้าหลังและกำลังพัฒนาและมีรายได้อยู่ในระดับต่ำและวิถีชีวิตขึ้นอยู่กับทรัพยากรท้องถิ่นของวาระ ส่งผลต่อข้อจำกัดในการดำรงชีวิต ดังนั้นผู้กำหนดนโยบายจะต้องพิจารณาแผนการเปลี่ยนแปลงที่อาจรวมถึงการจ่ายค่าชดเชยสำหรับผลกระทบเชิงลบและการกระจายผลกระทบซึ่งจะช่วยกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการจัดการกับทรัพยากรที่ยั่งยืน

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการป่าชุมชนโดยการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จังหวัดมหาสารคาม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยเน้นเป้าหมายเพื่อที่จะทราบถึงภายใต้ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างชุมชนและรัฐ ได้มีการนำระบบความสัมพันธ์ของคนใน ชุมชน โครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม การเติบโตเข้มแข็งของเครือข่ายทางสังคม ประเพณี วัฒนธรรม และบรรทัดฐานใดบ้างมาเป็นปฏิบัติการเพื่อนำไปสู่การจัดการป่าชุมชนโคกใหญ่ ซึ่งได้มีวิธีดำเนินการวิจัย ครอบคลุมประเด็นในการศึกษา ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. ขอบเขตการวิจัย
3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล
6. สถานที่ทำการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ในการวิจัยในเรื่องนี้ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพผู้วิจัยได้แบ่งประเภทของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลประกอบไปด้วย ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชนป่าโคกใหญ่ อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม ที่สามารถให้ข้อมูลในประเด็นที่ศึกษา โดยมีผู้ให้ข้อมูลและเกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วยกลุ่มบุคคล 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) จำนวน 30 คน กลุ่มเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) จำนวน 5 คน และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General Informants) จำนวน 30 คน รวมทั้งสิ้น 65 คน ได้มาโดยการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) (รายละเอียดตามภาคผนวก ข) ซึ่งมีเกณฑ์การคัดเลือกตามคุณสมบัติ ดังนี้

1. กลุ่มผู้รู้หรือผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants) เป็นกลุ่มที่เฝ้าระวังความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ตลอดจนปัญหา อุปสรรค ในการดำเนินป่าชุมชน
2. กลุ่มเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) เป็นกลุ่มเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ป่าโคกใหญ่ อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม

3. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General Informants) ซึ่งเป็นชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ศึกษาและเป็นผู้ที่มีส่วนในการจัดการป่าชุมชนโคกใหญ่ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดมหาสารคาม

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาเบื้องต้นโดยการค้นคว้าข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อเป็นพื้นฐานในการทบทวนวรรณกรรมจาก หนังสือ ตำรา เอกสาร รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เว็บไซต์ เพื่อนำข้อมูลทั้งหมดมาสังเคราะห์เพื่อเชื่อมโยงประเด็นด้านมิติทางสังคมและวัฒนธรรม กับ การจัดการป่าชุมชน รวมทั้งแหล่งข้อมูลจากองค์กรพัฒนาเอกชน และข้อมูลในระดับท้องถิ่นเกี่ยวกับ ภาพรวมของชุมชน เช่น ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ข้อมูลด้านการปกครอง และข้อมูลด้านทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม จากนั้นจึงทำการสำรวจพื้นที่ในการศึกษาเกี่ยวกับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชุมชน ประวัติความเป็นมา วัฒนธรรมประเพณี ความคิด ความเชื่อ การสังเกตพฤติกรรมการมีส่วนร่วมใน กิจกรรม พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชน รวมทั้งการทำงานของคณะกรรมการภายใน ชุมชนและองค์กรชุมชนที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน โดยศึกษาข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมาย ประกอบไปด้วย กลุ่มผู้นำในชุมชน เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ และตัวแทนขององค์กรพัฒนาเอกชน และชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ศึกษา เพื่อศึกษาข้อมูลบริบทชุมชน รวมทั้งสาเหตุและเงื่อนไขที่มีผล ต่อการจัดการป่าชุมชน

2. ระยะเวลาในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดเวลาในการดำเนินการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูลเริ่มจากการพิจารณาอนุมัติเค้าโครงวิทยานิพนธ์ถึงวันนำเสนอผลการวิจัยใช้เวลา ตั้งแต่เดือน พฤษภาคม-เดือนธันวาคม 2564

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยมีเครื่องมือ วิธีการสร้างและหาคุณภาพของเครื่องมือ ดังนี้

1. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1.1 แบบสัมภาษณ์ (Interview) ประกอบด้วย

1.1.1 แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure Interview) เป็นการสัมภาษณ์แบบลงรายละเอียดเรื่องข้อมูลทางวัฒนธรรมประเพณี ความคิด ความเชื่อ ที่เป็นมิติทางสังคมที่ส่งผล

ต่อการจัดการป่าชุมชน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชน โดยคัดเลือกผู้ถูกสัมภาษณ์ที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก เครื่องมือในการสัมภาษณ์

1.1.2 แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) เป็นการสนทนาแบบธรรมชาติ โดยผู้วิจัยใช้รูปแบบของการบอกเล่าเรื่องราวในอดีตของผู้เล่า (Oral History) ซึ่งข้อมูลที่ได้อาจแตกต่างกันไปตามประสบการณ์ของผู้เล่า โดยมีนักวิจัยเป็นผู้สัมภาษณ์ด้วยตนเอง

1.2 แบบสังเกต (Observation) ประกอบด้วย

1.2.1 แบบสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation) เป็นแบบสังเกตแบบมีโครงสร้าง (Structured Observation)

1.3.2 แบบสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วม (Participant Observation) เป็นแบบสังเกตแบบมีโครงสร้าง (Structured Observation)

2. การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ

ในการสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังต่อไปนี้

2.1 แบบสัมภาษณ์

2.1.1 การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับป่าชุมชนและการจัดการป่าชุมชน การมีส่วนร่วม การพัฒนาที่ยั่งยืน ข้อมูลทางวัฒนธรรมประเพณี ความคิด ความเชื่อ ที่เป็นมิติทางสังคมที่ส่งผลต่อการจัดการป่าชุมชน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชน โดยคัดเลือกผู้ถูกสัมภาษณ์ที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก เครื่องมือในการสัมภาษณ์ประกอบไปด้วย

2.1.1.1 แนวคำถามหลัก

- 1) ประวัติความเป็นมาของชุมชน และการก่อตั้งชุมชน
- 2) กลุ่มประชากร / ชาติพันธุ์ /ระบบความสัมพันธ์เครือญาติ
- 3) ระบบความเชื่อเรื่องผี / เทวดา /สิ่งศักดิ์สิทธิ์
- 4) พิธีกรรมเลี้ยงผีตอนปู่ตา พิธีเลี้ยงผีตาแฮก ผีฟ้า ผีแถน และการ

รวมกลุ่มทางสังคม

- 5) วิธีการดำรงชีวิต ระบบการผลิต
- 6) ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชน
- 7) ระบบเศรษฐกิจของชุมชน
- 8) การพึ่งพาตนเองในการประกอบอาชีพ ความเป็นอยู่ของชาวบ้าน
- 9) ความเชื่อ การผลิตซ้ำของอุดมการณ์ที่สืบทอดกันมาจากการจัดการ

ป่าชุมชนในอดีตที่เป็นส่วนหนึ่งใจวิถีชีวิตของคนในชุมชน เป็นส่วนหนึ่งของการทำมาหากิน ฐานะเปียบ คุณภาพชีวิต และระบบคุณค่าทางสังคม

10) ความจำเป็นในการรักษาหรือป้องกันความสมดุลของระบบนิเวศ
 11) การเคลื่อนไหวและความพยายามต่อสู้กับสถานการณ์การแย่งชิงทรัพยากรจากปัจจัยภายนอกชุมชน เช่น ระเบียบ ปฏิบัติของหน่วยงานภาครัฐ/กฎหมาย/และภัยธรรมชาติต่าง ๆ

12) การจัดตั้งองค์กรประชาชนบนพื้นฐานของภูมิปัญญาดั้งเดิม จารีตประเพณีและประสบการณ์ที่สั่งสมและถ่ายทอดสืบกันมา และสามารถปรับตัวให้เข้ากับบริบททางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและระบบนิเวศที่เปลี่ยนแปลงรวมทั้งตอบสนองความต้องการของชุมชน

13) จารีตการจัดการทรัพยากรที่ถือว่าเป็นสิทธิและทรัพย์สินร่วมของชุมชน

14) ระบบการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนและเป็นธรรมของ

2.1.2 กำหนดวัตถุประสงค์ของแบบสัมภาษณ์ให้ชัดเจน

2.1.3 ศึกษาวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์

2.1.4 สร้างแบบสัมภาษณ์รูปแบบการจัดการป่าชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่าง

ยั่งยืน

2.1.5 นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นไปขอรับคำปรึกษาแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และพิจารณาปรับแก้ไขตามความเห็นของอาจารย์ที่ปรึกษา

2.1.6 นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญ พิจารณาตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา ความตรงเชิงโครงสร้าง ความถูกต้องในการใช้ภาษา และความเหมาะสมของเนื้อหาสาระข้อคำถาม เพื่อตรวจสอบค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Objective Congruence = IOC) โดยค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) 0.50 ขึ้นไป พบว่า แบบสัมภาษณ์มีค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ระหว่าง 0.60 – 1.00 ทุกข้อ

2.1.7 จัดทำแบบสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์ เพื่อนำไปใช้ในการจัดเก็บข้อมูลต่อไป

2.2 แบบสังเกต

2.1.1 การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับป่าชุมชนและการจัดการป่าชุมชน การมีส่วนร่วม การพัฒนาที่ยั่งยืน

2.1.2 กำหนดวัตถุประสงค์ของแบบสังเกตให้ชัดเจน

2.1.3 ศึกษาวิธีการสร้างแบบสังเกต

2.1.4 สร้างแบบสังเกตรูปแบบการจัดการป่าชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

2.1.5 นำแบบสังเกตที่สร้างขึ้นไปขอรับคำปรึกษาแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และพิจารณาปรับแก้ไขตามความเห็นของอาจารย์ที่ปรึกษา

2.1.6 นำแบบสังเกตที่สร้างขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญ พิจารณาตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา ความตรงเชิงโครงสร้าง ความถูกต้องในการใช้ภาษา และความเหมาะสมของเนื้อหาสาระ ข้อคำถาม เพื่อตรวจสอบค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Objective Congruence = IOC) โดยค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) 0.50 ขึ้นไป พบว่า แบบสัมภาษณ์มีค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ระหว่าง 0.60 – 1.00 ทุกข้อ

2.1.7 จัดทำแบบสังเกตฉบับสมบูรณ์ เพื่อนำไปใช้ในการจัดเก็บข้อมูลต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยยึดหลักการเก็บข้อมูลให้สอดคล้องกับความมุ่งหมายของการวิจัยเพื่อให้สามารถตอบคำถามของการวิจัยตามที่ได้กำหนดโดยใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

1. แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data)

ศึกษาเบื้องต้นโดยการค้นคว้าข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อเป็นพื้นฐานในการ ทบทวนวรรณกรรมจาก หนังสือ ตำรา เอกสาร รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เว็บไซต์ เพื่อนำข้อมูลทั้งหมดมาสังเคราะห์เพื่อเชื่อมโยงประเด็นด้านมิติทางสังคมและวัฒนธรรมกับการจัดการป่าชุมชน รวมทั้งแหล่งข้อมูลจากองค์กรพัฒนาเอกชน และข้อมูลในระดับท้องถิ่นเกี่ยวกับภาพรวมของชุมชน เช่น ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ข้อมูลด้านการปกครอง และข้อมูลด้าน ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

2. แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) แบ่งเป็น 2 ประเภทคือ

2.1 การสำรวจพื้นที่ในการศึกษาเกี่ยวกับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของ ชุมชนประวัติความเป็นมา วัฒนธรรมประเพณี ความคิด ความเชื่อ การสังเกตพฤติกรรมการมีส่วนร่วม ในกิจกรรม พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชน รวมทั้งการทำงานของคณะกรรมการ ภายในชุมชนและองค์กรชุมชนที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน โดยการสังเกตการณ์แบบมี ส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม ผู้วิจัยสังเคราะห์รายละเอียดที่เกิดขึ้น เช่น พฤติกรรมที่เกิดจากความเชื่อ เรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับการจัดการป่าชุมชน การใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่า การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของ ชุมชน จากนั้นนำมาเทียบเคียงกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ใช้สำหรับรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ดังนี้

2.1.1 การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation) เป็นการเข้าไป สังเกตปฏิบัติการที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนผ่านพฤติกรรมและวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน โดยเข้าไปสังเกตการดำรงชีพ วิถีชีวิต การประกอบอาชีพ และการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

ทั้งนี้เพื่อให้เข้าใจถึงวิถีชีวิตของชุมชนผ่านกระบวนการทางสังคม ทั้งในด้านเศรษฐกิจ และการพึ่งพาตนเองรวมถึงระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม มนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นการเจาะลึกถึงระบบความคิด ความเชื่อ ที่แฝงอยู่เบื้องหลังของการจัดการป่าชุมชนผ่านมิติทางสังคมและวัฒนธรรม

2.1.2 การสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยการเข้าไปอาศัยอยู่ในชุมชนและสังเกตวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในชุมชน พฤติกรรมชุมชน โดยการบันทึก ถ่าย การจดบันทึกภาคสนาม การเข้าร่วมสังเกตวิถีชีวิต การประกอบอาชีพ การทำมาหากิน ประเพณี พิธีกรรม และเทศกาลสำคัญต่าง ๆ เพื่อให้เข้าใจวิถีชีวิตชุมชนผ่านกระบวนการทางสังคมเหล่านี้ รวมถึงระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เพื่อศึกษาข้อมูลถึงระบบความคิด ความเชื่อ ที่แฝงอยู่กับการจัดการป่าชุมชนผ่านมิติทางสังคมและวัฒนธรรม

2.2 ศึกษาข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมาย ประกอบไปด้วย กลุ่มผู้นำในชุมชน เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ และตัวแทนขององค์กรพัฒนาเอกชน และชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ศึกษา เพื่อศึกษาข้อมูลบริบทชุมชน รวมทั้งสาเหตุและเงื่อนไขที่มีผลต่อการจัดการป่าชุมชน โดยใช้การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ด้วยการกำหนดแนวคำถามแบบปลายเปิด เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้สะท้อนความคิด ประสบการณ์ พุดคุยแลกเปลี่ยนความคิดและทัศนคติอย่างเป็นธรรมชาติ ก่อให้เกิดความคุ้นเคยและชักนำเข้าสู่ประเด็นที่ต้องการศึกษา หลังจากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้รับกลับมาบันทึกและวิเคราะห์ รวบรวมข้อมูลเหล่านั้นไว้ในสมุดบันทึกและเทปบันทึกเสียง โดยการคัดเลือกผู้ถูกสัมภาษณ์ที่เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งที่เป็นทางการและทางธรรมชาติ ได้แก่

2.2.1 ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมและเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ โดยสัมภาษณ์ข้อมูลเรื่องรายละเอียดปลีกย่อยของพิธีกรรม เช่น ขั้นตอนของพิธีเลี้ยงผีตอนปลูก ผีตาแฮก ผีฟ้า ผีแถน ว่ามีความเชื่อมโยงต่อการรวมกลุ่มทางสังคมของชุมชนว่ามีผลประโยชน์อย่างไรต่อการช่วยกันดูแลรักษาป่า และการพึ่งพาการใช้ประโยชน์จากป่าของคนในอดีต

2.2.2 ผู้นำชุมชนและประชาชนโดยทั่วไป โดยสัมภาษณ์ ข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลการจัดการป่าชุมชน กฎเกณฑ์การใช้ป่าของหมู่บ้านและรายละเอียดเกี่ยวกับสิทธิการใช้ป่าของชุมชน จากอดีตถึงปัจจุบันชาวบ้านในพื้นที่ สัมภาษณ์เกี่ยวกับการนับถือในเรื่องจารีต การใช้ประโยชน์จากป่าที่เชื่อมโยงถึงความเชื่อเรื่องผี พิธีกรรมที่มีความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์และการรักษาป่าชุมชน, รวมทั้งวิถีชีวิตที่พึ่งพาและใช้ประโยชน์จากป่า โดยการเก็บพืชผัก อาหาร สมุนไพร เลี้ยงสัตว์ ฯลฯ และข้อมูลเรื่องข้อห้าม กฎเกณฑ์การเข้าป่า

2.2.3 เจ้าหน้าที่ภาครัฐซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของทางราชการทั้งที่รับผิดชอบงานเกี่ยวกับป่าชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อมสังกัดกรมป่าไม้และสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวง

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดูแลส่งเสริมและการจัดการป่าชุมชนป่าโคกใหญ่ทั้งในอดีตและปัจจุบัน

2.3 การสนทนากลุ่ม (Focus Groups)

เป็นลักษณะการพูดคุยกับกลุ่มตัวอย่างที่มีความสนใจในเรื่องเดียวกัน ได้แก่ ผู้อาวุโสประจำหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มสตรี คณะกรรมการดูแลจัดการป่าชุมชนและสมาชิกชุมชนที่มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน เป็นลักษณะการพูดคุยสนทนา เพื่อศึกษา ความคิดเห็นและพฤติกรรมกลุ่มโดยการเปิดประเด็นให้แสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนการเรียนรู้ การเสนอความเห็นในการจัดการป่าชุมชนอย่างเสรี แล้วนำความคิดเห็นทั้งหมดมาประมวลเป็นความคิดเห็นของกลุ่มเป้าหมายเพื่อหาข้อสรุปตามประเด็นตามกรอบแนวคิด โดยเชิญบุคคลที่เป็นกลุ่มเป้าหมายที่เต็มใจให้ข้อมูลมาร่วมสนทนากลุ่มละ 3 – 5 คน ต่อครั้ง เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลและคำตอบประกอบการวิเคราะห์ตามกรอบแนวคิด ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อ พิธีกรรม เช่น ความเชื่อเรื่องผี และองค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมเรียนรู้จากการพึ่งพาทรัพยากรในการดำรงชีวิต ในประเด็นด้านคุณค่าทางด้านจิตใจ คุณค่าทางด้านวัฒนธรรมชุมชน คุณค่าด้านความสัมพันธ์ทางสังคม เช่น ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ การสนทนากลุ่มจึงเป็นไปเพื่อการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการแลกเปลี่ยนวิเคราะห์ประเด็นปัญหาต่าง ๆ ร่วมกัน โดยมีผู้วิจัยดำเนินการสนทนากลุ่มและกระชับเนื้อหา ประเด็นในการพูดคุยสนทนาไม่ให้หลุดออกไปจากกรอบแนวคิดในการวิจัย

การจัดการกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล

1. การจัดการกระทำข้อมูลมีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

1.1 นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากเอกสารต่าง ๆ มาศึกษาอย่างละเอียดพร้อมจัดระบบหมวดหมู่ตามที่กำหนดไว้ในความมุ่งหมายของการวิจัย

1.2 นำข้อมูลจากภาคสนามที่เก็บรวบรวมได้จากการสำรวจเบื้องต้นจากการสัมภาษณ์ การสังเกตและการสนทนากลุ่มซึ่งได้จัดบันทึกหรือที่ได้บันทึกเสียงไว้มาถอดแยกประเภทและจัดหมวดหมู่สรุปสาระสำคัญตามประเด็นที่ทำการศึกษาวิจัย และกลับไปยังพื้นที่ซ้ำหากมีข้อมูลที่ต้องตรวจสอบเพิ่มเติม

1.3 ผู้นำข้อมูลจากภาคสนามที่เก็บรวบรวมได้จากการสำรวจเบื้องต้นจากการสัมภาษณ์ การสังเกตและการสนทนากลุ่มมาตรวจสอบความถูกต้องความสมบูรณ์ซึ่งในการตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของข้อมูลวิจัยใช้วิธีการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลใช้วิธี Investigator Triangulation โดยนำข้อมูลไปให้ผู้ให้ข้อมูลอ่านหรือกลับไปสอบถามผู้ให้ข้อมูลซ้ำอีกเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริง ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า ดังนี้

1.3.1 ด้านข้อมูล (Data Triangulation)

1.3.1.1 ด้านสถานที่ ใช้การรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกันจากแหล่งต่างกัน ได้แก่ หมู่บ้าน หรือชุมชนในแต่ละพื้นที่ เป็นต้น

1.3.1.2 ด้านบุคคล ใช้การรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกันจากบุคคลหลายคน ได้แก่ กลุ่มผู้นำชุมชน เป็นต้น เพื่อตรวจสอบว่าเป็นข้อมูลที่ตรงกันหรือไม่

1.3.2 ด้านผู้วิจัย ใช้ข้อมูลจากผู้วิจัยหลายคนที่วิจัยเรื่องเดียวกันหรือเรื่องที่คล้ายกัน หรือเกี่ยวข้องกัน มาตรวจสอบว่าได้ข้อมูลกับผลการวิจัยตรงกันหรือไม่

1.3.3 ด้านทฤษฎี ได้ใช้แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วยทฤษฎี เป็นเครื่องตรวจสอบ แนวคิด คือ แนวคิดการออกแบบ แนวคิดการจัดการ

2. การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล ตามความมุ่งหมายของการวิจัย โดยนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมจากเอกสาร และข้อมูลภาคสนามที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสังเกตมาทำการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป ตามแนวคิดของ สุกางค์ จันทวานิช (2554) ดังนี้

2.1 ข้อมูลบริบทชุมชน โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม โดยเปรียบเทียบกับข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของชุมชนกับเอกสารงานวิจัยต่าง ๆ เกี่ยวกับชุมชน ผ่านการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล

2.2 ข้อมูลด้านความสัมพันธ์ทางสังคมในการจัดการป่าชุมชน นำข้อมูลจากภาคสนามมาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยในประเด็นด้านมิติทางสังคม และนำมาวิเคราะห์แลกเปลี่ยนร่วมกันกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูล โดยทำการสังเคราะห์ร่วมกับแนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ในงานวิจัย ผ่านมุมมองแนวความคิดการมีส่วนร่วม ภายใต้อุปนิสัยสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างชุมชนและรัฐ และระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน โครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม การเติบโตเข้มแข็งของเครือข่ายทางสังคม ประเพณี วัฒนธรรม และบรรทัดฐานทางสังคม ที่ปรากฏอยู่ในชุมชนตลอดจนผลของการนำการมีส่วนร่วมมาใช้ประโยชน์ผ่านการเคลื่อนไหวเพื่อการจัดการป่าชุมชนของชาวบ้านเพื่อต่อสู้และต่อรองกับรัฐและกลุ่มทุน ในการปกป้องทรัพยากรของท้องถิ่นโดยการนำเสนอข้อมูลแบบพรรณนา และตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านผู้ให้ข้อมูล เวลาและสถานที่

สถานที่ทำการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้ป่าชุมชนโคกใหญ่ อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม เป็นพื้นที่ในการศึกษา เนื่องจากป่าชุมชนป่าโคกใหญ่ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์ของความขัดแย้ง

ระหว่างรัฐและชุมชนรวมทั้งระหว่างองค์กรอนุรักษ์และชาวบ้าน โดยมองผ่านแนวคิดการมีส่วนร่วม เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของเครือข่ายการอนุรักษ์ป่าและชุมชนท่ามกลางกระแสของการอนุรักษ์ และการเรียกร้องสิทธิในการเข้ามามีส่วนร่วมจัดการป่าชุมชนโคกใหญ่ ผ่านการทำกิจกรรม หรือ ปฏิบัติการร่วมกัน ภายใต้ความสัมพันธ์ทางสังคม ความไว้วางใจ ความเอื้ออาทรต่อกัน การรวมกลุ่ม ที่สะท้อนถึงบรรทัดฐานทางสังคมและการ ประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณีที่มี ลักษณะเฉพาะของชุมชนที่นำไปสู่การสร้างรูปแบบของการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน

บทที่ 4

ผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่องรูปแบบการจัดการป่าชุมชนโดยการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาอย่างยั่งยืน จังหวัดมหาสารคาม เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยนำเสนอตามลำดับ ดังนี้

1. ลำดับขั้นตอนการนำเสนอผลการวิจัย
2. ผลการวิจัย

ลำดับขั้นตอนการนำเสนอผลการวิจัย

ในการนำเสนอผลการวิจัย ผู้วิจัยได้นำเสนอตามความมุ่งหมายของการวิจัย ดังนี้

1. ปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และการจัดการป่าชุมชนป่าโคกใหญ่ อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม
2. กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาอย่างยั่งยืนของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนป่าโคกใหญ่ อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม
3. รูปแบบการจัดการป่าชุมชนป่าโคกใหญ่ อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม

ผลการวิจัย

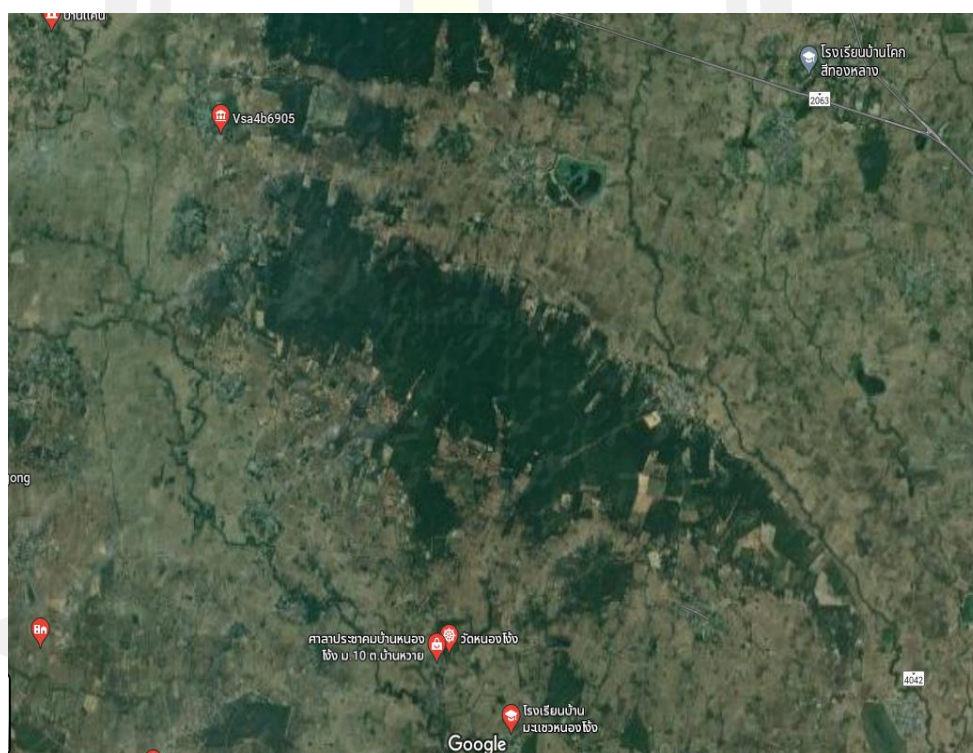
ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ป่าชุมชนโคกใหญ่ อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์ของความขัดแย้งระหว่างรัฐและชุมชนรวมทั้งระหว่างองค์กรอนุรักษ์และชาวบ้าน โดยมองผ่านแนวคิดการมีส่วนร่วม เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของเครือข่ายการอนุรักษ์ป่าและชุมชนท่ามกลางกระแสของการอนุรักษ์และการเรียกร้องสิทธิในการเข้ามามีส่วนร่วมจัดการป่าชุมชนโคกใหญ่ ผ่านการทำกิจกรรม หรือปฏิบัติการร่วมกัน ภายใต้ความสัมพันธ์ทางสังคม ความไว้วางใจ ความเอื้ออาทรต่อกัน การรวมกลุ่ม ที่สะท้อนถึงบรรทัดฐานทางสังคมและการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณีที่มีลักษณะเฉพาะของชุมชนที่นำไปสู่การสร้างรูปแบบของการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และการจัดการป่าชุมชนป่าโคกใหญ่ อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม

1.1 การศึกษาบริบทในการอนุรักษ์และการจัดการป่าชุมชนป่าโคกใหญ่ อำเภอวาปี ปทุม จังหวัดมหาสารคาม

1.1.1 ข้อมูลทั่วไปของป่าชุมชนโคกใหญ่

ป่าชุมชนโคกใหญ่ เป็นป่าสาธารณประโยชน์มาแต่เดิม ประกอบด้วย ป่าโคกต่าง ๆ ได้แก่ โคกหนองโจด โคกดอนหัน โคกแปะ โคกดุงใหญ่ โคกป่าผีหลอก เมื่อรวมเข้าด้วยกันแล้วจึงเรียกว่า ป่าโคกใหญ่ เป็นป่าเบญจพรรณ หรือป่าเต็งรัง พื้นดินในป่าเป็นทราย บางแห่งเป็นกรวดลูกรัง มีพืชจำพวกต้นไม้ และหญ้าที่สำคัญอยู่ 136 ชนิด มีสัตว์ป่าอยู่กว่า 61 ชนิด มีพืชหลายชนิดที่ใกล้จะสูญพันธุ์ เช่น สะแบง ค้อ ส้มกบ และหมากแงว เป็นต้น ป่าชุมชนโคกใหญ่มีพื้นที่ราว 4,000 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่จำนวน 5 ตำบล 19 หมู่บ้าน และมีพื้นที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม โดยมีชุมชนตั้งอยู่รอบ ๆ ป่าโคกใหญ่ จำนวน 14 หมู่บ้าน ดังนี้

ภาพประกอบ 2 ที่ตั้งบริเวณป่าชุมชนโคกใหญ่

ตาราง 2 ชุมชนโดยรอบบริเวณป่าชุมชนโคกใหญ่ของอำเภอลำปำ จังหวัดมหาสารคาม

ตำบล	จำนวน (หมู่บ้าน)	ชื่อหมู่บ้าน
ตำบลแคน	6	1. บ้านตำแย 2. บ้านแวงชัย 3. บ้านโคกสะอาด 4. บ้านโคกกลาง 5. บ้านเขวาสี 6. บ้านหนองโจด
ตำบลบ้านหวาย	2	1. บ้านหนองไฉน 2. บ้านหนองมะแซว
ตำบลหนองแสง	2	1. บ้านโสกยาง 2. บ้านหนองเติน
ตำบลโคกสีทองกลาง	2	1. บ้านโคกแปะ 2. บ้านบูรพาพัฒนา
ตำบลดงใหญ่	2	1. บ้านดอนหัน 2. บ้านเจริญพัฒนา

จากตาราง 2 พบว่า ป่าชุมชนโคกใหญ่ มีตำบลโดยรอบ 5 ตำบล และมีหมู่บ้าน 14 หมู่บ้าน สถานการณ์ปัจจุบันทำให้ทราบถึงปรากฏการณ์ของความเป็นป่าของป่าโคกใหญ่ว่า สำนักงานป่าไม้จังหวัดมหาสารคาม ไม่ได้กำหนดให้ป่าโคกใหญ่เป็น "ป่าไม้" ในการดูแลของกรมป่าไม้ แต่ถือว่ามีสถานะเป็นที่ดินสาธารณะประโยชน์เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

“...ป่าโคกใหญ่ ก็ถือว่ามึบริเวณกว้างขวางมากที่สุดกว่าป่าอื่น ๆ แถบนี้ครับ แต่มีการสำรวจและขอขึ้นทะเบียนป่าไม้ไปแล้ว แต่เท่าที่ผมรู้มาคือสำนักงานที่ดูแลไม่ได้ให้ ป่าโคกใหญ่เป็นป่าไม้ทางการครับ ตอนนี้ป่าโคกใหญ่ก็เลยเป็นป่าธรรมดาทั่วไป บ้างก็ว่าเป็นที่ดินรกร้าง บ้างก็ว่าเป็นที่ดินสาธารณะประโยชน์ใช้ร่วมกัน...”

(สัมภาษณ์ผู้นำชุมชน นายทองสี, นามสมมุติ เมื่อ 23 กันยายน 2564)

สำนักงานป่าไม้จังหวัดมหาสารคาม ได้มีมติให้ป่าโคกใหญ่อยู่ภายใต้ความดูแลและรับผิดชอบของสำนักงานที่ดิน อำเภอลำปำ โดยความเป็นมาของป่าชุมชนโคกใหญ่นั้นไม่

ได้รับการบันทึกไว้อย่างเป็นทางการ แต่จะเป็นการบอกเล่าส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและผู้นำในการอนุรักษ์ป่าโคกใหญ่ทำให้ทราบถึงความเป็นมาและสถานการณ์ป่าโคกใหญ่จากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน สอดคล้องกับคำบอกเล่าของผู้นำชุมชน

“...พื้นที่ป่าเมื่อก่อนมีมากกว่านี้ และอุดมสมบูรณ์มากกว่านี้ ก่อนหน้านั้นป่าโคกใหญ่มีพื้นที่ประมาณ 7,084 ไร่ แต่ถูกบุกรุกถือครองไปเป็นที่ทำกินราว ๆ 3,588 ไร่ ปัจจุบันจึงเหลือพื้นที่ป่าตามหลักฐานทางราชการประมาณ 4,266 ไร่ครับ...”

(สัมภาษณ์ผู้นำชุมชน นายเรือง, นามสมมุติ เมื่อ 23 กันยายน 2564)

ภาพประกอบ 3 ทางเข้าป่าชุมชนโคกใหญ่

จากคำบอกเล่าของผู้นำชุมชน ทำให้ทราบว่าแต่เดิมนั้นป่าชุมชนโคกใหญ่มีพื้นที่รวม 7,084 ไร่ แต่ถูกบุกรุกถือครองไปเป็นที่ทำกินถึง 3,588 ไร่ ปัจจุบันจึงเหลือพื้นที่ป่าตามหลักฐานทางราชการประมาณ 4,266 ไร่ นอกจากนี้ จากการสำรวจของสำนักงานป่าไม้ จ.มหาสารคาม เมื่อ พ.ศ. 2552 พบว่าป่าโคกใหญ่มีพื้นที่สมบูรณ์เหลืออยู่เพียง 2,132 ไร่ เท่านั้น

1.1.2 การใช้ประโยชน์ และระบบวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับป่าโคกใหญ่

ในอดีตความอุดมสมบูรณ์ของป่าโคกใหญ่ ทำให้ป่าแห่งนี้เป็นแหล่งอาหารแหล่งใหญ่ของทั้งคน และสัตว์ ชาวบ้านรอบป่ารวมทั้งชาวบ้านในพื้นที่ใกล้เคียงอื่น ๆ ใช้ประโยชน์มาเป็นระยะเวลายาวนานเพื่อเอื้อปัจจัย 4 ทั้งอาหาร ยาสมุนไพร ไม้ใช้สอย ใช้ทำที่อยู่อาศัย และเป็นที่ใช้ในการเลี้ยงสัตว์ ซึ่งนอกจากหามาเพื่อยังชีพแล้ว ยังสามารถนำไปขายสร้างรายได้ให้แก่ตนเองและชุมชนได้ โดยการนำเอาผลผลิตที่เก็บได้นั้นไปขายตามหมู่บ้านและอำเภอข้างเคียง อาทิ เห็ด ไข่มด

แดง และผักป่า ผักหวานชาวบ้านเก็บผักหวานในช่วงหน้าฝน เป็นช่วงที่ต้นผักหวานแตกยอดอ่อนมากที่สุด โดยผักหวานที่ชาวบ้านไปเก็บนั้นหาได้ทั่วไปในป่าชุมชนโคกใหญ่ โดยชาวบ้านเลือกเก็บเฉพาะยอดอ่อนความยาวทั่วไปจากยอดประมาณ 1 คืบเท่านั้น โดยผักหวานป่าที่เก็บได้ส่วนมากจะนำไปประกอบอาหารในครัวเรือน และบางส่วนนำไปจำหน่ายที่ตลาดสดในอำเภอวาปีปทุม และตลาดสดบ้านหนองแวงในเมืองมหาสารคาม เป็นหลัก

ไข่มดแดงสามารถหาได้ตามยอดไม้ ในป่าชุมชน ปัจจุบันเป็นอาหารที่เป็นที่นิยม โดยทั่วไปชาวบ้านจะเริ่มออกหาแย่งรังมดแดงตามต้นไม้ เริ่มประมาณช่วงเดือนธันวาคม หลังจากเสร็จงานไร่งานนา ช่วงนี้มักจะได้ไข่มดเล็ก ๆ ที่เรียกว่า ไข่มดเล็ก เข้าเดือนกุมภาพันธ์ไปจนถึงเมษายน จึงจะได้ไข่มดขนาดใหญ่ขึ้น รวมทั้งนางพญามด มีลักษณะเป็นมดมีปีก ที่ชาวบ้านเรียก แม่แป้ง จะพบอยู่ในรังด้วย ชาวบ้านจะนำมากินหมดทั้งไข่มด ไข่มดใหญ่ แม่แป้ง ไม่เว้นแม่แต่ตัวมดแดง เพราะมดแดงมีรสเปรี้ยว จึงนิยมนำมาปรุงอาหาร

ชุมชนโคกใหญ่มีอาหารที่หาได้ตามธรรมชาติและหาได้จากป่าชุมชนบ้านรอบป่าชุมชนโคกใหญ่ตลอดทั้งปีและบางช่วงผลผลิตที่ได้จากป่าก็มีปริมาณมากพอที่จะจำหน่ายให้คนนอกชุมชน ซึ่งบริเวณจำหน่ายสินค้าจะมีสองลักษณะคือ การจำหน่ายริมถนน โดยการสร้างเพิงไม้เล็ก ๆ เพื่อจำหน่าย สามารถพบเห็นได้ทั่วไปที่ถนนเส้นวาปีปทุม-มหาสารคาม และการจำหน่ายในตลาด ซึ่งชาวบ้านรอบป่าชุมชนโคกใหญ่นิยมนำไปจำหน่ายที่ตลาดสดอำเภอวาปีปทุม และตลาดสดบ้านหนองแวงในเมืองมหาสารคาม

“...หน้าแล้งปีนี้ คนในหมู่บ้านสร้างรายได้เสริมจากการขายของป่า ที่เห็นชัดเจนก็ได้แก่ น้ำผึ้ง กับเห็ด บางครอบครัวได้หลายหมื่นเลย เพราะราคาทั้งน้ำผึ้งป่า เห็ดโคน เห็ดละโงก ผักหวาน มีราคาแพงและเป็นที่ต้องการของร้านอาหารในเมือง...”

(สัมภาษณ์ผู้นำชุมชน นายทูล, ชาวบ้าน นามสมมุติ เมื่อ 21 กันยายน 2564)

พหุ ม ปณ จิ โด ชี เว

ภาพประกอบ 4 อาหารที่พบในป่าชุมชนโคกใหญ่

“...พวกเราเข้าป่าเพื่อหาเห็ดค่ะ เพราะที่นี่มีเห็ดโคก เห็ดละโรง เห็ดขอนแก่น ป่า และเห็ดโคก จำนวนมาก พอได้กินและเหลือขายบ้าง ส่วนใหญ่พวกเราก็เอาไปขายที่ตลาดสดวาปี ถ้าถึงฤดูมด ก็ไปขายไข่มดแดง และมดแดงนี้ราคาดีค่ะ มีร้านอาหารในเมืองมารับซื้อถึงที่เลย นับว่าเป็นรายได้ที่ดีทีเดียวค่ะ...”

(สัมภาษณ์ชาวบ้าน นางอร, นามสมมุติ เมื่อ 2 ตุลาคม 2564)

“...ฉันเกิดที่นี่และโตที่นี่ รู้จักป่านี้มานานแล้วค่ะ..ส่วนใหญ่ฉันจะเข้าป่าเพื่อหาของป่าเล็ก ๆ น้อย ๆ ชาวบ้านคนอื่นก็เช่นกัน เพราะเวลาหาของป่า พวกฉันจะเข้ามากันเป็นกลุ่มค่ะ...ของที่ต้องการก็มีหลายอย่างขึ้นอยู่กับฤดูกาล เช่น เห็ด ผักต้ว ผักกระโทน ผักกระเจียว ผักเม็ก ผักหนาม หน่อไม้ ไข่มดแดง...ค่ะ”

(สัมภาษณ์ชาวบ้าน นางนิ, นามสมมุติ, ชาวบ้าน เมื่อ 10 ตุลาคม 2563)

“...ป่าโคกใหญ่มีเห็ดเยอะค่ะ...และเห็ดป่าที่นี่มีราคาดี ราคาสูง และยังเป็นที่ต้องการของตลาด นอกจากจะเก็บไว้กินเองพวกเรายังไปขายได้อีกที่ตลาดริมทาง เป็นถนนเส้นสารคาม-วาปี กระทงละเป็นร้อยบาท ในแต่ละฤดูได้เงินจากการขายเห็ดเยอะค่ะ...”

(สัมภาษณ์ชาวบ้าน นางจ้อย, นามสมมุติ, ชาวบ้าน เมื่อ 10 ตุลาคม 2564)

อย่างไรก็ตาม การเข้ามาใช้ประโยชน์จากป่าของชาวบ้านมีจำนวนเพิ่มขึ้นทุกปี ซึ่งมีทั้งชาวบ้านที่อยู่รอบป่า และผู้คนในตำบล อำเภอ ที่อยู่ถัดออกไป เมื่อมีคนเข้ามามากขึ้น ก็เริ่มมีปัญหาสภาพป่าฟื้นตัวไม่ทันกับการใช้ประโยชน์ ผลผลิตจากป่าลดจำนวนลง จนเป็นที่มาของการ

พยายามฟื้นฟูสภาพป่าของผู้คนที่รักษป่า โดยการทำงานในรูปแบบคณะกรรมการป่าชุมชน และแม้การทำงานของคณะกรรมการดังกล่าวจะยังผลให้สภาพป่าฟื้นสภาพคืนมาในระดับหนึ่ง แต่ก็ยังประสบปัญหาจิตสำนึกร่วมของชาวบ้านที่อยู่รอบป่าซึ่งยังมีไม่เพียงพอ จึงยังคงมีการใช้ป่าโดยไม่คำนึงถึงความยั่งยืน ชุก ทำลาย ต้นสมุนไพร ตัดต้นไม้ไปทำฟืนถ่านจำนวนมาก

1.2 ปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และการจัดการป่าชุมชนป่าโคกใหญ่ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดมหาสารคาม ดังนี้

1.2.1 ปัญหาที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการทำนาเกลือกระทงนำมาซึ่งปัญหาดินเค็มและการเพาะปลูกที่ไม่ได้ผล

ภาพประกอบ 5 การทำเกลือสินเธาว์ในพื้นที่

โรงงานต้มเกลือสินเธาว์ ผลจากการทำเกลือนี้ นอกจากจะส่งผลกระทบต่อป่าโคกใหญ่แล้ว ยังทำให้เกิดการปนเปื้อนของเกลือในนาข้าว และลำน้ำเสียว จนเกิดความเสียหายอย่างร้ายแรง ในขณะที่เดียวกันยังมีการพัฒนาด้านสาธารณสุขปโภคพื้นฐานต่าง ๆ

พหุ ประ โภ ชี เว

ภาพประกอบ 6 พื้นที่ประสบปัญหาดินเค็มบริเวณอำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์

1.2.2 เนื่องจากการไม่สามารถสำรวจ หรือกำหนดบริเวณแนวเขตที่ชัดเจน ระหว่างพื้นที่ป่ากับพื้นที่ใช้ประโยชน์ของประชาชนได้จึงก่อให้เกิดปัญหาการบุกรุกเรื่อยมา โดยจาก ขบวนการเคลื่อนไหวในการต่อต้านการทำนาเกลือ ส่งผลเป็นทางการมากขึ้นเมื่อรัฐบาลได้ประกาศให้มีการยกเลิก และให้มีการยุติธรรมการทำนาเกลือทั้งจังหวัดสุรินทร์ แต่ถึงอย่างไรก็ตามแม้ปัญหาของการทำนาเกลือยุติลง แต่ปัญหาของการตัดไม้ทำลายป่าและการบุกรุกป่าชุมชนโคกใหญ่ยังมี ปรากฏให้เห็นเหมือนเดิม จากปัญหานี้เป็นแรงผลักดันให้ชาวบ้านในพื้นที่จำเป็นต้องแก้ไขและจัดการ กับปัญหาด้วยตัวของชาวบ้านเอง

“...จริงอยู่ครับที่ปัญหาการทำนาเกลือได้รับการแก้ไข แต่ปัญหาการการตัดไม้ และการรุกที่ป่ายังไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้เลย ส่วนหนึ่งที่ทำให้พวกเราวมตัวกันมากขึ้นก็มาจาก สถานการณ์ที่ผู้นำในการอนุรักษ์ป่าถูกจับครับ ราวปี 2534 จากสถานการณ์นั้นทำให้ชาวบ้านไม่พอใจ อย่างมาก แต่ในมุมมองชาวบ้านก็สามัคคีกันมากขึ้นที่จะต้องรวมกลุ่มกันเพื่อช่วยผู้นำ และช่วยใน การอนุรักษ์ป่าชุมชนโคกใหญ่ครับ...”

(สัมภาษณ์ชาวบ้าน นายชิต, นามสมมุติ, ผู้นำชุมชน เมื่อ 2 ตุลาคม 2564)

1.2.3 ปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจ ได้นำมาซึ่งปัญหาที่ส่งผล ระยะยาวต่อชุมชนรอบป่าโคกใหญ่

ภาพประกอบ 7 ยูตาลีปต์สที่ปลูกในป่าชุมชน

1.2.4 ปัญหาและหาทางออก แม้ได้รับความช่วยเหลือและคำแนะนำจากทั้งภาครัฐและภาคเอกชนซึ่งการทำตามคำแนะนำ ซึ่งไม่เป็นไปตามที่คาดหวังนัก เนื่องจากบทเรียนที่ได้จากองค์กรอื่นยังไม่สอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์ของชุมชน

2. กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนป่าโคกใหญ่ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม

จากสภาพปัญหาที่พบในพื้นที่ จึงได้เกิดความร่วมมือของชาวบ้านในการแก้ไขปัญหาป่าชุมชน โดยได้ดำเนินการ ดังนี้

2.1 วางแผนเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนโคกใหญ่เกิดขึ้นภายใต้แนวคิดทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีในชุมชน อันเกิดจากความร่วมมือร่วมใจของชาวบ้านในชุมชนที่มีการทำงานเพื่อการอนุรักษ์ป่าด้วยตนเอง ได้แก่ การออกแบบวางแผนการอนุรักษ์ แผนการจัดการป่าชุมชนโคกใหญ่ที่ออกแบบภายใต้สภาพจริงที่เกิดขึ้นในชุมชนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรม

ภาพประกอบ 8 ประชุมการมีส่วนร่วมในการดูแลป่าของผู้นำชุมชน

2.2 จัดกิจกรรมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนโคกใหญ่ อาศัยมิติทางวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อที่มีอยู่แต่ดั้งเดิมตามจารีตอิสาน ที่เป็นสิ่งสำคัญในการยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้าน ไม่ว่าจะเป็นการประกอบพิธีตามฮีต 12 การเซ่นไหว้ผีตอหนุ่ต่า ผีตาแฮก การทำขวัญสู่ขวัญช้าง หรือแม้แต่กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญของชาติ เช่น การปลูกป่าในวัน วันวิสาขบูชา วันพ่อแห่งชาติ วันแม่แห่งชาติ เป็นต้น โดยกิจกรรมในการดูแลและอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนนั้น มีความพยายามในการจัดการที่ไม่ขัดแย้งกับวิถีชีวิตและมิติทางวัฒนธรรม สะท้อนให้เห็นว่าชุมชนนั้นมีความเข้าใจระบบนิเวศอย่างลึกซึ้งซึ่งจะเห็นได้จากการจัดการป่าผ่านแนวคิด “ป่า 3 ชั้น” ที่จำแนกพื้นที่การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนโคกใหญ่ ดังนี้

2.2.1 ชั้นที่ 1 เป็นเขต “ป่าชุมชน” ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าสาธารณะด้านในสุดของผืนป่า มีสภาพเหมือน “ไข่แดง” วงใหญ่ มีเนื้อที่ 4,266 ไร่

2.2.2 ชั้นที่ 2 เป็นเขต “ป่ากันชน” หรือพื้นที่ป่าบริเวณหัวไร่ปลายนาของชาวบ้าน พื้นที่รวม 3,588 ไร่ สภาพป่ายังสมบูรณ์มีต้นไม้ขนาดกลางและขนาดเล็กอยู่มาก ถือเป็นแนวกันชนหรือ “ไข่ขาวชั้นใน”

2.2.3 ชั้นที่ 3 เป็นเขต “พื้นที่นา” เป็นพื้นที่ที่อยู่รอบนอกสุด เป็น “ไข่ขาวชั้นนอก” ที่แผ่ขยายวงกว้าง

ในส่วนของการอนุรักษ์พื้นที่ป่าร่วมกันระหว่างภาครัฐและชุมชนนั้น มีความพยายามสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างชาวบ้านและรัฐ โดยภาครัฐได้ให้การสนับสนุนการสร้าง

อาชีพ สร้างรายได้เพื่อให้ชาวบ้านนั้นได้มีโอกาสทางเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเป็นการส่งเสริมการผลิตสินค้าชุมชน การยกมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยมีเป้าหมายเพื่อไม่ให้เกิดการบุกรุกแผ้วถางป่า โดยกิจกรรมเหล่านี้ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จำนวน 5,463,612 บาท ในปี พ.ศ. 2539 และจากกองทุนเพื่อสังคม ธนาคารออมสิน (SIF) จำนวน 412,000 บาท ในปี พ.ศ. 2542 เงินทุนเหล่านี้ถูกนำมาสร้างกิจกรรมด้านต่าง ๆ แก่ชุมชนในเครือข่ายทั้งการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่า เช่น แปลงวิจัยการปลูกพันธุ์ไม้พื้นเมือง โดยชาวบ้านเป็นผู้ริเริ่มเก็บรวบรวมข้อมูล การปลูกป่าด้วยพันธุ์ไม้พื้นเมือง ปลูกไม้ใช้สอย ไม้ผลตามหัวไร่ปลายนา จัดผ้าป่าพันธุ์ไม้ กองทุนการส่งเสริมการทำวนเกษตร การจำค้ายาวชนศึกษาธรรมชาติ การบวชป่าและทำบุญสืบชะตาป่า การรณรงค์เผยแพร่สร้างความรู้ ความเข้าใจแก่ชุมชนที่อยู่รอบผืนป่าและหน่วยงานต่าง ๆ ผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น การแสดงหมอลำ เอกสารผ่านพับ สิ่งพิมพ์ การเข้าร่วมนิทรรศการในงานสิ่งแวดล้อม ตลอดจนกิจกรรมฟื้นฟูคุณภาพชีวิตของชาวบ้าน ส่งเสริมให้ชาวบ้านมีอาชีพทางเลือก การทำระบบเกษตรที่มีประสิทธิภาพไม่ต้องใช้พื้นที่มาก เช่น การทำเกษตรผสมผสาน และปศุสัตว์ในพื้นที่ลุ่ม ส่วนพื้นที่ดอนหรือโคกส่งเสริมการทำเกษตรโดยพาชาวบ้านไปอบรม ศึกษาดูงานในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ โดยมีเงินทุนสนับสนุนจากกองทุนต่าง ๆ ที่จัดตั้งขึ้น เช่น กองทุนเพาะชำกล้าไม้ กองทุนไม้ผลยืนต้น กองทุนชุดสระในนา กองทุนเลี้ยงวัวพื้นบ้าน กองทุนออมทรัพย์

ชุมชนนำเอาระบบความเชื่อที่มาจากรากเหง้าของประเพณี พิธีกรรม มาบริหารจัดการป่าชุมชนโคกใหญ่ ซึ่งระบบความเชื่อและความศรัทธาในอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่เหนือธรรมชาติประกอบไปด้วยความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษหรือผีปู่ตา ซึ่งเป็นความเชื่อที่มีรากฐานฝังแน่นและดำรงอยู่ในพื้นที่มาตั้งแต่อดีต ชาวบ้านเชื่อว่าอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้สามารถลดบันดาลให้เป็นไปอย่างไรก็ได้ไม่ว่าจะในทางที่ดีและร้าย สามารถให้คุณให้โทษได้ ดังนั้นชาวบ้านจึงต้องมีการกราบไหว้ เคารพบูชาอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้เพื่อให้ตนเองและครอบครัวมีความสุข ความสงบร่มเย็น ซึ่งระบบความเชื่อนี้จะแสดงออกโดยผ่านทางขนบประเพณี พิธีกรรม

รูปแบบของระบบความเชื่อเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนโคกใหญ่ ประกอบไปด้วยศาสนา คุณค่า และพิธีกรรม โดยระบบความเชื่อของชาวบ้านจะมีระบบความเชื่อผ่านทางพิธีกรรมเช่นไหว้ดอนปู่ตา

ภาพประกอบ 9 ศาลดอนปู่ตาในบริเวณป่า

ภาพประกอบ 10 การประกอบพิธีการกรรมเลี้ยงผีปู่ตา

ภาพประกอบ 11 การประกอบพิธีกรรมสู่ขวัญข้าว

ชาวบ้านในชุมชนจะมาประกอบพิธีกรรมเช่นไหว้ ขอพร บนบานขอให้อุปดา บันดาลโชคลาภและความอยู่ดีกินดี ช่วยป้องกันอันตรายปกป้องรักษาชุมชนให้ปลอดภัยอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข การเช่นไหว้ผีตอปปูตา ชาวบ้านจะนิยมทำกันในวันพุธเพราะเชื่อว่าเป็นวันที่เกี่ยวข้องกับวิญญาณหรือผี ขั้นตอนการเลี้ยงผีตอปปูตาชาวบ้านจะนำสิ่งของ ดอกไม้ ธูปเทียน เหล้า ไก่ต้ม และที่สำคัญที่สุดคือเต้าเพื่อนำมาประกอบอาหารเช่นไหว้ผีตอปปูตา โดยชาวบ้านเชื่อว่าไก่ต้มและอาหารที่ประกอบขึ้นมาจากเต้าจะทำให้ผีตอปปูตาพอใจและดลบันดาลให้ชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างปลอดภัยและบันดาลให้ฟ้าฝนตกต้องตามฤดูกาล

ในการประกอบพิธีจะมีพ่อจ้ำเป็นผู้ทำพิธี และนำเครื่องเช่นไหว้ มาถวายให้อุปดาที่แทนบูชา หลังเสร็จสิ้นพิธีก็จะมีการจัดแบ่งเครื่องเช่นไหว้ไว้ที่ศาลปูตาและแบ่งให้ชาวบ้านนำไปรับประทาน เพราะเชื่อว่าการได้กินอาหารที่เช่นไหว้ปูตาจะทำให้มีโชคลาภปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ซึ่งการประกอบพิธีกรรมนี้จะทำในเขตพื้นที่ป่าชุมชนรอบนอกเพื่อให้ชาวบ้านสะดวกในการเข้าร่วมพิธี และเพื่อไม่ให้มีสัตว์ร้ายมาทำอันตรายชาวบ้านขณะประกอบพิธีกรรม ดังนั้นชาวบ้านในพื้นที่รอบป่าชุมชนได้นำเอาระบบความเชื่อและความศรัทธาผีตอปปูตามาเป็นรูปแบบของกลไกในการอนุรักษ์ป่าชุมชนโคกใหญ่ โดยการนำความเชื่อของชุมชนมาสร้างความสัมพันธ์ให้คนกับป่าสามารถอยู่ด้วยกันได้โดย

การสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้เป็นป่าวัฒนธรรมชุมชนที่แผงไว้ด้วยความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อที่จะเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดการบุกรุกทำลายป่า เป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าที่ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

“...ป่าดอนปู่ตา มีมาตั้งแต่พ่อเป็นเด็กน้อย พวกพ่อรับรู้ว่าเป็นดินแดนศักดิ์สิทธิ์ อย่าเข้ามาใกล้ หากจำเป็นจะต้องมา ต้องขอขมา ขอเข้าป่าก่อน ถ้าบ่เชื่อจะเป็นอันตราย... ตอนพ่อเป็นเด็กน้อย เคยเห็นคนเข้าป่าออกมาแล้วป่วยหมอกก็หาสาเหตุบ่เจอ ต้องอัญเชิญผีฟ้า มาพ่อนรำรักษา เพิ่นถึงหายป่วย จากนั้นพวกพ่อก็กกล้าเข้าป่าไปลึกหากบ่ขอผีปู่ตาก่อน ครับ..”

(สัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน นายอิน, นามสมมุติ เมื่อ 5 กันยายน 2564)

การสร้างศาลปู่ตาขึ้นในบริเวณป่าชุมชนโคกใหญ่ ทั้งนี้เป็นเพราะชาวบ้านเชื่อว่าป่าอันเป็นที่ตั้งของดอนปู่ตานี้เป็นป่าที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านจะต้องให้ความเกรงใจ จึงทำให้ไม่มีใครกล้าบุกรุกเข้าไปตัดไม้ในป่าดอนปู่ตา และพร้อมกันนี้ชาวชุมชนได้ตั้งกฎกติการ่วมกันภายในชุมชนคือ การห้ามบุกรุกและห้ามตัดไม้ภายในบริเวณป่าซึ่งถือว่าเป็นป่าสาธารณประโยชน์และเป็นที่ตั้งของศาลปู่ตาที่ชาวชุมชนให้ความนับถือ

ในทุก ๆ ปีชาวบ้านจะมีการประกอบพิธีกรรมเพื่อเซ่นไหว้ศาลปู่ตา โดยจะนิยมจัดพิธีกรรมในช่วงเดือน 5 หรือเดือน 6 (พฤษภาคมหรือมิถุนายน) โดยจะจัดในช่วงขึ้นหรือข้างแรมก็ได้ แต่ถ้าในกรณีที่ชาวบ้านมาบนบานศาลกล่าวเพื่อขอโชคลาภสามารถทำได้ตลอดปี และเมื่อได้ตามคำขอแล้วก็จะมาแก้บนศาลผีปู่ตาด้วยสิ่งสักการะที่ได้บนไว้แล้ว ซึ่งการไหว้ดอนปู่ตาจัดเป็นพิธีกรรมที่ปฏิบัติสืบทอดติดต่อกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ จะเห็นได้ว่าจากการที่ชุมชนมีระบบความเชื่อซึ่งเป็นรากเหง้าของชุมชนแล้วชุมชนก็ได้นำแนวคิดเหล่านี้มาออกแบบเพื่อบริหารจัดการการอนุรักษ์ป่าชุมชนด้วยการสร้างระบบความเชื่อผ่านทางประเพณี พิธีกรรม ความศักดิ์สิทธิ์และความศรัทธาที่ชาวชุมชนมีต่ออำนาจที่อยู่เหนือธรรมชาติ โดยสร้างผีปู่ตามาปกป้องรักษาทรัพยากรป่าไม้ในชุมชนเพื่อไม่ให้เกิดการบุกรุกทำลายป่า และเพื่อต่อต้านกระแสการพัฒนาที่มาพร้อมกับการทำลายทรัพยากรของชุมชน การมีความศรัทธาต่อรากเหง้าประเพณี พิธีกรรมที่คอยยึดเหนี่ยวจิตใจ รวมทั้งความรักความสามัคคี ความยึดโยงเหนียวแน่นของคนในชุมชน ส่งผลทำให้ชุมชนรอดพ้นจากกระแสของทุนนิยมและยังคงปกป้องผืนป่าและสามารถอนุรักษ์ป่าวัฒนธรรมชุมชนนี้ไว้ได้อย่างยั่งยืน

นอกจากการใช้มิติของการมีส่วนร่วมของความเชื่อและวัฒนธรรม พิธีกรรมเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนแล้ว รูปแบบของการอนุรักษ์ป่าชุมชนยังสะท้อนออกมาในรูปแบบของสิทธิชุมชนเพื่อการจัดการป่าด้วยเช่นกัน

ภาพประกอบ 12 กิจกรรมดูแลป่า

2.3 การจัดคณะกรรมการอนุรักษ์ การร่วมกันสร้างระเบียบ กฎเกณฑ์

ประเมินผลการจัดการป่าชุมชน เพื่อวางมาตรการที่เหมาะสมในการจัดการป่าชุมชนโดยการมีส่วนร่วม โดยการทำข้อตกลงร่วมกัน จากสถานการณ์ของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างรัฐกับชุมชน ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจนเมื่อหัวหน้ากลุ่มอนุรักษ์ถูกจับดำเนินคดี แต่ถึงอย่างไรก็ตามความขัดแย้งนี้ได้นำมาสู่การกระตุ้นจิตสำนึกของคนในชุมชนในพื้นที่โดยรอบป่าโคกใหญ่ให้มีการรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ไขปัญหาในการจัดการป่าด้วยตนเอง นั่นคือความเป็นมาของการจัดตั้งองค์กรชุมชนเมื่อปี พ.ศ. 2537 ที่มีชื่อว่า “คณะกรรมการเครือข่ายป่าชุมชนโคกใหญ่” ซึ่งมีรูปแบบของการบริหารการทำงานจากตัวแทนองค์กรสมาชิกทั้ง 20 หมู่บ้าน นับว่าเป็นต้นกำเนิดของการจัดการเชิงสถาบันโดยมองโดยเน้นความสัมพันธ์ระหว่างระบบนิเวศวิทยาธรรมชาติกับระบบสังคมวัฒนธรรม ที่ไม่ได้ยึดติดเพียงชุมชนที่เป็นเพียงหน่วยเดียวในระบบสังคมและเศรษฐกิจ แต่ถือว่าการจัดการเครือข่ายทางสังคมของสถาบันทางสังคมที่ถือว่าการรวมกลุ่มของประชาชนและสร้างเครือข่ายร่วมกับรัฐ ก่อให้เป็นที่มาของการจัดการทรัพยากรร่วมกันเช่นการเกิดขึ้นของกิจกรรมปลูกป่าบ้านดอนหัน ดอนเจริญ ที่ได้รับการสนับสนุนจากองค์กร PLAN ร่วมกับสถาบันวิจัยรุกขเวชมหาวิทยาลัยมหาสารคาม และสำนักงานป่าไม้จังหวัดมหาสารคาม

“...ข้อตกลงร่วมกันของพวกเรา คือ เราได้มีความพยายามดูแลป่าโดยการแบ่งขนาดป่าและชั้นแนวป้องกันป่าออกเป็นสวน เพื่อให้ชาวบ้านไม่เดือดร้อนเกินไปครับ เช่น ส่วนนี้ นะห้ามบุกรุกเข้าไปและจะมีความผิวดอกฝ่าฝืน แต่ส่วนนี้สามารถเข้าไปเก็บของป่าได้ เช่น เห็ดป่า ไข่มดแดง เป็นต้นครับ...”

(สัมภาษณ์ชาวบ้าน นายอ้วน, นามสมมุติ, ชาวบ้าน เมื่อ 2 ตุลาคม 2564)

ภาพประกอบ 13 ข้อตกลงร่วมในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าชุมชนโคกใหญ่

ป่าชุมชนโคกใหญ่ให้ความเคารพกับ ดอนปู่ตา ที่เชื่อว่าผีปู่ตาสังสถิตอยู่ โดยพื้นที่ของดอนปู่ตา จะตั้งอยู่ที่เนินสูงซึ่งเป็นบริเวณที่มีป่าทึบ มีสัตว์ป่า บรรยากาศ และดอนปู่ตามีข้อห้ามเป็นเขตอภัยทาน ห้ามตัดไม้หรือจับสัตว์ต่าง ๆ ในบริเวณดอนปู่ตาและยังมีเฒ่าจ้ำเป็นผู้สื่อสารกับผีปู่ตารวมถึงดูแลทรัพยากรบริเวณดอนปู่ตาอีก หากผู้ใดฝ่าฝืนผีปู่ตาจะดลบันดาลให้เจ็บป่วยหรือเกิดเคราะห์ร้ายชาวบ้านบริเวณป่าชุมชนโคกใหญ่มีความเชื่อ และศรัทธาในดอนปู่ตาอย่างจริงจัง รวมถึงยอมและปฏิบัติตามข้อห้ามที่ชาวบ้านได้ร่วมกันกำหนดขึ้น โดยข้อห้ามของป่าชุมชนโคกใหญ่ มีดังนี้

1. ห้ามตัด และแปรรูปไม้ทุกชนิด ในเขตป่าก่อนได้รับอนุญาต
2. ห้ามนำเลื่อยยนต์ และเลื่อยทุกชนิดเข้าไปในเขตป่าก่อนได้รับอนุญาต
3. ห้ามจุดไฟเผาป่า ห้ามล่าสัตว์ทุกชนิดในเขตป่าก่อนได้รับอนุญาต

4. ห้ามนำรถทุกชนิดเข้าในเขตป่าก่อนได้รับอนุญาต (ป้องกันการชนไม้
ชนของป่าไปขาย)
5. ห้ามนำพันธุ์พืช สมุนไพร และพันธุ์สัตว์ทุกชนิดออกจากเขตป่า (ห้าม
นำไปมากเพื่อจำหน่าย)
6. ห้ามบุกรุกจับจอง ครอบครองที่ดินในเขตป่าชุมชนโคกใหญ่
7. ผู้ไต่ฝ่าฝืนต้องระวางโทษปรับ ตั้งแต่ 500 – 50,000 บาท

นอกจากข้อห้ามทั้งเจ็ดข้อแล้ว การควบคุมทางสังคมเรื่องของพฤติกรรมไม่
เหมาะสมต่างก็ห้ามกระทำในพื้นที่ตอนป่า เช่น พฤติกรรมชู้สาว การเสพยา และการเล่นการพนัน
ความเชื่อเรื่องผีสามารถกำหนดบทบาทพฤติกรรมของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ การพึ่งพาป่า
ตอนป่าของชุมชนเป็นไปเพื่อการยังชีพ ซึ่งเป็นเหตุให้ชาวบ้านประสานกลมกลืนกับป่าชุมชนโคก
ใหญ่อย่างมีเงื่อนไข

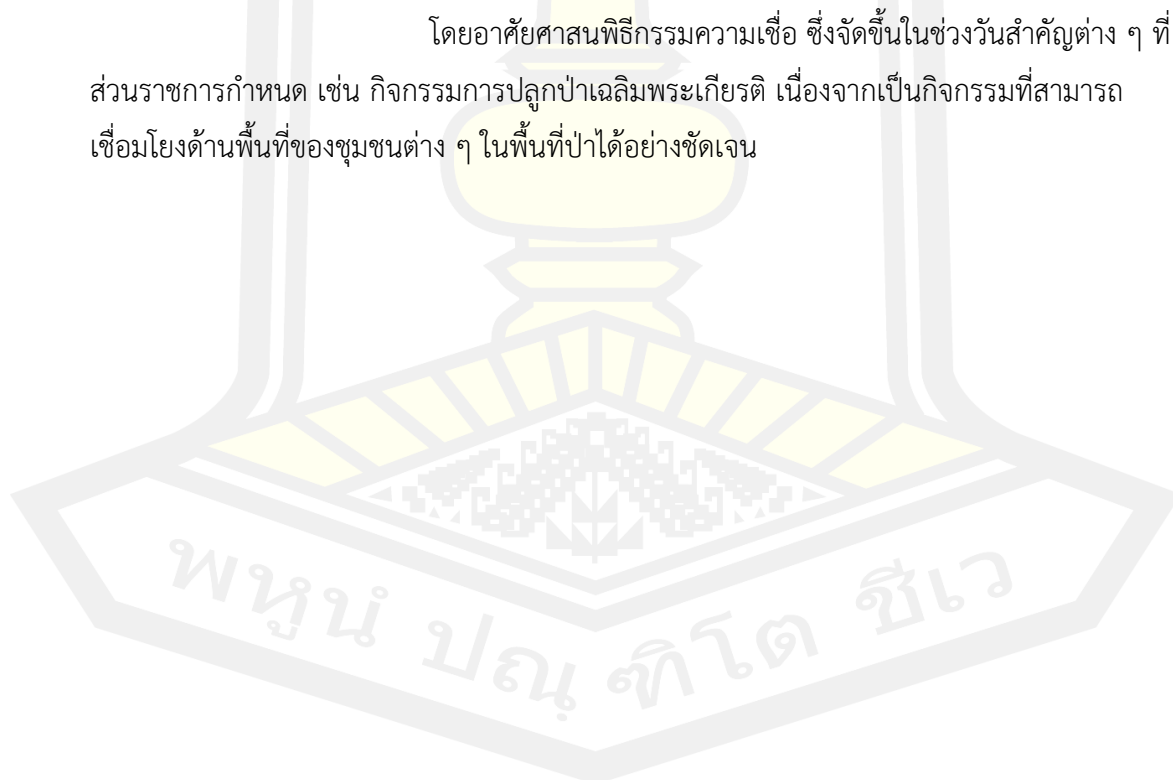

ภาพประกอบ 14 กฎระเบียบป่าชุมชน

การจัดการป่าชุมชนโดยชุมชนมีส่วนร่วมของป่าชุมชนโคกใหญ่ จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม พบว่า ป่าชุมชนโคกใหญ่ ไม่ใช่ป่าชุมชนที่ได้รับอนุมัติจากกรมป่าไม้เป็นเพียงป่าที่ถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์ของชุมชนที่ชาวบ้านร่วมกันดูแลรักษาเท่านั้น ชาวบ้านจึงไม่มีสิทธิจัดการกับทรัพยากรป่าไม้เพื่อประโยชน์เช่นเดียวกับป่าชุมชนอื่นที่ได้รับอนุมัติจากกรมป่าไม้อย่างเป็นทางการได้ ด้วยเงื่อนไขข้อจำกัดของพื้นที่จึงไม่สามารถจัดทำโครงการป่าชุมชนในรูปแบบการจัดการป่าไม้โดยการมีส่วนร่วมระหว่างพนักงานเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายกับราษฎรในชุมชนตามแนวทางของกรมป่าไม้ได้ ดังนั้น การจัดการป่าชุมชนโคกใหญ่จึงทำได้เพียงกิจกรรมเชิงอนุรักษ์เพื่อพัฒนาพื้นที่ป่าไม้และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ อาทิ การพังทลายของหน้าดินอันเกิดจากบุกรุกทำลายป่า การแผ้วถางป่าและปัญหาไฟป่า ประกอบไปด้วย

1. การปลูกป่าและการบวชป่า การปลูกป่าเป็นกิจกรรมที่สำคัญในการฟื้นฟูสภาพป่าให้มีความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งพันธุ์ไม้ที่นำมาปลูกจะมีความหลากหลายแต่ปัญหาหนึ่งที่เกิดขึ้นคือ พันธุ์ไม้ขนาดเล็กบางชนิดไม่สามารถเจริญเติบโตได้ นอกจากการฟื้นฟูสภาพป่าด้วยการปลูกป่าแล้วยังมีการทำกิจกรรมเชิงอนุรักษ์ควบคู่กันไปด้วย คือ กิจกรรมพิธีการบวชป่า เป็นการนำเอาภูมิปัญญาด้านการอนุรักษ์ป่าไม้

โดยอาศัยศาสนพิธีกรรมความเชื่อ ซึ่งจัดขึ้นในช่วงวันสำคัญต่าง ๆ ที่ส่วนราชการกำหนด เช่น กิจกรรมการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่สามารถเชื่อมโยงด้านพื้นที่ของชุมชนต่าง ๆ ในพื้นที่ป่าได้อย่างชัดเจน

ภาพประกอบ 15 พิธีบวชป่า บวชต้นไม้

2. การทำแนวกันไฟ พื้นที่ป่าชุมชนโคกใหญ่ที่อยู่ในการดูแลรักษาของผู้นำชุมชนและชาวบ้านภายใต้การส่งเสริมและสนับสนุนจากกรมป่าไม้ โดยอาสาสมัครป้องกันไฟป่าของชุมชน ทำให้ป่ายังคงความอุดมสมบูรณ์ตลอดทั้งปีและไม่มีปัญหาไฟป่า สิ่งหนึ่งที่เป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นว่าพื้นที่ป่าชุมชนโคกใหญ่นั้นไม่ถูกไฟป่าเผาทำลายเหมือนกับพื้นที่อื่นคือ สภาพความอุดมสมบูรณ์ของต้นไม้ที่สูงใหญ่และเขียวชอุ่มตลอดทั้งปี ป้ายชื่อพันธุ์ไม้ที่มีการนำไปปักไว้ใกล้กับต้นไม้ในป่าเพื่อบ่งบอกชื่อพันธุ์ไม้ชนิดต่าง ๆ ไม่ถูกไปป่าเผาทำลายในห้วงระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา นอกจากนั้นยังมีระบบการบริหารจัดการไฟป่าโดยศูนย์อาสาสมัครป้องกันไฟป่า ซึ่งมีการอบรมให้ความรู้เพื่อเตรียมความพร้อมป้องกันและดับไฟป่าแก่ประชาชนในพื้นที่ และทุกครั้งที่มีการขอความร่วมมือในการทำแนวกันไฟก็จะได้รับการตอบรับจากชาวบ้านเป็นอย่างดีโดยไม่ต้องมีการบังคับหรือมีมาตรการบีบบังคับหรือกดดัน เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นประโยชน์จากการมีป่าชุมชน

ภาพประกอบ 16 การทำแนวกันไฟ

3. การทำฝายในป่าชุมชน ในแต่ละปีช่วงฤดูแล้ง ชาวบ้านจะร่วมแรงช่วยกันสร้างฝายกันลำห้วยในบริเวณที่เป็นต้นน้ำปีละ 7 – 8 จุด โดยการนำของผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาเทศบาล โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ หน่วยงานระดับท้องถิ่น หรือการสนับสนุนกำลังแรงงานจากนักศึกษาที่มีจิตอาสาจากมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ผลจากการสร้างฝายทำให้ชาวบ้านเห็นว่า สามารถช่วยในการชะลอน้ำไม่ให้ไหลเร็วจนเกินไปซึ่งเป็นการป้องกันน้ำหลากในช่วงฤดูฝน และยังช่วยทำให้พื้นที่ในบริเวณดังกล่าวมีความอุดมสมบูรณ์

ภาพประกอบ 17 การสร้างฝายชะลอน้ำในป่าชุมชน

3. การสำรวจสภาพป่าและพันธุ์ไม้พร้อมจัดทำป้ายชื่อพันธุ์ไม้ ซึ่งก็ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานระดับท้องถิ่น ในเรื่องของวัสดุอุปกรณ์และมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามในด้านข้อมูล ความรู้ทางวิชาการเกี่ยวกับพันธุ์ไม้ต่าง ๆ เช่น ชาวบ้านจะทราบชื่อพันธุ์ไม้ที่เรียกตามภาษาถิ่นแต่จะไม่ทราบชื่อทางวิทยาศาสตร์ เป็นต้น และการร่วมแรงร่วมใจของชาวบ้านที่ช่วยในการดำเนินงานติดป้ายชื่อพันธุ์ไม้ นับเป็นการทำงานเชิงบูรณาการแบบมีส่วนร่วมจากหน่วยงาน/องค์กร โดยมีชุมชนฐานของการพัฒนา ภายใต้การส่งเสริมจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสถาบันการศึกษา

ภาพประกอบ 18 ป้ายชื่อพันธุ์ไม้ในป่าชุมชน

4. การทำเส้นทางท่องเที่ยวในป่าชุมชน ด้วยบรรยากาศธรรมชาติของป่าชุมชน ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทั้ง ป่าไม้ น้ำ ที่เกิดขึ้นจากการคอยดูแลรักษา โดยคนในชุมชนพื้นที่รอบป่าโคกใหญ่ ภายใต้กติกาที่ได้ตกลงร่วมกันมานานกว่า 10 ปี สิ่งที่น่าทึ่งให้เห็นอย่างเห็นเป็นรูปธรรมคือ ไม่มีการบุกรุกป่า หรือรุกคืบเพื่อขยายพื้นที่ล่งล้ำเข้าไปในเขตป่าจนเกิดแนวคิดการสร้างกิจกรรมที่เป็นการท่องเที่ยวชุมชนในรูปแบบที่สามารถต่อยอดนำไปสู่การสร้างเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ โดยการเชื่อมร้อยกับกิจกรรมการท่องเที่ยวจากภายนอกคล้ายกับการสร้าง Route เส้นทางการท่องเที่ยวที่รวมเอาการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ วัฒนธรรม และศิลปกรรม เข้าไว้ด้วย ดังจะเห็นได้จากพื้นที่สถาปัตยกรรมโบราณสมัยอาณาจักรทวารวดีที่ปรากฏใกล้กับพื้นที่ป่าโคกใหญ่ เช่น กู่บ้านแดง กู่

สันตรัตน์ พระธาตุนาดูน และชุมชนนวัตวิถีจำนวนมาก ที่สามารถยกระดับเป็นเส้นทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ โดยรอบป่าชุมชนโคกใหญ่ อาจกล่าวได้ว่าเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพต่อการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและป่า ผลที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมจากการดำเนินกิจกรรมเชิงอนุรักษ์ พัฒนาและฟื้นฟูป่าไม้ดั้งที่กล่าวข้างต้น คือ ชาวบ้านมีน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคตลอดทั้งปีเพราะไม่มีการบุกรุกป่า รวมถึงทรัพยากรป่าไม้และพืชสมุนไพรต่าง ๆ ที่มีความอุดมสมบูรณ์ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่านานาชนิดเช่น แอ้ กะปอม อีเหิน นก งู ผึ้งป่า เป็นต้น ชาวบ้านเกิดจิตสำนึกและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้

2.4 ชาวบ้านได้นำความรู้ และบทเรียนที่ได้ มาปรับแก้เพื่อให้สามารถนำมาใช้กับชุมชนอย่างเหมาะสมและเกิดประสิทธิภาพ มีการประชุมทุกเดือนรอบเขตป่า ทั้ง 5 ตำบล เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์ปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า และการป้องกันไฟป่าร่วมกัน ซึ่งมีการดำเนินกิจกรรมที่ต่อเนื่อง มีการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนรับทราบและรู้ถึงคุณค่าของป่าชุมชน การส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากของคนในชุมชนพื้นที่รอบป่าโคกใหญ่ ส่งผลให้เกิดจิตสำนึกร่วมในการอนุรักษ์มากขึ้น ทั้งนี้เป็นเพราะชาวบ้านพร้อมใจกันปฏิบัติตามกฎระเบียบป่าชุมชน ร่วมกิจกรรมการปลูกป่าเสริมทำแนวกันไฟ ดับไฟป่า แบ่งการดูแลรับผิดชอบพื้นที่ป่ากว้างใหญ่ตามพื้นที่ใกล้เคียงของชุมชนนั้น ๆ

3. รูปแบบการจัดการป่าชุมชนป่าโคกใหญ่ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดมหาสารคาม

ผู้วิจัยได้นำผลการศึกษาริบทของป่าชุมชนโคกใหญ่ สภาพอุปสรรคและปัญหาในการจัดการป่าชุมชน การศึกษาวิถีชีวิตของชุมชนโดยรอบป่าชุมชน นำมาจัดทำรูปแบบการจัดการป่าชุมชนโคกใหญ่ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดมหาสารคาม ตามองค์ประกอบของรูปแบบ ดังนี้

รูปแบบการจัดการป่าชุมชนโดยการมีส่วนร่วม เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

จังหวัดมหาสารคาม

หลักการ

ป่าชุมชน เป็นวิถีชีวิตและความผูกพันระหว่างคนกับป่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมชนบทไทย ชาวบ้านล้วนอาศัยพึ่งพาป่าเพื่อการดำรงชีวิต ไม่ว่าจะเป็นแหล่งอาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และเครื่องนุ่งห่ม อีกทั้งยังพึ่งพาป่าเพื่อวิธีการผลิตเพื่อการเกษตร ใช้ผลผลิตจากป่าเป็นรายได้เสริม นอกจากนี้ป่ายังเป็นแหล่งที่มาของความเชื่อ ประเพณี ซึ่งเป็นรากฐานความสัมพันธ์ของชุมชนด้วยเหตุนี้บทบาทของป่าต่อความอยู่รอดของชุมชนจึงมีมาเนิ่นนานและไม่สามารถแยกจากกันได้ ดังนั้นชุมชนพื้นเมืองหรือกลุ่มชนชาติพันธุ์ และชุมชนท้องถิ่นแทบทุกแห่งจึงมีวัฒนธรรมและวิถีปฏิบัติในการจัดการและดูแลรักษาป่าที่ทั้งเหมือนและแตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อเรื่องผีที่ดูแลป่า

รักษาต้นน้ำ แบบแผนการใช้ทรัพยากรจากป่าอย่างรู้คุณค่า และมีกลยุทธ์ในการรักษาความสมบูรณ์ของป่าผ่านทางพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายไปตามภูมิวิเทศและวัฒนธรรมในแต่ละแห่ง รวมทั้งรัฐเองก็มีนโยบายและกฎหมายในการหยุดการทำลายป่าก็ตาม แต่พื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทยยังมีการลดน้อยถอยลง และการทำลายป่ายังดำรงอยู่ (สมหญิง สุนทรวงษ์, 2555) การปรับตัวของการจัดการทรัพยากรภายในชุมชน เพื่อช่วยลดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางสังคมของคนในชุมชนจากการถูกแย่งชิงทรัพยากรเพื่อการพัฒนาประเทศ และเป็นแนวทางหนึ่งในการรักษาพื้นที่ป่าและความสมบูรณ์ของนิเวศป่าไม้ให้คงอยู่กับชุมชน เนื่องจากป่าชุมชนเป็นช่องทางกลไกที่สำคัญในการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ จัดการ พื้นที่ป่ามีความสมบูรณ์เพิ่มขึ้น รวมทั้งมีการใช้ทรัพยากรและผลผลิตจากป่าได้อย่างคุ้มค่า มีประสิทธิภาพ เพื่อความมั่นคงแห่งชีวิตป่าชุมชนจึงเป็นกิจกรรมหนึ่งในการจัดการทรัพยากรต้นไม้และป่าไม้ รวมทั้งยังเป็นกิจกรรมที่สนับสนุนและมอบอำนาจให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการปลูกจัดการ ป้องกัน และเก็บหาผลประโยชน์จากป่าไม้ภายใต้ระบบการจัดการที่ยั่งยืน ซึ่งในส่วนของจังหวัดมหาสารคามนั้น จากข้อมูลสารสนเทศกรมป่าไม้ ปี 2563 พบว่าในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม มีรายละเอียดของป่าชุมชนที่ขึ้นทะเบียนไว้จำนวน 319 แห่ง รวมพื้นที่ 59,922 ไร่ 2 งาน 20 ตารางวา (กรมป่าไม้, 2563)

การจัดการกับพื้นที่ป่าในจังหวัดมหาสารคาม ได้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อ ปี พ.ศ.

2521 รัฐบาลได้เปิดป่าเพื่อให้โอกาสให้ชาวบ้านมีอาณาเขตติดกับป่าจับจองที่ดินทำกินและประกาศให้ป่าโคกใหญ่เป็นพื้นที่สาธารณประโยชน์ พ.ศ. 2522 ต่อมาเมื่อเศรษฐกิจและสังคมของพื้นที่จังหวัดมหาสารคามสูงขึ้น ส่งผลให้เกิดการลงทุนทำธุรกิจจากทรัพยากรเกลือสินเธาว์ ส่งผลให้เกิดปัญหาของการลักลอบตัดไม้ในเขตพื้นที่ป่า และจากปรากฏการณ์นี้จึงได้เป็นจุดเริ่มต้นให้มีการเคลื่อนไหวเพื่อการอนุรักษ์ป่า ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2535 ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการเครือข่ายป่าชุมชนระดับหมู่บ้าน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ปัญหาการตัดไม้ และจัดทำแผนการดำเนินการปกป้องป่า รวมทั้งกำหนดกฎระเบียบข้อบังคับการใช้ประโยชน์จากป่าและกำหนดบทลงโทษ ต่อมาในปี 2540 ได้เกิดการรวมกลุ่มภาคประชาชนเพื่อการจัดการป่าในรูปแบบของการทำกิจกรรมทางวิชาการมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวิชาการเกี่ยวกับป่าชุมชน การศึกษาดูงาน การจัดทำค่ายเยาวชน งานมหกรรมสินค้าผลิตภัณฑ์จากป่า งานรำลึกลำน้ำเสียว การอบรมให้ความรู้เรื่องของการจัดการป่าชุมชนในระดับชุมชน หมู่บ้าน ตำบลอำเภอและจังหวัด รวมตัวกันในนาม “เครือข่ายป่าชุมชนมหาสารคาม” (ทองจันทร์ หอมเนตร, 2546)

ป่าชุมชนโคกใหญ่ เป็นป่าชุมชนที่มีความผูกพันกับชุมชนมาแต่อดีต แต่ด้วยรัฐบาลประกาศนโยบายแปลงสินทรัพย์เป็นทุน เมื่อปี พ.ศ. 2546 ที่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านสามารถนำที่ดินไปเป็นหลักประกันประกอบการขอสินเชื่อเงินกู้ในระบบได้ ส่งผลให้ชาวบ้านบางส่วนที่การบุกรุกพื้นที่ป่าและจับจองพื้นที่ป่าอย่างผิดกฎหมาย มีการแอบอ้างสิทธิ์ในที่ดินทำกินเพื่อครอบครองนำไปจำนองและ

ตามมาด้วยการปราบปรามดำเนินคดีโดยเจ้าหน้าที่รัฐ และเหตุการณ์นี้ได้เป็นจุดกำเนิดของความขัดแย้งระหว่างรัฐและชุมชน และกลุ่มองค์กรอนุรักษ์ป่ากับชาวบ้าน (ศุภย์ป่าไม้มหาสารคาม, 2552) ซึ่งแนวคิดในการจัดการป่าชุมชนได้มีการศึกษาจากนักวิชาการจำนวนมากที่ได้ให้ความสำคัญกับการนำมิติทางวัฒนธรรมมาประกอบการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากป่า อากาศ ว่องเขตกร (2545) จากการศึกษามิติทางสังคมกับการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชน พบว่า มิติทางสังคมมีผลต่อการจัดการทรัพยากรของชุมชน โดยอาศัยระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ระบบความคิด ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณีในการสร้างกฎเกณฑ์ และระเบียบในการจัดการทรัพยากรน้ำ เช่นเดียวกับ ไชยา อุชนะภัย (2537) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้แบบพื้นบ้านเปรียบเทียบระหว่างคนพื้นราบกับคนภูเขา พบว่าพัฒนาการการจัดการทรัพยากรป่าไม้แบบพื้นบ้านมีจุดกำเนิดมาจากความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณ มีการเปลี่ยนแปลงด้านการจัดการช่วงหลัง พ.ศ.2515 จากการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติ รูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของทั้งสองกลุ่มมีความคล้ายคลึงกันและปัจจัยภายในมีอิทธิพลต่อการจัดการทรัพยากรของคนที่อาศัยบนภูเขา เช่น ศักยภาพความเข้มแข็งของวัฒนธรรม และความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน และรุ่งทิพย์ กล้าหาญ (2539) จากการศึกษาการขัดเกลาทางสังคมด้านความเชื่อโดยผ่านพิธีกรรมในชุมชนชนบท พบว่า พิธีกรรมของชุมชนเป็นกุศโลบายที่ถูกสร้างขึ้น เพื่อทำหน้าที่ในการขัดเกลาทางสังคม โดยระบบความสัมพันธ์ต่างๆ ของชุมชน ที่เกี่ยวข้องกับการจัดระเบียบพฤติกรรมของบุคคลระบบโครงสร้างอำนาจหน้าที่อันเป็นประโยชน์ต่อการฝึกส่วนต่าง ๆ ของชุมชนและสังคมอย่างเป็นเอกภาพ ซึ่งจะส่งผลต่อการดำเนินชีวิตอย่างสงบสุขของคนในชุมชน ทั้งนี้ สารระของการขัดเกลาทางสังคมด้านความเชื่อ ได้จำแนกออกเป็น 3 ระบบ คือ 1) การขัดเกลาทางสังคมเกี่ยวกับระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งมีความมุ่งหมายเพื่อให้เกิดการประพฤติปฏิบัติอย่างเหมาะสมตามสถานภาพ บทบาท และหน้าที่ความรับผิดชอบ โดยมีการกำหนดคุณค่าของคุณความดีของบุคคลที่พึงได้รับการยกย่อง 2) ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ซึ่งเน้นการปฏิบัติต่อธรรมชาติ โดยตระหนักถึงคุณค่าและการธำรงรักษาร่วมกับการใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม และ 3) ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นการขัดเกลาเกี่ยวกับการยอมรับในความแตกต่างและอำนาจและปฏิบัติตามข้อกำหนด โดยใช้อำนาจ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และความเชื่อมาควบคุมพฤติกรรมของผู้คนในชุมชนเพื่อการลดความขัดแย้ง สร้างความร่วมมือ ความสามัคคีขึ้นในกลุ่มโดยความพึงพอใจร่วมกัน อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงการสร้างระบบความเชื่อซึ่งเป็นสิ่งที่พึงทางจิตใจ เพื่อช่วยเป็นกำลังใจในการแก้ไขปัญหา และเอาชนะอุปสรรคต่างๆ ร่วมกัน เพื่อการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขในวิถีทางของชุมชน ในการศึกษาที่คล้ายกันเรื่องการกล่อมเกลาก่อนการขัดเกลาทางสังคมในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงของ ตูลย์วัตร์ พานิช เจริญ (2536) พบว่าในชุมชนกะเหรี่ยงมีวิถีชีวิตและการผลิตแบบยังชีพ มีระบบความเชื่อที่สัมพันธ์กับ

ทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า สามารถจำแนกออกได้เป็น ระดับจิตวิญญาณ ระดับชุมชน ระดับเครือญาติ และระดับครัวเรือนความเชื่อที่ถูกปลูกฝังลงในจิตวิญญาณของสมาชิกในชุมชนและมีการสืบทอดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชนมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน โดยมีแบบแผนของการเรียนรู้ที่แตกต่างไปจากระบบการศึกษาสมัยใหม่ เช่นเดียวกับ ปาลา อรุณวรลักษณ์ และคณะ (2533) ที่ศึกษาเกี่ยวกับระบบความเชื่อในการจัดการป่าไม้ของกะเหรี่ยงบ้านขุนแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ชาวกะเหรี่ยงมีความเข้าใจในระบบกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติอย่างระมัดระวัง มีการสร้างระบบความเชื่อที่บอกว่าป่ามีเจ้าของและมีการถ่ายทอดความรู้ในสิ่งเหนือธรรมชาติจากบรรพบุรุษหลายชั่วอายุคน

ดังนั้น การกำหนดรูปแบบการจัดการป่าชุมชนโดยการมีส่วนร่วม เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน จังหวัดมหาสารคาม จึงมีความจำเป็นในการที่จะรักษา อนุรักษ์ป่าโคกใหญ่ ให้คงอยู่กับวิถีชีวิตของคนในชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อกำหนดแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และการจัดการป่าชุมชนป่าโคกใหญ่ อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม
2. เพื่อให้เข้าใจกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วม เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนป่าโคกใหญ่ อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม
3. เพื่อเป็นรูปแบบการจัดการป่าชุมชนป่าโคกใหญ่ อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม ที่มีความยั่งยืนต่อไป

กระบวนการจัดการป่าชุมชน

กระบวนการจัดการจัดการชุมชนโคกใหญ่ โดยการมีส่วนร่วม เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน มีกระบวนการตามรูปแบบ ดังนี้

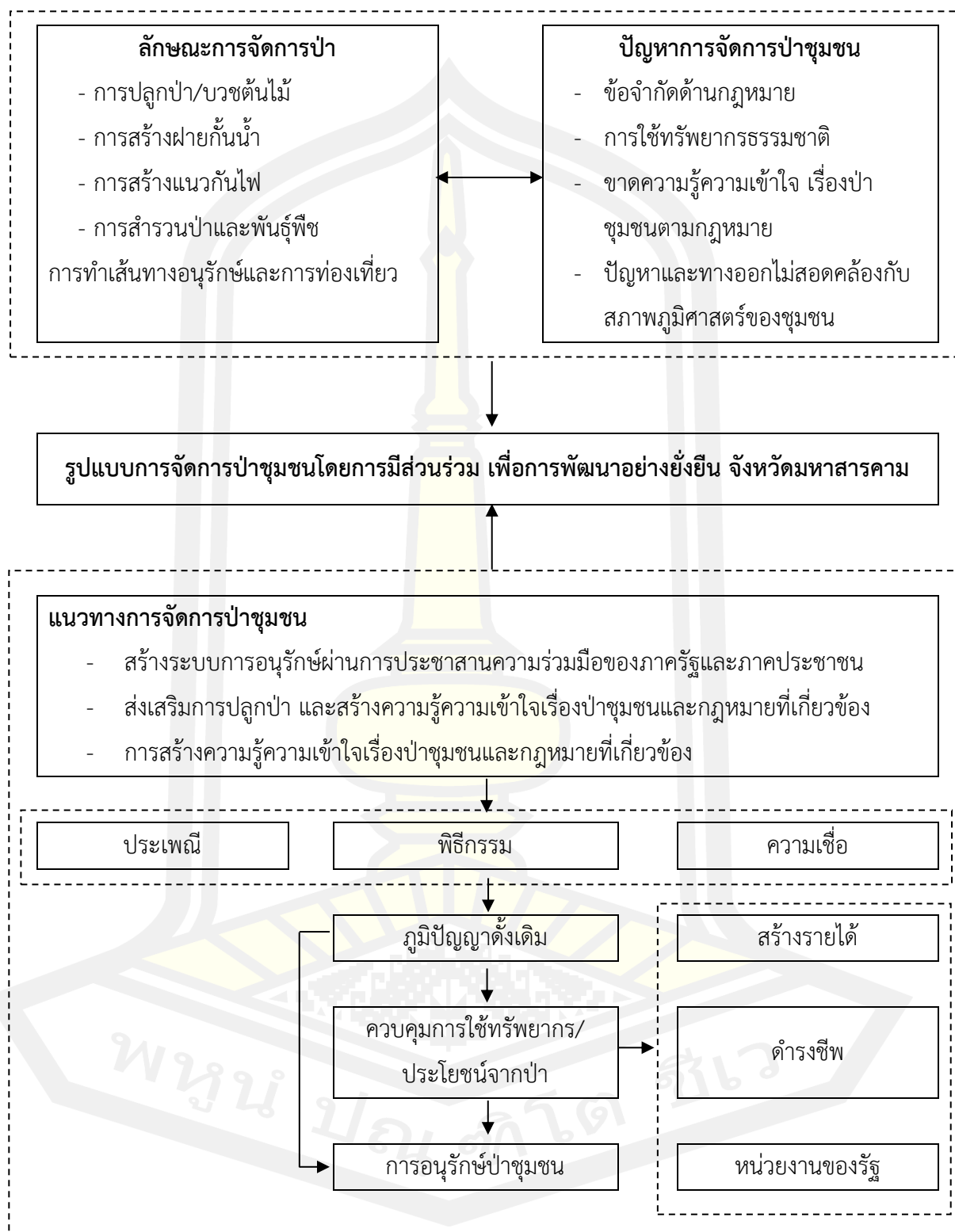
1. ภาครัฐและภาคประชาชนต้องร่วมมือสร้างระบบอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างยั่งยืน ด้วยพื้นที่ป่าชุมชนโคกใหญ่มีลักษณะเป็นป่าโคกที่มีความอุดมสมบูรณ์และเป็นแหล่งต้นน้ำสำคัญประกอบกับตำแหน่งที่ตั้งของป่าชุมชนโคกใหญ่ซึ่งเป็นป่าที่ใกล้เมืองด้วยระยะทางห่างจากหมู่บ้าน 1 กิโลเมตร และห่างจากตัวจังหวัดมหาสารคาม 20 กิโลเมตร ซึ่งไม่อาจปฏิเสธได้ว่าการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมย่อมส่งผลต่อระบบนิเวศของป่าชุมชน โดยเฉพาะป่าชุมชนที่อยู่ใกล้เมืองอย่างป่าชุมชนโคกใหญ่ ดังนั้น หน้าที่ในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู จัดการ และดูแลรักษาป่าจึงเป็นการทำงานเชิงบูรณาการผ่านกลไกกระบวนการมีส่วนร่วมเริ่มจากการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมวางแผน เพื่อการบริหารจัดการป่าชุมชนโคกใหญ่ให้เป็นไปอย่างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ในความเป็นไปได้ด้วยป่า

ชุมชนโคกใหญ่ซึ่งมีทรัพยากรป่าไม้และพืชสมุนไพรต่าง ๆ ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ส่วนราชการอาจทำหน้าที่ในการส่งเสริมให้ความรู้เรื่องการอนุรักษ์ป่าให้กับชาวบ้านเพื่อสร้างคลังความรู้ผนวกเข้ากับภูมิปัญญาในการดูแลรักษาป่าของชาวบ้านอันจะนำไปสู่การเป็นแหล่งเรียนรู้หรือเกิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ประกอบกับเส้นทางคมนาคมที่สะดวกและอยู่ใกล้เมือง นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางมาเรียนรู้หรือท่องเที่ยวได้อย่างสะดวกก็จะเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจในชุมชนอีกทางหนึ่ง ซึ่งที่ผ่านการจัดการป่าชุมชนโคกใหญ่นั้นได้มีการสำรวจและจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวพื้นที่บริเวณข้างเคียงได้

2. การส่งเสริมให้ประชาชนปลูกป่าตามทฤษฎีการพัฒนาฟื้นฟูป่าไม้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อรักษาความสมดุล คงความหลากหลายของระบบนิเวศน์ และทำให้คนอยู่ร่วมกับป่าได้ตามแนวพระราชดำริ ในการจัดการป่าชุมชนที่ผ่านมามีการทำกิจกรรมในลักษณะการอนุรักษ์ ฟื้นฟู จัดการ และดูแลรักษาป่า เช่น การปลูกป่าและการบวชป่า การทำฝายในป่าชุมชน เป็นต้น ซึ่งถือเป็นการเพิ่มพื้นที่ป่าให้มีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น แต่ทว่าเพื่อให้การบริหารจัดการป่าชุมชนให้มีประสิทธิภาพและยั่งยืน ประเด็นสำคัญ คือการศึกษาถึงการปลูกป่าธรรมชาติโดยคำนึงถึงพืชพันธุ์ไม้ที่ขึ้นอยู่เดิม

3. การสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องป่าชุมชนและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง สืบเนื่องจากชาวบ้านส่วนหนึ่งยังขาดความรู้ความเข้าใจเรื่องป่าชุมชน ดังนั้น จำเป็นต้องมีการส่งเสริมให้ชาวบ้านมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการบริหารจัดการป่าชุมชน ประโยชน์ของป่าชุมชนสิทธิในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน และมาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับป่าชุมชน โดยเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 7 (ขอนแก่น) เป็นต้น ในลักษณะการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นผ่านการเรียนรู้และประสบการณ์ อันจะนำไปสู่การจัดตั้งป่าชุมชนตลอดจนการกำหนดแนวทางการบริหารจัดการป่าชุมชนโคกใหญ่ภายใต้การจัดสรรผลประโยชน์ที่เป็นธรรมชัดเจน แสดงดังภาพประกอบ

ภาพประกอบ 19 รูปแบบการจัดการป่าชุมชนโคกใหญ่อย่างมีส่วนร่วมที่ยั่งยืน

เงื่อนไขการนำรูปแบบไปใช้

1. ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วน ได้มีส่วนร่วมในการจัดการบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุล และยั่งยืน
2. การปฏิบัติหน้าที่อย่างเข้มแข็งของการมีส่วนร่วมประชาชนในพื้นที่
3. มีการควบคุมและกำกับดูแลจากผู้นำชุมชนและปราชญ์ชาวบ้าน โดยยึดโยงอยู่กับกฎกติกาของป่าชุมชนอย่างเคร่งครัด

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการป่าชุมชนโดยการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน จังหวัดมหาสารคาม นี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ครอบคลุมในประเด็นที่เกี่ยวกับกระบวนการขับเคลื่อนเพื่อการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติป่าชุมชนโคกใหญ่ อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม ผ่านมุมมองแนวคิดการมีส่วนร่วม ภายใต้ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างชุมชนและรัฐ และระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน โครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม การเติบโตเข้มแข็งของเครือข่ายทางสังคม ประเพณี วัฒนธรรม และบรรทัดฐานทางสังคม ที่ปรากฏอยู่ในชุมชนตลอดจนผลของการนำการมีส่วนร่วมมาใช้ประโยชน์ผ่านการเคลื่อนไหวเพื่อการจัดการป่าชุมชนของชาวบ้านเพื่อต่อสู้และต่อรองกับรัฐและกลุ่มทุน ในการปกป้องทรัพยากรของท้องถิ่นเพื่อนำไปสู่การสร้างรูปแบบของการจัดการป่าชุมชนที่เป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ความมุ่งหมายของการวิจัย
2. สรุปผลการวิจัย
3. อภิปรายผล
4. ข้อเสนอแนะในการวิจัย

ความมุ่งหมายการวิจัย

1. ปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และการจัดการป่าชุมชนชุมชนป่าโคกใหญ่ อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม
2. กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนป่าโคกใหญ่ อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม
3. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการป่าชุมชนป่าโคกใหญ่ อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม

สรุปผลการวิจัย

ชุมชนรอบป่าโคกใหญ่เดิมเป็นชุมชนที่เคยประสบปัญหาที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการทำนาเกลือกระทั่งนำมาซึ่งปัญหาดินเค็มและการ

เพาะปลูกที่ไม่ได้ผล รวมทั้งปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจ ได้นำมาซึ่งปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนรอบป่าโคกใหญ่ กระทั่งนำมาสู่การร่วมมือของชาวบ้านเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาที่ ชาวบ้านมีความมุ่งมั่นในการเรียนรู้ปัญหาและหาทางออก โดยได้รับความช่วยเหลือและคำแนะนำจากทั้งภาครัฐและภาคเอกชนซึ่งการทำตามคำแนะนำในตอนแรกนั้น ไม่เป็นไปตามที่คาดหวังนัก เนื่องจากบทเรียนที่ได้จากองค์กรอื่นยังไม่สอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์ของชุมชน ดังนั้นชาวบ้านจึงต้องนำความรู้ และบทเรียนที่ได้ มาปรับแก้เพื่อให้สามารถนำมาใช้กับชุมชนอย่างเหมาะสมและเกิดประสิทธิผลการวางแผนเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนโคกใหญ่เกิดขึ้นภายใต้แนวคิดทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีในชุมชน อันเกิดจากความร่วมมือร่วมใจของชาวบ้านในชุมชนที่มีการทำงานเพื่อการอนุรักษ์ป่าด้วยตนเอง ไม่ว่าจะเป็นการออกแบบวางแผนการอนุรักษ์ การตั้งคณะกรรมการอนุรักษ์ การร่วมกันสร้างระเบียบ กฎเกณฑ์ และแผนการจัดการป่าชุมชนโคกใหญ่ ที่ออกแบบภายใต้สภาพจริงที่เกิดขึ้นในชุมชนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมซึ่งกิจกรรมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนโคกใหญ่นั้นอาศัยมิติทางวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อที่มีอยู่แต่ดั้งเดิมตามจารีตอิสาน ที่เป็นสิ่งสำคัญในการยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้าน ไม่ว่าจะเป็นการประกอบพิธีตามฮีต 12 การเซ่นไหว้ผีตอหนูปูตา ผีตาแฮก การทำขวัญสู่ขวัญช้าง หรือแม้แต่กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญของชาติ เช่น การปลูกป่าในวัน วันวิสาขบูชา วันพ่อแห่งชาติ วันแม่แห่งชาติ เป็นต้นชุมชนมีกลุ่มองค์กรที่เกี่ยวข้องในด้านการดูแลทรัพยากรป่าไม้ภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชน เกิดผู้นำความคิดขึ้น ในการดำเนินการจัดการป่าชุมชน ตามกิจกรรมที่ตนถนัด คอยกระตุ้นให้คนในชุมชนร่วมรับผิดชอบในทุกกระบวนการของการจัดการป่าชุมชนสิ่งเหล่านี้ส่งผลต่อความอยู่รอดของป่าชุมชนโคกใหญ่ ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการวางแผนจัดการป่าชุมชน และมีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ทำให้ป่าชุมชนโคกใหญ่มีความสำคัญในฐานะคลังอาหารและแหล่งรายได้ของชาวบ้าน ดังนั้นการให้ความร่วมมือในการดูแลอนุรักษ์ป่าจึงเปรียบเสมือนการเสริมสร้างความมั่นคงด้านอาหารและรายได้ ซึ่งชุมชนนั้นได้แบ่งพื้นที่ในการใช้ประโยชน์ของป่าออกเป็นสามส่วนเพื่อให้ง่ายต่อการดูแล และเพื่อให้ชาวบ้านสามารถใช้ทรัพยากรบางส่วนจากป่าได้ โดยสามารถสรุปเป็นหัวข้อตามความมุ่งหมายของการวิจัยได้ดังนี้

1. ปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และการจัดการป่าชุมชนป่าโคกใหญ่ อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม

1.1 ปัญหาที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการทำนาเกลือ กระทั่งนำมาซึ่งปัญหาดินเค็มและการเพาะปลูกที่ไม่ได้ผล

1.2 ปัญหาเนื่องจากการไม่สามารถสำรวจ หรือกำหนดบริเวณแนวเขตที่ชัดเจนระหว่างพื้นที่ป่ากับพื้นที่ใช้ประโยชน์ของประชาชนได้จึงก่อให้เกิดปัญหาการบุกรุกเรื่อยมา

1.3 ปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจ ได้นำมาซึ่งปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนรอบป่าโคกใหญ่

1.4 ปัญหาและหาทางออก แม้ได้รับความช่วยเหลือและคำแนะนำจากทั้งภาครัฐและภาคเอกชนซึ่งการทำตามคำแนะนำ ซึ่งไม่เป็นไปตามที่คาดหวังนัก เนื่องจากบทเรียนที่ได้จากองค์กรอื่นยังไม่สอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์ของชุมชน

2. กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนป่าโคกใหญ่ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม

2.1 วางแผนเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนโคกใหญ่เกิดขึ้นภายใต้แนวคิดทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีในชุมชน อันเกิดจากความร่วมมือร่วมใจของชาวบ้านในชุมชนที่มีการทำงาน เพื่อการอนุรักษ์ป่าด้วยตนเอง

2.2 จัดกิจกรรมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนโคกใหญ่ อาศัยมิติทางวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อที่มีอยู่แต่ดั้งเดิมตามจารีตอิสาน ที่เป็นสิ่งสำคัญในการยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้าน

2.3 การจัดคณะกรรมการอนุรักษ์ การร่วมกันสร้างระเบียบ กฎเกณฑ์ ประเมินผล การจัดการป่าชุมชน เพื่อวางมาตรการที่เหมาะสมในการจัดการป่าชุมชนโดยการมีส่วนร่วม โดยการทำข้อตกลงร่วมกัน

2.4 ชาวบ้านได้นำความรู้ และบทเรียนที่ได้ มาปรับแก้เพื่อให้สามารถนำมาใช้กับชุมชนอย่างเหมาะสมและเกิดประสิทธิภาพ

3. รูปแบบการจัดการป่าชุมชนป่าโคกใหญ่ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม ที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ คือ 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) กระบวนการจัดการป่าชุมชน ประกอบด้วย 3.1) ภาครัฐและภาคประชาชนต้องร่วมมือสร้างระบบอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างยั่งยืน 3.2) การส่งเสริมให้ประชาชนปลูกป่าตามทฤษฎีการพัฒนาพื้นที่ป่าไม้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ 3.3) การสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องป่าชุมชนและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง 4) เงื่อนไขการนำรูปแบบไปใช้

อภิปรายผล

1. จากผลการวิจัยที่พบว่า ปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และการจัดการป่าชุมชน จังหวัดมหาสารคาม ได้แก่ ปัญหาที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการทำนาเกลือกระตังนำมาซึ่งปัญหาดินเค็มและการเพาะปลูกที่ไม่ได้ผล การไม่สามารถสำรวจ หรือกำหนดบริเวณแนวเขตที่ชัดเจนระหว่างพื้นที่ป่ากับพื้นที่ใช้ประโยชน์ของประชาชนได้จึงก่อให้เกิดปัญหาการบุกรุกเรื่อยมา การบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจ ได้นำมาซึ่งปัญหาที่ส่งผลกระทบยาวต่อชุมชนรอบป่าโคกใหญ่ รวมถึงปัญหาและหาทางออก

แม้ได้รับความช่วยเหลือและคำแนะนำจากทั้งภาครัฐและภาคเอกชนซึ่งการทำตามคำแนะนำ ซึ่งไม่
 เป็นไปตามที่คาดหวังนัก เนื่องจากบทเรียนที่ได้จากองค์กรอื่นยังไม่สอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์ของ
 ชุมชน เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะ มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศน์ (Ecosystem) ซึ่งมีความสัมพันธ์
 ต่อกันระหว่างสิ่งมีชีวิต คือ คน ต้นไม้ สัตว์ป่าและสิ่งที่ไม่มีชีวิต ซึ่ง ประกอบเป็นระบบนิเวศน์อยู่
 ภายใต้การโยงใยของระบบเชื่อมโยงต่าง ๆ ที่สร้างความสมดุล ให้เกิดขึ้น ในระบบนิเวศน์ มนุษย์มี
 ความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพิงและอาศัย อยู่ในระบบนิเวศน์ จึงเป็นองค์ประกอบ หนึ่งในระบบนิเวศน์
 อย่างไรก็ตามโดยที่พฤติกรรมของมนุษย์อันเกิดจากระบบสังคมของมนุษย์เป็น องค์ประกอบที่สำคัญที่ที่
 มีอิทธิพลต่อความสมดุลของระบบนิเวศน์ การจัดการที่มุ่งหวังให้เกิดสมดุล ของระบบนิเวศน์ จึงมุ่งถึง
 การที่จะให้มนุษย์สามารถอาศัยและพึ่งพิงกับระบบนิเวศน์โดยไม่มีการทำลาย (โกลม แพรกทอง,
 2533) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ชญานิศา เกตุแก้ว (2556) ได้ศึกษากระบวนการจัดการป่า
 ชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนบ้านแม่เจดีย์ใหม่ ตำบลแม่เจดีย์ใหม่ อำเภอเวียงป่าเป้าจังหวัดเชียงราย
 พบว่า การจัดการป่าโดยชุมชนบ้านแม่เจดีย์ใหม่มีรูปแบบการจัดการป่าออกเป็น 2 ลักษณะคือป่า
 ชุมชนอนุรักษ์ และป่าชุมชนใช้สอยโดยมีลักษณะการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าชุมชนคือป่าชุมชน
 อนุรักษ์หมายความว่าป่าที่เป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำที่หล่อเลี้ยงพื้นที่ทำการเกษตรซึ่งป่าดังกล่าวห้ามมิ
 ให้มีการบุกรุกทำลายโดยเด็ดขาดทุกคนจะต้องช่วยรักษาและป่าชุมชนใช้สอยคือบริเวณตั้งแต่เขต
 ติดต่อกับวัดเป็นแนวเขตเรื่อยไปจนถึงบริเวณวังมัจฉารวมถึงบริเวณพื้นที่ป่าไม้ทั้งหมดส่วนพื้นที่
 ทางการเกษตรที่มีมาก่อนใช้ระเบียบนั้นอนุญาตให้ทำการเกษตรต่อไปแต่ห้ามบุกรุก ผลการศึกษา
 ปรากฏเช่นนี้อาจเป็นเพราะ ชาวบ้านยังขาดความรู้และข้อจำกัดของการใช้ประโยชน์จากป่า ส่งผลให้
 เกิดความสับสนและไม่รู้ว่าเงื่อนไขในการใช้ประโยชน์จากป่ามีอะไรบ้าง ที่เป็นข้อห้าม หรือกระทำได้
 ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านจึงสร้างข้อตกลงของการใช้ประโยชน์จากป่าขึ้นมาเองตามความเข้าใจโดยยึดหลัก
 คำสอนพระพุทธศาสนาและสำนึกรักบ้านเกิด ได้มีการนำความเชื่อเรื่องผีชุมชนมาเป็นกุศโลบายที่ช่วย
 ในการรักษาป่าซึ่งสอดคล้องกับ ศราวูฒิ ศรีศุกน (2551) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อลด
 ผลกระทบทางสังคมจากโครงการระบบบำบัดน้ำเสีย : กรณีคลองด่าน จังหวัดสมุทรปราการ และ
 เกาะพีพี จังหวัดกระบี่ พบว่าการให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมเพื่อการบริหารจัดการโครงการ
 ขนาดใหญ่หรือมีผลกระทบเกิดข้อขัดแย้งและพิพาทของภาครัฐนั้น พบว่าปัญหาของการมีส่วนร่วม
 ของประชาชนในชุมชนมองว่ายังเป็นการควบคุมโดยรัฐทั้งหมด ประชาชนเพียงแค่รับรู้ รับทราบจาก
 ผลการวิจัยยังพบอีกว่ากระบวนการจัดการป่าชุมชนโดยการมีส่วนร่วมประชาชนบางกลุ่มยังมีความ
 เข้าใจว่าในการจัดการป่าชุมชนควรจะเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐเนื่องจากประชาชนไม่มีอำนาจทาง
 กฎหมายเมื่อมีบุคคลหรือชาวบ้านเข้าไปบุกรุกครอบครองประชาชนไม่มีใครที่จะกล้าเข้าไปผลักดันให้
 ประชาชนที่เข้าไปบุกรุกออกจากพื้นที่ และไม่มียงบประมาณในการดำเนินการที่จะอนุรักษ์พื้นที่ฟูอย่าง
 ทันทีทันใด ในขณะที่บางกลุ่มในชุมชนไม่เห็นด้วยในบางกระบวนการแต่ก็ยังนิ่งเฉยไม่แสดงออกถึงการ

ปฏิเสธระบวนการดังกล่าว ซึ่งประเด็นกลับกลายเป็นปัญหาระยะยาวในชุมชนเอง ทำให้ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริงของประชาชนในชุมชนที่จะร่วมมือร่วมใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชุมชนซึ่งเป็นของชุมชนเพื่อการใช้ประโยชน์ของประชาชนในชุมชนอย่างยั่งยืนซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ทัชชวัฒน์ เหล่าสุวรรณ และคณะ (2553) ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทในการส่งเสริมและพัฒนาป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดมหาสารคาม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบบทบาทที่คาดหวังกับบทบาทที่เป็นจริงในการส่งเสริมและพัฒนาป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดมหาสารคามรวมทั้งศึกษาเงื่อนไขที่เอื้อและที่เป็นอุปสรรคต่อบทบาทดังกล่าว จากการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อบทบาทในการส่งเสริมและพัฒนาป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดมหาสารคาม ประกอบด้วย ขาดงบประมาณสนับสนุน ขาดแคลนบุคลากรที่มีประสบการณ์และความรู้ ผู้บริหารท้องถิ่นมีนโยบายไม่ชัดเจนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แรงกดดันทางเศรษฐกิจทำให้ประชาชนส่วนหนึ่งบุกรุกป่า รวมทั้งขาดความร่วมมือจากประชาชนในการอนุรักษ์ป่าสภาวะธรรมชาติ ปัญหาเขตพื้นที่ป่าชุมชนไม่ชัดเจนทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่ละพื้นที่มีความขัดแย้งเรื่องพื้นที่ความรับผิดชอบ พื้นที่ความรับผิดชอบทับซ้อนกันปัญหาด้านกฎหมายที่ใช้กับป่าชุมชนไม่มีความชัดเจนทำให้ภารกิจและหน้าที่ต้องรับผิดชอบไม่ชัดเจน

2. จากผลการวิจัยที่พบว่า กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนป่าโคกใหญ่ อำเภอลำปำ จังหวัดมหาสารคาม เริ่มต้นจากการวางแผนเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนโคกใหญ่เกิดขึ้นภายใต้แนวคิดทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีในชุมชน อันเกิดจากความร่วมมือร่วมใจของชาวบ้านในชุมชนที่มีการทำงาน เพื่อการอนุรักษ์ป่าด้วยตนเอง นำไปสู่การจัดกิจกรรมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนโคกใหญ่ อาศัยมิติทางวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อที่มีอยู่แต่ดั้งเดิมตามจารีตอิสาน ที่เป็นสิ่งสำคัญในการยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้าน แต่งตั้งคณะกรรมการอนุรักษ์ การร่วมกันสร้างระเบียบ กฎเกณฑ์ ประเมินผลการจัดการป่าชุมชน เพื่อวางมาตรการที่เหมาะสมในการจัดการป่าชุมชนโดยการมีส่วนร่วม โดยการทำข้อตกลงร่วมกัน และชาวบ้านได้นำความรู้ และบทเรียนที่ได้ มาปรับแก้เพื่อให้สามารถนำมาใช้กับชุมชนอย่างเหมาะสมและเกิดประสิทธิภาพ เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะ ป่าชุมชนเป็นสาธารณสมบัติ (Common property) คือ ในขณะที่เอกชนสามารถตัดสินใจใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินสมบัติของตนเองได้ตามความต้องการแต่การตัดสินใจใด ๆ เกี่ยวกับสาธารณสมบัติจำเป็นต้องได้รับความเห็นชอบจากบุคคลหลายฝ่ายที่มีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของของสาธารณสมบัตินั้นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเสมอในการจัดการสาธารณสมบัติ ได้แก่ การที่ปัจเจกบุคคลมักใช้ประโยชน์จากสาธารณสมบัตินั้นอย่างเต็มที่ เพื่อตอบสนองผลประโยชน์ของตนเอง ซึ่งมักส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ของคนอื่นจึงจำเป็นต้องมีกลุ่ม หรือชุมชนที่ร่วมกันเป็นเจ้าของต้องสร้างกลไกในการให้คุณให้โทษทางสังคมขึ้นมา (Social

sanction) Cohen and Uphoff (1981) ด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นการพัฒนาที่สนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ลดทอนความสามารถของคนรุ่นต่อมา ที่จะตอบสนองความต้องการของพวกเขา ทั้งนี้ การพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีระบบ สังคมที่เป็น สังคมธรรมรัฐ มีระบบการพัฒนาเศรษฐกิจที่มั่นคง ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาความช่วยเหลือ จากภายนอก มีคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี ประชาชนรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างรู้คุณค่า โดยเฉพาะการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อเป็นฐานในการผลิตเพื่อน นำไปสู่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (World Commission on Environment and Development, 1990) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ฉลาดชาย รมิตานนท์ และคณะ (2536) ได้ศึกษาอุดมการณ์ของระบบวัฒนธรรมชุมชนที่ว่าป่าเป็นอุดมการณ์อำนาจและศีลธรรมที่วางอยู่บนพื้นฐานของระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่พัฒนาขึ้นจากความสัมพันธ์และวิถีชีวิตที่ผูกพันกับป่าและเกษตรกรรมพื้นบ้านมานานเช่นเดียวกับ สุรเชษฐ เวชพิทักษ์ (2533) ที่เชื่อว่าการที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน จะต้องมีการจัดระบบความสัมพันธ์เกิดเป็นจารีตประเพณี มีระเบียบกฎเกณฑ์เป็นแนวทางให้สมาชิกในชุมชนต้องปฏิบัติร่วมกันและเพื่อให้ทุกคนได้ใช้ทรัพยากรอย่างเท่าเทียมกันผลการศึกษาปรากฏเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่าชาวบ้านในพื้นที่ป่าชุมชนโคกใหญ่มีระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่เหนียวแน่น มีความสามัคคีและให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมในการอนุรักษ์ ซึ่งในปัจจุบันชุมชนมีความเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์และชาวบ้านได้มีแนวคิดเรื่องของสิทธิในการจัดการป่าอย่างเป็นทางการมากขึ้น ดังจะเห็นได้จาก ชาวบ้านได้รวมกลุ่มดำเนินการเพื่อการอนุรักษ์ มีการตั้งคณะกรรมการเพื่อการอนุรักษ์ขึ้นอย่างเป็นทางการภายใต้ชื่อ “คณะกรรมการเครือข่ายอนุรักษ์ป่าชุมชนโคกใหญ่” ขึ้น แต่เดิมการรวมกลุ่มของชาวบ้านนั้นเป็นการรวมกลุ่มกันตามธรรมชาติ คณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งมักเป็นการรวมกลุ่มขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่เฉพาะกิจ เป็นการรวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาของชุมชน จากการที่สมาชิกได้มีส่วนร่วมและตระหนักถึงปัญหาด้วยกัน ซึ่งชาวบ้านมีกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการป่าจากบทเรียนที่ผ่านมาในอดีตนั้น ทำให้ชาวบ้านพบว่าการลดลงของป่าไม้นั้น ส่งผลกระทบต่อชุมชน ทำให้ประสบกับปัญหาขาดแคลนทรัพยากรเพื่อการดำรงชีพ ชาวบ้านเริ่มมีความตื่นตัวต่อการอนุรักษ์ ส่งผลให้การรวมกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาที่มีความเป็นทางการและสร้างเครือข่ายได้เข้มแข็งมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของฉลาดชาย รมิตานนท์ และคณะ (2536) พบว่า การมีจิตสำนึกในการรักษาป่ามีความเข้มแข็งและลึกซึ้งมากกว่าการมีผลประโยชน์ร่วมกันเท่านั้นหากแต่ยังครอบคลุมถึงอุดมการณ์ ความเชื่อ และการพิทักษ์สิทธิชุมชน สิทธิธรรมชาติของมนุษย์ ไม่ให้รุกรานจากคนภายนอกนอกจากนั้นแล้วชาวบ้านยังมีรูปแบบของการจัดการป่าอย่างมีส่วนร่วมผ่านการประกอบพิธีกรรมและความเชื่อ ที่ส่งผลต่อพฤติกรรมในการดำเนินชีวิตเนื่องจากความเชื่อนั้นเป็นแบบแผนในการดำรงชีวิตที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ภายนอก ประกอบไปด้วยความเชื่อเกี่ยวกับผีดอนปู่ตา ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นวิธีคิดของคนในชุมชนที่มีปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชนและสิ่งแวดล้อม ผ่านความ

เชื่อและพิธีกรรมที่ปฏิบัติร่วมกันมา ซึ่งแสดงถึงความเคารพ ยกย่องและนับถือผีบรรพบุรุษ และพิธีกรรมนี้ยังถือว่าเป็นรูปแบบของการรวมกลุ่มทางสังคมของชาวบ้านที่แสดงถึงความสามัคคีที่ทำให้คนในชุมชนอยู่ภายใต้กรอบกฎเกณฑ์ที่ยึดถือและปฏิบัติร่วมกันได้ ความเชื่อและพิธีกรรมเป็นเสมือนกฎระเบียบที่เป็นตัวกำหนดและควบคุมพฤติกรรมของชาวบ้านเพื่อให้มีผลประโยชน์ร่วมกัน ทำให้ชุมชนสามารถแก้ปัญหาและกำหนดทิศทางในการจัดการป่าและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ เอกภพ อัมพาประเสริฐ (2557) ทำการศึกษาการให้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าชุมชนเพื่อความยั่งยืนของบ้านแม่เอาะ หมู่ 10 ตำบลแม่นาจร อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ปัจจุบันชุมชนบ้านแม่เอาะ ยังคงมีความเชื่อในเรื่องของการอาศัยอยู่กับธรรมชาติธรรมชาติ และมีการปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ โดยมีผู้อาวุโสหรือผู้สูงอายุในหมู่บ้านเป็นผู้นำหรือ ผู้ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การเลี้ยงผีไร่-ผืนา การเลี้ยงผีแม่น้ำ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่าชุมชนปกากะญอบ้านแม่เอาะ มีศักยภาพในการนำภูมิปัญญาของชุมชนเป็นแนวทางในการการอนุรักษ์ และรักษาไว้ ซึ่งป่าชุมชนบ้านแม่เอาะได้อย่างยั่งยืน และการศึกษาของ อุดมพงษ์ เกศศรีพงษ์ศา และคณะ (2560) ทำการศึกษารูปแบบการสร้างจิตสำนึกท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างยั่งยืน ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า 1) ความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตคนในชุมชนกับป่ามีมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ป่าแห่งนี้เป็นที่อยู่ของสัตว์ป่า เป็นแหล่งอาหารและสร้างรายได้แต่คนขาดจิตสำนึกในการดูแลป่า รู้จักใช้แต่ไม่ได้ดูแลเนื่องจากคิดว่าป่าไม่มีวันหมด และคิดว่าหน่วยงานราชการมีหน้าที่ต้องเข้าไปดูแล เช่นเดียวกับกับเดือนนภา ภูทอง (2561) ทำการศึกษากิจการป่าชุมชนเพื่อความยั่งยืน โดยการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมสาธารณะ และจารีตประเพณีท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนือ พบว่า สังคมท้องถิ่นมีการจัดการ ป่าชุมชนโดยการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นความเชื่อ ค่านิยม และอาศัยปราชญ์ชาวบ้านหรือพ่อหลวงรวมทั้งพระสงฆ์ เป็นรากฐานการขับเคลื่อนชุมชนผ่านการปลูกจิตสำนึกรักบ้านเกิด/ถิ่นเกิด/หรือท้องถิ่น และนาเอาวัฒนธรรมจารีตประเพณีท้องถิ่น มาเป็นวิถีปฏิบัติในการจัดการดูแลรักษาป่าของชุมชนท้องถิ่น เช่น การนำความเชื่อเรื่องผีที่ดูแลป่า การรักษาป่าต้นน้ำ การใช้ทรัพยากรจากป่าอย่างรู้คุณค่าและกุศโลบายในการรักษาป่าผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ ของชุมชนท้องถิ่นในแต่ละแห่ง และเดือนนภา ภูทอง (2561) ทำการศึกษากิจการป่าชุมชนเพื่อความยั่งยืน โดยการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมสาธารณะ และจารีตประเพณีท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนือ พบว่า สังคมท้องถิ่นมีการจัดการป่าชุมชนโดยการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นความเชื่อ ค่านิยม และอาศัยปราชญ์ชาวบ้านหรือพ่อหลวงรวมทั้งพระสงฆ์ เป็นรากฐานการขับเคลื่อนชุมชนผ่านการปลูกจิตสำนึกรักบ้านเกิด/ถิ่นเกิด/หรือท้องถิ่น และนาเอาวัฒนธรรมจารีตประเพณีท้องถิ่น มาเป็นวิถีปฏิบัติในการจัดการดูแลรักษาป่าของชุมชนท้องถิ่น เช่น การนำความเชื่อเรื่องผีที่ดูแลป่า การรักษาป่าต้นน้ำ การใช้ทรัพยากรจากป่าอย่างรู้คุณค่าและกุศโลบายในการรักษาป่าผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ ของชุมชนท้องถิ่นในแต่ละแห่ง และนฤมล ขุนวิช่วย และมานะ ขุนวิ

ช่วย (2562) ทำการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมในการจัดการและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าพรุควนเคร็ง พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมกับการจัดการและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าพรุควนเคร็ง โดยรวมมีความสัมพันธ์ในระดับสูงและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ในส่วนของปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิด และคงอยู่ของการมีส่วนร่วมในชุมชนพรุควนเคร็ง ได้แก่ ปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์ ทรัพยากร ปัจจัยด้านคนเครื่อง ผู้นำชุมชน ปัจจัยที่เกี่ยวกับองค์กรชุมชน และปัจจัยเครือข่ายภายนอก ไม่ว่าจะเป็น การศึกษาของ Mouton (Mouton, 2007) เกี่ยวกับการกระจายอำนาจในการจัดการป่า ในเคเมอรู (Cameroon) ในมุมมองถึงความเข้าใจของกระบวนการยุติธรรมในกระบวนการจัดการป่าชุมชน พบว่า การวิจัยยังให้ภาพที่ชัดเจนของการกระจายอำนาจการทำงานร่วมกันระหว่างการมีส่วนร่วม ของ ชุมชน และกระบวนการยุติธรรมในการตัดสินใจในการจัดการป่าในบริบทของวัฒนธรรม ซึ่ง กระบวนการยุติธรรมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมในชุมชนที่แตกต่างกันสามารถจัดการการ ดูแลทรัพยากรโดยชุมชนได้ เช่นเดียวกับ Cooper (2008) ได้ศึกษา เรื่อง การจัดการป่าชุมชนใน เนปาล ผลผลิตจากป่ากับการลดค่าครองชีพของคนจน พบว่า ชุมชนที่มีการจัดการป่าสามารถลดค่า ครองชีพได้ในระยะยาว แต่การลดค่าครองชีพเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านในช่วงแรกเท่านั้น ผลกระทบเชิงลบ เหล่านี้ส่งผลต่อความสำคัญในการนำนโยบายไปปฏิบัติในการจัดการป่าระดับชุมชน และเมื่อประเทศ ตกอยู่ในสภาวะของประเทศที่ล่าหลังและกำลังพัฒนาและมีรายได้อยู่ในระดับต่ำและวิถีชีวิตขึ้นอยู่กับ ทรัพยากรท้องถิ่น กฎของวรรณะ ส่งผลต่อข้อจำกัดในการดำรงชีวิต ดังนั้นผู้กำหนดนโยบายจะต้อง พิจารณาแผนการเปลี่ยนแปลงที่อาจรวมถึงการจ่ายค่าชดเชยสำหรับผลกระทบเชิงลบและการ กระจายผลกระทบซึ่งจะช่วยกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการจัดการกับทรัพยากรที่ ยั่งยืน

3. จากผลการวิจัยที่พบว่า รูปแบบการจัดการป่าชุมชนป่าโคกใหญ่ อำเภอลำปาง จังหวัด มหาสารคาม ที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ คือ 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) กระบวนการจัดการป่าชุมชน ประกอบด้วย 1) ภาครัฐและภาคประชาชนต้องร่วมมือสร้างระบบ อนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างยั่งยืน 2) การส่งเสริมให้ประชาชนปลูกป่าตามทฤษฎีการพัฒนาพื้นที่ป่าไม้อัน เนื่องมาจากพระราชดำริ 3) การสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องป่าชุมชนและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง 4) เงื่อนไขการนำรูปแบบไปใช้ เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะ รูปแบบที่พัฒนาขึ้นเกิดจากการที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ ศึกษาข้อมูลเชิงลึก ทำให้ทราบบริบท และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชนโคกใหญ่ จึงนำมา สู่การจัดทำรูปแบบตามองค์ประกอบของรูปแบบที่แสดงถึงการจำลองความจริงของปรากฏการณ์ เพื่อให้ เราได้เข้าใจความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อนของปรากฏการณ์นั้น ๆ ได้ง่ายขึ้น (Stoner and Wankel, 2007) โดยเกิดจากการศึกษาและพัฒนาขึ้นมาเพื่อแสดงหรืออธิบายปรากฏการณ์ให้เข้าใจ ได้ง่ายขึ้น หรือในบางกรณีอาจจะใช้ประโยชน์ในการทำนายปรากฏการณ์ที่จะเกิดขึ้น ตลอดจนอาจใช้ เป็นแนวทางในการดำเนินการ (Raj, 1996) มีการใช้รูปแบบของจารีตประเพณีและการมีผู้นำชุมชนที่

มีความเป็นผู้นำสูง มีคณะกรรมการหมู่บ้านที่เข้มแข็ง นอกจากนี้แล้วข้อตกลงของชุมชน ในการจัดการ บำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรโดยคำนึงถึงความเป็นธรรมในสังคม นับว่าเป็นส่วนหนึ่งของรูปแบบการจัดการป่าที่สำคัญ การควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน ทำให้ทุกคนให้ความร่วมมือช่วยเหลือเผื่อแผ่ แบ่งปันกัน ที่อาศัยโครงสร้างความสัมพันธ์ภายในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์แบบเครือญาติหรือเพื่อนบ้านจะทำให้สังคมหรือชุมชนสามารถแก้ปัญหาและกำหนดทิศทางให้สังคมเพื่อการดูแลป่าได้ (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2543) สอดคล้องกับ เอนก นาคะบุตร (2526) พบและเชื่อว่าคนและทรัพยากรถือเป็นหัวใจของการจัดการ ดิน น้ำ ป่า การพัฒนาคนโดยให้คนในชุมชนได้ร่วมกันกำหนดระบบคุณค่ากติกาและวางแผนการใช้ การรักษาและการอนุรักษ์ดิน น้ำ ป่า ภายใต้ผลประโยชน์ร่วมกันตามระบบสิทธิร่วมกันของชุมชน เป็นทิศทางหลักของรูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผลการศึกษาปรากฏเช่นนี้อาจเป็นเพราะชาวบ้านยังมีรูปแบบของการจัดการป่าอย่างมีส่วนร่วมผ่านการประกอบพิธีกรรมและความเชื่อที่ส่งผลต่อพฤติกรรมในการดำเนินชีวิตเนื่องจากความเชื่อเป็นแบบแผนในการดำรงชีวิตที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ภายนอก ประกอบไปด้วยความเชื่อเกี่ยวกับผีดอนปู่ตา ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นวิถีคิดของคนในชุมชนที่มีปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชนและสิ่งแวดล้อม ผ่านความเชื่อและพิธีกรรมที่ปฏิบัติร่วมกันมา ซึ่งแสดงถึงความเคารพ ยกย่องและนับถือผีบรรพบุรุษ และพิธีกรรมนี้ยังถือว่าเป็นรูปแบบของการรวมกลุ่มทางสังคมของชาวบ้านที่แสดงถึงความสามัคคีที่ทำให้คนในชุมชนอยู่ภายใต้กรอบกฎเกณฑ์ที่ยึดถือและปฏิบัติร่วมกันได้ ความเชื่อและพิธีกรรมเป็นเสมือนกฎระเบียบที่เป็นตัวกำหนดและควบคุมพฤติกรรมของชาวบ้านเพื่อให้มีผลประโยชน์ร่วมกัน ทำให้ชุมชนสามารถแก้ปัญหาและกำหนดทิศทางในการจัดการป่าและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ เอกภพ อัมพาประเสริฐ (2557) ทำการศึกษาการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าชุมชนเพื่อความยั่งยืนของบ้านแม่เอาะ หมู่ 10 ตำบลแม่ณาจระ อำเภอมะเข่ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ปัจจุบันชุมชนบ้านแม่เอาะ ยังคงมีความเชื่อในเรื่องของการอาศัยอยู่กับธรรมชาติธรรมชาติ และมีการปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ โดยมีผู้อาวุโสหรือผู้สูงอายุในหมู่บ้านเป็นผู้นำหรือ ผู้ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การเลี้ยงผีไร่-ผืนา การเลี้ยงผีแม่น้ำ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่าชุมชนปกากะญอบ้านแม่เอาะ มีศักยภาพในการนำภูมิปัญญาของชุมชนเป็นแนวทางในการการอนุรักษ์ และรักษาไว้ ซึ่งป่าชุมชนบ้านแม่เอาะได้อย่างยั่งยืน และการศึกษาของ อุดมพงษ์ เกศศรีพงษ์ศา และคณะ (2560) ทำการศึกษารูปแบบการสร้างจิตสำนึกท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างยั่งยืน ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า 1) ความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตคนในชุมชนกับป่ามีมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ป่าแห่งนี้เป็นที่อยู่ของสัตว์ป่า เป็นแหล่งอาหารและสร้างรายได้แต่คนขาดจิตสำนึกในการดูแลป่า รู้จักใช้แต่ไม่ได้ดูแลเนื่องจากคิดว่าป่าไม่มีวันหมด และคิดว่าหน่วยงานราชการมีหน้าที่ต้องเข้าไปดูแล เช่นเดียวกับกับเดือนนภา ภูทอง

(2561) ทำการศึกษาการจัดการป่าชุมชนเพื่อความยั่งยืน โดยการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมสาธารณะ และจารีตประเพณีท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนือ พบว่า สังคมท้องถิ่นมีการจัดการ ป่าชุมชนโดยการ นำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นความเชื่อ ค่านิยม และอาศัยปราชญ์ชาวบ้านหรือพ่อหลวงรวมทั้งพระสงฆ์ เป็นรากฐานการขับเคลื่อนชุมชนผ่านการปลูกจิตสำนึกรักบ้านเกิด/ถิ่นเกิด/หรือท้องถิ่น และนาเอา วัฒนธรรมจารีตประเพณีท้องถิ่น มาเป็นวิถีปฏิบัติในการจัดการดูแลรักษาป่าของชุมชนท้องถิ่น เช่น การนำความเชื่อเรื่องผีที่ดูแลป่า การรักษาป่าต้นน้ำ การใช้ทรัพยากรจากป่าอย่างรู้คุณค่าและกุศโลบายในการรักษาป่าผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ ของชุมชนท้องถิ่นในแต่ละแห่ง และเดือนภา ฎ์ทอง (2561) ทำการศึกษาการจัดการป่าชุมชนเพื่อความยั่งยืน โดยการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมสาธารณะ และ จารีตประเพณีท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนือ พบว่า สังคมท้องถิ่นมีการจัดการป่าชุมชนโดยการนำเอาภูมิ ปัญญาท้องถิ่นความเชื่อ ค่านิยม และอาศัยปราชญ์ชาวบ้านหรือพ่อหลวงรวมทั้งพระสงฆ์ เป็นรากฐาน การขับเคลื่อนชุมชนผ่านการปลูกจิตสำนึกรักบ้านเกิด/ถิ่นเกิด/หรือท้องถิ่น และนาเอาวัฒนธรรม จารีตประเพณีท้องถิ่น มาเป็นวิถีปฏิบัติในการจัดการดูแลรักษาป่าของชุมชนท้องถิ่น เช่น การนำ ความเชื่อเรื่องผีที่ดูแลป่า การรักษาป่าต้นน้ำ การใช้ทรัพยากรจากป่าอย่างรู้คุณค่าและกุศโลบายใน การรักษาป่าผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ ของชุมชนท้องถิ่นในแต่ละแห่ง และนฤมล ชุนวิช่วย และมานะ ชุนวิ ช่วย (2562) ทำการศึกษาเรื่อง ทูตทางสังคมในการจัดการและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าพรุควนเคื่อง พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างทูตทางสังคมกับการจัดการและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าพรุควนเคื่อง โดยรวมมีความสัมพันธ์ในระดับสูงและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ในส่วนของปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิด และคงอยู่ของทูตทางสังคมในชุมชนพรุควนเคื่อง ได้แก่ ปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์ ทรัพยากร ปัจจัย ด้านคนเคื่อง ผู้นำชุมชน ปัจจัยที่เกี่ยวกับองค์กรชุมชน และปัจจัยเครือข่ายภายนอก ไม่ว่าจะเป็น การศึกษาของ Mouton (Mouton, 2007) เกี่ยวกับการกระจายอำนาจในการจัดการป่า ในเคเมอรู (Cameroon) ในมุมมองถึงความเข้าใจของกระบวนการยุติธรรมในกระบวนการจัดการป่าชุมชน พบว่า การวิจัยยังให้ภาพที่ชัดเจนของการกระจายอำนาจการทำงานร่วมกันระหว่างกรมมีส่วนร่วม ของ ชุมชน และกระบวนการยุติธรรมในการตัดสินใจในการจัดการป่าในบริบทของวัฒนธรรม ซึ่ง กระบวนการยุติธรรมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมในชุมชนที่แตกต่างกันสามารถจัดการการ ดูแลทรัพยากรโดยชุมชนได้ เช่นเดียวกับ Cooper (2008) ได้ศึกษา เรื่องการจัดการป่าชุมชนใน เนปาล ผลิตผลจากป่ากับการลดค่าครองชีพของคนจน พบว่า ชุมชนที่มีการจัดการป่าสามารถลดค่า ครองชีพได้ในระยะยาว แต่การลดค่าครองชีพเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านในช่วงแรกเท่านั้น ผลกระทบเชิงลบ เหล่านี้ส่งผลต่อความสำคัญในการนำนโยบายไปปฏิบัติในการจัดการป่าระดับชุมชน และเมื่อประเทศ ตกอยู่ในสภาวะของประเทศที่ล้าหลังและกำลังพัฒนาและมีรายได้อยู่ในระดับต่ำและวิถีชีวิตขึ้นอยู่กับ ทรัพยากรท้องถิ่น กฎของวรรณะ ส่งผลต่อข้อจำกัดในการดำรงชีวิต ดังนั้นผู้กำหนดนโยบายจะต้อง

พิจารณาแผนการเปลี่ยนแปลงที่อาจรวมถึงการจ่ายค่าชดเชยสำหรับผลกระทบเชิงลบและการกระจายผลกระทบซึ่งจะช่วยกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการจัดการกับทรัพยากรที่ยั่งยืน

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1. ศูนย์ป่าไม้จังหวัดมหาสารคาม กรมป่าไม้ จะต้องเข้าไปประชาสัมพันธ์และให้ความรู้ความเข้าใจแก่ชุมชนที่อยู่รอบ ๆ ป่าโคกใหญ่ให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมและอนุรักษ์ป่าโคกใหญ่ และสิทธิประโยชน์ในการจัดการป่าชุมชนซึ่งเป็นของชุมชนที่มีส่วนร่วมในการจัดการเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ตามแนวทางของ พ.ร.บ.ป่าชุมชน พ.ศ.2562

1.2 ศูนย์ป่าไม้จังหวัดมหาสารคาม กรมป่าไม้ จะต้องเข้าไปประชาสัมพันธ์และความรู้ความเข้าใจแก่ชุมชนที่อยู่รอบ ๆ ป่าโคกใหญ่ให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการจดทะเบียนจัดตั้งป่าโคกใหญ่ ให้เป็นป่าชุมชนตาม พ.ร.บ.ป่าชุมชน พ.ศ.2562

1.3 ศูนย์ป่าไม้จังหวัดมหาสารคาม กรมป่าไม้ จะต้องเข้าไปประชาสัมพันธ์และให้ความรู้ความเข้าใจแก่ชุมชนที่อยู่รอบ ๆ ป่าโคกใหญ่ให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการเขียนแผนการปฏิบัติงานประจำปี และแผนการใช้จ่ายเงินให้แก่ชุมชน เมื่อได้รับเงินสนับสนุน เมื่อได้จัดตั้งเป็นป่าชุมชนป่าโคกใหญ่ ตาม พ.ร.บ.ป่าชุมชน พ.ศ. 2562

1.4 ภาครัฐทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีนโยบายการจัดการกับผู้บุกรุกที่สาธารณชนการตัดไม้ทำลายป่า การเพื่อลดปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าและพื้นที่สาธารณะ ที่คนในชุมชนใช้ประโยชน์ร่วมกันโดยให้นำเข้าเป็นวาระที่ประชุมคณะอนุกรรมการป้องกันและปราบปรามการตัดไม้ทำลายป่าประจำจังหวัดมหาสารคาม เพื่อชุมชนจะได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

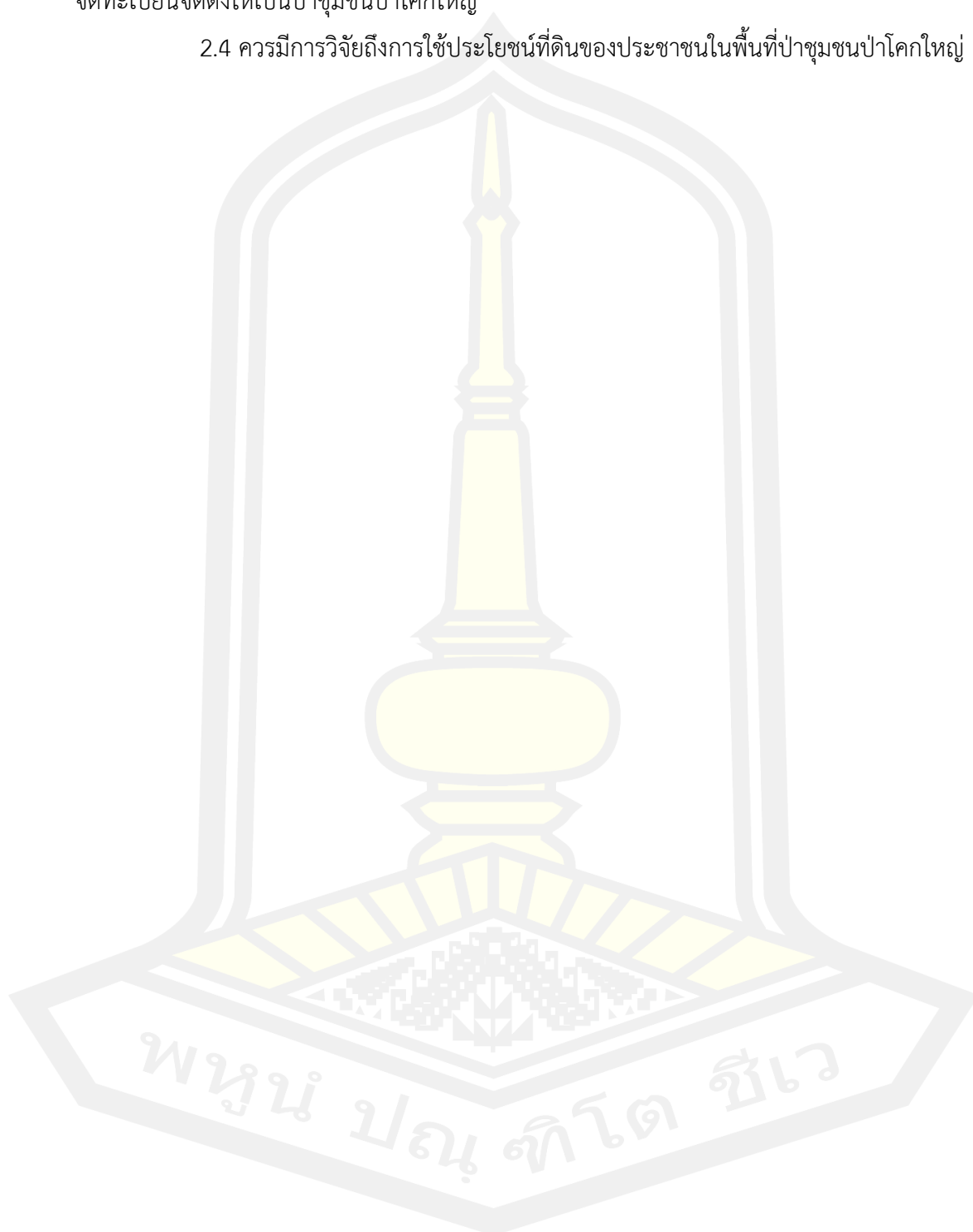
2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 เนื่องจากมีการใช้ทรัพยากรจากป่าจำนวนมาก ดังนั้นควรมีการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพและแนวทางการสร้างความมั่นคงด้านอาหารกับวิถีชีวิตของชุมชนป่าโคกใหญ่

2.2 ควรมีการศึกษาถึงปัจจัย สาเหตุ และเงื่อนไขที่ส่งผลต่อกลยุทธ์ของความสำเร็จเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อเป็นต้นแบบของการอนุรักษ์ผ่านมิติของการมีส่วนร่วมไปยังพื้นที่ป่าชุมชนอื่น ๆ

2.3 ควรมีการวิจัยถึงความต้องการของชุมชนรอบ ๆ ป่าชุมชนป่าโคกใหญ่ เมื่อได้มีการ
จัดทะเบียนจัดตั้งให้เป็นป่าชุมชนป่าโคกใหญ่

2.4 ควรมีการวิจัยถึงการใช้ประโยชน์ที่ดินของประชาชนในพื้นที่ป่าชุมชนป่าโคกใหญ่

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมป่าไม้. (2540). *ป่าชุมชนในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: ฝ่ายส่งเสริมและพัฒนาป่าชุมชน กองจัดการที่ดินป่าสงวนแห่งชาติ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- _____. (2557). *ป่าชุมชนรูปแบบการพัฒนาและบริหารจัดการป่าอย่างยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: สำนักจัดการป่าชุมชน.
- _____. (2563). *ป่าชุมชนในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: กองจัดการที่ดินป่าสงวนแห่งชาติกระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น. (2549). *มาตรฐานการพัฒนาป่าชุมชน*. กรุงเทพฯ: กระทรวงมหาดไทย.
- กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2556). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- เกื้อ วงศ์บุญสิน. (2538). *ประชากรกับการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- โกลม แพรกทอง. (2533). *แนวความคิดป่าชุมชน*. กรุงเทพฯ: กองจัดการที่ดินป่าสงวนแห่งชาติ กรมป่าไม้.
- คณะกรรมการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2562). *รายงานการศึกษา เรื่องการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภานิติบัญญัติแห่งชาติ.
- คณะอนุกรรมการพิจารณาแนวทางการดำเนินงานเกี่ยวกับป่าชุมชน. (2533). *แนวความคิดแนวทางการปฏิบัติและนโยบายเกี่ยวกับการดำเนินการด้านป่าชุมชน*. เชียงใหม่: คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- คมศิลป์ ศิริวงศ์. (2548). *พฤติกรรมกรรมมีส่วนร่วมของประชาชนต่อกิจกรรมชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนซอยลิเก เทศบาลเมืองชะเชิงเทรา*. ปัญหาพิเศษปริญญารัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาวิชานโยบายสาธารณะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา.
- คัมภีร์ สุตแท้. (2553). *การพัฒนาารูปแบบการบริหารงานวิชาการสำหรับโรงเรียนขนาดเล็ก*. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*, 4(2), 127-136.
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. (2527). *การระดมประชาชนเพื่อการพัฒนาชนบท*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2536). *ป่าชุมชนภาคเหนือ ป่าชุมชนในประเทศไทย : แนวทางการพัฒนา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- ฉลาดชาย รมิตานนท์, อานันท์ กาญจนพันธ์ และสันธิฐิตา กาญจนพันธ์. (2536). *ป่าชุมชนในประเทศไทย*
ไทย:แนวทางการพัฒนา : เล่ม 2 ป่าชุมชนภาคเหนือ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สถาบัน
 ชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- ชญาณิศา เกตุแก้ว. (2556). *กระบวนการจัดการป่าชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนบ้านแม่เจดีย์ใหม่ อำเภอ*
เวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย. การค้นคว้าอิสระปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
 เศรษฐศาสตร์การเมือง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ไชยา อุชนะภัย. (2537). *การจัดการทรัพยากรป่าไม้แบบพื้นบ้าน: การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างชาว*
ไทยพื้นราบและชาวไทยภูเขาในภาคเหนือของประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศา
 ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ณัฐศักดิ์ จันทร์ผล. (2552). *การพัฒนารูปแบบการบริหารงานสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาที่เน้นการ*
กระจายอำนาจ. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
 บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสยาม.
- เดือนนภา ภูทอง. (2561). *การจัดการป่าชุมชนเพื่อความยั่งยืน โดยการใช้กระบวนการมีส่วนร่วม*
สาธารณะ และจารีตประเพณีท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนือ. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎี
 บัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรังสิต.
- ติน ปรัชญพฤทธิ์. (2545). *การบริหารการพัฒนา:ความหมาย เนื้อหา แนวทางและปัญหา*. กรุงเทพฯ:
 สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศุภย์วัตร พานิชเจริญ. (2536). *การกล่อมเกลாதาสังคมในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของ*
ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอก
 ระบบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ถวิลวดี บุรีกุล, วันชัย วัฒนศัพท์, อรพินท์ สฟโซคชัย และวิศิษฎ์ ชัชวาลทิพากร. (2551). *คู่มือการ*
บริหารราชการแบบมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐในระดับจังหวัด. กรุงเทพฯ: สำนักงาน
 คณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ.
- ทองจันทร์ หอมเนตร. (2546). *การจัดการป่าชุมชนในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด*.
 มหาสารคาม: เครือข่ายป่าชุมชน.
- ทัชชวัฒน์ เหล่าสุวรรณ. (2555). *ปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจในการจัดการป่าชุมชนโคกใหญ่ อำเภอบ้าน*
ปทุม จังหวัดมหาสารคาม. *วารสารวิจัย มช. (บศ.)*, 12(2), 92-104.

- ทัชชวัฒน์ เหล่าสุวรรณ, วาสนา บรรลือหาญ, ปรียานุช วัฒนกุล และธีรภัทร์ ลอยวิรัตน์. (2553). *บทบาทในการส่งเสริมและพัฒนาป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดมหาสารคาม*. รายงานการวิจัย วิทยาลัยกฎหมายและการปกครอง มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- ทิตนา แคมมณี. (2550). *รูปแบบการสอน : ทางเลือกที่หลากหลาย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธีระ รุญเจริญ. (2550). *การบรรยายรายวิชาสัมมนาการบริหารการศึกษา เรื่อง “รูปแบบและองค์ประกอบของรูปแบบ*. อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- นฤมล ชุนวิช่วย และมานะ ชุนวิช่วย. (2562). *ทุนทางสังคมในการจัดการและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าพรุควนเคื่อง*. *วารสารนาคบุตรปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช*, 11(2), 62-71.
- นุชรี ใจประนบ และวาริช ราศี. (2562). *รูปแบบการจัดการป่าชุมชนเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาป่าชุมชน บ้านหนองโจด ตำบลโคกก่อ อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม*. รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- ประเมิน กาฬักดี. (2564). *แนวทางการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนอย่างยั่งยืนในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียง*. *วารสารนิติศาสตร์และสังคมท้องถิ่น*, 5(1), 1-27.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ. (2549). *วิถีใหม่แห่งการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปัญญา ทองนิล. (2553). *รูปแบบการพัฒนาสมรรถภาพการสอนโดยการบูรณาการแบบสอดแทรกสำหรับนักศึกษาคูเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ปาณิศา คงสมจิตต์. (2558). *ความสำคัญของป่าไม้*. [ออนไลน์]. ได้จาก: <https://rae.mju.ac.th/openFile.aspx?id=OTkyMjc=> [สืบค้นเมื่อ วันที่ 20 กรกฎาคม 2562].
- ปาลา อรุณวรลักษณ์ บุษบัน จันทเลิศ และอุไรวรรณ ตันกิมยง. (2533). *บ้านอมลอง บ้านขุนแปะชีวิตและวัฒนธรรมชาวกะเหรี่ยงเพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ผกามาต มุลวันดี. (2559). *การใช้ประโยชน์ป่าชุมชนโกรกประตู ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์*. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์*, 8(1), 15-26.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2541). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2552). *การพัฒนาที่ยั่งยืน*. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.

- พิมพ์จันทร์ แสงจันทร์. (2556). รูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง จังหวัดชัยนาท. รายงานวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม.
- ภาวดี ทะไกรราช. (2561). การจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษ โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน. *วารสารวิชาการ*, 12(3), 108–122.
- มาลี เบ็ญจมะโน. (2546). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล : ศึกษากรณีองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยกะปิ. ปัญหาพิเศษปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานโยบายสาธารณะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา.
- มีลี สืบกระแสน. (2552). การพัฒนารูปแบบของโครงการแห่งการเรียนรู้ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสยาม.
- มูลนิธิโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน. (2563). *สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ 21*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน.
- มูลนิธิสืบนาคะเสถียร. (2563). *รายงานสถานการณ์ป่าไม้ไทย ประจำปี 2562 – 2563*. [ออนไลน์]. ได้จาก: <https://www.seub.or.th/document> [สืบค้นเมื่อ วันที่ 10 กันยายน 2563].
- เมตตา สินยบุตร. (2548). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานตามโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้าน/ชุมชน (SML) : ศึกษากรณีหมู่ที่ 4 ตำบลบ้านรอม อำเภอกำแพง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. ปัญหาพิเศษปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานโยบายสาธารณะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา.
- เยาวดี วิบูลย์ศรี. (2544). *การประเมินโครงการ : แนวคิดและแนวปฏิบัติ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รัตน์ะ บัวสนธ์. (2556). *วิจัยเชิงคุณภาพการศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: นานมีบุคส์พับลิเคชั่นส์.
- รุ่งทิพย์ กล้าหาญ. (2539). *การขัดเกลาทางสังคมด้านความเชื่อโดยผ่านพิธีกรรมในชุมชนชนบท*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- เลิศฤทธิ์ ตั้งชูวงษ์. (2560). *การพัฒนาารูปแบบการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน*. วิทยานิพนธ์ปริญญา
ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ศรารุณี ศรีศกุน. (2551). *การมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อลดผลกระทบทางสังคมจากโครงการ
ระบบบำบัดน้ำเสีย : กรณีคลองด่าน จังหวัดสมุทรปราการและเกาะพีพี จังหวัดกระบี่*.
วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศุภวิชัย จิราพงษ์ และธณัฐา โรจนตระกูล. (2564). *แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้
แบบยั่งยืน*. *Journal of Roi Kaensarn Academi*, 6(10), 441–458.
- ศุภย์ป่าไม้มหาสารคาม. (2552). *เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดมหาสารคาม*. มหาสารคาม: ศุภย์ป่าไม้
มหาสารคาม.
- สมพร แสงชัย. (2550). *สิ่งแวดล้อม : อุดมการณ์การเมืองและการพัฒนาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ:
โครงการบัณฑิตศึกษากิจการสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สมหญิง สุนทรวงษ์. (2555). *ป่าชุมชนกับสังคมไทย*. [ออนไลน์]. ได้จาก: [https://www.recoftc.org/
thailand/stories](https://www.recoftc.org/thailand/stories) [สืบค้นเมื่อ วันที่ 10 ตุลาคม 2563].
- สมาน อัครภูมิ. (2550). *การใช้การวิจัยพัฒนารูปแบบในวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอก*. อุบลราชธานี:
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- สาวตรี สุขศรี. (2554). *สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและ
สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและ
สังคมแห่งชาติ.
- _____. (2562). *ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561 – 2580*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักงาน
คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- _____. (2563). *รายงานผลการสรุปผลการดำเนินงานตามแผนยุทธศาสตร์ชาติประจำปี 2563*.
กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานจังหวัดมหาสารคาม. (2564). *ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม*. มหาสารคาม: สำนักงาน
จังหวัดมหาสารคาม.
- สุพิดา ศิริบุญหลง. (2554). *การพัฒนาแบบยั่งยืน: กระบวนการกระทำทางเศรษฐกิจสังคม
(metabolism) และการเปลี่ยนแปลงธรรมชาติเชิงสร้างสรรค์*. กรุงเทพฯ: สำนักงาน
คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

- สุทิน บุญญาธิการ, ดวงพร บุญครบ และรักกิจ ศรีสรินทร์. (2540). *การบริหารการมีส่วนร่วมของประชาชน: กรณีศึกษาโครงการที่มีผลกระทบต่อประชาชน*. กรุงเทพฯ: สถาบันดำรงราชานุภาพ.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2554). *การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรเชษฐ เวชพิทักษ์. (2533). *รากฐานแห่งชีวิตวัฒนธรรมชนบทกับงานพัฒนา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หมู่บ้าน.
- เสนห์ จามริก. (2527). *นโยบายกลวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข.
- เสนห์ จามริก และยศ สันตสมบัติ. (2536). *ป่าชุมชนในประเทศไทย: แนวทางการพัฒนา เล่ม 1 ป่าฝนเขตร้อนกับภาพรวมของป่าชุมชนในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- เสาวนีย์ แสนคาร. (2560). *รูปแบบการจัดการสมุนไพรปลาไหลเผือกโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนกรณีศึกษาป่าชุมชนหนองสำเภาด ตำบลกระจ่าย อำเภอป่าดิว จังหวัดยโสธร*. วิทยานิพนธ์ปริญญาสาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสาธารณสุขศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- อนุรักษ์ นิยมเวช. (2554). *บทความเกี่ยวกับการพัฒนาการเมืองและการมีส่วนร่วมของประชาชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา.
- อภิชาติ ใจอารีย์. (2555). *การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาชุมชนบ้านพุเตย จังหวัดกาญจนบุรี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- อรรถัย ก๊กผล. (2554). *คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน สำหรับนักบริหารท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยพัฒนาการปกครองท้องถิ่น สถาบันพระปกเกล้า.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2543). *มิติชุมชน : วิธีคิดท้องถิ่นवादวลีทธิอำนาจและการจัดการทรัพยากร*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย.
- อากาศร ว่องเขตกร. (2545). *มิติทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชน*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อารีย์วรรณ พูลทรัพย์. (2554). *การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

อุดมพงษ์ เกศศรีพงษ์ศา, จารินี ม้าแก้ว, สรรเพชร เพียรจัด, ธัญรัตน์ ยุทธสารเสนีย์ และผกาภาศ มูลวันดี. (2560). รูปแบบการสร้างจิตสำนึกท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างยั่งยืน ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์. *วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์*, 12(1), 42–60.

อุทุมพร จามรมาน. (2541). โมเดลคืออะไร. *วารสารวิชาการ*, 1(2), 22–26.

เอกภพ อัมพาประเสริฐ. (2557). การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าชุมชนเพื่อความยั่งยืนของบ้านแม่เอะ หมู่ 10 ตำบลแม่นาจร อําเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เอนก นาคะบุตร. (2526). *คนกับดิน น้ำ ป่า จุดเปลี่ยนแห่งความคิด*. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

Bardo, J. W. and Hartman, J. J. (1982). *Urban society: A systematic introduction*. New York: F. E. Peacock.

Brundtland, C. (1987). *Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development*. [Online] Available from: <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>. [accessed 12 August 2020].

Cohen, J. M. and Uphoff, N. T. (1981). *Rural Development Participation: Concept and Measure For Project Design Implementation and Evaluation*. New York: Cornell University Press.

_____. (2009). *Participations place in rural development: Seeking clarity through specificity*. New York: World Developments.

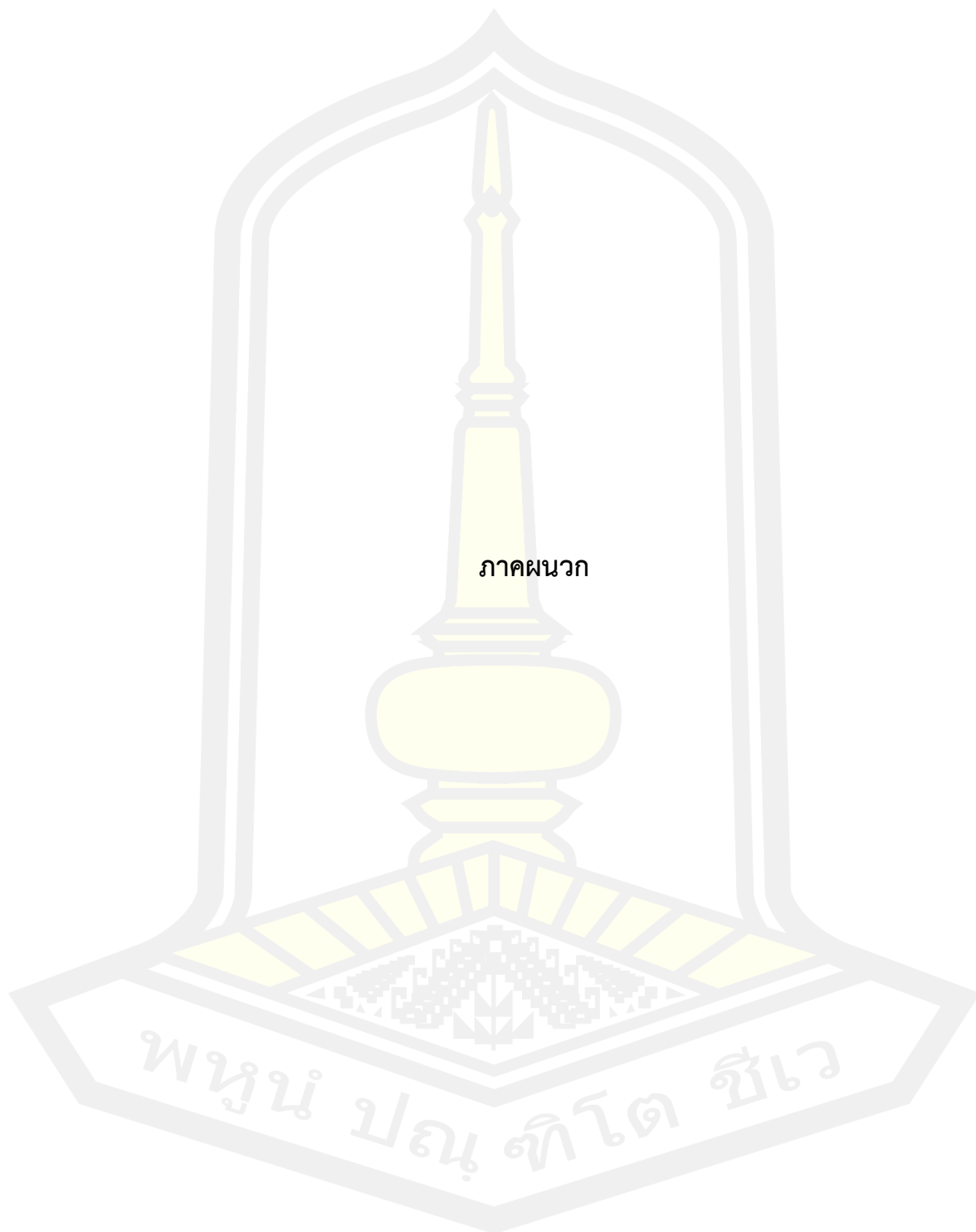
Cooper, C. (2008). *Community Forest Management in Nepal: Saving the Forest at the Expense of the Poorest*. Doctor of Philosophy Economics, Graduate School University of Southern California.

Good, C. V. (1973). *Dictionary of Education*. 3rd ed. New York: McGraw-Hill.

Grazia B. F., Taghi, F., Jean-Claude, N., and Vincent, N. (2000). *Co-management of Natural Resources : Organising, Negotiating and Learning-by-Doing*. Heidelberg: Kasperek Verlag, Monchhofstr.

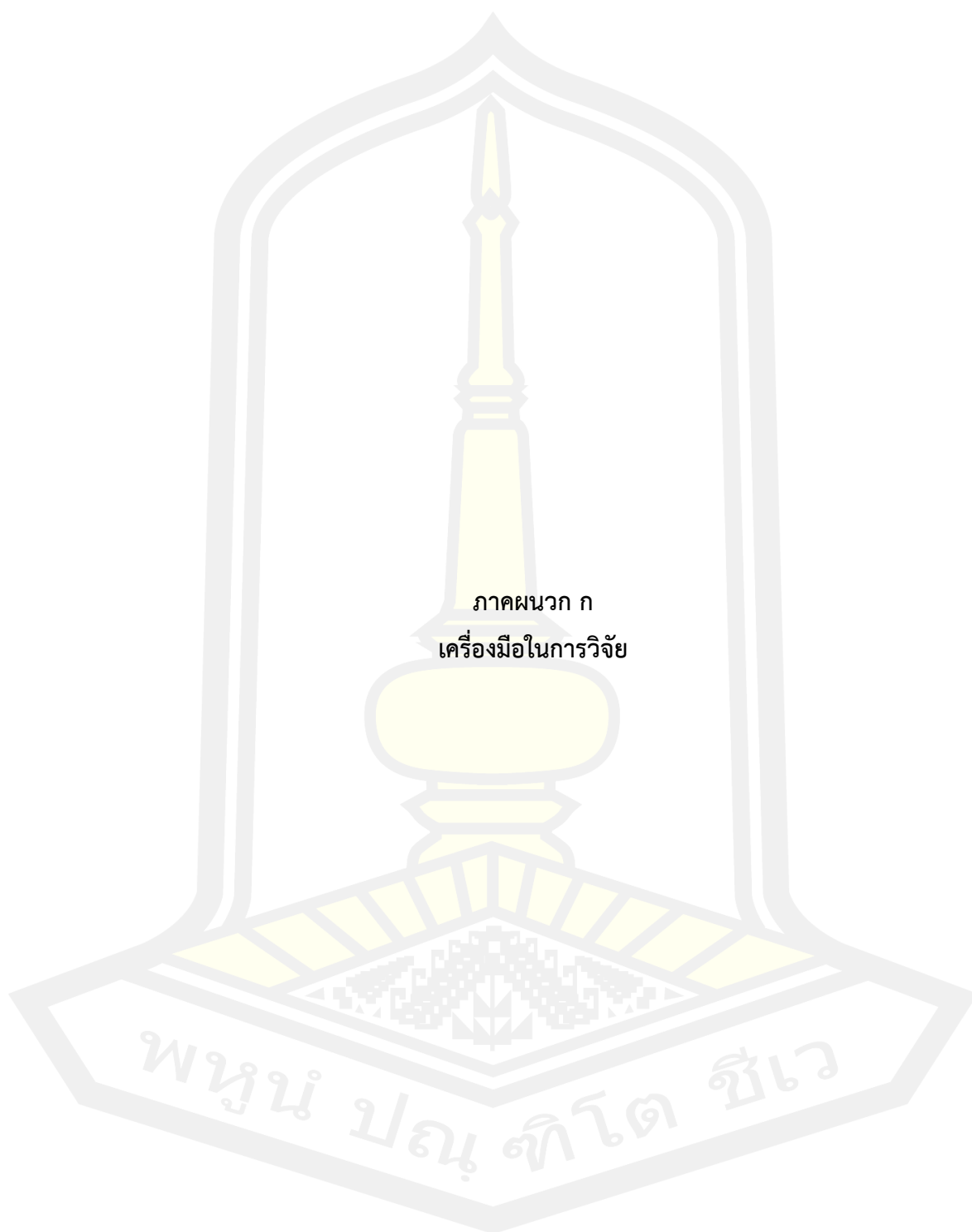
Joyce, B. R. and Well, M. (2003). *Model of teaching*. 5th ed. New Delhi: Prentice Hall of New Delhi.

- Lewis, R. G. and Douglas, H. S. (1994). *Total Quality in Higher Education*. Florida: St. Lucie.
- Mouton, B. N. G. (2007). *Decentralization forest management in Cameroon: A Conceptual Look at the Perception of Procedural Justice in Community Forest Management Process*. Doctor of Philosophy, Graduate School University of Minnesota.
- Procter, P. (1978). *Longman Dictionary of Contemporary English*. London: Longman.
- Raj, M. (1996). *Encyclopedic of psychology and education*. 3rd ed. New Delhi: ANMOL Publications PVT.
- Stoner, J. A. F. and Wankel, C. (2007). *Management*. 3rd ed. New Delhi: Prentice-Hall Privated Limited.
- Suzuki, R. (2012). *Linking Adaptation and Mitigation through Community Forestry: Case Studies from Asia*. Bangkok: RECOFTC.
- Tosi, H. L. and Carroll, S. J. (1982). *Management*. 2nd ed. New York: John Wiley & Sons.
- UNESCO. (2005). *A Training Manual for Heritage Guides Tourism at Cultural Heritage Sites in Asia Cultural Heritage Specialist Guide Training and Certification Programme for UNESCO World Heritage Sites*. Macao: UNESCO and Institute for Tourism Studies (IFT), Macao SAR.
- World Commission on Environment and Development. (1990). *International Civil Aviation Organization*. [Online] Available from: <https://www.icao.int/ENVIRONMENTAL-PROTECTION/Pages/CAEP.aspx>. [accessed 12 August 2020].
- Yorke, M. (1997). This way QA? *Quality Assurance in Education*, 5(2), 97–100.

ภาคผนวก

พหุบัณฑิตวิทย์

ภาคผนวก ก
เครื่องมือในการวิจัย

พหุณั ปณฺ ทิโต ชีเว

แบบสัมภาษณ์

คำชี้แจง: แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ ประกอบโครงการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการป่าชุมชนโดย การมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน จังหวัดมหาสารคาม” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาและ อุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และการจัดการป่าชุมชน จังหวัดมหาสารคาม และเพื่อศึกษากระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของประชาชนในการจัดการ ป่าชุมชน จังหวัดมหาสารคาม

แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้ สร้างขึ้นเพื่อสัมภาษณ์ตัวแทนกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยเท่านั้น

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปและสภาพเศรษฐกิจของผู้ให้ข้อมูล

ส่วนที่ 2 ข้อมูลด้านการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของประชาชนในการจัดการป่า ชุมชนโคกใหญ่

ผู้เก็บข้อมูลการสัมภาษณ์.....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

พหุบัณฑิตวิทยาลัย

ส่วนที่ 1: ข้อมูลทั่วไปและสภาพเศรษฐกิจของผู้ให้ข้อมูล

1. ชื่อ-สกุล.....โทรศัพท์มือถือ.....
2. ที่อยู่.....หมู่ที่..... ตำบล อำเภอ จังหวัด.....
3. เพศ () 1. ชาย () 2. หญิง
4. อายุ.....ปี
5. ระดับการศึกษา
6. อาชีพหลัก (อาชีพหลัก หมายถึง อาชีพที่ใช้เวลาในการทำงานมากที่สุด โดยเลือกเพียง 1 อาชีพ)
7. อาชีพรอง (ตอบได้มากกว่า 1 อาชีพ)
9. ท่านเริ่มเข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่ เมื่อ พ.ศ.....
10. ท่านเข้ามาอาศัยในพื้นที่นี้เพื่อวัตถุประสงค์ใด.....และท่านอยู่หมู่บ้านใด/ชุมชนใดเป็นหลัก.....
11. ท่านได้ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนโคกใหญ่หรือไม่
 - 11.1 สาเหตุที่ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนโคกใหญ่เพื่อวัตถุประสงค์ใด.....
 - หากท่านไม่ได้ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนโคกใหญ่...ให้เหตุผลของการไม่ใช้ประโยชน์เพราะสาเหตุใด.....
 - หากเคยใช้ประโยชน์แล้วยุติ.....ให้เหตุผลของการยุติ.....
12. ท่านใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนในด้านใดมากที่สุด.....
13. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน.....คน
14. จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน.....คน
15. การถือครองและการใช้ประโยชน์จากที่ดินที่ท่านครอบครอง (ปัจจุบัน)

แปลงที่ดินที่	พื้นที่			การถือครอง/เอกสิทธิ์		กิจกรรมจากการใช้ประโยชน์
	ไร่	งาน	ตารางวา	เป็นเจ้าของ	เช่า	

16. ปัญหาอุปสรรคในการจัดการป่าชุมชนมีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

ส่วนที่ 2: ข้อมูลด้านการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนโคกใหญ่

ชุมชน..... ผู้ให้ข้อมูล.....
วัน/เดือน/ปี.....

1. ข้อมูลทั่วไป

1.1 ชื่อ-สกุล..... เพศ.....
1.2 อาชีพ.....

2. กุศโลบายของบรรพบุรุษในการอนุรักษ์ป่าชุมชน

2.1 ในชุมชนของท่านมีกิจกรรม/พิธีกรรม/ประเพณี อะไรบ้างที่เกี่ยวข้องกับป่าและเกี่ยวข้องกับป่าอย่างไร

.....
.....

2.2 ชุมชนของท่านโดดเด่นในกิจกรรม/พิธีกรรม/ประเพณี อะไรบ้าง

.....
.....

3. ในการดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรม/พิธีกรรม/ประเพณี

3.1 รูปแบบกิจกรรม/วัตถุประสงค์ของกิจกรรม

.....
.....

3.2 ขั้นตอนการดำเนินการ

.....
.....

3.3 วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการดำเนินการ

.....
.....

3.4 ระยะเวลาในการดำเนินกิจกรรม

.....
.....

3.5 ผู้ประกอบกิจกรรม/ผู้ร่วมกิจกรรม

.....
.....

แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม
เรื่อง รูปแบบการจัดการประชุมชนโดยการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน
จังหวัดมหาสารคาม

ชุมชน.....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ. เวลา.....น.

1. กิจกรรมที่เข้าร่วมสังเกต (ประเภทกิจกรรม / วัน เวลาของการจัดกิจกรรม)
.....
2. ผู้อนุญาตให้ผู้ศึกษาเข้าร่วมกิจกรรมคือ.....ตำแหน่ง.....
3. สมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมรวมทั้งผู้ศึกษา (จำนวน/ประเภทสมาชิก/วัตถุประสงค์ของการร่วมกิจกรรม) ผู้ศึกษาได้รับมอบหมายหน้าที่.....
4. การแบ่งหน้าที่ในการทำกิจกรรม /ผู้ศึกษาได้รับมอบหมายในการทำบทบาทของกิจกรรม
.....
5. การแต่งกายของผู้ศึกษา และผู้เข้าร่วมกิจกรรม รวมทั้งอุปกรณ์ วัสดุ ที่ใช้ดำเนินกิจกรรม
.....
6. บรรยากาศในการดำเนินกิจกรรมโดยภาพรวม (อารมณ์/สีหน้า/ท่าทาง/การแสดงออก)
.....
7. ระยะเวลาในการประกอบกิจกรรม (ผู้ศึกษาเข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้นำใช้เวลา.....)
8. รายละเอียดประมวลภาพถ่ายของกิจกรรม

ภาพขณะดำเนินกิจกรรม

เงื่อนไขของการสังเกตแบบมีส่วนร่วม : ผู้ศึกษาดำเนินกิจกรรมการสังเกตแบบมีส่วนร่วมภายใต้ จริยธรรมการวิจัย โดยผู้ศึกษาจะอนุญาตสมาชิกในการดำเนินกิจกรรมและผู้นำในการดำเนินกิจกรรมก่อนทุกครั้งที่จะเข้าร่วมสังเกตและมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม และผู้ศึกษาได้ทำการอนุญาตในการบันทึกภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหวก่อนทุกครั้งที่จะมีการบันทึก

แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม
เรื่อง รูปแบบการจัดการประชุมชนโดยการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน
จังหวัดมหาสารคาม

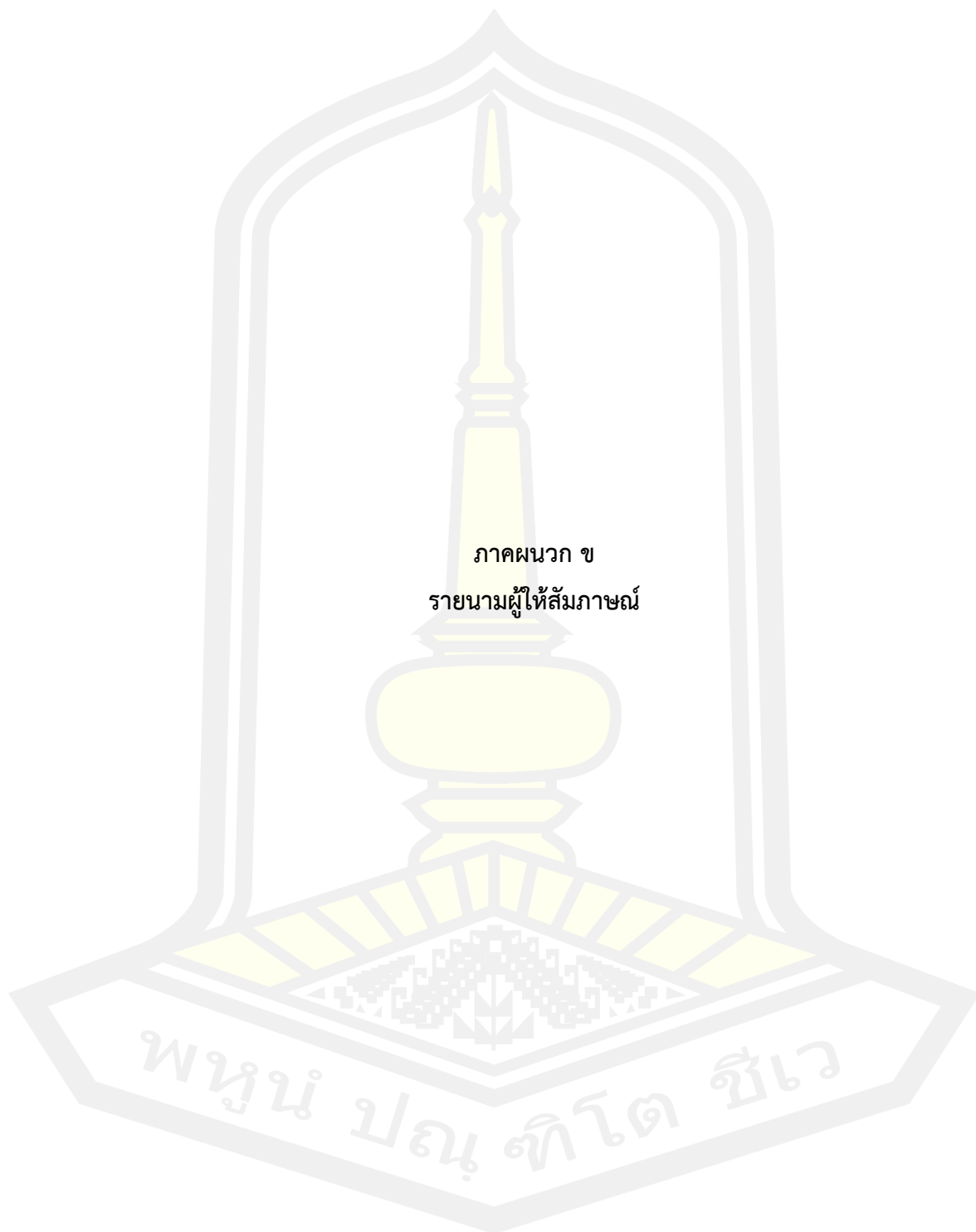
ชุมชน.....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ. เวลา.....น.

1. กิจกรรมที่เข้าร่วมสังเกต (ประเภทกิจกรรม / วัน เวลาของการจัดกิจกรรม)
.....
2. สมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรม (จำนวน/ประเภทสมาชิก/วัตถุประสงค์ของการร่วมกิจกรรม)
.....
3. การแบ่งหน้าที่ในการทำกิจกรรม.....
4. การแต่งกายของผู้ร่วมกิจกรรม และอุปกรณ์ วัสดุ ที่ใช้ดำเนินกิจกรรม
.....
5. บรรยากาศในการดำเนินกิจกรรมโดยภาพรวม (อารมณ์/สีหน้า/ท่าทาง/การแสดงออก)
.....
6. ระยะเวลาในการประกอบกิจกรรม.....
7. รายละเอียดประมวลภาพถ่ายของกิจกรรม

ภาพขณะดำเนินกิจกรรม

เงื่อนไขของการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม : ผู้ศึกษาดำเนินกิจกรรมการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมภายใต้ จริยธรรมการวิจัย โดยผู้ศึกษาจะอนุญาตสมาชิกในการดำเนินกิจกรรมและผู้นำในการดำเนินกิจกรรมก่อนทุกครั้งที่จะเข้าร่วมสังเกต โดยผู้วิจัยจะไม่เข้าร่วมกิจกรรมแต่จะมีเพียงการบันทึกภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหว และผู้ศึกษาได้ทำการอนุญาตในการบันทึกภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหวก่อนทุกครั้งที่จะมีการบันทึก

ภาคผนวก ข
รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

พหุจน์ ปณฺ ทิโต ชีเว

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

1. กลุ่มผู้รู้หรือผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants) เป็นกลุ่มที่ให้องค์ความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ตลอดจนปัญหา อุปสรรค ในการดำเนินป่าชุมชน จำนวน 30 คน ได้แก่

- 1.1 นายบุญเรือง ยางเครือ อายุ 82 ปี บ้านเลขที่ 9 หมู่ที่ 10 ตำบลบ้านหวาย อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม
- 1.2 นายทองจันทร์ วรรณประภา อายุ 78 ปี บ้านเลขที่ 75 หมู่ที่ 2 ตำบลแคน อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม
- 1.3 นายหล้า โคตรธาดา อายุ 85 ปี บ้านเลขที่ 42 หมู่ที่ 2 ตำบลยาง อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม
- 1.4 นายอุทัย ดงอุทิศ อายุ 12 ปี บ้านเลขที่ 12 หมู่ที่ 4 ตำบลแคน อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม
- 1.5 นายบุญเส็ง โคตรธาดา อายุ 65 ปี บ้านเลขที่ 48 หมู่ที่ 4 ตำบลแคน อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม
- 1.6 นางละไม มัดตาปะโท อายุ 62 ปี บ้านเลขที่ 50 หมู่ที่ 4 ตำบลแคน อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม
- 1.7 นายประจักษ์ มัดตาปะโท อายุ 43 ปี บ้านเลขที่ 34 หมู่ที่ 4 ตำบลแคน อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม
- 1.8 นายทองอินทร์ พุทธชาติ อายุ 61 ปี บ้านเลขที่ 5 หมู่ที่ 4 ตำบลแคน อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม
- 1.9 นายหล้า โคตรธาดา อายุ 67 ปี บ้านเลขที่ 76 หมู่ที่ 6 ตำบลแคน อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม
- 1.10 นายยุทธการ ชาวต่าน อายุ 47 ปี บ้านเลขที่ 66 หมู่ที่ 2 ตำบลแคน อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม
- 1.11 นายพิชัย โคตรธาดา อายุ 58 ปี บ้านเลขที่ 2 หมู่ที่ 4 ตำบลแคน อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม
- 1.12 นายวิชัย ลาดมี อายุ 55 ปี บ้านเลขที่ 32/1 หมู่ที่ 6 ตำบลแคน อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม
- 1.13 นายไสว ชาวสวน อายุ 43 ปี บ้านเลขที่ 63 หมู่ที่ 3 ตำบลแคน อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม

- 1.14 นายสมหวัง วิรุวรรณ อายุ 59 ปี บ้านเลขที่ 61 หมู่ที่ 4 ตำบลแคน อำเภอวาปี
ปทุม จังหวัดมหาสารคาม
- 1.15 นายบุญเรือง คำมูล อายุ 58 ปี บ้านเลขที่ 40 หมู่ที่ 5 ตำบลแคน อำเภอวาปีปทุม
จังหวัดมหาสารคาม
- 1.16 นายณรงค์ กุลจันทร์ อายุ 52 ปี บ้านเลขที่ 91 หมู่ที่ 15 ตำบลแคน อำเภอวาปี
ปทุม จังหวัดมหาสารคาม
- 1.17 นายสิทธิชัย ตรีเวชรัตน์ อายุ 52 ปี บ้านเลขที่ 23 หมู่ที่ 7 ตำบลดงใหญ่ อำเภอ
วาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม
- 1.18 นายปรีชา สังกอน อายุ 58 ปี บ้านเลขที่ 104 หมู่ที่ 15 ตำบลหนองแสง อำเภอ
วาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม
- 1.19 นางประนอม วรรณศิลป์ อายุ 48 ปี บ้านเลขที่ 47 หมู่ที่ 16 ตำบลแคน อำเภอ
วาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม
- 1.20 นายวัตรชัย รามศรีดา อายุ 50 ปี บ้านเลขที่ 55 หมู่ที่ 12 ตำบลดงใหญ่ อำเภอวาปี
ปทุม จังหวัดมหาสารคาม
- 1.21 นายอุดม มะธิปิไซ อายุ 49 ปี บ้านเลขที่ 5/1 หมู่ที่ 4 ตำบลแคน อำเภอวาปีปทุม
จังหวัดมหาสารคาม
- 1.22 นายเที่ยงทอง พูลเพิ่ม อายุ 58 ปี บ้านเลขที่ 63 หมู่ที่ 4 ตำบลแคน อำเภอวาปี
ปทุม จังหวัดมหาสารคาม
- 1.23 นายไวพจน์ จันดอก อายุ 50 ปี บ้านเลขที่ 1 หมู่ที่ 4 ตำบลแคน อำเภอวาปีปทุม
จังหวัดมหาสารคาม
- 1.24 นายประจิดร ดงอุทิศ อายุ 76 ปี บ้านเลขที่ 30 หมู่ที่ 4 ตำบลแคน อำเภอ
วาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม
- 1.25 นางหนูจวน ชาวสวน อายุ 53 ปี บ้านเลขที่ 21 หมู่ที่ 4 ตำบลแคน อำเภอวาปี
ปทุม จังหวัดมหาสารคาม
- 1.26 นางวิมล ชาวพงษ์ อายุ 55 ปี บ้านเลขที่ 55 บ้านเลขที่ 23 หมู่ที่ 4 ตำบลแคน
อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม
- 1.27 นายสมหมาย อุปราช อายุ 64 ปี บ้านเลขที่ 16 หมู่ที่ 4 ตำบลแคน อำเภอวาปี
ปทุม จังหวัดมหาสารคาม
- 1.28 นายสุชาติ มัดจุปะ อายุ 50 ปี บ้านเลขที่ 6 หมู่ที่ 4 ตำบลแคน อำเภอวาปีปทุม
จังหวัดมหาสารคาม

1.29 นายสมร รักร์ศิลป์ อายุ 60 ปี บ้านเลขที่ 69 หมู่ที่ 4 ตำบลแคน อำเภอลำดวน จังหวัดมหาสารคาม

1.30 นายซซชัย สุวรรณธาดา อายุ 47 ปี บ้านเลขที่ 29 หมู่ที่ 4 ตำบลแคน อำเภอลำดวน จังหวัดมหาสารคาม

2. กลุ่มเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) จำนวน 5 คน ประกอบด้วย

2.1 นายปัญญา บุตะกะ นักวิชาการป่าไม้ชำนาญการ หัวหน้าศูนย์ป่าไม้จังหวัดมหาสารคาม

2.2 นายรุ่ง ชมบุญ เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ป่าไม้จังหวัดมหาสารคาม เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ป่าไม้จังหวัดมหาสารคาม

2.3 นายวิทักษ์ โพธิ์ศรีมาตย์ ผู้อำนวยการส่วนทรัพยากรธรรมชาติ สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดมหาสารคาม

2.4 นายบุญช่วย จันทร์เชิด เจ้าหน้าที่งานป่าไม้ชำนาญงาน สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดมหาสารคาม

2.5 นายสรารัฐ อ่อนดี นักวิชาการป่าไม้ชำนาญการ สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดมหาสารคาม

3. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General Informants) ซึ่งเป็นชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ศึกษา และเป็นผู้ที่มีส่วนในการจัดการป่าชุมชนโคกใหญ่ จำนวน 30 คน ประกอบด้วย

3.1 นายสมรส ศาลาแดง อายุ 33 ปี บ้านเลขที่ 9 หมู่ที่ 3 ตำบลแคน อำเภอลำดวน จังหวัดมหาสารคาม

3.2 นายสมร ศรีนเรือง อายุ 60 ปี บ้านเลขที่ 114 หมู่ที่ 3 ตำบลแคน อำเภอลำดวน จังหวัดมหาสารคาม

3.3 นายสุวรรณ นนท์แก้ว อายุ 37 ปี บ้านเลขที่ 35 หมู่ที่ 3 ตำบลแคน อำเภอลำดวน จังหวัดมหาสารคาม

3.4 นายวินัย ศรีธร อายุ 30 ปี บ้านเลขที่ 129 หมู่ที่ 3 ตำบลแคน อำเภอลำดวน จังหวัดมหาสารคาม

3.5 นางทองสี ศรีไชยา อายุ 60 ปี บ้านเลขที่ 99 หมู่ที่ 3 ตำบลแคน อำเภอลำดวน จังหวัดมหาสารคาม

3.6 นายสุด มะปะโพธิ์ อายุ 73 ปี บ้านเลขที่ 10 หมู่ที่ 3 ตำบลแคน อำเภอลำดวน จังหวัดมหาสารคาม

3.7 นายস্যอง สะทาปะโพธิ์ อายุ 62 ปี บ้านเลขที่ 96 หมู่ที่ 3 ตำบลแคน อำเภอวาปี
ปทุม จังหวัดมหาสารคาม

3.8 นายพานิชย์ บุริสา อายุ 67 ปี บ้านเลขที่ 92 หมู่ที่ 3 ตำบลแคน อำเภอวาปีปทุม
จังหวัดมหาสารคาม

3.9 นางทองสม มะปะเทา อายุ 64 ปี บ้านเลขที่ 77 หมู่ที่ 3 ตำบลแคน อำเภอวาปี
ปทุม จังหวัดมหาสารคาม

3.10 นางสาวยิ่งพิศ บุญจันทร์ อายุ 50 ปี บ้านเลขที่ 43 หมู่ที่ 3 ตำบลแคน อำเภอวาปี
ปทุม จังหวัดมหาสารคาม

3.11 นายผัดทรรศ ศีระ อายุ 58 ปี บ้านเลขที่ 28 หมู่ที่ 3 ตำบลแคน อำเภอวาปีปทุม
จังหวัดมหาสารคาม

3.12 นายบุญส่ง มะปะโม อายุ 50 ปี บ้านเลขที่ 49 หมู่ที่ 3 ตำบลแคน อำเภอวาปี
ปทุม จังหวัดมหาสารคาม

3.13 นางทองเลื่อน แคนหนอง อายุ 55 ปี บ้านเลขที่ 53 หมู่ที่ 3 ตำบลแคน อำเภอ
วาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม

3.14 นางวันทา วงศ์บัวลือ อายุ 34 ปี บ้านเลขที่ 92 หมู่ที่ 3 ตำบลแคน อำเภอวาปี
ปทุม จังหวัดมหาสารคาม

3.15 นายบุญเลิศ มะธา อายุ 74 ปี บ้านเลขที่ 65 หมู่ที่ 15 ตำบลแคน อำเภอวาปีปทุม
จังหวัดมหาสารคาม

3.16 นายก้อน สุทธิสา อายุ 65 ปี บ้านเลขที่ 89 หมู่ที่ 15 ตำบลแคน อำเภอวาปีปทุม
จังหวัดมหาสารคาม

3.17 นางบุญเกิด นะทะศิริ อายุ 57 ปี บ้านเลขที่ 134 หมู่ที่ 1 ตำบลแคน อำเภอวาปี
ปทุม จังหวัดมหาสารคาม

3.18 นางเก่ง ชันดิชเสน อายุ 61 ปี บ้านเลขที่ หมู่ที่ 199 ตำบลแคน
อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม

3.19 นายชมภู แคนเภา อายุ 55 ปี บ้านเลขที่ 153 หมู่ที่ 1 ตำบลแคน
อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม

3.20 นางละอองเทียน สุวะชา อายุ 52 ปี บ้านเลขที่ 104 หมู่ที่ 1
ตำบลแคน อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม

3.21 นายคำตัน วิหาญ อายุ 55 ปี บ้านเลขที่ 148 หมู่ที่ 1 ตำบลแคน
อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม

3.22 นายเกรียงศักดิ์ แคนเสาร์ อายุ 47 ปี บ้านเลขที่ 113 หมู่ที่ 1 ตำบลแคน อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม

3.23 นายสุนทร แคนยา อายุ 70 ปี บ้านเลขที่ 163 หมู่ที่ 1 ตำบลแคน อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม

3.24 นางหนูเตรียม แคนเสาร์ อายุ 48 ปี บ้านเลขที่ 10 หมู่ที่ 1 ตำบลแคน อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม

3.25 นางทองสี ประมิ่งคะตา อายุ 52 ปี บ้านเลขที่ 56 หมู่ที่ 1 ตำบลแคน อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม

3.26 นางสาวรุ่ง มาตรสอน อายุ 64 ปี บ้านเลขที่ 62 หมู่ที่ 5 ตำบลแคน อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม

3.27 นางทองรัศมี แก้วศร อายุ 50 ปี บ้านเลขที่ 7 หมู่ที่ 5 ตำบลแคน อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม

3.28 นางสาว คำภูธร อายุ 59 ปี บ้านเลขที่ 12 หมู่ที่ 5 ตำบลแคน อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม

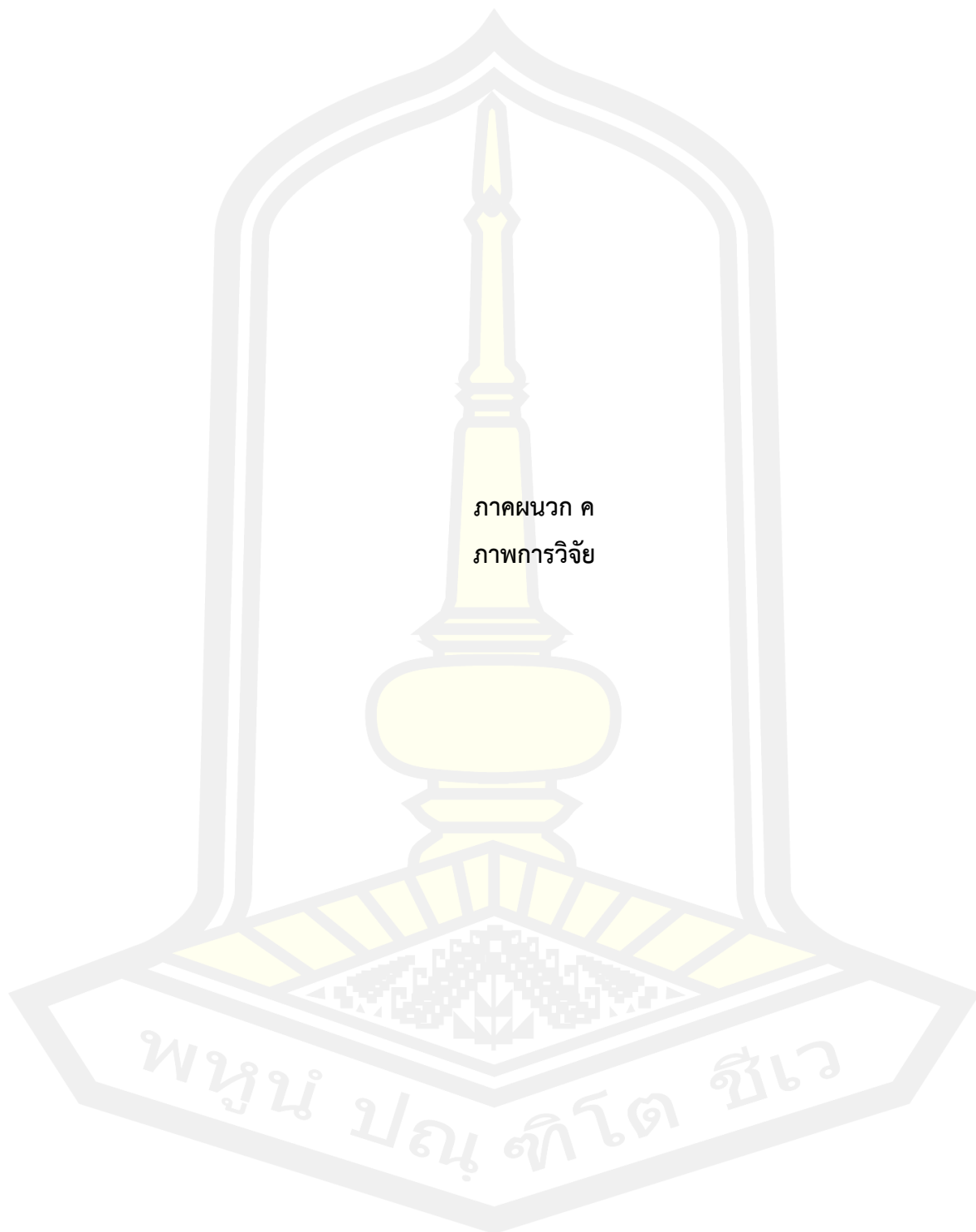
3.29 นางสุรียันต์ กองพรมฤทธิ์ อายุ 40 ปี บ้านเลขที่ 16 หมู่ที่ 5 ตำบลแคน อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม

3.30 นายทัต พรไธสง อายุ 52 ปี บ้านเลขที่ 25 หมู่ที่ 5 ตำบลแคน อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม

.

.

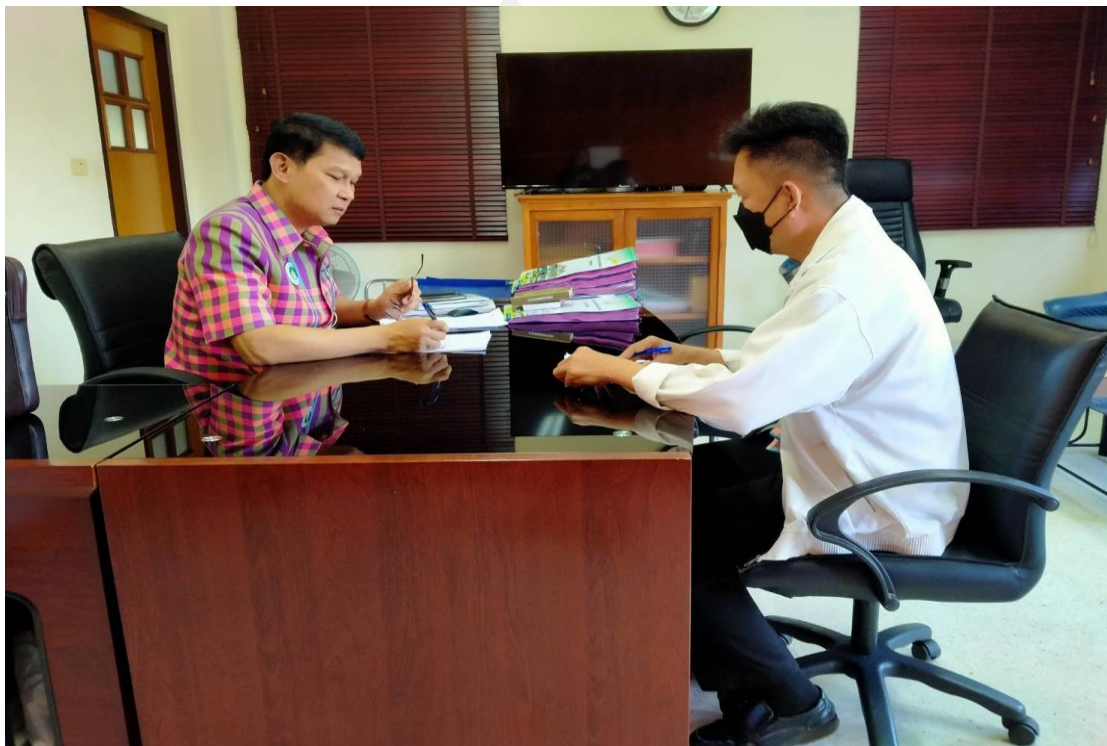
พูน ปณ ฑิต ชีเว

ภาคผนวก ค
ภาพการวิจัย

พหุบัณฑิตศึกษา

การศึกษาข้อมูลของป่าโคกใหญ่

การสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ

การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion)

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	นายก้องเกียรติ เต็มตำนาน
วันเกิด	วันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ. 2509
สถานที่เกิด	อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 150 หมู่ที่ 3 ตำบลหนองสิม อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม รหัสไปรษณีย์ 44130
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	ผู้อำนวยการสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด มหาสารคาม
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดมหาสารคาม เลขที่ 416 หมู่ที่ 11 ถนนเลี่ยงเมืองมหาสารคาม – ร้อยเอ็ด ตำบลแวงน่าง อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม รหัสไปรษณีย์ 44000
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2525 มัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนพรหมานุสรณ์ จังหวัดเพชรบุรี พ.ศ. 2528 มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนพรหมานุสรณ์ จังหวัดเพชรบุรี พ.ศ. 2531 ประกาศนียบัตรวิชาชีพการป่าไม้ (ป.ป่าไม้) โรงเรียนป่าไม้ จังหวัด แพร่ พ.ศ. 2533 ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (ศศ.บ.) สาขาพัฒนาชุมชน วิทยาลัย ครูมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม พ.ศ. 2549 ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (วท.ม.) สาขาการบริหาร จัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม พ.ศ. 2558 ปริญญานิติศาสตรบัณฑิต (น.บ.) สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัย บูรพา พ.ศ. 2560 ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (วท.ม.) สาขาการบริหาร ทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ. 2565 ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม